

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

С.І. Селецький

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Особлива частина

Посібник

*для студентів юридичних вузів і юридичних факультетів
із змінами та доповненнями станом на 1 листопада 2007 року*

Київ
«Центр учбової літератури»
2008

ББК 67.9(4УКР)408я73

С 29

УДК 343(477)(075.8)

Рецензенти:

Лукашенко В.Я. – кандидат юридичних наук, доцент;

Галунов М.І. – кандидат юридичних наук, доцент.

Селецький С.І.

С 29 Кримінальне право України. Особлива частина. Навчальний посібник. –
К.: Центр учбової літератури, 2008. – 496 с.

ISBN 978-966-364-628-2

Навчальний посібник, має допомогти та систематизувати знання Особливої частини кримінального права України, засвоїти основи методики й техніки аналізу окремих складів злочину, їх елементи та ознаки. Матеріал у посібнику подається стисло, конктеризовано, що допоможе студентам систематизувати знання, сконцентрувати увагу на основних інститутах та поняттях Особливої частини кримінального права. Посібник має своєрідну будову – це наявність модулів (блоків) питань, що мають деякі загальні та специфічні властивості, характеристики. До програми модулів входить характеристика загальних властивостей опрацьованих тем, розглянуто конкретні питання для закріплення матеріалу, розв'язання задач, тестів, плани семінарських занять. Посібник розрахований на студентів та слухачів юридичних навчальних закладів, де вивчається кримінальне право України. Він може бут корисним для вступників до вищих закладів освіти юридичного профілю, а також учнів ліцеїв, коледжів та викладачів.

ISBN 978-966-364-628-2

© Селецький С.І., 2008

© Центр учбової літератури, 2008

ПЕРЕДМОВА

1 вересня 2001 року вступив у дію новий Кримінальний кодекс України, спрямований на захист прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку, конституційного устрою, державного ладу України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства.

Боротьба зі злочинністю неможлива без чіткого знання складу окремих злочинів. Саме вони й розглядаються в цій праці, яка має намір допомогти та систематизувати знання Особливої частини кримінального права України, засвоїти основи методики й техніки аналізу окремих складів злочину, їх елементи та ознаки. Цей навчальний посібник є джерелом для підготовки до іспитів, заліків.

Матеріал у ньому подається стисло, конктеризовано, має форму запитань і відповідей, що допоможе студентам систематизувати наявні знання, сконцентрувати увагу на основних інститутах та поняттях Особливої частини кримінального права.

У посібника з предмета «Кримінальне право України. Особлива частина» своєрідна будова – це наявність модулів (блоків) питань, що мають деякі загальні та специфічні властивості, характеристики.

До модулів входить характеристика загальних властивостей опрацьованих тем, питань, наявність конкретних питань для закріплення матеріалу, розв'язання задач, тестів, програми семінарського заняття.

До модуля № 1 належать:

1. Загальні положення (Поняття та система Особливої частини кримінального права, Наукові основи кваліфікації злочинів);
2. Злочини проти основ національної безпеки України.
3. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації
4. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднання громадян.
5. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

До модуля № 2 належать:

1. Злочини проти життя та здоров'я особи.

2. Злочини проти волі, честі та гідності людини.
3. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.
4. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.
5. Злочини проти безпеки виробництва.

До модуля № 3 належать:

1. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.
2. Злочини проти громадського порядку та моральності.
3. Злочини проти громадської безпеки.
4. Злочини у сфері службової діяльності.
5. Злочини проти правосуддя.

До модуля № 4 належать:

1. Злочини проти власності.
2. Злочини у сфері господарської діяльності.
3. Злочини проти довілля.
4. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту.
5. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж.
6. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини).

Кожен із модулів забезпечений наявними тестами, переліком питань для контролю (семестрового), переліком питань до іспиту, програми рефератів, семінарських занять.

У посібнику надано достатній перелік літератури основної та додаткової. Основні нормативні джерела і література для поглибленого вивчення навчального курсу «Кримінальне право України» Законодавчі акти, Кодекси.

До уваги користувачів! У тексті посібника дано теоретичні основи класифікації та кваліфікації злочинів (теорія кримінального права) станом на 1.11.2007 року. До тексту посібника внесено текстуальні зміни відповідно до змін чинного кримінального законодавства, прийнятого Постановами Верховної Ради України, починаючи від 18.03. 2004 року до 31.05.2007 року. Зважаючи на постійний процес гуманізації кримінального законодавства, зміни гіпотез та диспозицій окремих статей Кримінального закону, зміни санкцій відповідних статей КК України, необхідно постійно слідкувати за змінами до Кримінального Закону.

ПОНЯТТЯ, СИСТЕМА І ЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА НАУКОВІ ОСНОВИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ

Поняття, система і значення Особливої частини кримінального права.

Методика аналізу конкретних складів злочину.

Наукові основи кваліфікації злочинів.

Поняття, система і значення Особливої частини кримінального права.

Особлива частина Кримінального кодексу України – це система норм, що встановлюють, які небезпечні діяння є злочинами, та які види покарань можуть бути застосовані до осіб, які їх вчинили.

В Особливій частині формулюються ознаки окремих злочинів із зазначенням виду покарання і меж, в яких вони можуть бути призначені.

Особлива частина кримінального права дає вичерпний перелік злочинів (суспільно небезпечних діянь), за вчинення яких особа може нести кримінальну відповідальність і підлягає покаранню. Інакше кажучи, тільки діяння, зазначені в Особливій частині, можуть рахуватися злочином.

Система Особливої частини кримінального права являє собою науково обгрунтоване розіщення норм, які визначають відповідальність за ті чи інші злочини за певними групами (главами) залежно від спільності родового об'єкта, а також один щодо одного в середині кожної групи (глави).

Найважливіший принцип кримінального права – немає злочину без указівки про це в законі – знаходить в Особливій частині своє повне відображення. Значення Особливої частини насамперед у тому, що вона встановлює законодавчі межі криміналізації суспільно небезпечних діянь (віднесення діяння до числа злочинів), забезпечує тим самим реальні основи для дотримання законності. Крім того, в Особливій частині законодавець диференціює кримінальну відповідальність за конкретні злочини з урахуванням їх тяжкості (характеру і ступеня суспільної небезпечності). Це є реальною можливістю здійснення

цілеспрямованої кримінальної політики і проведення її в суворих рамках законності. За складом усі норми Особливої частини можна розподілити на три групи: *заборонні, роз'яснювальні та заохочувальні*.

Більшість становить заборонні (норми – заборони), які забороняють відповідні діяння людей (злочинне діяння або злочинна бездіяльність) під погрозою застосування особливого виду державного примусу – кримінального покарання. Якраз вони за структурою розділяються на диспозиції та санкції.

Кримінальне право являє собою сукупність правових норм, за допомогою яких правоохоронні органи ведуть боротьбу зі злочинністю. Злочинність як соціальне явище – це найбільша суспільна небезпечна частина правопорушень, які вчиняються в реальній дійсності.

Для особливої частини кримінального права характерні три основні ознаки.

1. Особлива частина являє собою сукупність кримінально-правових норм, які визначають види і склади злочинів та встановлюють види й розміри покарань, які застосовуються судом до осіб, винних у їхньому скоєнні.

2. Кримінально-правові норми, які створюють Особливу частину, розміщені в ній у певному (визначеному) порядку суворої послідовності.

3. Кримінально-правові норми, які створюють Особливу частину, містяться тільки в юридичних актах, які видає Верховна Рада України.

Із сказаного випливає, що Особлива частина кримінального права – це сукупність розміщених у суворій послідовності виданих Верховною Радою норм, які визначають види і склади злочинів та покарання, що застосовуються судом до осіб, винних у їх скоєнні.

Крім складів конкретних злочинів, в Особливій частині кримінального права є заохочувальні норми, які визначають підстави звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили окремі злочини і щиро розкаялися в скоєному, чи з інших підстав, а також роз'яснювальні норми, в яких розкривається зміст окремих понять, термінів, що вживаються в КК.

Значення Особливої частини кримінального права полягає, насамперед, у тому, що в ній дається в суворій відповідності з принципом – немає злочину без вказівки на це в законі – вичерпний перелік злочинних діянь, тобто визначаються і точно описуються ті суспільно небезпечні діяння, які посягають на інтереси особи, суспільства або держави і які є злочинами.

Поряд з Особливою частиною як сукупністю юридичних норм, що регламентують відповідальність за окремі види злочинів, розрізняють ще й Особливу частину єдиної науки кримінального права, яка одним із її важливих і невід'ємних розділів. Наука, що досліджує Особливу частину, – це сукупність уявлень, поглядів та ідей про систему законодавчих норм, які складають Особливу частину, та про окремі злочини, що передбачені кримінальним законодавством. Предметом цієї науки є вивчення норм, що створюють Особливу частину кримінального права, і практики їх застосування, ефективності системи цих норм, а також розробка пропозицій щодо подальшого удосконалення кримінального законодавства та поліпшення застосування закону на практиці.

Залежно від значущості родового об'єкта Особлива частина КК має таку систему:

Розділ I. Злочини проти основ національної безпеки України.

Розділ II. Злочини проти життя та здоров'я особи.

Розділ III. Злочини проти волі, честі та гідності особи

Розділ IV. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Розділ V. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.

Розділ VI. Злочини проти власності.

Розділ VII. Злочини у сфері господарської діяльності.

Розділ VIII. Злочини проти довкілля.

Розділ IX. Злочини проти громадської безпеки.

Розділ X. Злочини безпеки виробництва.

Розділ XI. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

Розділ XII. Злочини проти громадського порядку та моральності.

Розділ XIII. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

Розділ XIV. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації.

Розділ XV. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднання громадян.

Розділ XVI. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж.

Розділ XVII. Злочини у сфері службової діяльності.

Розділ XVIII. Злочини проти правосуддя.

Розділ XIX. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини).

Розділ XX. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Ми бачимо, що в окремі розділи Особливої частини КК об'єднано норми про відповідальність за злочини, які посягають на один і той самий родовий об'єкт.

Родовий об'єкт – це певна група благ та інтересів, на які посягає певна група злочинів.

Найменування відповідних розділів Особливої частини КК вказують на цей об'єкт.

Систематизація злочинів за родовим об'єктом має суттєве кодифікаційне значення. Приймаючи новий кримінальний закон, законодавець включає його саме в той розділ, злочини якого посягають на ту саму групу суспільних відносин, що й злочин, передбачений новим законом.

Розміщення норм про відповідальність за окремі злочини за їх родовим об'єктом має велике значення для правильного застосування закону, тлумачення його дійсного змісту, орієнтації в кримінальному кодексі. Об'єднання норм, які передбачають однорідні злочини, в одну групу (розділ) дозволяє чітко виявляти характер суспільної небезпечності та специфіку цих діянь, вивчати загальні, такі що їх об'єднують, ознаки, дає можливість розро-

бляти та здійснювати засоби щодо запобігання і припинення цілої групи злочинів.

Методика аналізу конкретних складів злочину

До першої групи відноситься загальна характеристика окремого виду злочинів. Вивчаючи цю групу питань, важливо засвоїти родові поняття (визначення) злочинів, передбачених певним розділом, приділивши особливу увагу суспільній небезпечності їх та родовому об'єкту посягання.

Розглядаючи суб'єкт групи злочинів, що вивчаються, треба встановити вік, з якого настає кримінальна відповідальність за їх вчинення, та які із злочинів (чи може всі) характеризуються, крім загальних, ще й додатковими ознаками (спеціальний суб'єкт). Якщо група злочинів, що вивчаються, чи якась їхня частина має спільні (однакові) кваліфікуючі ознаки, то їх зміст доцільно засвоїти саме на цьому етапі.

Друга група питань стосується вивчення конкретних складів злочинів певного розділу. Методична схема їх вивчення може бути представлена у вигляді питань, які треба з'ясувати під час аналізу кожного конкретного складу злочину. Системність їхнього аналізу забезпечується певним порядком (черговістю) їхнього розгляду.

Спочатку треба точно визначити місце розглядуваного злочину в системі КК, тобто визначити, до якої групи і до якого розділу Особливої частини КК відноситься цей злочин.

Після цього можна приступити до аналізу складу злочину, тобто до розкриття змісту безпосереднього об'єкта розглядуваного злочину, його об'єктивної сторони, суб'єкта і суб'єктивної сторони.

При розгляді об'єкта злочину треба, якщо це необхідно, з'ясувати зміст додаткового та факультативно-додаткового об'єкта і предмета злочину. Вивчаючи об'єктивну сторону, треба засвоїти її ознаки, визначитись у виді складу злочину (злочин з матеріальним, формальним чи формально-матеріальним складом). Якщо злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, то слід визначити їхній зміст і суть кримінально-значущого причинного зв'язку. Якщо законода-

вещь як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони називає хоча б одну з факультативних (місце, час, спосіб, обстановка, засоби та знаряддя вчинення злочину), то потрібно розібратися і в її змісті.

Аналізуючи суб'єктивну сторону, важливо уяснити не тільки форму і вид провини, які притаманні цьому складу злочину, а й розкрити зміст ознак інтелектуального та вольового моментів щодо саме цього складу злочину. Визначення мотиву і мети допоможе розібратися в цих питаннях.

Характеризуючи суб'єкт злочину, треба запам'ятати вік, з якого настає кримінальна відповідальність за цей злочин, а за наявності спеціального суб'єкта – його ознаки.

Наступним питанням є з'ясування особливостей кваліфікованого, або привілейованого (з пом'якшуючими ознаками) складу злочину, якщо відповідна стаття передбачає такий.

Наукові основи кваліфікації злочинів

Кваліфікація злочину полягає у юридичне точному встановленні відповідності ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам передбаченого кримінальним законом складу злочину.

Склад злочину є єдиною законною, необхідною і достатньою підставою кримінальної відповідальності. Для того, щоб притягти винну особу до кримінальної відповідальності, треба встановити у вчиненому нею діянні склад злочину, тобто сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як злочин. Ці ознаки передбачені законом, тому є законною підставою кримінальної відповідальності. Відсутність у вчиненому хоча б однієї з передбачених законом ознак складу злочину говорить про неможливість притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Склад злочину містить типову характеристику певного виду злочину (убивства, зґвалтування, дезертирства тощо), що має важливе значення для відмежування злочину від незлочинних діянь (в тому числі і інших правопорушень), розмежування злочинів один від одного та правильної кваліфікації скоєного.

В теорії поняттям кваліфікації інколи охоплюється і оцінка скоєного за окремими елементами і ознаками складу злочину.

Наприклад, *кваліфікація за об'єктом злочину, об'єктивною стороною або її ознаками, суб'єктивною стороною (відповідно за формами вини, мотивом і метою) і, нарешті, суб'єктом злочину.*

Для правильної кваліфікації вимагається також встановлення ознак суб'єктивної сторони складу злочину: вини, мотиву і мети. Вони, як і згадані вище, можуть свідчити про наявність чи відсутність в діях особи злочину, про кваліфікацію за різними статтями тощо. Так, умисне легке тілесне ушкодження є злочином, а необережне – ні.

Правильна кваліфікація припускає також встановлення ознак суб'єкта злочину. Загальними (чи обов'язковими) ознаками всіх складів злочинів є вік кримінальної відповідальності та осудність.

Всі норми Особливої частини КК можна поділити на три групи:

- *заборонні;*
- *роз'яснювальні;*
- *заохочувальні.*

Заборонні норми заборояють певні вчинки людей. Ст. 114 – «шпигунство» передбачає позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років за передачу або їх збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства.

Роз'яснювальні норми розкривають зміст термінів, що вживаються у КК. ч.1 ст. 364 КК роз'яснюється, кого слід вважати службовими особами як суб'єктами злочинів у сфері службової діяльності.

Заохочувальні норми передбачають випадки, коли особа, яка вчинила злочин, звільняється від кримінальної відповідальності з урахуванням її позитивної посткримінальної поведінки. Це спеціальні норми, які звільняють особу від кримінальної відповідальності після вичнення злочину (ст. 307 ч.4 КК – особа, яка добровільно здала наркотичні, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України.

Державна зрада.

Посягання на життя державного чи громадського діяча.

Диверсія.

Шпиунство.

Ст. 109 КК України. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Злочин передбачений ст. 109 посягає на суспільні відносини, що утворюють дві головні складові держави – конституційний лад України і державну владу, що і складає безпосередній об'єкт злочину. Суспільна небезпечність цього злочину полягає у прагненні винної особи (винних осіб) всупереч ч.2 ст. 5 Конституції України узурпувати державну владу. Конституційний лад України – це закріплені Конституцією України повновладдя народу, суспільні і державний устрій, рівність усіх націй і народностей, права і свободи громадян.

Об'єктивними проявами вчинення злочину, передбаченого ст.109 КК є:

– насильницькі дії, вчинювані з метою зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, тобто застосування сили чи зброї для захоплення важливих державних об'єктів (засобів зв'язку, транспорту, банків, засобів масової інформації тощо);

– змова про насильницьке повалення конституційного ладу або про насильницьке захоплення державної влади – тобто складання угоди між певною кількістю осіб для здійснення насильницького повалення в Україні конституційного ладу або насильницького захоплення державної влади;

– публічні заклики до насильницької зміни чи повалення в Україні конституційного ладу або насильницького захоплення

державної влади – будь-які публічні виступи (в газетах, по радіо, телебаченню, на мітингах, під час масових демонстрацій, на інших зібраннях людей) із закликом такого змісту;

– розповсюдження матеріалів (листівок, листів, газетних статей, книжок, гасел, звернень тощо) із закликами до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або насильницького захоплення державної влади.

Злочин, передбачений ст.109 КК, містить формальний склад (достатньо самих лише дій) злочину, і тому він вважається закінченим з моменту вчинення вказаних у диспозиціях частин 1, 2 і 3 злочинних дій, незалежно від настання наслідків, до яких прагнули злочинці.

Поняття, види і загальна характеристика особливо небезпечних злочинів проти держави

Згідно з Конституцією України (ст.3) українська держава є утворенням, зміст і спрямованість діяльності якого визначають права і свободи людини та їх гарантії. Іншими словами, українська держава існує для захисту людини, передусім кожного громадянина України, його прав і свобод. Якщо держава здійснює керівництво суспільством в інтересах народу, ефективно керує загальносуспільними справами, вона також має право на захист.

Підрив суверенітету, незалежності держави, демократії в Україні, дії, спрямовані проти України як соціальної і правової держави можуть спричинити значної шкоди її конституційному ладу, тому посягання на ці блага мають високий ступінь суспільної небезпечності як для держави, так і для суспільства і кожного його окремого члена.

В зв'язку з цим особливо небезпечні злочини проти держави посягають не тільки на безпеку держави, а й на національну безпеку загалом, яка, відповідно до Концепції (основ державної політики) національної безпеки України.

Таким чином, родовим *об'єктом* особливо небезпечних злочинів проти держави є *безпека держави в різних її сферах*, а основним безпосереднім об'єктом кожного окремого особливо небезпечного злочину проти держави – безпека держави в тій чи іншій її сферах. При цьому, залежно від спрямованості конкретного суспільно небезпечного діяння, основний безпосередній

об'єкт злочину може мати різний – більш чи менш широкий зміст. Скажімо, таким об'єктом при диверсії *держави* суб'єкт загальний: будь-яка осудна особа, що на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку.

Характерною рисою суб'єктивної сторони особливо небезпечних злочинів проти держави є те, що будь-який із них вчинюється з *прямим умислом*. Крім того, для більшості із цих злочинів характерною є *мета ослабити* українську державу.

Ослабити державу означає знизити її економічний, науково-технічний, військовий потенціал тощо. Закон не вимагає, щоб на меті у винного було істотне ослаблення держави. Зазначена мета може бути досягнута навіть за умови незначного впливу на той чи інший потенціал держави, і тому на перший план тут виступає не фактичний результат, а саме ставлення особи до держави – до її суверенітету, конституційного ладу, існуючої державної влади тощо. Це підтверджується й тим, що, як вказувалось вище, майже всі особливо небезпечні злочини проти держави сконструйовані як злочини з формальним складом.

Суб'єктивна сторона злочину – є умисною, і умисел лише прямий, оскільки метою вчинення злочину є зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, тобто злочинці прагнуть насильницьки змінити чи повалити в Україні конституційний лад або насильно захопити державну владу. Ці злочинні наслідки є метою вчинених суб'єктом діянь, а тому суб'єкт бажає їх настання, дії з прямим умислом.

Мотивами цього злочину можуть бути різні спонукання (кар'єризм, корисливість, помста, др.), але істотно юридичного значення вони не мають, оскільки не впливають на підстави відповідальності та кваліфікацію злочину.

Суб'єктами відповідальності є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, яким на момент вчинення злочину виповнилось 16 років.

У разі вчинення громадянином України, злочину передбаченого ст.109 КК, за завданням іноземної держави, іноземної організації або їх представників, кримінальна відповідальність настає за сукупністю злочинів передбачених ст.ст. 109 і 111 КК.

Частина 3 ст. 109 КК передбачає відповідальність за дії, якщо вони вчинені:

– особою, яка є представником влади; повторно; організованою групою;

– з використанням засобів масової інформації. *Представник влади* – особа, яка перебуває на службі в органах державної влади та наділена владними повноваженнями, тобто в межах своїх повноважень має право віддавати обов’язкові для виконання іншим фізичним та юридичним особам накази, розпорядження, вказівки не тільки в рамках відомства, представником якого вона є, але і поза ним (депутати всіх рівнів, співробітники правоохоронних органів, судді, прокурори, пожежні інспектори).

Повторним треба вважати злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила такий же злочин, за котрий вона до кримінальної відповідальності не притягувалася, якщо не закінчився строк давності: або, якщо злочин скоєний після відбуття покарання за перший, куди судимість не погашена і не знята відповідно до закону. Злочин визнається скоєним організованою групою (вимог ст. 28 п.3 КК) якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об’єднання з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Використання засобів масової інформації – це використання друкованих засобів масової інформації (газет, журналів, бюлетенів) або аудіовізуальних ЗМІ (радіомовлення, телебачення, кіно-, звукозапису).

Ст. 110 КК. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України

Злочин передбачений ст 110 КК посягає на територіальну цілісність і недоторканність України.

Об’єктивну сторону утворюють дії, які спрямовані на:

– зміну території України; – зміну державного кордону України; – публічні заклики до вчинення таких дій; розповсюдження матеріалів із закликами вчинити такі дії.

Територіальна цілісність і недоторканність України – необхідна умова життєдіяльності нашого суспільства, частина державного суверенітету.

Державний кордон України – це лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території Украї-

ни, – суші, вод, надр, повітряного простору (див. Закон України «Про державний кордон», 1992 р.).

Склад злочину є формальним, він вважається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених у диспозиції ст.110 КК дій незалежно від настання наслідків цих дій. *Суб'єктивна сторона злочину* – прямий умисел при наявності спеціальної мети – змінити межі території або державного кордону України.

Кваліфікуючими ознаками є:

- вчинення цього злочину представником влади;
- вчинення злочину за попереднім зговором групою осіб;
- вчинення діяння, поєданого з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі.

Розпалювання національної чи релігійної ворожнечі – це явно виражене в будь-якій формі (усно, письмово, за допомогою технічних засобів) неприязне і навіть вороже ставлення до тієї чи іншої нації, релігії або їх представників, до атеїстів з метою викликати національну або релігійну ворожнечу.

Дії, передбачені ч.3 ст. 110 КК, які призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків

Загибель людей – це заподіяння смерті хоча б одній людині. Інші тяжкі наслідки – це виникнення збройного конфлікту як міжнародного характеру, так і в середині держави, виникнення масових безпорядків, заподіяння хоча б одній особі тяжких тілесних ушкоджень або середньої тяжкості тілесних ушкоджень декільком особам, зруйнування або пошкодження споруд, будівель.

Відповідальними за вчинення цього злочину є всі осудні особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років.

Ст.111 КК. Державна зрада

Державна зрада посягає на державний суверенітет України, на її територіальну недоторканність, обороноздатність і державну безпеку.

Спрямованість цього злочину на головні засади державної незалежності України визначає його суспільну небезпечність і тяжкість можливих наслідків.

Найбільшу небезпеку злочин може становити в умовах загострення з тих чи інших причин міжнародної обстановки або в умовах воєнного часу, або збройного конфлікту.

Характер його суспільної небезпеки безпосередньо пов'язаний зі спільною підривною діяльністю іноземної держави, іноземної організації або їх представників проти України з використанням державного зрадника – громадянина України в діяннях, спрямованих проти зовнішньої та внутрішньої безпеки держави. Державний суверенітет України – це незалежність, самостійність і верховенство державної влади в межах її території та самостійність і рівноправність у міжнародних відносинах.

Територіальна недоторканність України – це непорушність державного кордону України, непорушність її території. Обороноздатність України – це боєздатність Збройних Сил України, їх готовність до захисту України від посягань на її незалежність і територіальну цілісність.

Безпосередній об'єкт злочину – суверенітет, територіальна цілісність та недоторканність, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека України.

Суверенітет – це невід'ємне право держави самостійно вирішувати всі питання внутрішньої та зовнішньої політики.

Територіальна недоторканність – це цілісність і неподільність території держави в існуючих кордонах.

Обороноздатність – ступінь підготовленості держави до захисту від зовнішньої агресії. Це сукупність військового, економічного, науково-технічного, соціального і морального потенціалів.

Державна безпека – стан захищеності конституційного ладу нашої держави від будь-яких підривних та злочинних дій.

Економічна безпека – це стан захищеності економіки держави, її господарчого комплексу від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Інформаційна безпека України – стан захищеності інформаційних структур, державної таємниці від протиправного заволодіння ними.

Об'єктивно державна зрада може бути вчинена діями, зазначеними в ст.111:

– перехід на бік ворога у воєнний час або в бойовій обстановці;

- шпигунство;
- надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Кожне з цих діянь окремо утворює закінчений злочин.

Склад цього злочину є «формальним», його наслідки – за межами цього складу злочину, а тому встановлювати їх і доказувати немає потреби.

Перехід на бік ворога у воєнний час або бойовій обстановці – це вступ на службу до ворожої армії, участь у бойових діях на боці ворога з метою допомогти іноземній державі в боротьбі проти України (лише під час війни чи під час воєнного конфлікту).

Воєнний стан запроваджується Указом Президента України на всій території держави чи окремих її місцевостях у разі оголошення війни, наявності збройної агресії або явної загрози воєнного нападу.

Збройний конфлікт може мати місце як у воєнний, так і в мирний час. Він передбачає ведення бою з воєнним супротивником.

Шпигунство – це збирання з метою передачі іноземній державі або її представникам чи передача їм відомостей, які є державною чи військовою таємницею.

Державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки, техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані державною таємницею і підлягають охороні державою.

Надання іноземній державі організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – це будь-яка допомога в проведенні підривної діяльності проти інтересів України зазначеним суб'єктам з боку громадянина України, який, увійшовши в контакт з ними, надає їм допомогу в проведенні будь-яких підривних акцій проти України. Це може бути:

- вербування агентури;
- зрив переговорів між Україною та іншими державами тощо.

Іноземна держава – це будь-яка держава, що проводить підривну діяльність проти України.

Іноземна організація – це будь-яка іноземна державна або недержавна організація, яка проводить підривну діяльність проти України.

Представники іноземної держави та іноземної організації – це офіційні та неофіційні особи, що діють від їхнього імені або за їх дорученням. Злочин вважається закінченим з моменту вступу громадянина України в контакт з іноземною організацією або їх представниками і згоди з його боку на надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Державна зрада як злочин вчинюється умисно. Умисел може бути як прямим, так і побічним, оскільки суб'єкт може вчинювати цей злочин, не бажаючи заподіяти шкоду державним інтересам України, а переслідувати при цьому іншу, наприклад, корисливу мету.

Мотиви вчинення державної зради істотного значення не мають, оскільки вони не впливають на підстави відповідальності і кваліфікацію злочину.

Суб'єктом відповідальності за державну зраду може бути лише громадянин України, який досягнув віку 16 років. Співучасниками цього злочину можуть бути й інші особи – іноземці та особи без громадянства.

Ст 112 КК України. Посягання на життя державного чи громадського діяча.

Суспільна небезпечність злочину полягає в посяганні на державну владу через посягання на життя її головних представників, зазначених у ст.112, що він не тільки перешкоджає органам влади і громадським організаціям виконувати свої функції, а й посягає на життя людини.

Посягання на життя політичних діячів України є їх убивство або замах на убивство. Дії, спрямовані на позбавлення життя державного діяча, визнаються закінченим злочином незалежно від настання наслідків.

Об'єкт злочину – нормальна діяльність гілок влади і відповідних громадських організацій (політичних партій) та життя державного чи громадського діяча з числа тих, що перелічені у

ст. 112 КК, а саме: Президента України, Голови Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Голови чи судді Конституційного Суду або Верховного Суду України, або вищих спеціалізованих судів України, Генерального Прокурора України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови Рахункової палати, Голови Національного банку України, керівника політичної партії.

Об'єктивна сторона злочину – будь-яке діяння, спрямоване на позбавлення життя державного чи громадського діяча. З моменту вчинення таких дій, незалежно від наслідків, злочин є закінченим.

Посягання на життя державного діяча вчинюється тільки умисно, і умисел лише прямий, оскільки посягання на життя будь-якої особи неможливе без бажання заподіяти їй смерть.

Суб'єктивна сторона – крім прямого умислу, цей злочин вчинюється у зв'язку з державною чи громадською діяльністю осіб, що зазначені в диспозиції ст. 112 КК.

Відповідальними за посягання на життя державного діяча є всі осудні особи, яким до вчинення злочину виповнилося 14 років.

Ст. 113 КК. Диверсія

Злочин посягає на внутрішню безпеку України, на її економічні засади, а також на громадську безпеку, здоров'я і життя людей.

Засобами здійснення диверсії є вчинення вибухів, підпалів, затоплень, зруйнування або пошкодження важливих оборонних чи господарських споруд, комунікацій, засобів транспорту, зв'язку, а також вчинення масових отруєнь людей, тварин, птахів, води в криницях, поширення епідемій (масових захворювань людей), епізоотій (масових захворювань тварин, птахів), епіфітотій (захворювання рослин) з метою ослаблення держави, підриву її економічної могутності.

Безпосереднім об'єктом диверсії є економічна основа, внутрішня безпека України, а також життя і здоров'я людей, економічна безпека тощо, залежно від форми диверсії.

Потерпілими можуть бути люди, які постраждали від вибухів, підпалів або інших дій, масових отруєнь та поширення епідемій.

Об'єктивна сторона диверсії може виявлятися:

- у вчиненні вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю;
- у вчиненні вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення;
- у вчиненні дій, спрямованих на радіоактивне забруднення;
- у вчиненні дій, спрямованих на поширення епідемій;
- у вчиненні дій, спрямованих на поширення епіфітотій.

Предметом диверсії можуть бути підприємства, установи; шляхи та засоби сполучення; нафтопроводи морські та повітряні судна; місцевість; повітря; водоймища; будь-які тварини; пасовища, угіддя, лісові масиви.

Диверсія містить матеріальний склад злочину і вважається закінченим з моменту вчинення вибуху, підпалу, затоплення, отруєння, незалежно від розміру заподіяної шкоди. Диверсія може бути закінченим злочином і при фізичній цілості предмета диверсії (отруєння води в криниці або системі водопостачання).

Суб'єктивна сторона злочину – диверсія вчиняється умисно і тільки з прямим умислом, з наявністю у винної особи спеціальної цілі – ослаблення держави.

Відповідальними за диверсію є всі осудні особи, яким до вчинення злочину виповнилося 14 років.

Ст. 114 КК України. Шпигунство

Злочин посягає на суверенітет, територіальну недоторканність і цілісність, обороноздатність і зовнішню безпеку України, і є одним із поширених і ефективних засобів підривної діяльності.

Склад злочину утворюють:

- збирання з метою передачі іноземній державі відомостей, що становлять державну таємницю;
- передача іноземній державі відомостей, що становлять державну таємницю;

Предметом шпигунства є два види відомостей: які становлять державну таємницю (визначає належність певних відомостей до державної таємниці), та військову (Генеральний штаб Збройних Сил України).

Злочин утворює наявність у діях особи однієї із форм шпигунства – збирання чи передача інформації.

Шпигунство містить *формальний склад злочину*, який вважається закінченим з моменту вчинення певних дій, незалежно від настання чи ненастання злочинних наслідків.

Спроби одержати інформацію (викрасти документ, сфотографувати певний об'єкт тощо) кваліфікується як *замах на шпигунство* за ст. 15 КК і ч. 1 ст. 114 КК.

Підстави і умови звільнення особи від кримінальної відповідальності якщо вона:

- припинила шпигунську діяльність добровільно і назавжди;
- добровільно повідомила органам державної влади про вчинене;

- внаслідок такої заяви винної особи і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України.

Суб'єктивна сторона шпигунства характеризується навминою виною, умисел переважно прямий.

Мотивами можуть бути різні спонукання:

- політичні переконання;
- корисливість;
- кар'єризм;
- помста тощо.

Суб'єктами відповідальності є лише іноземці та особи без громадянства, які досягли віку 16 років.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ

Злочини проти життя:

Умисне убивство.

Умисне убивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Умисне убивство матір'ю своєї новонародженої дитини.

Умисне убивство при перевищенні меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Убивство через необережність.

Доведення до самогубства.

Убивством у кримінальному праві називається протиправне і винне заподіяння смерті при посяганні на життя іншої особи. Убивство – один із найтяжчих злочинів. Воно позбавляє потерпілого найціннішого блага – життя.

Убивство – це заподіяння смерті іншій особі. Самогубство або замах на самогубство убивством не називається, оскільки об'єктом убивства може бути тільки життя іншої людини відносно вбивці. Але сприяння самогубству чи допомога самогубцеві в досягненні ним цієї мети визнається сприянням вбивству, оскільки в цьому випадку заподіюється смерть іншій людині.

Об'єктом убивства є життя. Убивство може бути вчинено тільки відносно живої людини, незалежно від її віку, стану здоров'я, гомадського стану чи властивостей її особи.

Життя як об'єкт кримінально-правової охорони – це певні суспільні відносини, що існують задля охорони біологічної основи життя.

Якраз тому, що об'єкт посягання при вбивстві – певна сукупність суспільних відносин, які забезпечують охорону біологічної особи, кримінальний закон містить низку кримінально-правових норм, що охороняють ці відносини, – ст. 115 – 119 КК.

Початок життя людини фіксується з моменту фізіологічних пологів її матері. Початок фізіологічних пологів (патологія до уваги не береться) – це якраз той момент, коли закінчується розвиток плода, він дозрів для самостійного життя поза тілом матері;

тоді й фіксується поява нового життя, нового громадянина. З цього моменту кримінальний закон і бере життя цього громадянина під свою охорону.

Посягання, які спрямовані на заподіяння смерті плоду до початку фізіологічних пологів, кваліфікуються як аборт.

Настання смерті пов'язуються не з припиненням роботи серця, а з незворотними процесами в головному мозку і центральній нервовій системі.

З настанням смерті внаслідок посягання на життя діяння вважаються закінченим, тобто воно містить усі ознаки закінченого злочину.

Посягання на життя може кваліфікуватися як замах на убивство лише тоді (якщо внаслідок посягання на життя смерть не настала – замах на убивство), коли воно було вчинено з прямим умислом, коли смерть потерпілого була бажаним наслідком для винного, коли заподіяння потерпілому смерті було метою дій винного.

Кримінальна відповідальність за убивство настає з 14 (чотирнадцяти) років. (ч. 2 ст. 22 КК).

Суб'єктом злочинів, передбачених ст. 115 – 119 КК, визнаються особи, яким до моменту вчинення убивства уже виповнилось чотирнадцять років. Цей вік настає з наступної доби після дня, коли особі виповнилося 14 років.

За відсутності в особи документів, які підтверджують її вік, проводиться судово-медична експертиза для встановлення віку, а в необхідних випадках – і для визнання її осудності.

Якщо убивство було заподіяне в співучасті кількома особами (двома або більше), то всі вони підлягають кримінальній відповідальності за убивство, вчинене спільно за змовою вбити потерпілого. У випадках навмисного убивства, вчиненого групою осіб, завжди треба з'ясувати характер дій кожного із співучасників, а при кваліфікації злочину враховувати зміст їхнього умислу. Виконавцями злочину при вбивстві визанються ті особи, які діяли спільно, з наміром заподіяти смерть, і безпосередньо брали співучасть у самому процесі заподіяння смерті. Виконавцями убивства визнається кожен зі співучасників, який діяв з наміром убити потерпілого і спричинив йому рани життєво важливих органів,

незалежно від того, яка з цих ран стала безпосередньою причиною смерті.

Виконавець убивства – не тільки той, хто безпосередньо спричинив смерть, чи той, хто викорнував дії, що утворюють *об'єктивну сторону* злочину убивства, а й той, хто в змові з іншими співучасниками був на місці убивства і мав намір убити потерпілого, але не зміг чи не встиг цього зробити за обставин, від нього незалежних (його випередили інші співучасники).

Ст.115 КК. Умисне убивство

Умисне убивство – це протиправне заподіяння смерті іншій людині.

Головний загальний склад злочину про відповідальність за убивство містить ч.1 ст.115 КК. Ця норма передбачає відповідальність за убивство, яке характеризується відсутністю як обтяжуючих, так і пом'якшуючих обставин, передбачених ст.116–118 КК.

Убивство ч.1 ст.115 КК вчиняється при бійці, під час сварки або із помсти чи ревнощів та ін. (убивство із помсти за неправомірні чи аморальні дії потерпілого, які, проте, не були нападом не утворюють ситуації необхідної оборони чи крайньої необхідності і не були спроможні викликати фізіологічного афекту (ст.116 КК) у винного. Таким же чином кваліфікується убивство і в тих випадках, коли помста виникла внаслідок правомірних дій потерпілого (внаслідок докорів за пияцтво).

Різновидом убивства з помсти є убивство з ревнощів. Таке убивство кваліфікується за ч.1 ст.115 КК незалежно від того, були підстави до ревнощів, чи ні.

У всіх випадках умисне убивство було вчинено без перелічених у ст.115–118 КК обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, воно підпадає під ознаки ч.1 ст.115 КК (за несплату боргу, із почуття жалю до потерпілого, з використанням безпорадного стану потерпілого тощо).

Частина 2 ст.115 КК передбачає відповідальність за умисне убивство за обставин, які обтяжують покарання.

Кваліфікованим визнається умисне убивство:

– двох або більше осіб;

- жінки, яка завідомо для винного була в стані вагітності, або малолітнього;
- заручника;
- вчинене з особливою жорстокістю або садистських мотивів;
- з корисливих мотивів;
- з хуліганських мотивів;
- особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку;
- щоб приховати інший злочин або полегшити його вчинення;
- поєднане із звалтуванням, насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом;
- вчинене на замовлення;
- вчинене за попередньою змовою групою осіб;
- вчинене особою, яка раніше вчинила умисне убивство, за винятком убивства, передбаченого ст.116–118 КК.

1. Умисне убивство двох або більше осіб (п.1 ч.2 ст.115 КК) характеризується одним (єдиним) умислом на убивство двох (або більше) потерпілих, тобто винний має намір і мету вбити двох чи більше осіб, єдність умислу. Відсутність єдності умислу на убивство двох чи більше осіб злочин кваліфікується як повторне убивство за п.13 ч.2 ст.115 КК. Якщо убивство двох або більше осіб охоплюється одним (єдиним) умислом, то перерва в часі між убивства одного і убивством другого (інших) потерпілого юридичного значення не має і на кваліфікацію цього злочину не впливає.

Убивство двох або більше осіб (п. 1 ч. 2 ст. 115 КК) відрізняється від убивства способом, що був небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5, ч. 2 ст. 115 КК), суб'єктивною стороною (умислом охоплюється заподіяти смерть одному, а відносно інших потерпілих винний діяв необережно – вчинив необережне убивство (ст. 119 КК) чи поставив потерпілих у небезпечне для їхнього життя становище (ст. 135 КК). Убивство двох осіб не може підпадати під ознаки п. 1 ч.2 ст. 115 КК, якщо одне з них було необережним (ст. 119 КК) або вчинене при перевищенні меж необхідної оборони (ст. 118 КК) чи в стані фізіологічного афекту (ст. 116 КК).

2. *Умисне убивство жінки, яка завідомо для винного була в стані вагітності або малолітнього* (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК).

Для кваліфікації убивства по п. 2 ч. 2 ст. 115 КК не мають значення:

– взаємовідносини винного і потерпілої (чоловік і дружина, знайомі, закохані, зовсім незнайомі);

– з яких джерел винному було відомо про вагітність потерпілої;

– строк вагітності;

– мотиви убивства (помста, ревності, хуліганство).

Убивство малолітнього – це заподіяння смерті особі, яка не досягла віку чотирнадцяти (14) років, незалежно від статі померлої особи, мотивів убивства і стосунків потерпілого з винним – родичі, чужі, знайомі (незнайомі) тощо.

За відсутності доказів, що винний безсумнівно знав про вагітність потерпілої, його дії не підпадають під ознаки п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, у таких випадках застосовується ч. 1 ст. 115 КК.

3). *Убивство заручника* (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК), тобто убивство особи, захопленої як заручника. Таке убивство вчинюється з метою спонукання державної чи іншої установи чи організації або посадової особи вчинити або утриматися від вчинення обумовлених дій як умови звільнення заручника. Убивство заручника, що був представником влади або працівником правоохоронного органу, утворюють сукупність злочинів і кваліфікується за статтями п. 3 ч. 2 ст. 115 КК і ч. 1 ст. 348 КК.

4. *Умисне убивство, вчинене з особливою жорстокістю* (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК) – йдеться не про жорстокість взагалі, бо убивство – це завжди акт жорстокості, а про *особливу жорстокість*, коли жертві були заподіяні особливі муки (безпосередньо перед убивством чи під час його), особливі страждання, або коли винний застосовував тортури, мордування, отруту, що спричинює муки, чи завдав потерпілому безліч поранень. Особлива жорстокість може визначатися в нещадності до жертви, глузу над мерцем, заподіянні особливо тяжких страждань присутнім при вбивстві близьким чи рідним потерпілого. Ознака особливої жорстокості є в діях, коли напередодні чи в процесі убивства до потерпілого застосовувалися тортури, мордування або винний глумився над

жертвою і при цьому винний мав намір спричинити потерпілому особливі муки та страждання.

Не може визнаватися свідченням про особливу жорстокість факт знищення мерця (трупа), а також сама по собі множинність (безліч) заподіяних потерпілому поранень.

5. *Убивство способом, небезпечним для життя багатьох інших осіб* (п.5 ч.2 ст.115 КК) має місце тоді, коли винний здійснив намір вбити певну особу і при цьому розумів, що він застосує такий спосіб, який небезпечний для життя не лише однієї конкретної особи (людини). Такими способами можуть бути: постріл у натовп, застосування вогню (пожежі), води (затоплення), спорудження різних пасток та ін. Цим складом охоплюються випадки убивства, коли при його вчиненні небезпека для інших осіб, крім жертви, була реальною, тобто дії винного могли заподіяти їм шкоду (здоров'ю чи життю). Якщо при вбивстві даним способом були вчинені тілесні ушкодження або заподіяна смерть іншим особам, то воно кваліфікується, крім п.5 ч. 2 ст.115, також за п.1 ст.115 КК чи статтями, які передбачають відповідальність за тілесні ушкодження.

6. *Убивство з корисливих мотивів* (п. 6. ч. 2 ст. 115 КК) – це убивство з метою отримати майно чи майнові прибутки або права. Це може бути також убивство з метою звільнитися від майнових витрат, убивство за винагороду чи щоб отримати гроші, права на житло, або з метою звільнитися від сплати аліментів на утримання дитини чи когось іншого з утриманців.

Особливість, що характеризує убивство як корисливе, полягає в тому, що єдиною перешкодою для злочинця отримати майнову винагороду чи право на неї є потерпілий, і настанням смерті ця перешкода усувається. Для кваліфікації п. 6 ч. 2 ст. 115 КК не має значення, вдалося винному отримати майнову або іншу винагороду чи ні. Пункт 6 ч. 2 ст. 115 КК не може бути застосований у тих випадках, коли вбивця не може одержати майнову винагороду від учиненого ним убивства (звільнитися від сплати боргів), не підпадає під дані ознаки також убивство дружини з метою звільнитися від неї, бо головний мотив цього злочину не є корисливий мотив, в мета розірвати шлюб.

7. *Умисне убивство з хуліганських мотивів* (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК) – відрізняється тим, що воно вчиняється, як може здатися,

без видимих істотних причин, але з явною неповагою до суспільства. Винний вчиняє дії винятково цинічні чи особливо зухвалі. Його поведінка – відвертий виклик громадському порядку і зумовлена бажанням протиставити себе всім, хто його оточує, показати всім свою зневагу до них.

Убивство з хуліганських мотивів вчинюється без приводу чи з використанням незначного приводу для вчинення злочину. Воно може бути вчинене як дія на зауваження потерпілого чи іншу незначну подію (відмову дати палити, відповіді на запитання, на пропозицію стати в чергу тощо).

8. *Умисне убивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадянського обов'язку* (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК) – це убивство, яке вчинене в тих випадках, коли намір винного був викликаний службовою чи громадською діяльністю потерпілого (убивство громадянина, який припиняв порушення громадського порядку, чи убивство свідка за те, що той дав правдиві показання, і т. ін.). Приводом до убивства в таких випадках є службова чи громадська діяльність потерпілого, є помстою за суспільно корисну діяльність потерпілого. За п. 8 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікується лише в тих випадках, коли дії потерпілого були правомірні.

9. *Умисне убивство, вчинене з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення* (п. 9 ч. 2 ст. 115 КК), – зазначені два різні мотиви убивства, які визначаються законом, кваліфікуючим обставини убивства.

Убивство з метою приховати інший злочин пов'язане із вчиненням винним попередньо іншого злочину або замаху на злочин. При цьому для кваліфікації убивства за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК не має значення, який злочин був попереднім і хто був потерпілим – чи той самий потерпілий, чи свілок попереднього злочину, чи інші особи, які на думку винного, могли бути свідками.

Убивство з метою полегшити вчинення іншого злочину – це позбавлення життя особи, яка, на думку винного, дійсно може перешкодити здійсненню злочинного наміру. Кваліфікація не змінюється від того, чи вдалося винному вчинити той злочин, за для якого він хотів здійснити убивство. Вчинення запланованого злочину чи замах на нього разом із убивством утворюють сукупність, за винятком вчинення всього бандою.

10. *Убивство, поєднане із згвалтуванням чи насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом*, – п. 10 ч. 2 ст. 115 КК.

Убивство, поєднане зі згвалтуванням – це не один, а два злочини – убивство і згвалтування. Поєднує їх лише те, що згвалтування є кваліфікуючою ознакою такого убивства. Убивство, поєднане зі згвалтуванням, може бути вчинене як під час згвалтування чи замаху на нього, так і під час згвалтування. У всіх випадках ці злочини утворюють сукупність і кваліфікуються за п. 10 ч. 2 ст. 115 та за ч. 4 ст. 152 КК. Необережно заподіяна смерть при згвалтуванні також кваліфікується за сукупність злочинів – за ст. 119 та ч. 4 ст. 152 КК. Якщо згвалтування було вчинене групою осіб, то за убивство, поєднане з ним, відповідають усі співучасники, незалежно від того, чи всі вони мали статевий зв'язок з потерпілою.

11. *Убивство вчинене на замовлення* (п. 11 ч.2 ст. 115 КК) – таке убивство визначається вчиненням за обтяжуючих обставин незалежно від мотивів убивства (помста, ревнощі, кар'єризм тощо) і від того, хто був виконавцем і замовником убивства. Убивство, вчинене на замовлення і за платню, кваліфікується за сукупністю пунктів 6 та 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Убивство, вчинене на замовлення, є умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник – вчинити або не вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру.

Замовник умисного убивства залежно від конкретних обставин справи повинен визнаватися як підмовник або організатор злочину (якщо він не є його співвиконавцем) і його дії мають кваліфікуватися за ст. 27 та п.11 ч.2 ст.115 КК і т.п.

12. *Відповідальність за вчинення діяння за попереднім зговором групою осіб* (п.12 ч.2 ст.115 КК). Відповідальності за убивство, вчинене групою осіб, підлягають усі учасники групи незалежно від того, хто безпосередньо заподіяв смерть потерпілому.

Умисне убивство, вчинене за попереднім зговором групою осіб, має місце тоді, коли в позбавленні потерпілого життя брали

участь за попередньою домовленістю як співвиконавці дві і більше особи.

Співвиконавцями умисного убивства повинні визнаватися ті особи, котрі хоча й не вчинювали дій, якими безпосередньо була заподіяна смерть потерпілому, але, будучи об'єднаними з іншими співвиконавцями убивства єдиним умислом, спрямованим на позбавлення потерпілого життя, здійснили частину того обсягу, який група вважала за необхідне виконати з метою реалізації цього умислу. З урахуванням змісту спільного умислу осіб, що вчинюють убивство за попереднім зговором, це може бути:

а) застосування на початку нападу насильства щодо потерпілого з метою приведення його у безпорадний стан з тим, щоб інший співучасник, скориставшись станом, заподіяв потерпілому смерть;

б) подолання опору потерпілого з метою полегшити заподіяння йому смерті іншим співвиконавцем (застосування до потерпілого фізичного чи психічного насильства, зв'язування його чи утримання під час того, як інший співучасник завдає йому ударів з метою заподіяння смерті тощо);

в) усунення певних перешкод, що в конкретній обстановці (ситуації) заважають іншій особі заподіяти потерпілому смерть або істотно ускладнюють це (тримання чи ізоляція особи, яка намагається або може допомогти жертві, відведення уваги такої особи тощо), а також сприяння доступу іншій особі до жертви;

г) надання особі, яка згідно з домовленістю заподіює смерть потерпілому, конкретної допомоги під час вчинення убивства шляхом передачі зброї, дачі порад тощо;

д) – ведення спостереження за потерпілим, іншими особами чи обстановкою безпосередньо перед убивством або під час його вчинення з метою забезпечити реалізацію спільного умислу на убивство.

13. *Убивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне убивство, за винятком убивства, передбаченого ст. 116–118 КК.* Пункт 13 ч.2 ст.115 КК передбачає відповідальність за повторне убивство, тобто за убивство, вчинене вдруге (чи більше).

Повторним визнається вбивство, вчинене:

1) за відсутності єдиного умислу на убивство двох чи більше осіб;

2) у різний час, незалежно від тривалості перерви між ними.

Повторність не утворює:

а) убивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони (ст.118 КК) чи в стані фізіологічного афекту (ст. 116 КК);

б) убивство, за яким закінчилися строки давності (ст. 49 КК) чи судимість погашена (ст. 108 КК);

в) убивство двох або більше осіб (п.1 ч.2 ст.115 КК);

д) вдруге вчинена спроба замаху на убивство однієї й тієї самої особи, якщо ці дії охоплювалися одним умислом.

Для кваліфікації злочину за п.13 ч.2 ст.115 КК не має значення: 1) чи був винний притягнутий до кримінальної відповідальності за перше убивство; 2) чи відбував він покарання за перше убивство; 3) відбув він таке покарання повністю чи частково.

Частина 2 ст.115 КК містить вичерпний перелік обтяжуючих обставин, за наявності яких убивство кваліфікується за цією статтею. Убивство за інших обтяжуючих злочин обставин кваліфікується за ч.1 ст.115 КК.

Ст. 116 КК. Умисне убивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. КК передбачає відповідальність за убивство, яке було вчинене в стані фізіологічного афекту

Афектом у психіатрії називають найбільш сильні (найсильніші) і дуже різкі емоції та переживання – жах, лютість, відчай і т. ін. У стані *фізіологічного афекту* самооцінка і самоконтроль поведінки значно утруднюються, зменшуються, але повністю не виключаються, як під час паталогічного афекту. У стані *паталогічного афекту* людина не в змозі ні розуміти своїх дій (а значить, контролювати їх), ні керувати ними. В такому стані людина вважається (визнається) неосудною (ст.19 КК).

Убивство вважається вчиненим у стані фізіологічного афекту за наявності таких умов:

– якщо сильне душевне хвилювання (афект) виникло у відповідь на протизаконні дії потерпілого і викликало намір убити його.

Фізіологічний афект – це дуже сильний емоційний спалах; проте наскільки він сильний, настільки ж нетривалий. Тривалим він не може бути, такого психічного навантаження людина довго не витримує. Убивство, здійснене в стані фізіологічного афекту,

визнається вчиненим при пом'якшуючих обставинах лише тоді, коли умисел убивства виник і був здійснений у момент фізіологічного афекту, коли винний перебував у цьому стані;

– якщо фізіологічний афект виник внаслідок насильства потерпільго над винним чи його рідними (близькими) – (заподіяння тілесних ушкоджень, погроза застосувати насильство, знищити майно і т.ін.; якщо насильство було протизаконним, дійсним і значним, тобто таким, що може викликати фізіологічний афект, проте не створює умов щодо необхідної оборони чи крайньої необхідності; або мала місце тяжка образа потерпілим винного – грубе і цинічне приниження гідності особи чи інші протизаконні або грубо аморальні дії потерпілого, якщо ці дії потягли за собою тяжкі наслідки чи могли потягти для винного чи його близьких (знищення майна, припинення гідності, іншу шкоду).

Фізіологічний афект може викликати подружня зрада, багаторазові протизаконні дії.

Убивство в стані фізіологічного афекту є реакцією на протиправні чи аморальні дії потерпілого, тому воно визнається вчиненим при пом'якшуючих обставинах.

Убивство не підпадає під ознаки ст.116 КК, якщо стан фізіологічного афекту був викликаний законними діями потерпілого (взяття під варту – ст.155 КПК, конфіскація майна (ст.59 КК), затримання злочинця – ст.38 КК).

Суб'єкт злочину – фізична осудна особа, що досягла 14 років.

Суб'єктивна сторона убивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, характеризується умислом і наявністю специфічного емоційного стану винного, який знижує здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Ст.116 КК передбачає відповідальність лише за умисне убивство в стані фізіологічного афекту.

Ст. 117 КК. Умисне убивство матір'ю своєї новонародженої дитини

Убивство, передбачене ст.117 КК, має притаманні лише йому специфічні ознаки:

– таке убивство вчиняє матір;

– убивство вчиняється під час пологів або зараз же після них;

– вбивається життя новонародженої дитини яка тільки народжується чи тільки що народилася.

Убивство матір'ю своєї новонародженої дитини вважається вчиненням при дуже пом'якшуючих обставинах.

Під час пологів або відразу після них жінка може перебувати в особливому фізичному і психічному стані, який знижує її спроможність цілковито усвідомлювати свої дії відносно новонародженої дитини.

Убивство може кваліфікуватися за ст.117 КК лише тоді, коли дитину вбила жінка, яка цю дитину народила. Убивство чужої дитини, незалежно від обставин, не може кваліфікуватися за ст. 117 КК. Відповідальність за ст.117 КК передбачається за убивство, як е було вчинене матір'ю під час пологів або зараз же після них. Якщо після пологів минув деякий час, то заподіяне убивство, хоча б і матір'ю новонародженої дитини, не може кваліфікуватися за ст.117 КК.

Безпосередній об'єкт злочину – життя новонародженої дитини.

Суб'єкт злочину – жінка-мати, якій виповнилося 14 років під час пологів або відразу після них.

Суб'єктвна сторона – умисел.

Не охоплюється ст.117 КК посягання на життя плода до пологів – це ст. 134 КК (аборт).

Ст.118 КК. Умисне убивство при перевищенні меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця

Кримінальна відповідальність за убивство настає лише тоді, коли воно було вчинене в стані необхідної оборони, але винний явно, безсумнівно, перевищив її межі.

Злочинність убивства при перевищенні меж необхідної оборони полягає в тому, що заподіяння його не було необхідним. Винний міг захистити свої інтереси (чи іншої особи) без заподіяння смерті нападаючому. Оскільки це було вчинено при захисті правоохоронних інтересів винного від нападу потерпілого, то убивство в стані необхідної оборони з переви-

щенням її меж визнається при пом'якшуючих відповідність обставинах.

За змістом закону перевищення меж необхідної оборони – це явна, очевидна невідповідність захисту характерові і небезпеці нападу, коли нападаючому навмисне спричиняється смерть.

Якщо нападаючому була заподіяна шкода (навіть смерть) з необережності, то це не буде перевищенням меж необхідної оборони.

Перевищення меж необхідної оборони може статися лише під час оборони, коли винний перебував у стані необхідної оборони і діяв з мотиву захисту. Якщо ж цього стану ще не було, тобто напад ще не почався і не було ніяких підстав вважати, що він негайно і неминуче почнеться, або напад уже закінчився і не було ніяких підстав вважати, що він продовжуватиметься, то заподіяна в таких випадках смерть не може кваліфікуватися за ст.118 КК. – звичайний злочин проти особи (ст.115 КК).

Щоб установити наявність або відповідність ознак перевищення меж необхідної оборони, треба враховувати не лише відповідність чи невідповідність зняряддя захисту і нападу характер безпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил нападаючих і тих, хто захищався, а саме: місце і час, раптовість нападу, неготовність до його відбиття, кількість нападаючих і тих, хто захищається, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я тощо) та інші обставини.

Ст.118 КК охоплює убивство злочинця під час його затримання з метою доставлення до відповідних органів держави, якщо при цьому були перевищені межі необхідності.

Якщо убивство було вчинене в стані необхідної оборони з перевищенням її меж і той, хто захищався, перебував у стані фізіологічного афекту, то дії винного кваліфікуються за ст. 118 КК, тобто за більш м'яким законом, а не за ст. 116 КК.

Замах на убивство не підпадає під ознаки ст. 118 КК, оскільки при цьому не може бути перевищення меж необхідної оборони.

Суб'єкт – осудна особа, яка досягла віку 16 років.

Суб'єктвна сторона – характеризується умислом.

Ст. 119 КК. Убивство через необережність

Є дві форми необережності – *злочинна самовпевненість і злочинна недбалість*.

При *злочинній самовпевненості* винний допускає абстрактну можливість смерті іншої особи від його дій, але розраховує усунути таку загрозу, вважає, що в даному випадку вона не настане. Розрахунок робиться на якісь певні реальні сили, обставини: – власне вмінні, на свою фізичну силу, на властивості машини, механізмів, на поведінку тварини тощо, але такий розрахунок негодящий.

Вина особа, яка діяла таким чином, у тому, що вона не була більш уважною, що розраховувала на ненадійне, (використання машини, зброї, вогню, вибухових речовин, ремонтних, будівельних робіт тощо).

У випадках, коли винна особа допускала абстрактну можливість настання смерті потерпілого, але розраховувала, що вона не настане, сподіваючись на якусь випадковість, а не на щось конкретно конкретне, то таке убивство визнається навмисним, а не необережним. Убивство при злочинній недбалості вчиняється тоді, коли винний не передбачав, що від його дій може статися смерть, але за обставинами події він повинен був і міг передбачити такі наслідки своїх дій чи бездіяльності.

Від необережного убивства треба відрізнити невинне заподіяння смерті (*казус*), коли особа не могла передбачити настання таких наслідків своїх дій чи бездіяльності.

Об'єкт злочину – життя людини.

Об'єктивна сторона – протиправне заподіяння смерті іншій людині.

Суб'єкт злочину – осудна особа, яка досягла віку 16 років.

Суб'єктивна сторона – необережність у формі злочинної самовпевненості або злочинної недбалості.

Ст. 120 КК. Доведення до самогубства

Об'єкт злочину – життя людини.

Склад злочину ст.120 КК, утворює сукупність ознак:

– перебування потерпілого в матеріальній або іншій залежності від винного (був на утриманні, в шлюбі, підлеглим за службою, притягнутим до кримінальної відповідальності і т. д);

– доведення винним потерпілого до самогубства жорстоким з ним поводженням чи систематичним приниженням його людської гідності (побоями, голодом, холодом, ганьбою, образами, цькуванням чи наклепами).

Об'єктивна сторона злочину – доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності.

Жорстоке поводження – грубі дії, що спричиняють потерпілому фізичні та (або) психічні страждання.

Шантаж – загроза розголосити про потерпілого відомості, які той хотів би зберегти в таємниці.

Примус до протиправних дій – загроза, залякування тощо, щоб примусити потерпілого вчинити злочин.

Систематичне приниження людської гідності – це образи, наклеп, знущання та інше різного роду тривале принизливе ставлення до потерпілого. Частина 2 ст. 120 КК передбачає відповідальність за доведення до самогубства, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винного, або щодо двох або більше осіб.

Під матеріальною залежністю розуміють випадки, коли потерпілий знаходиться на утриманні суб'єкту злочину або отримує від нього істотну матеріальну допомогу.

Інша залежність – це залежність дитини від батьків, студента від викладача, підлеглого від начальника.

Суб'єкт злочину – осудна особа, яка досягла віку 16 років.

Суб'єктивна сторона – може характеризуватися як умислом, так і необережністю.

Не визнаються в судовій практиці як жорстоке поводження, що може довести до самогубства, – припинення статевих зв'язків, розірвання шлюбу, одинокі випадки побоїв та інші подібні дії.

Злочин визнається вчиненим за обтяжуючих обставин, коли потерпілим була неповнолітня особа.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Умисне тяжке тілесне ушкодження.

Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання.

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Умисне легке тілесне ушкодження.

Побої і мордування.

Катування.

Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Погроза убивством.

Залишення в небезпеці.

Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Злочинами проти здоров'я називаються суспільно небезпечні навмисні чи необережні дії (або бездіяльність), спрямовані на заподіяння шкоди здоров'ю іншої особи.

Об'єктом усіх злочинів проти здоров'я є здоров'я іншої певної особи незалежно від стану та аномалій. Кримінально-правова охорона здоров'я має універсальний характер. Вона не залежить від суспільних ознак особи потерпілого (його віку, громадянства, службового стану тощо).

Кримінальний закон однаково охороняє здоров'я як квітучого юнака, так і безнадійно хворої людини похилого віку, як героя, так і завзятого злочинця. Заподіяння шкоди своєму власному здоров'ю утворює склад злочину лише в тих випадках, коли такі дії є засобом вчинення іншого злочину (ухилення від військової служби шляхом членушкодження – ст.409 КК).

Кримінально-правова охорона здоров'я починається з часу народження людини і забезпечується до самої смерті.

Заподіяння шкоди здоров'ю виключає кримінальну відповідальність, якщо шкода була заподіяна:

– у стані необхідної оборони, крайньої необхідності чи при затриманні злочинця (ст.36, 37, 38 КК);

– при лікуванні з погодженням потерпілого (ампутація ноги, резекція шлунка, пересадка нирки тощо);

Найбільш поширеними злочинами проти здоров'я є тілесні ушкодження.

Тілесними ушкодженнями називається протизаконне і винне заподіяння шкоди здоров'ю іншої особи, якій порушено анатомічну цілісність або фізіологічні функції тканини чи органів потерпілого при посяганні на здоров'я.

Тілесні ушкодження мають зовнішні прояви заподіяної шкоди: рани, переломи кісток, розриви шкіри і тканини, кровотечу, – і ця шкода може бути певно визначена.

Характер і тяжкість тілесних ушкоджень визначаються судово-медичною експертизою на підставі «Правил судово-медичного визначення ступенів тяжкості тілесних ушкоджень». Згідно з Правилами, характер і ступінь тілесних ушкоджень визначаються з використанням трьох критеріїв:

– *патологічного* (головного) – який визначає небезпечність тілесних ушкоджень для життя в момент їх заподіяння, а також характер і ступінь порушень цілісності та функцій тканини чи органів, і тривалість впливу цих порушень на стан здоров'я;

– *економічного* (додаткового) – який визначає ступінь втрати працездатності;

– *естетичного* (додаткового – який визначає знівечення обличчя потерпілого.

Ст.121. Умисне тяжке тілесне ушкодження

Згідно з законом, тяжкими тілесними ушкодженнями визнаються такі, які були небезпечними для життя в момент їх заподіяння або спричинили втрату будь-якого органа чи його функції, душевну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, або переривання вагітності чи невиправне знівечення обличчя (ч.1 ст. 121 КК).

Небезпечними для життя визнаються такі ушкодження життєво важливих органів людини, які самі по собі загрожують життю людини (потерпілого) в момент їх заподіяння чи при звичай-

них обставинах закінчуються смертю. Можливе чи дійсне відвернення смерті в таких випадках не береться до уваги при оцінюванні небезпечності таких ушкоджень для життя. Тяжке тілесне ушкодження буде небезпечним для життя за наявності хоча б однієї з ознак, указаних у Правилах.

Втрата будь-якого органа або втрата органом його функцій визнається тяжким тілесним ушкодженням при повному фізичному відділенні органа від тіла людини, а також тоді, коли настав повний чи частковий параліч цього органа. Це може бути втрата язика, ока, руки, ноги, голосу або параліч чи втрата здатності народжувати дітей та ін. (найчастіше втрачаються при тілесних ушкодженнях очі, ніс, вуха, руки та ноги.

Згідно з Правилами, втрата зору, здатності бачити визнається тяжкими тілесними ушкодженнями, якщо настала сліпота на обидва ока чи людина не може бачити на відстані двох метрів оточуючих її предметів (гострота зору на обидва ока 0,04 і менше). При повній втраті зору на одне око це ушкодження визнається тяжким тілесним ушкодженням. Втрата потерпілим голосу, слуху, мови визнається тяжким тілесним ушкодженням, якщо потерпілий не може спілкуватися з іншими людьми без допомоги технічних чи спеціальних засобів, коли потерпілий не чує розмовної мови на відстані 3–5 см від вушної раковини.

Заподіяння душевної хвороби визнається тяжким тілесним ушкодженням в усіх випадках, коли потерпілий внаслідок посягання на його здоров'я захворів тимчасовою чи хронічною душевною хворобою, коли таке посягання спричинило розлад його психічної діяльності. Психічне захворювання може статися внаслідок тяжкої травми голови, мозку або внаслідок переляку, сильного психічного стресу (зворушення). Всяка душевна хвороба є ознакою тяжкого тілесного ушкодження.

Ознакою тяжкого тілесного ушкодження визнається стійка втрата працездатності не менше ніж на одну третину (не менше 30%). Йдеться не про професійну, а про загальну працездатність. Визначення групи інвалідності потерпілому не впливає на ступінь тяжкості тілесних ушкоджень.

Тілесне ушкодження вважається тяжким, якщо воно спричинило переривання вагітності. Строк вагітності при цьому значення не має. Не впливають на відповідальність за таке посягання

на здоров'я потерпілої її стосунки з винним. Це може бути і власна дружина, і зовсім незнайома жінка. Кримінальна відповідальність за переривання вагітності настає лише в тих випадках, коли воно спричинилося внаслідок дій винного, а не паталогічних властивостей організму потерпілої.

Тілесне ушкодження визнається тяжким, якщо воно спричинило потерпілому не виправне *знівечення обличчя*.

Знівеченням обличчя вважається тоді, коли воно має неприємний, жахливий зовнішній вигляд (відсутність носа, губ), тяжкість шкоди при знівеченні обличчя обумовлена не тільки і не стільки фізичною шкодою, скільки психічною травмою – знівечене обличчя принижує потерпілого, викликає в нього тяжкі душевні переживання, муки.

Знівеченими при тілесних ушкодженнях можуть бути тільки *передня частина голови і верхня частина шиї*, а не інші частини тіла. питання про те – знівечене чи не знівечене обличчя, вирішують органи слідства і суд, бо це питання не медичне, а юридичне. Непоправними вважаються таке знівечення обличчя, яке не може бути виправлене чи усунене звичайними засобами лікування, або якщо воно зовсім не може бути усунене. Якщо для усунення знівеченості потрібна пластична операція, то знівечення також визнається непоправним..

Тілесне ушкодження визнається тяжким і кваліфікується за ч.1 ст.121 КК за наявності хоча б однієї з передбачених у ній ознак.

Тяжке тілесне ушкодження визнається вчиненим при *обтяжуючих обставинах* (ч.2 ст.121 КК), якщо воно:

– було вчинене способом, що має характер особливого мучення або мордування; сталося внаслідок систематичних, хоч би й не тяжких, тілесних ушкоджень;

– вчинене групою осіб;

– вчинене на замовлення;

– спричинило смерть потерпілого.

Тяжке тілесне ушкодження вкваліфікується за ч.2 ст.121 КК, якщо воно було вчинене *мученням, мордуванням чи тортурами*.

Мучення може бути спричинено тим, що потерпілому не дають їжі, води, використовують вплив низької чи високої темпе-

ратури, а також застосуванням інших засобів, якими спричинюється надзвичайна фізична біль чи фізичні страждання.

Мордуванням називаються такі дії, які пов'язані з багаторазовим чи тривалим заподіянням особливого фізичного болю (щипання, биття батогами чи нагайками, спричинення багатьох невеликих ушкоджень тупими чи гострими предметами).

Навмисне тяжке тілесне ушкодження за багатьма ознаками подібне замаху на убивство. Розрізняють ці злочини за суб'єктивними ознаками: за спрямованістю умислу і за змістом його інтелектуального моменту. Для з'ясування змісту умислу винного враховуються всі обставини злочину: засоби і знаряддя злочину, кількість, характер і місця ран, спрямованість ударів у життєво важливі органи людини, причини припинення злочинних дій, а також попередня поведінка винного і потерпілого, їхні взаємовідносини тощо.

При навмисному тілесному ушкодженні, внаслідок якого сталася смерть потерпілого, настання смерті не охоплюється умислом винного: він не передбачає її настання.

Відповідальність за заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень настає з віку 14 (чотирнадцяти) років. ч.2 ст.22 КК.

Ст. 122 КК. Умисне середньої тяжкості тілесні ушкодження

Умисні середньої тяжкості тілесні ушкодження характеризуються такими ознаками:

– в момент заподіяння вони не небезпечні для життя потерпілого;

– не мають наслідків, передбачених ст.121 КК;

– спричинюють тривале порушення функцій будь-якого органу;

– спричинюють інший тривалий розлад здоров'я.

Порушенням будь-якого органу людини Правила називають послаблення функцій цього органу (зору, слуху, рук, ніг тощо).

Тривалим вважається таке порушення функцій органів чи інший розлад здоров'я, для поновлення яких необхідно більше трьох тижнів (понад 12 днів).

Згідно з Правилами, тривалими є такі наслідки тілесних ушкоджень, які викликали тимчасову втрату працездатності на строк більший 21 день або постійну втрату працездатності від 10 до 33%.

Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, внаслідок якого сталася смерть, настання котрої винний не передбачав, не міг передбачити, кваліфікується за ст.119 КК як необережне убивство.

За наявності в заподіяних тілесних ушкодженнях ознак як тяжкого, так і середньої тяжкості вчинене має бути кваліфікованим за статтю КК, яка передбачає відповідальність за більш тяжкий їх вид. Такі випадки не утворюють сукупності злочинів.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Суб'єкт злочину – відповідальність за тілесні ушкодження середньої тяжкості настає з віку 14 років.

Ст. 123 КК. Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання

Умисне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, яке було заподіяно в стані сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту), що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства або тяжкої образи з боку потерпілого, визнається як заподіяне при пом'якшуючих відповідальність обставинах (п.4 ст. 66 КК).

Протизаконне насильство може бути фізичним – удари, побої, тілесні ушкодження, позбавлення волі, зв'язування і т. ін. – або психічним – погроза заподіяти фізичну чи майнову шкоду тощо. Таке насильство має бути істотним, тобто спроможним викликати сильне душевне хвилювання, реальним, а не уявним, треба довести, що насильство було протизаконним (насильство з боку правоохоронних органів відносно злочинця, який чинить опір, не визнаються такими, що може викликати фізіологічний афект).

Тяжка образа – це всіляке істотне приниження честі і гідності, зроблене в непристойній формі (приниження національної гідності, релігійного почуття, подружня зрада), це будь-яка непристойна поведінка потерпілого, яка принижує честь і гідність винного або його близьких.

Для застосування ст.123 КК важливо визначити два часових інтервали:

1) час між протиправним насильством чи тяжкою образою і виникненням сильного душевного хвилювання. Цей час може бути коротким і тривалим. Юридичного значення ця обставина не має: сильне душевне хвилювання може викликати і таке протиза-

конне насильство (чи тяжка образа), яке було вчиненея як недавно, так і давно;

2) час між виникненням сильного душевного хвилювання і заподіянням тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження.

Для злочину, ст.123 КК характерною ознакою є негайне виникнення наміру заподіяти шкоду потерпілму, оскільки вона може визнаватися як заподіяна при обставинах, що пом'якшують відповідальність лише тоді, коли була заподіяна в стані сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту).

Сильне душевне хвилювання – це така душевна буря, таке сильне психічне напруження всіх сил людини, яке не може бути тривалим, такий стан триває не більше кількох хвилин.

Суб'єктивна сторона – умисел.

Відповідальність за тілесні ушкодження середньої тяжкості, заподіяні в стані сильного душевного хвилювання і в стані необхідної оборони незалежно від інших обставин, за чинним законодавством не настає.

Кримінальна відповідальність за ознаками ст. 123 КК настає з віку 16 років.

Ст.124 КК. Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень в разі перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця

Згідно з законом, перевищенням меж необхідної оборони визнається явна невідповідність захисту характерові і небезпеці посягання; при вирішенні питання про перевищення чи неперевищення меж необхідної оборони повинні враховуватися не лише невідповідність зняряддя захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил нападаючих і тих, хто захищався, їх фізичні (вік, стать, інвалідність, стан здоров'я) та інші обставини; чи захищалась особа від реального, вже розпочатого і ще не закінченого суспільно небезпечного посягання.

Об'єктивна сторона злочину передбачає заподіяння тяжких тілесних ушкоджень потерпілому в разі захисту від його посягання охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищалася, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави.

Об'єкт злочину – осудна особа, якій виповнилося 16 років.

Відповідальність за ст. 124 КК підлягають ті особи, які захищали себе від нападу, а також і ті, які захищали від нападу інших громадян, інтереси суспільства або держави, якщо вони, захищаючись, превищили межі необхідної оборони і заподіяли нападаючому зайву для такого випадку шкоду.

Ст. 125 КК. Умисне легке тілесне ушкодження

Легкими тілесними ушкодженнями визнаються:

а) не містять ознак тяжкої (ст. 121 КК) чи середньої тяжкості тілесні ушкодження (ст. 122 КК);

б) викликають короткочасний розлад здоров'я потерпілого чи короткочасну, незначну стійку втрату працездатності.

Слід (важливо) відрізнити поняття: «розлад здоров'я» і «шкода здоров'ю», оскільки шкода здоров'ю може бути заподіяна і без його розладу.

Короткочасним розладом здоров'я, згідно з Правилами, вважається таке його порушення, яке продовжувалось більше ніж шість днів, але не більше трьох тижнів (21) день, тобто тривало 7 – 21 днів, втрата працездатності (загальної) в розмірі до 10%. Короткочасний розлад здоров'я і короткочасну втрату працездатності визначає судово-медична експертиза.

Безпосередній об'єкт – здоров'я людини.

Легкі тілесні ушкодження викликають короткочасний розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності або не спричиняють зазначених наслідків.

Суб'єктивна сторона злочну – умисел.

Відповідальності за всі умисні тілесні ушкодження, що спричинили розлад здоров'я, підлягають особи, яким до вчинення злочину минуло 14 років.

Ст. 126 КК. Побой і мордування

Безпосередній об'єкт – здоров'я людини.

Об'єктивна сторона злочину – завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій.

Характерна особливість злочину полягає в тому, що дії, які утворюють його об'єктивну сторону, спрямовані на те, щоб, головним чином, завдати потерпілому фізичного болю. Такі дії не

порушують анатомічної цілісності тканини, тіла чи функцій яко-го-небудь органа, і цим вони відрізняються від тілесних ушкоджень. Шкода здоров'ю спричинюється ними через фізичний біль.

Фізичний біль завдається:

- ударами;
- побоями;
- іншими насильницькими діями.

Ударом називають одноразовий, раптовий потужний фізичний вплив на тіло людини будь-яким твердим предметом, що спричинює фізичну біль.

Побої – це неодноразові удари, що спричинюються в один час одному потерпілому.

Іншими насильницькими діями можуть бути: викручування рук, ніг, стискування горла, статевих органів тощо.

Мордування – це такі дії, які пов'язані з багаторазовим чи тривалим заподіянням особливого болю чи фізичних та моральних страждань потерпілому.

Відповідальності за ст. 126 КК підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. Суб'єктивна сторона – умисел.

Ст.127. Каткування

Катуванням називається умисне заподіяння потерпілому сильного фізичного болю нанесенням тяжких побоїв, мучення чи інші насильницькі дії, вчинені з метою примусити потерпілого чи іншу особу (близького, рідного) до вчинення дій, які суперечать волі й інтересам потерпілого, в тому числі отримати від нього або іншої особи інформацію, свідчення або визнання, покарати за його дії, які він скоїв або в скоєнні яких підозрюється, або залякування його або інших осіб (передати цінності, підписати документ тощо). Зміни: Відомості Верховної Ради України, 2001р. №25-26, ст. 131.

Катування вчинюється умисно, щоб примусити потерпілого виконати вимогу катувальників.

Заподіяння під час катування тілесних ушкоджень утворює сукупність злочинів, передбачених ст.121, 122, 125 КК і ст. 127 КК. Якщо внаслідок катування настала смерть потерпілого, то вчинене кваліфікується за ст.115 КК або за ст.119, і 127 КК.

Відповідальність за катування настає з віку 16 років.

Ст. 129. Погроза убивством

Погроза убивством є психічним насильством над особою. Суспільна небезпечність цього злочину в тому, що він позбавляє потерпілого спокою: небезпека його вчинення постійно переслідує потерпілого, не дає йому змоги ні працювати, ні відпочивати.

Погроза вбити може бути доведена до потерпілого будь-яким чином: усно (віч-на-віч), письмово (листом, телеграмою), різними діями, які переконливо вказують на намір винного, або передана через третіх осіб.

Відповідальність передбачається лише за погрозу убивством.

Обов'язковою ознакою складу злочину є реальність погрози. Якщо сам потерпілий не вірить в реальність погрози, то вона складу злочину не має.

Відповідальність за погрозу настає, незалежно від її мотивів, з досягненням віку з 16-ти років.

Ст. 130. Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби

Безпосередній об'єкт злочину – здоров'я людини.

Об'єктна сторона злочину – створення реальної загрози зараження потерпілого ВІЛ-інфекцією або іншою невиліковною хворобою.

Способом поставлення в небезпеку зараження найчастіше є статеві зносини, але не можна виключати й інші дії.

Злочин вважається закінченим з моменту поставлення іншої особи в небезпеку зараження незалежно від наслідків.

Суб'єктом злочину – особа, яка досягла віку 16 років, яка знає про наявність у неї ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом: суб'єкт усвідомлює наявність у нього ВІЛ чи іншої невиліковної хвороби і водночас усвідомлює, що своїми діями ставить потерпілого в небезпеку зараження.

Частина 2 ст. 130 КК передбачає відповідальність за зараження іншої особи хворобою, про яку йдеться в ч. 1, якщо винна особа знала, що вона є носієм вірусу.

Суб'єктивна сторона злочину таких дій характеризується прямим або непрямим умислом.

Ст. 134. Незаконне проведення аборту

Об'єкт злочину – встановлений порядок надання медичної допомоги і життя та здоров'я вагітної жінки.

Об'єктивна сторона злочину – активні дії особи, яка не має спеціальної медичної освіти, спрямовані на штучне переривання вагітності, що призвело до її переривання.

Суб'єкт злочину – особа, що досягла віку 16 років, не має спеціальної медичної освіти.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

Ст. 130 ч.2 КК передбачає відповідальність за незаконне проведення аборту, яке спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої.

Тривалий розлад здоров'я – це тривале порушення функцій будь-якого органа потерпілої, а також втрата працездатності.

Безплідність – це втрата жінкою репродуктивної здатності.

Смерть – загибель організму матері.

Ст. 135 КК. Залишення в небезпеці

Небезпечно для життя становище може бути наслідком хвороби, старості, малолітства, непритомності, сильного сп'яніння, це може бути безпорадний стан, перебуваючи в якому особа потребує негайної допомоги.

Об'єкт злочину – життя та здоров'я особи.

Об'єктивна сторона злочину полягає в злочинній бездіяльності – винна особа усвідомлює необхідність негайного подання допомоги потерпілому, але не виконує цього обов'язку.

Об'єктивна сторона – бездіяльність у вигляді неподання необхідної допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок безпорадного стану.

Суб'єктивна сторона залишення в небезпеці характеризується умислом – винна особа усвідомлює небезпечність для життя і здоров'я потерпілого його стану і байдуже ставиться до настання смерті потерпілого чи тяжких наслідків для його здоров'я. Залишення без

допомоги малолітньої батьками чи опікуном дитини чи матір'ю своєї новонародженої дитини (ч.2 ст.135 КК) визначається кваліфікованими видами цього злочину.

Відповідальність за ст. 135 КК настає з віку 16 років.

Ст. 143 КК. Порухення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини

Об'єкт злочину – встановлений порядок трансплантації органів та тканин людини, а також здоров'я та життя потерпілого. Предмет злочину – органи або тканини людини.

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими діями, як:

- порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини;
- вилучення в людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації;
- незаконна торгівля органами або тканинами людини.

Трансплантація – спеціальний метод лікування, який полягає в пересадці хворій людині будь-якого органа або анатомічного матеріалу (кістковий мозок), взятої у здорової людини.

Вилучення в людини органів або тканин – це хірургічне вилучення з метою пересадки іншій людині.

Незаконна торгівля органами або тканинами людини – це укладання угод купівлі-продажу щодо вказаних предметів.

Частина 3 ст. 143 КК передбачає відповідальність за порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, а також за вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації, якщо ці дії були вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного.

Безпорадний стан – такий стан, коли вона не може в силу фізичного або психічного стану розуміти в повному обсязі характер дій, що над нею скоюють.

Суб'єкт злочину – будь-яка фізична осудна особа віком 16 років.

Об'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Ст. 144 КК Насильницьке донорство

Об'єкт злочину – встановлений Законом України «Про донорство крові та її компонентів» порядок донорства та життя і здоров'я людини.

Об'єктивна сторона злочину – вилучення крові в людини шляхом насильства (фізичного – побої, мордування, зв'язування; або психічного – залякування тощо) або обман, тобто діями, що вводять в оману особу з метою відбору в неї крові.

Суб'єкт злочину – осудна особа, що досягла віку 16 років.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

Незаконне позбавлення волі або викрадення людини.

Захоплення заручників.

Підміна дитини.

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини.

Експлуатація дітей.

Незаконне поміщення в психіатричний заклад

Ст. 146 КК. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини

Незаконне позбавлення волі посягає на свободу особи – на її конституційне право.

Об'єкт злочину – воля людини, а також її життя та здоров'я.

Незаконне позбавлення волі може об'єктивно проявлятися в різних способах і засобах – закритому приміщенні з позбавленням можливості вийти з нього, зв'язування, поміщення в спеціальне сховище тощо, припускає застосування до потерпілого примусу, насильства, інших дій проти його волі.

Тривалість та умови незаконного позбавлення волі на відповідальність не впливають, якщо при цьому потерпілому не було завдано шкоди здоров'ю.

Незаконне позбавлення волі вчинене з корисливих мотивів, поєднане з заподіянням потерпілому фізичних страждань або причинене способом, небезпечним для його життя чи здоров'я,

утворює кваліфікований, тобто вчинений при обтяжуючих обставинах, склад цього злочину.

Об'єктивна сторона – поміщення потерпілого в таке місце, де він знаходиться не бажає, або тримання його в такому місці чи приміщенні.

Викрадення людини – це таємне або відкрите захоплення і утримання потерпілого викрадачем або викрадачами.

Потерпілі – будь-яка особа.

Частина 2 ст. 146 передбачає відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинені щодо малолітнього (особи, якій не виповнилося 14 років), або з корисливих мотивів щодо двох чи більше осіб, або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя та здоров'я потерпілого (уримання в приміщенні, що не пристосоване для нормального існування), або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань (побої, мордування та ін.), або із застосуванням зброї.

Частина 3 ст. 146 КК передбачає підвищену відповідальність за незаконне позбавлення волі, якщо воно було вчинене організованою групою або спричинило тяжкі наслідки (шкода здоров'ю, інші тяжкі наслідки).

Відповідальними за незаконне позбавлення волі є лише приватні особи. Посадові особи за незаконне позбавлення волі підлягають відповідальності за перевищення влади (ст. 365 КК) або за незаконний арешт (ст. 371 КК).

Суб'єктивна сторона – прямий умисел. Мотиви та мета можуть бути різноманітні.

Відповідальність за ст. 146 КК настає з віку 16 років.

Ст. 147 КК. Захоплення заручників

Об'єктивну сторону цього злочину утворюють:

- захоплення особи;
- утримання особи як заручника.

Діяння, передбачене ст. 147 КК, посягає на особисту свободу і безпеку осіб, що стали заручниками.

Об'єкт злочину – особиста воля, а також безпека особи, що була захоплена як заручник. *Захоплення* – це поневолення особи з

позбавленням свободи, можливості пересуватися, діяти за своїм розсудом і потребами.

Тримання – це позбавлення волі.

Обов'язковою ознакою захоплення заручника є:

- а) погроза їх убити, заподіяти їм тілесні ушкодження;
- б) спонукання держави, міжнародної організації, фізичної особи чи групи осіб вчинити або утриматися від вчинення якої-небудь дії;
- в) ті чи інші умови звільнення заручників.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел за наявності мети спонукати родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника.

Частина 2 ст. 147 КК передбачає підвищену відповідальність за захоплення заручника організованою групою осіб або захоплення як заручника неповнолітнього, чи вчинення цього діяння з погрозою убивства або вчинення таких дій, поєднаних із заподіянням потерпілому середньої тяжкості чи тяжкого тілесного ушкодження чи інших наслідків.

Тяжкі наслідки – питання факту. Як правило, такими визнаються тілесні ушкодження: тяжка хвороба заручника або його близьких. *Суб'єктивна сторона* винного відносно явких наслідків – *необережність*.

Відповідальність за захоплення заручників настає з 16 років.

Ст. 148 КК. Підміна дитини

Відповідальність передбачена за підміну чужої дитини, вчинену з корисливих мотивів чи помсти.

Потерпілою (чужою дитиною) визнається малолітня особа, якій не виповнилося ще чотирнадцяти років. Підміна дітей, старших чотирнадцяти років може тягнути за собою відповідальність за ст.146 КК. Потерпілим від злочину буде не тільки чужа дитина, а й її батьки.

Склад злочину утворює підміна чужої дитини. Підміна соєї дитини (батьком чи матір'ю) від будь-кого, з будь-якої установи чи організації злочину не утворює.

Об'єкт злочину – особиста недоторканність дитни, її право на дитнство і право її батьків на материнство чи батьківство.

Об'єктвна сторона злочину – підміна чужої дитни, тобто заміна новонародженого або грудного немовляти, що не усвідомлює змісту подій, іншим.

Суб'єктвна сторона – підміна чужої дитини вчинюється лише умисно за наявності корисливих або інших особистих мотивів. Необережна, внаслідок помилки підміна дитини (в пологовому будинку) складу злочину не утворює.

Відповідальність за підміну чужої дитини настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст.149 КК. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини

Об'єкт злочину – свобода в різних сферах життя та недоторканність особи.

Відповідальність за грубе порушення конституційних прав особи вільного пересування у вигляді продажу чи іншої оплатної передачі особи або вчинення іншої незаконної угоди для переміщення потерпілого за його згодою чи без через державний кордон України з метою подальшого продажу для сексуальної експлуатації чи використання в порнобізнесі, втягування у злочинну діяльність, боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) з комерційною метою, або використання у збройних конфліктах чи експлуатації її праці, передбачена ст.149 КК. (Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи – зміни: Відомості ВРУ, 2001Р. № 25-26, ст. 131.

Об'єктивна сторона злочну – продаж людини; інша її оплатна передача; здійснення стосовно неї будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної з законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягування в злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удо-

черіння) в комерційних цілях, використання в збройних силах, експлуатація її праці.

Торгівля людьми в багатьох випадках утворює сукупність злочинів:

– якщо це діяння поєднане із заподіянням потерпілому тілесних ушкоджень, то діяння кваліфікуються за сукупністю статей: 121, 122, 125, 126, і ст.149 КК;

– якщо діяння, передбачене ч.1 ст.149 КК, було вчинене з незаконним переміщенням потерпілого через державний кордон України, то вчинене кваліфікується за сукупністю статей 331 і ч.1 ст. 149 КК;

– продаж людини з метою її подальшої сексуальної експлуатації кваліфікується за сукупністю ст.154 і ч.1 ст.149 КК; а з метою використання її в порнобізнесі – за сукупністю ст.303 ч.1 ст.149 КК.

Продаж людини організованою групою, або поєднання з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповернення дітей в Україну, чи з метою насильницького вилучення в потерпілого органів чи тканин для трансплантації або насильницького донорства, чи заподіяння цим тяжких наслідків (великої шкоди здоров'ю, настання тяжкої хвороби тощо) кваліфікується за ч. 3 ст. 149 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел за наявності мети – продажу потерпілого, інша платна передача його іншій особі.

Мотиви злочину корисливі.

Відповідальність за торгівлю людьми настає з 16 років.

Ст. 150 КК. Експлуатація дітей

Конституція України забороняє експлуатацію дітей і забороняє використовувати працю неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах.

Об'єкт злочину – свобода дитини від експлуатації.

Склад злочину утворює будь-яке використання праці неповнолітніх, які не досягли віку 16-ти років, для отримання публіки за рахунок низької оплати праці потерпілих.

Об'єктивна сторона злочину – використання праці підлітків власником будь-якого підприємства або підприємцем без

належної оплати, з порушенням умов, передбачених для такої категорії працівників.

Потерпілими від експлуатації визнаються діти різної статі, які не досягли віку 16-ти років, а потерпілими від експлуатації на шкідливому виробництві – всі неповнолітні, тобто особи, які не досягли віку 18-ти років.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел. *Мотиви* – корисливі. *Мета* – отримання прибутку.

Суб'єкт злочину – будь-яка осудна особа, яка досягла віку 16 років.

Ст. 151 КК. Незаконне поміщення в психіатричний заклад

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом, оскільки закон передбачає відповідальність лише за умисне поміщення в психіатричний заклад (лікарню) завідомо здорової людини.

Безпосередній об'єкт – фізична свобода особи та її психічне здоров'я.

Об'єктивна сторона – поміщення потерпілого в психіатричний заклад.

Суб'єкт злочину спеціальний – представник медичного персоналу, який уповноважений вирішувати питання про поміщення особи у психіатричний заклад.

Помилка в діагнозі складу злочину не утворює.

На кваліфікацію діяння не впливають мотиви злочину – корисливість, помста, кар'єризм тощо.

Відповідальними за вчинення цього злочину є лікарі-психіатри, які прийняли завідомо неправильне рішення – визнати здорову людину психічно хворою або утримувати в психіатричній лікарні особу, яка вже лікувалась і є здоровою.

Якщо незаконне поміщення в психіатричний заклад спричинило тяжкі наслідки (хворобу, втрату працездатності, тяжкі тілесні ушкодження тощо), то діяння визнається вчиненим при обтяжуючих обставинах і кваліфікується за ч.2 ст. 151 КК.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Згвалтування.

Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

Примушування до вступу в статевий зв'язок.

Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості.

Розбещення неповнолітніх.

Статевими злочинами називаються передбачені кримінальним законом сексуальні посягання на статево волю, статево недоторканність, на умови нормального розвитку неповнолітніх та на нормальний уклад у статевих відносинах.

Родовим об'єктом статевих злочинів є чинний у суспільстві уклад статевих відносин:

– статеві відносини допускаються тільки між особами різної статі, кожна з яких досягла певного віку та фізичної і психічної зрілості;

– статеві відносини виникають і ґрунтуються на підставі взаємної поваги, добровільності і рівноправності;

– переважною формою статевих відносин є шлюб. *(Ці норми характерні для України.)*

Об'єктивну сторону цих злочинів утворюють – сексуальні дії, які завжди спрямовані на конкретного потерпілого. Всі вони навмисні, бо вчиняються з певною метою – задоволення статевої потреби. Характерна особливість статевих злочинів у тому, що вони мають сексуальні мотиви, спрямовані на збудження чи задоволення статевого інстинкту.

Ст. 152. Згвалтування

Найпоширенішим серед статевих злочинів є згвалтування.

Згвалтуванням в кримінальному праві називають статевий акт, учинений проти волі потерпілої із застосуванням фізичного насильства, погрози або використанням безпорадного стану потерпілої.

Зґвалтування порушує статеву волю жінки, яка є видовим об'єктом цього злочину. Кримінальний закон охороняє лише статеву волю жінки.

Статева воля чоловіка кримінальним законом не охороняється і *потерпілим від зґвалтування не може бути особа чоловічої статі (особлива думка авт)*. Статевою волею володіють усі фізично та розумово розвинуті особи, які розуміють значення та наслідки статевих прагнень, сексуальних дій. Це значить, що малолітні, віком до 14-ти років, душевнохворі, а також особи, які не розуміють значення сексуальних дій чи не мають можливості чинити їм опір або суперечити, статевою волею не володіють. Відносно цих осіб відповідний статевий злочин буде посяганням на їхню статеву недоторканість.

Сутність зґвалтування полягає у вчиненні статевого акту поза волею жінки, без її згоди – насильно чи із застосуванням погроз із використанням безпорадного стану.

Статевий акт визнається зґвалтуванням, якщо опір жінки статевого акту був дійсним, а не удаваним, коли жінка нібито суперечить, а насправді не перечесть статевого акту.

При зґвалтуванні статевий акт вчиняється насильно, тобто із застосуванням винним фізичної сили (утримання силою, зв'язування, завдання ударів, побоїв і подібних дій, які справді могли змусити потерпілу припинити опір, могли здолати його). При зґвалтуванні статевий акт вчинюється із застосуванням погрози – убивством, заподіянням тілесних ушкоджень самій потерпілій чи її близьким та рідним (дітям чи батькам) за умови, що винний погрожував здійснити погрозу негайно.

Не визнаються ознаками зґвалтування такі погрози, які не могли змусити потерпілу припинити опір:

- застосувати насильство колись, у майбутньому;
- знищити чи пошкодити малоцінне майно;
- розповсюдити ганьбуючі вигадки чи дійсні факти, які можуть зашкодити гідності потерпілої.

Погрози такими наслідками не перешкоджають потерпілій можливості вжити відповідних засобів захисту.

Статевий акт визнається зґвалтуванням, якщо він був учинений з використанням безпорадного стану потерпілої, коли вона за своїм фізичним чи психічним станом не могла розуміти вчи-

нюваних нею дій або чинити опір винному, який міг усвідомлювати, що потерпіла знаходиться саме в такому стані.

Такий стан може виникнути через: хвороби, похилий вік, фізичні недоліки, малолітність, *патологічне* сп'яніння і т. ін.

Фізіологічне сп'яніння, алкогольне чи наркотичне, теж може бути визанне безпорадним станом, але таке буває лише тоді, коли потерпіла була настільки п'яною, що не могла усвідомлювати дійсності, розуміти того, що з нею робиться, і тому не могла чинити опір насильству.

Для відповідальності за зґвалтування не має значення, через що виник безпорадний стан потерпілої – чи його створив винний, чи він виник незалежно від його дій.

Щоб визначити, чи була потерпіла в безпорадному стані внаслідок застосування лікарських препаратів, наркотичних засобів, отруйних, токсичних чи інших сильнодіючих речовин, призначається відповідна експертиза.

Не визнається зґвалтуванням:

– статевий акт із застосуванням обману (брехливої обіцянки одружитися) або зловживання довір'ям;

– будь-яке інше намагання вчинити статевий акт будь-яким чином, крім застосування фізичного насильства, погрози чи використання безпорадного стану потерпілої (чи потерпілого).

Потерпілою від зґвалтування визнається всяка жінка (чи чоловік) незалежно ні від її родинних відносин з винним (знайома, дружина, родичка чи зовсім незнайома), ні від того, були чи не були перед тим між потерпілою та винним статеві стосунки.

Для визнання жінки потерпілою не мають значення ні її вік, ні її попередня поведінка, ні її моральне обличчя, ні попередні статеві стосунки.

Згідно з ч.2 ст. 27 КПК, справа про просте зґвалтування (ч. 1 ст. 155 КК) порушується не інакше як за скаргою потерпілої. Так, справа не може бути порушена за заявою близьких родичів, друзів потерпілої чи інших осіб. Лише у виняткових випадках, коли такий злочин має, особливе резонансне значення або коли потерпіла через свої фізичні вади чи залежність від винного, або з інших причин не може захистити свої законні права, інтереси, то прокурор може порушити справу про відповідальність за просте зґвалтування і за відсутності скарги потерпілої.

Порушена справа про просте зґвалтування не може бути закритою за примиренням потерпілої з обвинуваченим.

Закінченим зґвалтуванням вважається з моменту початку статевого акту у фізіологічному розумінні, *тобто з моменту заходження статевого органа чоловіка в статеві органи жінки, незалежно від дефлорації і сім'явиливу.* Якщо ж винний не зміг, за причин від нього незалежних, увійти статевим органом у статеві органи жінки, то дії кваліфікуються як замах на зґвалтування за ст. 15 та ч.1 ст. 152 КК.

Спроба вчинити статевий акт із застосуванням фізичної сили, погроз чи використання безпорадного стану потерпілої визнається замахом на зґвалтування і в тих випадках, коли винний внаслідок малолітності чи старості або фізичних недоліків об'єктивно не міг вчинити фізіологічний статевий акт.

У тих випадках, коли винний відмовився від зґвалтування добровільно, хоча мав можливість це зробити, він звільняється від кримінальної відповідальності за замах на зґвалтування (ст.17 КК). При добровільній відмові від зґвалтування особа підлягає відповідальності лише за ті дії, які містять у собі склад закінченого іншого злочину.

Добровільна відмова від зґвалтування можлива лише до початку статевого акту, бо з моменту його початку злочин вважається закінченим. Для визнання відмови від зґвалтування як добровільної потрібно встановити, що особа, маючи реальну можливість довести цей злочин до кінця, відмовилась від нього і з власної ініціативи (волі) припинила злочинні дії. В таких випадках особа може нести відповідальність за фактично вчинені нею дії, якщо вони утворюють склад іншого злочину.

Кримінальна відповідальність можлива і за готування до зґвалтування, якщо буде доведено, що особа вчинила такі дії, які безсумнівно свідчать, що винний готувався зґвалтувати певну особу – мав такий намір і для цього створював необхідні умови: готував приміщення, знаряддя (щоб зв'язати чи привести цю особу до безпорадного стану), шукав цю особу і т. ін.

Безпосереднім виконавцем зґвалтування може бути особа чоловічої чи жіночої статі, яка досягла 14-річного віку (ч.2 ст.22 КК). Співвиконавцями цього злочину можуть бути і чоловіки, і жінки.

Частина 2 ст.152 КК передбачає відповідальність за повторно вчинене зґвалтування (особою, яка раніше вже вчинила такий злочин):

- якщо відносно попереднього зґвалтування ще не закінчилися строки відповідальності за нього (ст.49 КК) або не знята чи не погашена судимість (ст.91 КК);

- якщо винний вчинив попереднє зґвалтування чи замах на цей злочин;

- якщо винний у попередньому вчиненому злочині був співучасником;

- незалежно від того, чи було засуджено винного за попереднє зґвалтування;

- незалежно і від того, хто був потерпілою в попередньому та повторному зґвалтуванні: та сама жінка чи це були різні особи (потерпілою при повторному зґвалтуванні може бути та сама особа, якщо умисел її зґвалтувати виник у винного вдруге). При вирішенні питання про повторність зґвалтування, попередні випадки зґвалтування, коли потерпіла від зґвалтування не подала заяви про притягнення винного до відповідальності, і не враховуються.

Кваліфікуючі ознаки злочину ч.3 ст.152 КК:

- вчинення зґвалтування групою осіб;

- зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього.

Зґвалтування визнається груповим, якщо воно було вчинено:

- групою осіб відносно однієї потерпілої, коли статевий акт вчинив тільки один із винних, а інші сприяли йому в цьому, впливаючи фізично чи психічно на потерпілу;

- групою осіб відносно однієї потерпілої, коли статевий акт вчинили всі чи декілька членів групи.

Якщо ж насильство було застосоване одночасно, в одному і тому ж місті, але різними винними відносно різних потерпілих без єдності наміру, то таке зґвалтування не визнається груповим.

Дії особи, яка сприяла вчиненню зґвалтування, але сама особисто статевого акту з потерпілою не вчиняла, не застосовувала до потерпілої ні фізичного, ні психічного насильства, визнаються не співвиконавством, а *пособництвом*.

Зґвалтування, вчинене однією особою з допомогою пособника, не визнається вчиненим групою осіб.

Згвалтування кваліфікуються як згвалтування неповнолітнього, тобто особи жіночої чи чоловічої статі, яка не досягла 18-річного віку, якщо винний знав або міг знати, що вчинює згвалтування неповнолітнього.

Неповнолітніми потерпілими від згвалтування вважаються особи віком від 14 до 18 років.

Кваліфікуючими ознаками злочину згідно з ч.4 ст. 152 КК є:

– вчинення згвалтування, яким були причинені особливо тяжкі наслідки;

– згвалтування малолітньої потерпілої чи малолітнього потерпілого.

Особливо тяжкі наслідки згідно з ч.4 ст.152 КК:

– смерть або самогубство потерпілої, втрата будь-якого органа чи його функції, душевна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя, переривання вагітності чи втрата здатності до дітонародження, а також зараження вірусом імунодефіциту людини або сифілісом, що сталося внаслідок згвалтування.

Згвалтування малолітньої, тобто дівчинки (чи хлопчика) віком до 14-ти років, кваліфікується за ч.4 ст.152 КК лише тоді, коли винний знав або допускав, що вчинює насильницький статевий акт з малолітньою, чи міг і повинен був це передбачити.

Згода малолітньої (чи малолітнього) на вчинення з нею статевого акту юридичного значення не має, оскільки дівчинка в такому віці не розуміє характеру та значення таких дій. Тому вчинення статевого акту з малолітньою чи малолітнім завжди належить кваліфікувати за ч.4 ст.152 КК.

Відповідальність за згвалтування настає з чотирнадцяти років (ч.2 ст.22 КК).

Ст. 153 КК. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом

Об'єкт злочину – статева свобода і недоторканність особи.

Об'єктивна сторона злочину – насильницьке задоволення статевої пристрасті чоловіка з жінкою, жінки з чоловіком будь-яким неприродним способом; чоловіка з чоловіком або жінки з жінкою.

Цей злочин має всі ознаки зґвалтування. Відрізняє цей злочин від зґвалтування лише спосіб задоволення статевої потреби – неприродний, не фізіологічний акт:

– крізь рот;

– крізь анальний отвір; всі інші способи сексуального торкання чи поєднання статевого органа винного з тілом потерпілої жінки, щоб задовольнити статеву потребу.

Не утворює складу злочину:

– добровільний статевий зв'язок у спотворених формах між дорослими чоловіком і жінкою (фахівці в галузі статевої етики вважають, що будь-які статеві добровільні дії дорослих чоловіка і жінки є етичними);

– добровільний статевий зв'язок між дорослими жінками (лесбійство).

Всі кваліфікуючі ознаки ч.2 ст.153 КК мають такий самий зміст, як і відповідні ознаки ч.2 ст.152 КК.

Задоволення статевої пристрасті неприродним способом відносно малолітньої чи (або) (зміни: ЗУ від 21.12.2006 р.) малолітнього завжди кваліфікуються за ч.4 ст.153 КК.

Якщо винний, діючи з єдиним умислом, без значної перерви в часі вчинив два чи більше акти задоволення статевої пристрасті неприродним способом з однією і тією ж потерпілою, то його дії створюють один продовжуючий злочин, який кваліфікується за ч. 1 ст.152 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Відповідальність за діяння, передбачене ст.153 КК, настає з 16 (шістнадцяти) років.

Ст. 154 КК. Примушування до вступу в статевий зв'язок

Об'єкт злочину – статеві свобода та статеві недоторканність особи.

Об'єктивна сторона злочину – примушування жінки чи чоловіка до вступу в статевий зв'язок природним способом.

Кваліфікуючі ознаки ст.154 КК:

– потерпіла особа була в матеріальній або службовій залежності від винного;

– винний використав чи намагався використати матеріальну або службову залежність потерпілого для того, щоб примусити його до статевого зв'язку.

Основними ознаками злочину є намір і засіб його вчинення:

– намір – примусити жінку чи чоловіка до статевого зв'язку;
– засіб – використання їхньої матеріальної чи службової залежності (погрози позбавити житла, грошової допомоги, харчів, звільнити з роботи, виключити з черги на житло, не давати премії, підвищення по службі і т. ін.).

Вирішальним у цьому злочині є не суб'єкт, від якого потерпіла особа була матеріально чи по службі залежною, а використання винним залежності потерпілого від нього. Якщо винний домагався згоди потерпілої чи потерпілого на статевий зв'язок чи примушував їх до цього, застосовуючи для досягнення своєї мети якісь інші засоби, а не залежність потерпілих, то такі дії ст. 154 КК не охоплюються.

Примушування – психічний вплив на особу з метою присилувати її проти особистого бажання вступити в статевий зв'язок. Злочин вважається закінченим з моменту примушування незалежно від того, мав місце статевий зв'язок чи ні.

Матеріальна залежність – знаходження потерпілої особи на повному або частковому утриманні винної особи.

Службова залежність означає, що потерпіла особа є підлеглою винної особи по службі або роботі, або залежить від неї з приводу навчання; ревізії, що проводиться; підготовки до відповідальних змагань (тренер – спортсменка); видання художнього чи наукового твору; підготовка декорації тощо.

Суб'єктивна сторона – прямиї умисел.

Відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок за ст. 154 КК настає і в разі вчинення мужолозтва.

Мужолозтво – один із видів гомосексуалізму. Другий – лесбійство; «лесбійське кохання» – статеве приваблення жінки до жінки.

У кримінальній практиці мужолозтво – це статеві акти (зносини) чоловіків вчинені із застосуванням до потерпілого фізичного насильства, погрози або використання безпорадного стану потерпілого. Добровільні статеві зносини чоловіка з чоловіком законом не визнаються злочинними.

Суб'єкт злочину – відповідальність настає з 16 років і від якої потерпіла особа знаходиться в матеріальній або службовій залежності.

Ст. 155 КК. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості

Об'єкт злочину – статева свобода та статева недоторканність особи.

Об'єктивна сторона злочину – добровільні природні статеві зносини чоловіка або жінки з особою протилежної статі, що не досягла статевої зрілості.

Статеві зносини, які були вчинені за добровільною згодою потерпілої особи віком від 14 до 17 років, підпадають під ст. 155 КК.

Стан статевої зрілості встановлюється судово-медичною експертою.

Першою і важливою ознакою цього злочину є добровільність, погодження потерпілої сторони на статевий акт з нею, тобто винний не застосовував до неї ні фізичного насильства, ні погроз і не використав її безпорадного стану.

Потерпілою (чи потерпілим) від цього злочину може бути особа віком від 14 до 17 років.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

Кримінальній відповідальності за ст. 155 КК підлягають особи чоловічої та жіночої статі старші 16-ти років (ч.1 ст.22 КК).

За ст. 155 КК кримінальна відповідальність настає лише тоді, коли винний передбачав чи міг передбачити, що потерпіла особа не досягла статевої зрілості.

Частина 2 ст. 155 КК передбачає відповідальність за ті самі дії, вчинені батьком, матір'ю або особою, що їх замінює, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки (смерть, тяжкі тілесні ушкодження, самогубство потерпілої особи, тяжку хворобу тощо).

Суб'єктивна сторона відносно наслідків – необережність.

Ст. 156 КК. Розбещення неповнолітніх

Об'єкт злочину – нормальний фізичний і моральний розвиток неповнолітніх.

Розпутні дії – це різні способи задоволення винним статевої потреби чи пристрасті в присутності неповнолітніх чи збудження статевого інстинкту без вчинення статевого акту. Це може бути: дратування статевих органів потерпілих, торкання їх чи своїх статевих органів, оголення власних статевих органів, відверто сексуальні розмови чи дії, поради тощо.

Розпусні дії завжди носять сексуальний характер, вони можуть бути фізичними (оголення і мацання статевих органів потерпілої, так і винної особи; та інтелектуальними (сексуальними оповідання, демонстрування порнофільмів тощо).

Потерпілий – особа, яка не досягла 18-ти років, незалежно від статі. Згода потерпілої особи на вчинення з нею розпусних дій не виключає кримінальної відповідальності.

Розпутні дії, вчинені безпосередньо перед зґвалтуванням потерпілої особи, яка не досягла 16-річного віку, повністю охоплюються ч.3 або 4 ст. 152 КК і додаткової кваліфікації за ст.156 КК не потребують.

Суб'єктивна сторона злочину – прямиий умисел.

Суб'єкт злочину – відповідальність за вчинення розпутних дій настає з 16 років.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВИБОРЧИХ, ТРУДОВИХ ТА ІНШИХ ОСОБИСТИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

- Перешкоджання здійсненню виборчого права.
- Неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок.
- Порушення таємниці голосування.
- Порушення законодавства про референдум.
- Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії.
- Порушення недоторканності житла.

Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'юер.

Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей.

Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків.

Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або собою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Зловживання опікунськими правами.

Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння).

Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння).

Перешкодження законній діяльності професійних спілок, партій.

Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії.

Порушення недоторканності приватного життя.

Порушення права на отримання освіти.

Порушення права на безоплатну медичну допомогу.

Ст КК. 157. Перешкодження здійсненню виборчого права (зміни: нова редакція ст. 157, 158, 159 ЗУ від 23.02.2006р. зміна: нова редакція ЗУ від 22.02.2007 р.).

Перешкоджання вільному здійсненню громадянами свого виборчого права або права брати участь у референдумі, перешкодження діяльності іншого су'єкта виборчого процесу, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача при виконанні ними своїх повноважень, поєднані з підкупом, обманом або примушуванням (зміни: ЗУ від 22.02. 2007 р.). *Об'єктивна сторона злочину* – перешкодження здійсненню виборчого права може чинитися будь-якими способами: насильством, обманом, погрозами, підкупом та іншими способами, які руйнують вільну участь громадянина у виборах Президента України, депутатів Верховної Ради чи органів місцевого самоврядування. *Об'єкт злочину* – виборні права громадян України. Ст. КК передбачає кримінальну відповідальність за перешкоди у будь-якій участі у виборах: обирати, бути обраним, а також у проведенні агітації.

Перешкодження – насильство, обман, погрози, підкуп, що впливають на волю особи з метою примусити її відмовитися від участі у виборах.

Злочин вважається закінченим з моменту перешкодження незалежно від результату такого перешкодження.

Насильство – побої, тілесні ушкодження тощо. *Суб'єктивна сторона злочину* характеризується умислом.

Мотивами перешкодження в реалізації виборчого права можуть бути різні спонування: кар'єризм, корисливість, помстою.

Відповідальність за вчинене настає з віку 16 років.

Вчинення цього діяння членом виборчої комісії чи іншою посадовою особою виборчої адміністрації з використанням такою особою своїх посадових повноважень, а також групою осіб карається за ч.2 ст. 157КК. Якщо діями, що передбачені ч.1 чи 2 ст.157 КК, винним особам вдалося вплинути на результат голосування чи виборів, то діяння кваліфікуються за ч. 3 ст.157 КК.

Ст. 158 КК. Фальсифікація виборчих документів, документів референдуму чи фальсифікація підсумків голосування, надання неправдивих відомостей до органів Державного реєстру виборців чи фальсифікація відомостей Державного реєстру виборців (зміни ЗУ від 22.-02. 2007р.)

Об'єкт злочину – організація і порядок голосування, підрахунок голосів та оголошення результатів виборів. *Об'єктивна сторона діяння*, відповідальність за ст. 158 КК, утворює вчинення однієї із форм фальсифікації виборчих документів:

– підлог – виготовлення документа чи внесення до нього неправдивих відомостей;

– приписки;

– завідомо неправильний підрахунок голосів.

Виборчими документами є:

– списки виборців;

– бюлетені для таємного голосування;

– протоколи підрахунку голосів;

– заяви кандидатів тощо.

Суб'єктивна сторона злочину – фальсифікація виборчих документів – злочин умисний.

Суб'єкт злочину – відповідальними за фальсифікацію виборчих документів є члени виборчої комісії або інші посадові особи адміністративних органів, що організують і проводять вибори.

Ст. 158–1. Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (зміни: ЗУ від 22.02.2007р.)

Незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму поза встановленим законом строком зберігання в державних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму, а також пошкодження виборчої документації або документів референдуму.

Ст. 159. Порушення таємниці голосування (зміни ЗУ від 22.02.2007)

Умисне порушення таємниці голосування під час проведення виборів або референдуму, що виявилось в розголошенні змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах або референдумі.

Об'єкт злочину – встановлений порядок збереження таємниці волевиявлення виборців під час виборів Президента України, депутатів рад усіх рівнів, сільських, селищних, містких голів.

Предмет злочину – документи референдуму (списки громадян, які мають право брати участь у референдумі, бюлетені для голосування, протоколи про результати підрахунку голосів).

Об'єктивна сторона злочину – дії, які умисно порушують таємницю голосування.

Суб'єкт злочину – член виборчої комісії або інша службова особа.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Ст. 159-1. Порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку) (зміни: ЗУ від 22.02.2007 р)

Надання фінансової (матеріальної) підтримки у великому розмірі для здійснення виборчої кампанії кандидату, політичній партії (блоку), з порушенням встановленого законом порядку, шляхом передачі грошових коштів або матеріальних цінностей на

безоплатній основі чи за необгрунтовано заниженими розцінками, виготовлення або поширення агітаційних матеріалів, не оплачених з виборчого фонду чи оплачених з виборчого фонду за необгрунтовано заниженими розцінками, або оплати виготовлення чи поширення таких матеріалів.

Ст 161 КК. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії

Об'єкт злочину – конституційне право громадян на рівність, незалежно від їхньої расової і національної належності або ставлення до релігії.

Об'єктивно діяння, передбачені ст.161 КК, проявляються в таких формах:

- вчинення дій, спрямованих на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;
- приниження національної честі і гідності;
- образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями;
- пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії.

Кваліфікуючі ознаки ч. 2 ст. 161:

- вчинення діяння із застосуванням насильства, обману або погрози;
- вчинення діяння посадовою особою.

Частина 3 ст.161 КК передбачає відповідальність за особливо кваліфікуючі види цього злочину:

- вчинення діяння організованою групою осіб;
- настання інших тяжких наслідків (тяжких тілесних ушкоджень, великої майнової шкоди).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом (прямим), оскільки діє з метою, щоб викликати національну, расову чи релігійну ворожнечу та ненависть. Досягнення чи недосягнення винним цієї мети не змінює сутності його наміру.

Відповідальними за злочин є всі осудні особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років.

Ст. 162 КК. Порушення недоторканності житла

Об'єкт злочину – конституційне право громадянина на недоторканність житла.

Об'єктивна сторона злочину – може бути виражена в незаконному проникненні до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а також у незаконному виселенні чи інших діях, що порушують недоторканність житла громадян.

Порушенням недоторканності житла буде проникнення до житла сторонніх без добровільної згоди власника на таку дію: обшук, здійснюваний особами, які не мають на це права, або особами, які мають на це право лише за певних умов, передбачених нормами КПК всупереч положення цих норм (за відсутності постанови суду щодо проведення обшуку).

Незаконне виселення – це виселення з житла без судового рішення, що вступило в законну силу.

Суб'єкт злочину – будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину – прямиї умисел.

Насильство – фізичний вплив на особу.

При загрозі протиправного насильницького вторгнення в житло особа для його відвернення може застосовувати зброю або будь-які інші засоби чи предмети, що не має бути наслідком кримінальної відповідальності незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. У таких випадках зброю та інші засоби можна застосовувати і до службової особи.

Ст 164 КК. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (зміни: ЗУ від 03.03.2005 р.)

Відповідно ст.80 КШС, на батька та матір покладається обов'язок утримувати неповнолітніх дітей.

Об'єкт злочину – право неповнолітньої або непрацевдатної дитини на отримання матеріальної допомоги від батьків до її повноліття. *Об'єктивна сторона злочину* – злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацевдатних дітей, що перебувають на їх утриманні.

Невиконання цих обов'язків і ухилення від сплати коштів (аліментів) на утримання дітей утворює об'єктивну сторону злочину. Способи ухилення для відповідальності значення не мають.

Злісним називається – ухилення, коли воно вчинюється після рішення суду або постанови судді про сплату коштів (аліментів).

Суб'єктивна сторона злочину – ухилення від сплати аліментів – злочин умисний.

Вчинення цього діяння особою раніше судимою за злісне ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, кваліфікується за ч.2 ст.164 КК.

Суб'єкт злочину – спеціальний: відповідальними за ухилення від сплати аліментів є кровні батько та мати, а також усиновителі.

Потерпілими визнаються неповнолітні діти (до 18-ти років), а також діти, визнані інвалідами I чи II груп, незалежно від віку.

Ст.165. КК. Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків.(зміни: ЗУ від 03.03.2005 р.)

Об'єкт злочину – право непрацездатних батьків на піклування з боку повнолітніх дітей.

Об'єктивну сторону цього злочину становить – злісне невиконання рішення суду про сплату коштів на утримання батьків.

Потерпілими визнаються батьки (крім тих, які злісно ухиляються від сплати аліментів на цих дітей), які досягли пенсійного віку, а також інваліди I та II груп, що потребують матеріальної допомоги.

Суб'єкт злочину, відповідальними за ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків, є кровні повнолітні діти, а також діти, що були усиновлені потерпілими.

Суб'єктом злочину можуть бути рідні та усиновлені, а також пасинки і падчерки, осудні, працездатні, які досягли віку 18 років і відповідно до рішення суду зобов'язані надати утримання непрацездатним батькам, вітчиму або мачусі.

Ст.170 КК. Перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (коментар ст. 36 Конституції України – права і свободи громадян на об'єднання)

Об'єкт злочину – законна діяльність професійних спілок, політичних партій, громадських організацій.

Об'єктивною стороною цього злочину є будь-які способи і засоби перешкодження законній діяльності профспілок, партій, громадських організацій або їх органів. Умисне перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій, що може знайти свій вираз у незаконному припиненні діяльності професійних спілок, політичної партії; недопущенні або зриві засідань їх керуючих органів або з'їздів та ін.

Із *суб'єктивної сторони* цей злочин – *умисний*.

Суб'єктом відповідальності є осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Ст. 172 КК. Грубе порушення законодавства про працю

Відповідно до ст. 43 Конституції України – право громадян на працю – одне з найважливіших.

Об'єктивну сторону злочину утворює одне із зазначених діянь:

- незаконне звільнення з роботи;
- невиконання рішення суду про поновлення робітника на роботі;
- інше грубе порушення законодавства про працю (незаконне переведення на іншу роботу, встановлення продовженого робочого дня, зниження заробітної плати).

Суб'єктивно цей злочин вчинюється *умисно з особистих мотивів* (помста, особиста неприязнь у стосунках, кар'єризм тощо).

Частина 2 ст. 172 КК передбачає відповідальність за незаконне звільнення з роботи чи неприйняття на роботу неповнолітнього, вагітної жінки чи матері, яка має дитину грудного віку.

Об'єктивна сторона цього злочину проявляється у вчиненні одного із зазначених діянь:

- у незаконному звільненні працівника з роботи з особистих мотивів;

- відмові в прийомі на роботу жінки з мотиву її вагітності;
- відмові в прийомі на роботу матері, яка має грудну дитину;
- зниженні заробітної плати або звільненні з роботи жінки з мотивів її вагітності;
- зниження заробітної плати або звільнення з роботи матері, яка має грудну дитину;

Злочин вчинюється умисно з мотивів не мати на роботі вагітну жінку чи матір, яка має грудну дитину.

Відповідальними за порушення законодавства про працю є посадові особи лише державних або громадських організацій, підприємств і установ, які наділені правами приймати робітників на роботу і звільняти їх з роботи.

Ст. 175 КК. Невиплата заробітної плати, стипендії чи інших установлених законом виплат

Об'єктивну сторону діяння утворює невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії і т. ін., більше ніж за один місяць (ч.1), а також безпідставна невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат внаслідок нецільового використання коштів, призначених для цих виплат.

Ст. КК. 175 передбачає відповідальність за спеціальний вид посадової недбалості – невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії.

Невиконання заробітної плати, стипендії чи пенсії може бути *необережною і умисною*.

Кримінальна відповідальність настає лише за умисну невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших виплат, установлених законом.

Відповідальними за невиконання заробітної плати, стипендії, пенсії є посадові особи, які наділені повноваженнями розпорядитися фінансами підприємств, установ, організацій.

Згідно із законодавством, особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення до кримінальної відповідальності нею здійснено виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам.

Ст. 176 КК. Порухення авторського права і суміжних прав (зміни: ЗУ від 9.02.2006 р.)

Ст. 177 КК. Порухення прав на об'єкти промислової власності (зміни: ЗУ від 31.05.2007 р.)

Ст. 41 Конституції України – закріплене право кожної особи володіти, користуватися і розпоряджатися (отримувати прибуток) своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності).

Злочин, передбачений ст. 177 КК, посягає на ці конституційні права громадян.

Об'єктивну сторону діяння утворює один із видів незаконного використання об'єктів промислової (виробничої) власності (використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, кваліфікованого зазначення походження товару, топографії, інтегральних мікросхем, сорту насіння (рослин), – якщо таке незаконне використання завдало шкоди власникові у великому розмірі, який у сто разів і більше перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Предметами незаконного використання можуть бути винаходи, моделі, зразки промислових виробів, інтегральні схеми, нові сорти рослин та інші об'єкти промислової власності.

Кваліфікуючими ознаками для ч.2 ст.177 КК – вчинено повторно чи заподіяно ним матеріальної шкоди в особливо великому розмірі (у тисячу разів і більше перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян).

Порухення прав на об'єкти промислової власності можуть бути *необережними і умисними*.

Відповідальними за порухення прав промислової власності можуть бути всі осуді особи які досягли віку 16 років.

Ст. 184 КК. Порухення права на безоплатну медичну допомогу

Об'єкт злочину – право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медчне страхування.

Об'єктивна сторона – вимога платні за надання медичної допомоги в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я.

Частина 1 ст. 49 Конституції України – гарантується право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Держава створює умови для ефективного і доступного медичного обслуговування.

У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена (ч.3 ст.49 Конституції України).

Порушення права на безоплатну медичну допомогу може виявитися у відмові від прийняття до лікувального закладу, у вимозі оплати лікування, ліків чи інших медичних послуг.

Злочин визнається закінченим з моменту відмови в безоплатному лікуванні чи з моменту прийняття рішення про скорочення мережі державних або комунальних закладів охорони здоров'я, тобто закриття або анулювання хоча б одного з них. Порушення права на безоплатну медичну допомогу є не відмова від надання медичної допомоги хворому взагалі, що передбачено ст. 139 КК, а є вимогою оплати ліків чи згода надати медичну допомогу лише за оплату.

Відповідальними за порушення права на безоплатну медичну допомогу є лікарі, головні лікарі, завідувачі відділеннями лікарі та інші медичні працівники державних чи комунальних медичних закладів, а за скорочення мережі державних чи комунальних закладів охорони здоров'я – посадові особи органів державної влади чи охорони здоров'я, які наділені повноваженнями приймати рішення про скорочення чи поширення мережі таких лікувальних закладів.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Загальна характеристика злочинів проти власності (характеристика посягань на економічні відносини власності).

Крадіжка.

Грабіж.

Розбій.

Викрадення шляхом демонтажу та іншим засобом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання.

Вимагання.

Шахрайство.

Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою.

Привласнення особою знайденого або чужого майна, що опинилося у неї.

Умисне знищення або пошкодження майна.

Погроза знищення майна.

Необережне знищення або пошкодження майна.

Порушення обов'язків щодо охорони майна.

Придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом.

Загальна характеристика злочинів проти власності

Злочинами проти власності називаються передбачені Кримінальним кодексом України діяння (ст. 185–198), що посягають на економічні відносини власності.

Відповідно до ст. 41 Конституції України кожен має право: володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю – ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності.

Економічні відносини – це забезпечена суспільством і державою можливість володіти, користуватися і розпоряджатися предметами власності. Суспільна сутність відносин власності полягає в тому, що власник має можливість володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном, а всі інші члени суспільства зобов'язані не перешкоджати йому у його можливостях, не руйнувати їх. Саме тому держава закріплює економічні відносини власності правовими нормами – заборони, головною з яких є норма-заповідь: «не вкради». Суспільна сутність і шкідливість злочинів проти власності полягає в тому, що вони руйнують, пошкоджують чи зовсім знищують (анулюють економічні відносини власності, позбавляють власника можливостей володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном. При викраденні, при знищенні майна (грошей, цінних паперів) власник на час чи наза-

вжди втрачає свої можливості володіти, користуватися і розпоряджатися викраденим чи знищеним.

Головне в економічних відносинах власності – це належність певного фонду майна (певної речі) конкретній особі. Належність майна закріплює панування власника над річчю (речами), що вимагає від усіх інших осіб дотримуватися і не порушувати цього панування, не заподіювати йому шкоди у володінні, користуванні його майном.

Право власності злочини не порушують і не руйнують, не знищують. Право власності не може бути ні викраденим ні знищеним. Власник завжди має право вимагати повернути йому викрадене в нього майно.

Право власності злочином не руйнується і не знищується, не анулюється, від злочину не страждає і шкода йому не заподіюється, а тому право власності не є об'єктом посягання.

Злочини проти власності руйнують, пошкоджують на час чи на завжди економічні відносини власності, які і є об'єктами розрадань чужого майна, грошей.

Родовим об'єктом злочинів проти власності є економічні відносини власності.

Видовим об'єктом злочинів проти власності є ті суспільні відносини, на які посягають окремі, конкретні види посягань – крадіжка, грабежі, розбої, шахрайства і т. ін.

Безпосередніми об'єктами злочинів проти власності є власність окремої особи (фізичної чи юридичної).

Предметами злочинів проти власності є:

– майно – матеріальні речі, створені працею людей для задоволення матеріальних і культурних потреб, що мають вартість і ціну.

– гроші – національна та іноземна валюта, що знаходиться в обігу, а також інша валюта і валютні цінності.

– цінні папери – облігації, чеки, сертифікати, векселі, акції тощо.

Не визнаються предметами злочинів проти власності земля, її надра, ліси, дикі тварини і птахи. Згідно зі ст.13 Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського наро-

ду. Порушення встановленого порядку користування природними багатствами утворює окремі злочини: незаконна порубка лісу, незаконне полювання, незаконне заняття рибним, звіриним промислом, незаконне видобування корисних копалин.

Не є предметами злочинів проти власності майно, яке вилучене з цивільного обігу: зброя, отрути, радіоактивні матеріали, наркотичні засоби, психотропні речовини і т. ін. Незаконне заволодіння чи користування такими речами утворює окремі злочини, передбачені ст. 262, 263, 307, 313 КК.

Головним безпосереднім об'єктом посягання злочинів проти власності є відносини власності – це і є головною об'єктивною ознакою цих злочинів. Інші об'єкти, яким злочинами проти власності заподіюється шкода (здоров'я при розбійницькому нападі), є *додатковим безпосереднім об'єктом посягання*. За цією ознакою злочини проти власності слід відмежовувати від інших злочинів: так, головним безпосереднім об'єктом диверсії є економічна могутність України. Пошкодження чи зруйнування шляхів сполучення, транспортних засобів, розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин – громадська безпека; розкрадання наркотичних речовин, засобів або психотропних речовин – народне здоров'я.

Другою головною ознакою злочинів проти власності є їх *суб'єктивна сторона*. Переважна більшість злочинів проти власності вчинюються умисно і лише з прямим умислом. Такою є суб'єктивна сторона всіх видів розкрадання чужого майна.

Із суб'єктивних ознак злочинів проти власності найбільше практичне значення мають *мотив і мета*. Майже всі злочини проти власності вчинюються із корисливих мотивів із метою неправомірного збагачення, нелегального набуття майна, грошей, цінностей. З інших спонукань (помста, кар'єризм, хуліганство) можуть бути вчинені лише два злочини – умисне знищення або пошкодження чужого майна (ст.194 КК).

Із врахуванням способу вчинення, а також мотиву і мети всі злочини проти власності розділяються на три групи.

1. Розкрадання чужого майна (грошей, цінностей). Такими є: крадіжка (ст. 185 КК), грабіж (ст.186 КК), шахрайство (ст.190 КК), привласнення, розтрата і розкрадання з використанням посадових повноважень (ст.191 КК), розбій (ст.187 КК), вимагання

(ст. 189 КК). Ці злочини характеризуються протиправним корисливим заволодінням чужим майном, поєднаним із вилученням цього майна із володіння власника.

2. Спричинення власникові майнової шкоди. Це також корисливі посягання на власність, але вони не мають ознак розкрадання, спричинення майнової шкоди обманом або зловживання довір'ям (ст.192 КК), привласнення знайденого або такого, що випадково опинилося у винного, державного чи колективного майна (ст.193 КК). Ці злочини вчинюються також із корисливих мотивів, але вони не поєднані з безпосереднім вилученням чужого майна і володіння власника.

3. Некорисливі посягання на власність. До них належать умисне знищення або пошкодження чужого майна (ст. 194 КК), необережне знищення чужого майна (ст.196 КК), злочинно-недбале ставлення до охорони майна (ст.198 КК).

Розкраданням називається корисливе, протиправне і неоплатне заволодіння чужим майном або іншими предметами власності з метою зробити їх своєю власністю.

Суспільна сутність розкрадання полягає в тому, що злочинець ставить себе на місце власника майна і в разі, якщо злочин не буде розкрито, то він буде володіти і використовувати чуже майно як своє власне. Може також розпорятися цим майном як власник. При вдалому для злочинця збігу обставин, він стає фактичним володарем цього майна, а право власності залишається у законного власника. Останній непозбавлений права своє майно, і тому він завжди може примусово (за судом) вимагати повернення йому його речей, а коли це неможливо, то відшкодувати йому збитки. В цьому якраз і полягає *суспільна небезпечність розкрадання – вони позбавляють власника можливості володіти, користуватися і розпорятися своїм майном. Так порушується одне з головних суспільних відносин – власність.*

Розкрадання чужого майна права власності на це майно не руйнує, не порушує, право власності залишається за його законним власником. А викрадене майно лише порушує відносини власності – забезпечувані суспільством і державою можливості володіти, користуватися і розпорятися належним йому майном. Ці *економічні відносини і є родовим об'єктом розкрадань чужого майна.*

Предметами розкрадань можуть бути:

– майно;

– гроші;

– цінні папери, які вже перебувають у власності певної особи.

Предметом розкрадання може бути майно:

– яке вже знаходилось у майнових фондах організацій, установ чи підприємств (не може бути предметом розкрадання майно (речі), якщо не надійшли у фонди організацій, а лише повинні бути їй передані (податок, мито тощо);

– передане організацією-власником для тимчасового користування посадовим особам або приватним особам, для службового користування, для перевезення, переробки тощо;

– вилучене із фондів організацій чи іншої особи без законних підстав (викрадене, тому – розкрадання викраденого теж розкрадання);

– вилучене із природного стану із застосуванням і витратами праці, яке має грошову оцінку (вартість і ціну), речі видобуті з надр, виготовлені, вирощені і т. п. Не можуть бути предметом розкрадання дикоростучі рослини та їх плоди, не вилучені з природного стану корисні копалини, дикі тварини, птахи;

– речі, які перебувають у приватній власності громадян і були передані на зберігання, для перевезення або іншої мети організації чи установі, яка несе за них матеріальну відповідальність;

– предметом шахрайства і вимагання є не тільки майно, а й право на нього.

Не можуть бути предметом розкрадань:

а) речі, які були викинуті власником із-за відсутності потреби в них, речі йому не потрібні (відходи виробництва, не здатні задовольнити якусь потребу в них), не мають ніякої економічної, господарської або культурної цінності;

б) документи, які не є цінними паперами, квитанції, накладні, чеки, вимоги тощо;

в) речі, вилучені з цивільного обігу – зброя, наркотики, радіоактивні матеріали, а також предмети, що знаходяться в могилі чи на могилі (викрадення цих предметів утворює самостійні злочини ст.262, 308, 313 КК).

Важливою ознакою об'єктивної сторони розкрадання є настання його злочинних наслідків – зменшення майна власника, з

одного боку, і збагачення за його рахунок злодія – з другого, тобто обов'язкова об'єктивна сторона розкрадання – є заподіяння майнової шкоди власникові.

Об'єктивно розкрадання – протиправне і безоплатне привласнення чужого майна.

Корисливістю в кримінальному праві називається прагнення до матеріального надбання, бажання винного звернути майно у свою власність назавжди, без наміру колись повернути його власникові чи відшкодувати його вартість.

Корисливий мотив – обов'язкова ознака розкрадання, без корисливості розкрадання немає.

Розкрадання вважається закінченим з моменту заподіяння майнової шкоди власнику, тобто тоді, з того моменту, коли власник втрачає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися майном.

Вимагання вважається закінченим з моменту пред'явлення вимоги, поєднаної з погрозою застосувати насильство, пошкодити чи знищити майно, незалежно від досягнення винною особою поставленої мети.

Розбій вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного з застосуванням або з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, незалежно від того, заволоділа винна особа майном потерпілого чи ні.

Таким чином, в усіх випадках, крім розбою, розкрадання вважається закінченим за наявності двох умов:

- заподіяння власникові майна шкоди (майна немає, нема можливості його використовувати чи розпоряджатися);
- незаконного збагачення винного за рахунок чужого (вкраденого) майна.

Різноманітність видів розкрадань відрізняються способами їх вчинення.

Способи розкрадань визначені законом:

- крадіжка – таємно (ст. 185 КК);
- грабіж – відкрито та із застосуванням насильства (ст. 186 КК);
- розбій – нападом (ст. 187 КК);
- шахрайство – обманом (ст. 190 КК);

– привласнення чи розтрата – зловживання довір'ям відносно чужого майна (ст. 191 КК);

– вимагання – психічне насильство (погрози та шантаж) – (ст. 189 КК);

– зловживання посадовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК).

Кваліфікуючі ознаки, за наявності яких розкрадання визнається вчиненим при обтяжуючих обставинах.

Дві групи ознак:

1) особливі – притаманні тільки деяким, окремим способам розкрадань;

2) загальні – притаманні всім розкраданням.

Загальними кваліфікуючими ознаками розкрадань є:

– повторність;

– вчинення розкрадання за попереднім зговором групою осіб;

– у великих та особливо великих розмірах.

Особливими чи спеціальними *кваліфікуючими ознаками* розкрадань є:

– розкрадання вчинено з проникненням у житло, приміщення чи інше сховище – ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187 КК;

– розкрадання, поєднане з заподіянням насильства – ч. 2 ст. 186, ч. 1 ст. 187, ч. 3 ст. 189 КК;

– розкрадання, поєднане з заподіянням тяжких тілесних ушкоджень – ч. 4 ст. 187 КК;

– розкрадання, яке завдало значної шкоди потерпілому, – ч. 2 ст. 185, ч. 3 ст. 186 КК;

– розкрадання, яке завдало великої шкоди потерпілому чи спричинило інші тяжкі наслідки, – ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 189 КК;

– розкрадання в особливо великих розмірах – ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 190 КК;

– розкрадання, вчинене організованою групою – ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 190, ч. 5 ст. 191 КК.

Повторність як кваліфікуюча ознака розкрадання передбачена частинами другими статей 185–191 КК. Поняття повторності надається у примітці до ст. 185 КК. Розкрадання, вчинене засобом крадіжки (ст. 185 КК), грабежу (ст. 186 КК), розтрата, при-

власнення чи зловживанням посадовим становищем (ст. 191 КК) та шахрайство (ст. 190 КК) визнаються вчиненими повторно, якщо йому передувало вчинення цією особою якого-небудь із цих злочинів або злочинів, передбачених статтями 187, 262 КК.

Згідно із законом, розкрадання визнається повторним:

1) у випадках закінченого попереднього злочину, готування до нього чи замаху на нього;

2) як тоді, коли винна особа була виконавцем попереднього злочину, так і тоді, коли вона брала в ньому участь у ролі пособника, підбурювача чи організатора;

3) злочин визнається повторним незалежно від того, чи була особа притягнена до відповідальності за попередній злочин, чи була вона за нього засуджена, чи відбувала за нього покарання і відбула його.

Розкрадання визнається повторним незалежно від того, від різних чи від одного власника вилучалося майно (гроші), крім випадків, коли розкрадання було продовжуваним.

Продовжуваним розкраданням визнається неодноразове незаконне безоплатне вилучення чужого майна, що складається з кількох тотожних злочинних дій, які мають загальну мету незаконного заволодіння майном, що охоплюються єдиним умислом винного і становлять у своїй сукупності один злочин.

Повторність розбою має особливості. Розбій (ст. 187 КК) вважається повторним тільки тоді, коли йому передувало вчинення такого самого злочину чи бандитизму (ст. 257 КК).

Не утворюють повторності:

1) розкрадання, відносно яких закінчилися строки давності (ст. 49 і ст. 80 КК) чи за які судимість знята або погашена (ст. 91 КК);

2) продовжуване розкрадання, яке утворюють кілька тотожних дій поєднаних єдиним умислом;

3) замах на розкрадання з наступною добровільною відмовою від закінчення злочину (ст. 17 КК);

4) повторення раніше невдалої спроби викрасти те саме майно чи ту саму річ.

Як вчинене за попереднім зговором групою осіб розкрадання кваліфікується тоді, коли в його вчиненні брали участь двоє або більше осіб, які попередньо, до початку розкрадання чи під

час цього, домовилися вчинити його спільно. Крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство і вимагання кваліфікуються як вчинені за попереднім зговором групою осіб тоді, коли у вчиненні відповідного злочину брали участь за домовленістю як співвиконавці дві і більше особи.

Розкрадання не може кваліфікуватися як вчинене за попереднім зговором групою осіб, якщо розкрадання було вчинене безпосередньо однією особою, а інші були підмовником чи пособником. Розкрадання, вчинене за попереднім зговором групою осіб, розуміється як таке, в якому брали участь двоє або більше осіб, котрі заздалегідь домовилися про це.

Вчинення розкрадання за попереднім зговором групою осіб має свої особливості. Ця кваліфікуюча обставина характеризується двома головними ознаками:

1) вчинення розкрадання групою не менше як двох суб'єктів, які безпосередньо брали участь у цьому злочині. Співучасть у розкраданні, яке було вчинене одним виконавцем злочину, не утворює групи. Для визнання групи не потрібно доводити її стійкості, міцної поєднаності та особливої організованості.

Розкрадання кваліфікується як вчинене групою осіб незалежно від того, що інші учасники злочину на підставі ст. 22 КК чи ст. 19 КК не підлягають відповідальності, незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності інших членів групи;

2) наявність попередньої, до початку розкрадання чи під час його вчинення, змови між членами групи про вчинення розкрадання.

За наявністю сукупності цих двох ознак розкрадання кваліфікується як вчинене за попереднім зговором групою осіб за частинами другими статей 185–191 і ч. 3 ст. 191 КК без застосування ст. 27 КК.

Згідно з частиною другою примітки до ст. 185 КК, розкрадання визнається вчиненим у великих розмірах і вважається таким, що завдало великої майнової шкоди, якщо воно вчинено однією особою чи групою осіб на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, установлений законодавством України.

Для визначення розміру розкрадання застосовуються державні роздрібні ціни, а за їх відсутності – ціни на аналогічні товари.

Крім вартості викраденого майна враховується також маса, обсяг, кількість викраденого та значущість його для власника. Але вирішальною є грошова вартість викраденого майна, оскільки в ній відбиваються і всі інші показники.

У справах про розкрадання державного майна, коли заподіяні матеріальні збитки стягуються в кратному обчисленні, до нормативно-правових актів щодо цін і ціноутворення.

При визначенні розміру шкоди суд має виходити з цін на майно, що діють у даній місцевості на час розгляду справи, і застосовувати встановлені нормативно-правовими актами для таких випадків кратність, коефіцієнти, індекси, податок на добавлену вартість, акцизний збір тощо.

Вартість викраденого майна, визначена із застосуванням коефіцієнта, має враховуватися як при вирахуванні розміру матеріальних збитків, так і при кваліфікації злочину.

У тих випадках, коли збитки заподіюються розкраданням м'яса, молока, м'ясних і молочних продуктів, розмір сум, що підлягають стягненню на відшкодування збитків, визначається за державними роздрібними цінами на ці товари із застосуванням коефіцієнтів: м'ясо і м'ясні продукти – 3, молоко і молочні продукти – 2,5. При кваліфікації дій осіб, винних у розкраданні або втраті м'яса, молока, м'ясних і молочних продуктів, необхідно виходити з одноразової вартості викраденого або втраченого майна. Вартість викраденої продукції і товарів у підприємствах громадського харчування і в комісійній торгівлі визначається за цінами, встановленими для реалізації цієї продукції і товарів.

У тих випадках, коли роздрібні ціни нижчі від оптових, для визначення розміру розкрадання застосовуються оптові ціни, незалежно від того, викрадено майно в організації, які займаються роздрібною торгівлею, чи в інших організацій.

Якщо роздрібні ціни на викрадене майно відсутні і немає можливості визначити його вартість за порядком, передбаченим Державним комітетом, то вартість викраденого визначають експерти.

При викраденні майна й інших цінностей, відносно яких законодавством установлений особливий порядок, визначений розмір заподіяної шкоди (дорогоцінні метали, камені тощо) вартість викраденого визначається за цим порядком.

Кваліфікація розкрадання при цьому проводиться, виходячи із однократної вартості викраденого, без врахування додаткових коефіцієнтів.

При кваліфікації викрадень іноземної валюти, платіжних документів, фондovих цінностей в іноземній валюті їхня вартість визначається за курсом Держбанку на день вчинення злочину, а розмір відшкодування заподіяних злочином збитків – за відповідними цінами на час вирішення справи в суді.

Розкрадання із контейнерів товарів, на які є роздрібна ціна, їхня вартість визначається за цими цінами, а вартість майна громадян – виходячи з ціни, яка була вказана в товарних документах при відправленні вантажу.

Вартість сільськогосподарської продукції визначається за середньориночними цінами, що існували на день розкрадання.

Розмір шкоди, заподіяної розкраданням квитків до театрів, оплачених талонів єдиного державного фонду на паливні та мастильні матеріали, одноразових проїзних автобусних чи троллейбусних квитків, визначається за їх номінальною вартістю і кваліфікується як закінчений злочин.

При визначенні розміру розкрадання враховується:

- усе майно, викрадене з одного й того самого місця, одним і тим самим способом;
- усе майно, викрадене групою осіб, незалежно від частки кожного зі співучасників;
- усе майно (та гроші), використане, реалізоване чи повернене.

У тих випадках, коли умисел винного був спрямований на викрадення у великому розмірі, але фактично розкрадання було вчинено лише на незначну суму, дії винного кваліфікуються як замах на розкрадання у великому розмірі за ст. 15 КК і відповідною частиною статей Особливої частини (ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 3 ст. 190 ч. 3 ст. 189 КК).

У разі вчинення винною особою декількох злочинів проти власності, одні з яких були закінченими, а інші – ні, незакінчені злочини кваліфікуються окремо з посиланням на відповідну частину ст. 15 КК.

Вартість викраденого майна повинна бути повністю обґрунтована і доведена. Осудною може бути лише така сума, яка не викликає ніяких сумнівів і доведена всіма доказами у справі.

У тих же випадках, коли винна особа мала намір викрасти певну суму грошей чи майна на певну суму, а фактично викрала більше, то її дії кваліфікуються, виходячи з тієї суми, яка фактично була викрадена.

Згідно з частиною 3 примітки до ст. 185 КК, розкрадання державного або колективного майна визнається вчиненим в особливо великих розмірах, якщо воно вчинено однією особою чи групою осіб на суму, що в шістсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, установлений законодавством України.

При визначенні особливо великого розміру розкрадання враховуються:

1) усі розкрадання, вчинені винним, незалежно від витоку, способу, форми і часу вчинення злочинів;

2) уся вартість викраденого групою осіб незалежно від частки, отриманої кожним співучасником (вирішальним є не розмір прибутку кожного злодія, а розмір заподіяної власникові майнової шкоди їхніми спільними діями).

Найбільше значення для кваліфікації розкрадання має спосіб його вчинення, як найважливіша його ознака. Залежно від способу розкрадання закон диференціює кримінальну відповідальність за різні види цих злочинів.

Ст. 185. Крадіжка

Найпоширенішим є таємний спосіб викрадення чужого майна, грошей, цінностей. Головна ознака крадіжки – це таємний спосіб її вчинення. Таємно – значить непомітно:

1) для власника, володаря або охоронця – в їхню відсутність чи і в їхню присутність, але коли вони не помічають чи не усвідомлюють факту розкрадання (через різні особливі обставини);

2) для третіх осіб (сторонніх), які не помічають викрадення або не усвідомлюють сутності того, що відбувається;

3) розкрадання визнається таємним і тоді, коли воно спостерігається й усвідомлюється співучасниками та особами, причетними до цього злочину.

Найскладніше визначити. таємний чи відкритий характер має розкрадання чужого майна тоді, коли воно вчиняється в присутності сторонніх осіб (які не є ні матеріально відповідальними особами, ні охоронцями майна, ні особами, що використовують його для роботи, тощо).

За такими обставинами розкрадання визнається таємним чи відкритим залежно від оцінки винним, оцінки присутніми його поведінки. Якщо винний вважає або безсумнівно знає, що присутні при цьому одобрюють його дії чи, принаймні, байдуже ставляться до цього, то розкрадання визнається таємним. Якщо ж винна особа не знає, як оцінюють присутні його дії, а тим більше коли знає, що присутні не одобрюють їх, і все ж таки чинить викрадення, то воно визнається відкритим.

Розкрадання визнається таємним і тоді, коли воно вчиняється в присутності будь-яких осіб, які не усвідомлюють факту викрадення через малолітність (до 5–6-річного віку), хворобливість або інші особливі обставини. При відмежуванні крадіжки від грабежу належить виходити зі спрямованості умислу винної особи і даних про те, чи усвідомлювали потерпілий або інші особи характер учинюваних винним дій. У зв'язку з цим викрадення належить кваліфікувати як крадіжку не лише тоді, коли воно вчинюється за відсутності потерпілого чи інших осіб, а й тоді, коли воно чиниться в їхній присутності за умови, що винна особа не знає про це чи вважає, що робить це непомітно для них, а також тоді, коли потерпілий чи інші особи не усвідомлюють факту протиправного вилучення майна.

Вирішальним для відмежування таємного від відкритого розкрадання є *суб'єктивний фактор* – думка, міркування винної особи, її оцінка, оцінки присутніми його дій. Тому якщо винний сумлінно помилявся, вважав, що вчинене ним викрадення або ніхто не спостерігає, або ті, хто спостерігають його дії, не розуміють того, що дійсно відбувається, тобто не усвідомлюють факту викрадення, то воно визнається таємним навіть тоді, коли в дійсності дії винного хтось спостерігав і розумів, що вчинюється викрадення.

З усього наведеного треба зробити висновок: головна різниця між таємним та відкритим викраденням у тому, що при відкритому викраденні винний долає істотну психічну перешкоду, психічний бар'єр, докладає значних вольових зусиль для того, щоб їх подолати,

розуміючи, що його дії усвідомлюють, розуміють і осуджують присутні при цьому особи (власники, володарі, охоронці, сторонні). Така психічна перешкода, бар'єр виникає й тоді, коли в дійсності факту викрадення ніхто не бачить, не спостерігає, але винний, сумлінно помиляючись, вважає, що його бачать, спостерігають і в кожному мить можуть затримати, покликати міліцію тощо.

Тасмним визнається розкрадання, при вчиненні якого винний не зустрічає ніяких психічних перешкод, будучи впевненим у тому, що його дії ніхто не спостерігає, не бачить, не усвідомлює факту викрадення, а присутні при цьому – сторонні особи – не осуджують його дій або ставляться до них байдуже.

Крім загальних кваліфікуючих ознак (повторність, учинення розкрадання групою осіб, у великих розмірах), крадіжка визнається кваліфікованою, якщо вона була вчинена з проникненням у житло, приміщення чи інше сховище (ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187 КК).

Проникнення – це термін не технічний, а юридичний. Головне в ньому не фізичне пересування чи перебування, не фізичний рух, а його юридичний зміст – за дозволом чи без нього особа перебувала в приміщенні, сховищі чи в житлі; легально чи нелегально вона ввійшла, вторглася до приміщення, сховища, житла.

Проникнення можна визначити як протиправне, недозволене вторгнення в приміщення, сховище чи житло, щоб учинити крадіжку, грабіж чи розбій. Воно може здійснюватись як таємно, так і відкрито, як з подоланням перешкод або опору людей, так і безперешкодно, а також за допомогою різних засобів, які дозволяють винній особі викрадати майно із приміщення, сховища чи житла без входу до них. (Див.: п. 30 постанови Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992 р. – Там само. – С. 120-121).

Проникнення – це нелегальне, без дозволу, поза волею посадових чи матеріально відповідальних осіб або громадян, які працюють чи відпочиваючих у приміщенні, сховищі, чи мешканців житла, або в даний час відсутніх.

Проникнути в приміщення, сховище чи житло винний може:
– за допомогою усунення перешкод (запорів, замків, загоро-
ди, охорони тощо);
– подоланням опору людей;
– обманом;

– використанням зручних обставин, наприклад, коли, приміщення сховище чи житло залишене незачиненим, без охорони тощо. Не може кваліфікуватися як вчинене з проникненням у приміщення, сховище чи житло викрадення, якщо винна особа була допущена в приміщення, сховище чи в житло уповноваженою або яка там мешкає особою, або опинилася там з їхнього дозволу, за їх запрошенням, або якщо винний мав право туди увійти. Тому, наприклад, викрадення товарів із магазину під час його роботи не може кваліфікуватися як учинене з проникненням у приміщення, оскільки за такими обставинами немає проникнення.

Не можуть вважатися такими, що проникли в приміщення чи сховище, ті особи, які в цих приміщеннях працюють, – сторожі, підсобні робітники, вантажники, якщо вони вчинили викрадення під час роботи.

Не може бути кваліфікуючої ознаки «проникнення в житло» в діях особи, яка проживала з потерпілим в одній квартирі.

Проникнення в приміщення, сховище чи житло є кваліфікуючою ознакою не саме по собі, а лише за наявності мети – викрасти майно чи гроші. Причому, треба довести, що цю мету винний мав уже, проникаючи в приміщення, сховище чи житло. Якщо ж така мета виникла у винного уже під час перебування в приміщенні, сховищі чи житлі, куди він увійшов легально, за дозволом чи за запрошенням, то його дії не мають такої кваліфікуючої ознаки. В тих випадках, коли винний потрапив до приміщення, сховища чи в житло з відповідного дозволу, використавши для цього дійсний чи вигаданий привід з метою викрадення майна чи заволодіння ним, його дії кваліфікуються як вчинені з проникненням до приміщення, сховища чи в житло.

«Приміщенням» визнається будова, споруда, призначена для розміщення там людей чи матеріальних цінностей. Воно може бути як постійним, так і тимчасовим, як стаціонарним, так і пересувним.

«Інше сховище» – це відведення для постійного чи тимчасового зберігання матеріальних цінностей ділянки території, які обладнані загородою чи технічними засобами або забезпечені іншою охороною: пересувні автолавки, рефрижератори, контейнери, сейфи та інші сховища.

До «інших сховищ» не відносяться ділянки території, які використовуються не для зберігання, а, наприклад, для вирощування якої-небудь продукції (городи, садки, баштани, ставки тощо).

«Житло» – це приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната в готелі, дача, садовий будинок тощо), а також ті складові його частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо).

Не можуть визнаватися житлом приміщення, не призначені і не пристосовані для постійного чи тимчасового проживання (відокремлені від житлових будівель погребі, гаражі, інші будівлі господарського призначення).

Якщо викрадення було вчинено з проникненням у приміщення, сховище чи житло за попередньою змовою групою осіб, то дії винних кваліфікуються за частиною третьою ст. 185 КК. Кваліфікувати такі дії ще й за частиною другою цієї статті не потрібно. Але осудними у вину повинні бути поставлені всі кваліфікуючі ознаки злочину.

У тих випадках, коли розкрадання з проникненням у житло приміщення чи інше сховище було вчинене за попереднім зговором з особою, яка охороняла це майно, дії обох винних кваліфікуються за ч. 3 ст. 185 КК. Крадіжка визнається кваліфікованою і в тих випадках, коли цим потерпілому була заподіяна значна шкода (ч. 4 ст. 185 КК).

Для визначення розміру шкоди враховуються:

- вартість викраденого на час вчинення злочину;
- кількість викраденого майна;
- значущість майна для потерпілого;
- матеріальне становище потерпілого;
- наявність у потерпілого утриманців та інші обставини.

Критерії, що не мають матеріального змісту (дефіцитність викраденого, престижність володіння певним майном), при визначенні розміру викрадення не враховуються. Розмір заподіяних потерпілому збитків визначається, виходячи з вартості майна на момент вчинення злочину за державними роздрібними (закупівельними) цінами. Це стосується і тих випадків, коли вилучені в потерпілого предмети були створені ним, вирощені чи

добуті на законних підставах. Якщо потерпілий придбав майно за риночними чи комісійними цінами, то вартість повинна визначатися, виходячи з цих цін на час вчинення злочину.

Крадіжка – злочин *умисний*, умисел тільки *прямий*, оскільки суб'єкт діє з корисливою метою – залучити чуже майно у свою власність – використати його чи розпорядитися ним як своїм.

Відповідальними за крадіжку (ст. 185 КК), згідно з ч. 2 ст. 22 КК, є всі осудні особи, що досягли чотирнадцятирічного віку.

Ст. 186. Грабіж

Об'єкт злочину – право власності на майно як фізичних, так і юридичних осіб.

Викрадення визнається вчиненим відкрито – грабіж, якщо його бачать, усвідомлюють і розуміють власники, володарі, охоронці, а також сторонні особи, які, на думку винного, не схвалюють його дій.

Вирішальне значення для визнання розкрадання відкритим має суб'єктивне переконання винного. Якщо він впевнений, що діє таємно (сумлінно помиляючись), то хоча б у дійсності його дії і спостерігались кимось, то викрадення не може бути визнане відкритим (грабежем). Розкрадання визнається відкритими і тоді, коли воно вчиняється в присутності малолітніх старше 5–6-річного віку, оскільки, як свідчить практика, особи в такому віці уже розуміють суспільну сутність викрадення.

Інколи розкрадання починається таємно, а потім викривається і стає відкритим. Кваліфікація злочину в таких випадках залежить від того, як діяла винна особа потім.

Якщо винний, будучи викритим, припинив викрадення, то його дії кваліфікуються як замах на крадіжку за ст. 15 і ст. 185 КК.

Дії, розпочаті як крадіжка, але виявлені потерпілим чи іншими особами і, не дивлячись на це, продовжені винною особою з метою заволодіння майном або його утримання, кваліфікуються як грабіж.

А коли винний застосував насильство чи висловлював погрози його застосувати – залежно від характеру насильства чи погроз – його дії кваліфікуються як грабіж чи розбій.

Дії, розпочаті як таємне викрадення чужого майна, а закінчені в присутності сторонніх осіб, кваліфікуються як грабіж,

оскільки винна особа в такому випадку розуміє і усвідомлює, що вона викрита, але від завершення злочину не відмовилась. Таке переростання крадіжки в грабіж можливе лише до моменту закінчення крадіжки. Тому тоді, коли винний закінчив крадіжку, відійшов з місця вчинення злочину і мав можливість використати викрадене майно або розпорядитися ним, то крадіжка уже не може перерости в грабіж.

Дії винного не можуть бути кваліфіковані як грабіж, якщо не доведено, що він мав умисел відкрито викрасти чуже майно. Неправильно, наприклад, були кваліфіковані за ч. 2 ст. 186 КК дії У. Його було засуджено за те, що він викрав у М. золоту обручку. Проте в судовому засіданні У. заявив, що попросив у М. обручку і гроші для передачі їх Ч., якому вони належали, але цього не зробив і привласнив їх. Таким чином, У. вчинив не грабіж, а шахрайство.

Важливою ознакою грабежу є насильство, яке застосовується винним з метою заволодіння чи утримання майна. Застосоване при грабежі насильство може бути як фізичним, так і психічним: удари, побої, заподіяння легких тілесних ушкоджень без розладу здоров'я, зв'язування, позбавлення волі і таке інше, або погроза застосування такого насильства. Насильство при грабежі характерне тим, що воно не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого – воно не загрожує його життю чи здоров'ю.

Оскільки фізичне насильство є способом вчинення злочину, то заподіяння потерпілому побоїв, легких тілесних ушкоджень без розладу здоров'я і такої іншої шкоди охоплюється диспозицією статей про відповідальність за грабіж і додаткової кваліфікації цих дій не потребує.

Насильство при грабежі застосовується з метою:

- заволодіти майном чи мати доступ до нього;
- утримати майно.

Якщо винний застосовує насильство, щоб звільнитися від затримання, припинивши викрадення (наприклад, покинув майно, речі, гроші), то таке насильство не може бути підставою для кваліфікування його дій як грабежу за ч. 2 ст. 186 КК.

В залежності від способу викрадення (таємно чи відкрито) його дії в такому випадку кваліфікуються як крадіжка чи грабіж (ненасильницький). Заподіяння потерпілому при цьому певної

шкоди здоров'ю утворює окремий злочин проти особи і кваліфікується за сукупністю злочинів.

Не утворює насильницького (ч. 2 ст. 186 КК) грабежу викрадення способом «хапка» (хапання), оскільки винний у такому випадку застосовує не насильство, а розраховує на несподіваність і раптовість своїх дій.

Суб'єктивна сторона – грабіж вчинюється умисно і лише з прямим умислом, оскільки винний діє з корисливою метою – заволодіти чужим майном.

Кримінальна відповідальність за грабіж (ст. 186 КК) настає з віку чотирнадцять років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 187. Розбій

Об'єкт злочину – право власності, а також життя та здоров'я людини, яка зазнала розбійного нападу. Розбоєм визнається напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, особи, яка підпала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (ч. 1 ст. 187 КК).

Обов'язковою ознакою розбою, як і всякого іншого розкрадання, є корисливий мотив нападу. Напад, учинений не з корисливих спонукань (а, наприклад, за мотивом помсти, ревнощів чи хуліганських спонукань), не може кваліфікуватися як розбій.

Напад при розбої характеризується несподіваним фізичним чи психічним впливом на потерпілого, застосуванням фізичної сили чи погроз відкрито, раптово, несподівано.

На відмінність від грабежу, насильство під час розбою характеризується тим, що воно небезпечне для життя чи здоров'я – в момент його застосування воно утворює загрозу життю чи здоров'ю потерпілого.

Небезпечне для життя чи здоров'я потерпілого насильство – це заподіяння йому легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або короточасну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння. До останніх, зокрема, слід відносити насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер морду-

вання, здушення ший, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо.

Застосування до потерпілого без його згоди наркотичних засобів, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) з метою заволодіння майном чи грішми належить розглядати як насильство і залежно від того, було воно небезпечним для життя або здоров'я чи не було, кваліфікується як грабіж (ч. 2 ст. 186 КК) чи розбій за відповідною частиною ст. 187 КК.

Якщо застосування таких засобів було небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, але не призвело до заподіяння легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або короточасну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, вчинене кваліфікується як розбій за умови, що винна особа усвідомлювала можливість заподіяння таких тілесних ушкоджень.

Таким чином, межа між насильством, небезпечним для життя чи здоров'я і не небезпечним, знаходиться в характері і тяжкості легких тілесних ушкоджень чи погрозі їх заподіяння: легкі тілесні ушкодження без розладу здоров'я (ч. 1 ст. 125) або погроза їх учинення, а також насильницькі дії, поєднані із заподіянням фізичного болю (ст. 126 КК), відносяться до насильства, не небезпечного для життя і здоров'я. А легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я або короточасну незначну втрату працездатності (ч. 2 ст. 125 КК), належать до насильства, небезпечного для життя і здоров'я.

Для визнання насильства небезпечним для життя чи здоров'я вирішальне значення має не фактично заподіяна шкода, а утворення реальної небезпечності її заподіяння. Тому за ст. 187 КК кваліфікується і таке насильство з метою заволодіння майном, яке хоча й не спричинило шкоди здоров'ю, але в момент його заподіяння утворювало реальну небезпеку для життя чи здоров'я потерпілого. Наприклад, стискання ший руками, викидання з потягу під час руху, або застосування речовин, небезпечних для життя і здоров'я. Заподіяння потерпілому при цьому певної шкоди здоров'ю або тілесних ушкоджень не є обов'язковою ознакою розбою.

Якщо в процесі розбою потерпілому були заподіяні легкі тілесні ушкодження, що спричинило короточасний розлад

здоров'я або короткочасну втрату працездатності, середньої тяжкості тілесного ушкодження, позбавлення волі, вчинене способом, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, нанесення побоїв, що носили характер мордування, всі ці дії охоплюються ст. 187 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями КК не потребують.

Умисне заподіяння при розбої тяжкого тілесного ушкодження, що не призвело до смерті потерпілого, не потребує додаткової кваліфікації за ч. 1 чи ч. 2 ст. 121 КК, оскільки воно повністю охоплюється ч. 4 ст. 187 КК.

Оскільки розбійницький напад не охоплює заподіяння смерті потерпілому, то навмисне чи необережне убивство потерпілого під час розбійного нападу в усіх випадках утворює сукупність злочинів (п. 6 ч. 2 ст. 115 та ч. 2 ст. 187, або ст. 119 та ч. 4 ст. 187 КК) як і тоді, коли потерпілому були заподіяні навмисні тяжкі тілесні ушкодження, від яких настала смерть (ч. 2 ст. 121 та ч. 2 ст. 187 КК).

Насильство при розбої може бути *фізичним або психічним*. *Психічне насильство* при розбої полягає в погрозі негайно застосувати фізичне насильство, небезпечне для життя чи здоров'я потерпілого (погроза вбити, заподіяти тілесні ушкодження тощо).

Погроза має місце тоді, коли винна особа, висловлюючи в будь-якій формі (словами, жестами, демонстрацією зброї тощо), бажає, щоб у потерпілого склалося враження, що якщо він буде протидіяти нападаючому або не виконає його вимог, ця погроза буде реалізована, а в потерпілого дійсно таке враження склалося. Це стосується і випадків, коли винна особа погрожує застосуванням предметів, які завідомо для неї не можуть бути використані для реалізації погроз (зіпсованої зброї або її макету тощо), якщо потерпілий сприймав ці предмети як такі, що становлять собою небезпеку для життя чи здоров'я. Але коли при відкритому заволодінні майном винна особа демонструє предмет, який має лише зовнішню схожість зі справжньою зброєю і об'єктивно не може бути зняряддям насильства, головними критеріями наявності реальної загрози для життя і здоров'я потерпілого повинні бути: характер злочинних дій, спрямованість умислу та суб'єктивне сприйняття погрози потерпілим.

Погроза під час розбою окремого злочину не утворює – вона є складовою частиною об'єктивної сторони цього злочину, а тому погроза вчинити убивство, висловлена в процесі розбою, повністю охоплюється диспозицією ст. 187 КК і додаткової кваліфікації за ст. 129 КК не потребує

Насильство при розбої, як і при грабежі, застосовується з метою:

- а) заволодіти чужим майном чи отримати доступ до нього;
- б) утримати уже вилучене, захоплене майно.

Як розбій кваліфікуються дії особи і тоді, коли вона викрала майно засобом крадіжки чи грабежу, а після – з метою утримання викраденого майна – застосувала насильство, небезпечне для життя і здоров'я потерпілого. Не можуть бути кваліфіковані як розбій дії особи, яка застосувала насильство, небезпечне для життя і здоров'я, не з метою захопити чи утримати майно (гроші), а з метою ухилитися від затримання, з метою уникнути затримання і відповідальності. Якщо при цьому потерпілому була заподіяна шкода, то вчинене утворює сукупність злочинів проти особи і замах на крадіжку, грабіж або шахрайство.

Розбій визнається закінченим з моменту нападу, поєднаного з застосуванням або з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, незалежно від того, заволоділа особа майном (грошми) чи ні. З моменту нападу в діях винного є склад закінченого злочину, хоча злочин ще може продовжуватися. Тому дії осіб, які приєдналися до злочину, хоча б і після нападу, але до ще не закінченого злочину, кваліфікуються як дії співвиконавців розбою за ч. 2 ст. 187 КК як вчинення розбою групою осіб.

Якщо розбійний напад вчинюється групою осіб, то для звинувачення в розбої не потрібно, щоб кожен співучасник нападу застосовував насильницькі дії, спрямовані на заподіяння шкоди потерпілому чи висловлював погрозу їх вчинити. Спільні дії всіх співучасників розбійного нападу, якщо тільки дехто з нападаючих застосовував насильство (крім ексцесу, коли співучасник не знав про намір інших застосувати насильство, небезпечне для життя чи здоров'я), кваліфікуються як розбій, учинений групою осіб за ч. 2 ст. 187 КК.

Суб'єктивна сторона розбою характеризується прямим умислом – суб'єкт чинить напад з метою неправомірно заволодіти чужим майном, тобто усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій і бажає заподіяти майнову шкоду власникові.

Кримінальну відповідальність за розбій несуть усі осудні особи, що досягли чотирнадцятирічного віку (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 188. Викрадення шляхом демонтажу та іншим засобом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання

Об'єкт злочину. Діяння, передбачене ст. 188 КК, посягає на власність. Його особливістю є *спосіб вчинення злочину* – шляхом демонтажу – і *предмет злочину*, яким є електричні мережі, кабельні лінії зв'язку або їх обладнання (дріт, стовпи, ізолятори, устаткування, агрегати, машини, верстати тощо).

Об'єктивна сторона злочину – заволодіння вказаними предметами шляхом крадіжки або грабежу.

Вчинення цього діяння за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за таке діяння, або у великих розмірах, кваліфікується за ч. 2 ст. 188 КК. Особливо кваліфікованим визнається діяння, яке було вчинене організованою групою або якщо демонтажем електромереж чи кабельних ліній зв'язку були заподіяні особливо тяжкі наслідки – спричинення загибелі людини, перерву в постачанні електроенергії споживачам чи послуг зв'язку, внаслідок чого була припинена діяльність промислових підприємств, порушена діяльність органів влади, державних установ, лікарських закладів, правоохоронних органів, частин пожежної охорони, збройних сил, порушено функціонування залізничного, морського, річного, повітряного, автомобільного транспорту чи електротранспорту (ч. 3 ст. 188 КК і примітка до ст. 188 КК).

Ст. 188 КК містить спеціальні норми стосовно норм про відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна (ст. 194 КК) чи пошкодження ліній зв'язку (ст. 360 КК), а тому ст. 188 КК має перевагу перед ст. ст. 194, 360 КК і діяння кваліфікується лише за ст. 188 КК без застосування ст. 194 КК чи ст. 360 КК.

Викрадення демонтажем чи іншим способом складових частин електромереж чи кабельних ліній зв'язку вчинюється

умисно з корисливою метою (продати, здати за гроші чи використати викрадене).

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єктивна сторона відносно особливо тяжких наслідків – непрямої умисел або необережність.

Відповідальність за викрадення електромереж чи кабельних ліній зв'язку настає з віку шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК).

Ст.188-1. Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (зміни ЗУ від 31.05. 2005 р.)

Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове) або внаслідок умисного пошкодження приладів обліку, чи в будь-який інший спосіб, якщо такими діями завдано значної шкоди.

Ст. 189. Вимагання

Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (вимагання).

Вимагання чужого майна чи грошей (ст. 189 КК) полягає у вимозі передачі винному:

1) чужого майна, грошей;

2) права на майно;

3) виконання на користь винного будь-яких дій майнового характеру, під погрозою:

– насильства над потерпілим чи володарем, охоронцем майна або над близькими їм особами (погроза вбити, заподіяти тілесні ушкодження);

– розголошення відомостей, які ганьблять потерпілого, володаря чи охоронця майна або близьких їм осіб;

– пошкодження або знищення майна потерпілого, володаря чи охоронця або державного чи громадського майна, що перебуває у їхньому віданні чи під охороною.

Погроза при вимаганні чужого майна чи грошей повинна бути дійсною, а не уявною, вигаданою, і звернена в недалеке майбутнє. Форма погрози вирішального значення не має. Вона може бути заявлена письмово, усно, по телефону, через інших осіб тощо.

Небезпечне для життя чи здоров'я потерпілого насильство (ч. 3 ст. 189 КК) – це заподіяння йому легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або короточасну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння. Це може бути насильство, що призвело до втрати свідомості чи носило характер мордування, стикування шиї, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо.

Застосування до потерпілого наркотичних засобів, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) з метою заволодіння його майном кваліфікується як вимагання за ч. 1 чи 3 ст. 189 КК залежно від того, було воно небезпечним для життя або здоров'я чи не було.

Якщо застосування таких засобів було небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, але не призвело до заподіяння легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або короточасну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, кваліфікується як вимагання за ч. 3 ст. 189 КК за умови, що винна особа усвідомлювала можливість заподіяння таких наслідків.

Заподіяння в процесі вимагання легкого (ст. 125 КК), середньої тяжкості тілесного ушкодження (ст. 122 КК), нанесення побоїв, що носили характер мордування (ч. 2 ст. 126 КК), повністю охоплюються ч. 3 ст. 189 КК і додаткової кваліфікації за зазначеними статтями не потребує.

Психічне насильство при вимаганні полягає в погрозі негайно чи в майбутньому застосувати насильство до потерпілого або близьких йому осіб (родичів, інших осіб, доля яких не байдужа потерпілому).

Якщо винний погрожував потерпілому убивством або заподіянням тяжкого тілесного ушкодження, то його дії

кваліфікуються за ч. 2 ст. 189 КК. Додаткової кваліфікації за ст. 129 КК ці дії не потребують.

Погроза має місце тоді, коли винна особа, висловлюючи її в будь-якій формі (словами, жестами, демонстрацією зброї), бажає, щоб у потерпілого склалося враження, що якщо він не виконає вимоги передати майно чи гроші, то ця погроза буде реалізована.

Відомостями, що ганьблять потерпілого чи його близьких або рідних, вважаються такі дійсні чи вигадані дані про них, їх дії і дії, вчинені щодо них, які потерпілий бажає зберегти в таємниці і розголошення яких, на його думку, принизить честь і гідність його чи близьких йому людей. Це можуть бути відомості про інтимні сторони життя, захворювання, негідні вчинки, дійсні чи вигадані фізичні або психічні вади тощо.

Погроза розголосити такі відомості – це погроза повідомити, про них тій особі (особам), якій вони невідомі і чиє ознайомлення з ними небажане для потерпілого.

Реалізація такої погрози не охоплюється статтями про відповідальність за вимагання і потребує додаткової кваліфікації за ст. 132 КК за умови, що такі повідомлення та їхнє поширення містять склад цього злочину.

Погроза пошкодити або знищити майно стосується майна належного потерпілому або його близьким чи рідним.

Умисне знищення або пошкодження майна при вимаганні, якщо воно було вчинене не підпалом чи іншим загальнонебезпечним способом, кваліфікується за ч. 2 ст. 189 КК, а в разі настання тяжких наслідків – за ч.3 ст.189 КК. Додатково кваліфікувати ці дії ще й за ч. 1 ст. 194 КК не потрібно.

Якщо ж майно було знищене чи пошкоджене підпалом або іншим загальнонебезпечним способом, то дії винної особи додатково кваліфікуються і за ч. 2 ст. 194 КК.

За багатьма ознаками вимагання майна чи грошей має схожість із розбоєм. Відрізняються ці злочини тим, що:

– при вимаганні винний може вимагати передати йому не тільки чуже майно чи гроші, але й право на чуже майно (незаконно видати ордер на квартиру, незаконно призначити пенсію, премію, передати йому право на житло, житлову площу тощо);

– при розбої погроза спрямована тільки на особу, яка зазнала нападу, а при вимаганні погроза може бути спрямована і на інших осіб (рідних та близьких потерпілого);

– на відмінність від розбою, погроза при вимаганні полягає в застосуванні насильства не негайно, не під час вимоги передачі винному майна чи грошей, а в недалекому майбутньому, якщо вимога не буде виконана.

При відмежуванні вимагання від злочинів, передбачених статтями 206 і 355 КК, треба виходити з того, що при вимаганні винна особа керується умислом на заволодіння не належним їй майном чи правом на таке майно або бажає вчинення на її користь дій майнового характеру.

Якщо ж винна особа, застосовуючи відповідні погрози чи насильство, таким умислом не керується, а має на меті примусити потерпілого перестати займатися підприємницькою діяльністю чи обмежити її або укласти яку-небудь угоду, виконання якої може обмежити законні права (інтереси) підприємця, вчинене належить кваліфікувати як протидію законній підприємницькій діяльності і кваліфікувати за відповідною частиною ст. 206 КК.

Застосування погроз чи насильства без такого умислу з метою примусити потерпілого до виконання чи невиконання цивільно-правового зобов'язання належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 355 КК.

Вимога виконати (не виконати) зобов'язання, що виникло з підстав, не передбачених чинним законодавством, або неіснуючого зобов'язання, або зобов'язання з невизначеним предметом, а так само використання факту існуючого зобов'язання для заволодіння майном, правом на майно або для вчинення дій майнового характеру, які ним не передбачені, належить кваліфікувати як вимагання.

Вимагання – це незаконна вимога передати винному чуже майно чи гроші. На їх отримання винний не має ніяких підстав.

Не вважається вимаганням також вимога, поєднана з відповідними погрозами чи насильством, повернути борг, якщо він винний на законних підставах.

Крім загальних кваліфікуючих ознак (повторність, попередня змова, група осіб та ін.), вимагання визнається кваліфікованим, якщо воно вчинено:

- організованою групою, або
- завдало великої чи особливо великої шкоди, або
- спричинило інші тяжкі наслідки.

Організованою групою називається стійке об'єднання двох і більше осіб, які спеціально зорганізувалися для спільної злочинної діяльності, про наявність цієї кваліфікуючої ознаки можуть свідчити:

- а) розроблений (хоча б у загальних рисах) і схвалений учасниками групи план злочинної діяльності або вчинення конкретного злочину;
- б) розподіл ролей;
- в) наявність організатора (керівника) групи;
- г) прикриття своєї діяльності, як своїми силами, так і за допомогою сторонніх осіб (у тому числі й підкупом хабарами посадових осіб);
- д) вербування нових членів;
- е) наявність загальних правил поведінки;
- є) наявність матеріальної бази – транспорту, приміщень, сховищ, коштів тощо.

Від банди організована група відрізняється лише ознакою озброєності. Тому якщо організована група озброєна, то відповідальність її керівника і членів, які вчинили вимагання чужого майна чи грошей, настає за ст. 257 КК.

Кваліфікувати їхні дії додатково за ч. 3 ст. 189 КК не потрібно.

При визначенні великої чи особливо великої шкоди (ч. 3 і ч. 4 ст. 189 КК) враховуються:

- вартість викраденого на час вчинення злочину;
- кількості викраденого майна;
- значущість викраденого майна для потерпілого;
- матеріальне становище потерпілого;
- наявність у нього утриманців тощо.

Не враховуються при цьому критерії, які не мають матеріального змісту (дефіцитність викрадених речей, престижність володіння ними тощо).

Велику шкоду утворюють збитки, заподіяні передачею майна чи грошей винному, а також збитки, заподіяні потерпілому чи

його близьким або рідним знищенням або пошкодженням їхнього майна.

Розмір заподіяних потерпілому збитків визначається, виходячи з вартості майна на момент учинення злочину за державними роздрібними (закупівельними) цінами. Це стосується визначення вартості і тих речей, які були створені, чи вироблені потерпілим трудовою діяльністю.

За відсутності цін на майно його вартість визначають експерти.

Для кваліфікації дій винної особи за ч. 3 ст. 189 КК за ознакою заподіяння потерпілому великої шкоди необхідно довести, що така шкода дійсно мала місце.

Вимагання чужого майна кваліфікується за ч. 4 ст. 189 КК за ознакою заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень у випадках заподіяння тілесних ушкоджень, що спричинило втрату будь-якого органа або втрату його функцій, душевну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, заподіяння таких тілесних ушкоджень третім особам.

Заподіяння при вимозі потерпілому смерті не охоплюється ст. 189 КК, і діяння кваліфікується за сукупністю злочинів – за відповідною частиною статті 189 і п. 6 ч. 2 ст. 115 або ч. 2 ст. 121 чи ст. 119 КК.

Якщо винна особа вчинила крадіжку, грабіж, розбій, шахрайство, привласнення чи розтрату, або вимагання і в її діях є декілька кваліфікуючих ознак, передбачених різними частинами тієї чи іншої статті, вчинене кваліфікується за тією частиною, яка передбачає тяжчий злочин.

Суб'єктивна сторона вимагання чужого майна (ст. 189 КК) характеризується прямим умислом і корисливою метою – застосуванням погрози заволодіти чужим майном.

Кримінальна відповідальність за вимогами чужого майна настає з чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 190. Шахрайство

Шахрайством називається викрадення чужого майна або протизаконне набуття права на чуже майно обманом чи зловживанням довір'я. Від інших форм розкрадання шахрайство відрізняється способом заволодіння чужим майном чи правом на майно: для цього винний застосовує обман чи зловживає довір'ям потерпілого (володаря майна).

Обман – це призведення до помилки потерпілого чи володаря майна повідомленням йому неправдивих відомостей або приховуванням певних обставин, щоб викликати в потерпілого (чи володаря майна) впевненість про вигідність або обов'язковість передачі майна чи права на майно.

Зловживання довір'ям – це несумлінне використання довір'я потерпілого чи володаря майна для заволодіння їхнім майном, важливою обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим (володарем) майна чи права на майно винному.

Обман при шахрайстві стосується фактів і обставин, які відносяться до особи винного, різних предметів і явищ. Існує п'ять типових способів обману при шахрайстві, коли винний:

1) видає себе за особу, яка має право на отримання майна (грошей) і якою він у дійсності не є. Видає себе, наприклад, за інкасатора, за представника власника, за посланця близької потерпілому особи тощо;

2) отримує плату за роботу, виконувати яку не має наміру, чи кошти на придбання речі (майна), якщо взятого на себе зобов'язання виконувати наміру не має;

3) змінює зовнішність речі чи видає одну річ за іншу (мідну – за золоту, «ляльку» – за пачку грошей і т. ін.);

4) змовчує про обставини, які для цього випадку є істотними і обов'язковими (наприклад, отримання виплат на вмерлу дитину);

5) надає підроблені документи для отримання майна чи грошей (підроблені накладні, вимоги, чеки, лотерейні квитки тощо).

Якщо потерпілий у зв'язку з віком, фізичними чи психічними вадами або іншими обставинами не міг правильно оцінити і зрозуміти зміст, характер і значення своїх дій або керувати ними, передачу ним майна чи права на нього не можна вважати добровільною. Заволодіння майном засобом зловживання цими вадами або віком чи станом потерпілого, за наявності до то-

го підстав, може кваліфікуватися за ст. 185 КК, а заволодіння правом на майно – як недійсна угода (ст. ст. 51, 52, 54, 55 КК України).

Зловживання довір'ям – це обман довір'я, яке було виражене потерпілим винному. Використовуючи надане йому довір'я, винний звертає у свою власність передане йому майно (наприклад, аванс за майбутню роботу, отримане напрокат тощо).

Отримання майна під умовою виконання якого-небудь зобов'язання кваліфікується як шахрайство лише в тому разі, коли винна особа ще в момент заволодіння цим майном мала мету його привласнити, а зобов'язання не виконувати. Зокрема, якщо винна особа отримує від іншої особи гроші чи інші цінності нібито для передачі посадовій особі в якості хабара, маючи намір не передавати їх, а привласнити, то вчинене кваліфікується як шахрайство за ст. 190 КК. Якщо при цьому винний схилив хабародавця до замаху на дачу хабара, то його дії кваліфікуються за сукупністю злочинів за ст. 190 КК і ст. 15, ст. 26 КК і відповідною частиною ст. 369 КК

Якщо винна особа при шахрайстві з метою обману чи зловживання довір'ям вчиняє інший злочин (ст. 358 КК), її дії кваліфікуються за ст. 190 КК і за статтю, яка передбачає відповідальність за цей злочин.

Шахрайство, вчинене посадовою особою, якщо вона з метою обману чи зловживання довір'ям зловживала владою чи посадовим повноваженням, кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених відповідною частиною статті 190 і ст. 364 КК.

Найістотнішими ознаками шахрайства є такі його властивості:

– особа, яка передає винному майно чи гроші, не усвідомлює факту обману;

– особа, яка передає винному майно чи гроші, помиляючись, вважає, що отримання – передача майна є правомірною і він добровільно передає його винному назавжди;

– разом з передачею майна чи грошей винному передаються і всі повноваження власника (або частина їх).

За цими ознаками шахрайство відрізняється від крадіжки, яка була вчинена із застосуванням хитрощів чи обману, які полегшили її вчинення, або з використанням доступу до майна. В

деяких випадках крадіжка може бути вчинена відносно майна, яке було передано винному з певною метою (передати, перевезти, зберегти).

Шахрайство відрізняється від такої крадіжки за характером і змістом передачі майна: 1) якщо при передачі майна винному передаються також і повноваження власника або хоча б частина їх, то викрадення кваліфікується як шахрайство за ст. 190 КК; 2) якщо ж при передачі майна винному ні в якій мірі повноваження власника не передаються, а майно йому передається для охорони, передачі третім особам, перевезення, то викрадення кваліфікується як крадіжка за ст. 185 КК.

Шахрайство вважається закінченим з моменту заволодіння майном, з моменту передачі йому майна, оскільки воно передається йому добровільно, то з цього моменту він має можливість ним розпоряджатися.

Спроба отримати майно чи гроші за допомогою обману чи зловживання довірою, якщо цей намір винному здійснити не вдалося, кваліфікується як замах на шахрайство за ст. 15 і ст. 190 КК.

Суб'єктивна сторона шахрайства характеризується *прямим умислом і корисливою метою* – застосуванням обману заволодіти чужим майном, грошми, цінностями.

Кримінальна відповідальність за шахрайство настає з шістнадцятирічного віку.

Ст. 191. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем

Ст. 191 КК поєднує три форми (способи) розкрадання, які мають одну спільну ознаку – чуже майно було ввірене винному чи було в його віданні або в оперативному управлінні. Відносно цього майна винний наділений певними повноваженнями по розпорядженню ним, керуванню, доставлянню, зберіганню (продати, передати, використати для певної роботи чи для певної мети тощо).

За цією ознакою цей злочин відрізняється від інших розкрадань (крадіжок, грабежів, шахрайства), при яких винний чи зовсім не має ніякого відношення до майна, або має до нього лише доступ за роботою, чи йому доручена лише охорона цього майна або воно передане винному для використання його в процесі виробництва.

Суб'єктом привласнення може бути лише особа, якій майно було передано в підзвіт і вона зобов'язана в будь-який час дати повний звіт за кількість та якість цього майна (грошей). За відсутності цих ознак дії особи не можуть бути кваліфіковані за ст. 191 КК як привласнення чи розтрата.

Розкрадання чужого майна може кваліфікуватися як привласнення чи розтрата ввіреного або такого, що було у віданні чужого майна у випадках, коли винний відповідно до службових обов'язків, договірних відносин або спеціального доручення власника наділений правомочністю по розпорядженню, управлінню, доставці або зберіганні викраденого майна.

Розкрадання чужого майна, вчинене собою, яка одержала майно за документом (експедитором, водієм автомобіля, їздовим та ін.), на підставі якого ця особа наділена відносно довіреного їй майна певною правомочністю, кваліфікується як привласнення або розкрадання за ст. 191 КК.

Розкрадання чужого чи колективного майна, вчинене особою, яка не була наділена певною правомочністю щодо викраденого майна, а за родом своєї діяльності мала лише доступ до цього майна (комбайнер, сторож, вантажник, підсобний робітник у магазині тощо), кваліфікується як крадіжка за ст. 185 КК.

Не є привласненням і тимчасове запозичення майна чи суми грошей, коли матеріально відповідальна особа використовує ввірене їй майно чи гроші, маючи намір через деякий час (нетривалий) вернути запозичене за належністю.

Розтрата – це протизаконне витрачання майна чи грошей, які були довірені винному, на свої потреби. Розтрата може бути вчинена лише тими особами, яким майно чи гроші були ввірені, передані в підзвіт для виробництва, перевезення, зберігання, продажу тощо. Розтрата не може бути вчинена тими особами, які мали доступ до майна за роботою, але воно їм у підзвіт передане не було. Наприклад, керівник торговельного підприємства, що віддав незаконне розпорядження про видачу товарів третім особам, вчинює не розтрату, а розкрадання засобом зловживання посадовим становищем.

На відмінність від привласнення і розтрата, майно не знаходиться в безпосередньому віданні посадової особи, воно їй не ввірено, не передано у підзвіт. У більшості випадків посадова

особа – не матеріально відповідальна, а матеріально відповідальна – не посадова. *Прокурор, депутат, директор, голова колгоспу, наприклад, посадові особи, але не матеріально відповідальні.* Комірник, касир, продавець, експедитор й інші – матеріально відповідальні особи, але не посадові. Рідко трапляється поєднання в одній особі обох цих якостей.

Відносно викраденого майна посадова особа наділена правом оперативного-господарського управління ним – визначити його використання, передати іншим організаціям чи установам: розпорядитися ним – продати, поміняти тощо.

Зловживання посадовими повноваженнями – значить використання винних цих наданих йому за посадою повноважень.

Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст. 191 КК, характеризується прямим умислом, і корисливою метою – прагненням до незаконного збагачення за рахунок чужого майна, грошей, цінностей.

Відповідальними за ст. 191 КК є лише матеріально відповідальні і посадові особи, що досягли шістнадцятирічного віку.

Ст. 192. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою

Заподіяння майнової шкоди обманом чи зловживанням довіри полягає в тому, що винна особа не передає іншому власникові те майно чи кошти, які вона була зобов'язана передати. *Суспільна сутність* цього злочину полягає в тому, що винна особа збільшує свої прибутки за рахунок чужого майна, грошей, цінностей, не виконуючи свого обов'язку передати їм певне майно чи гроші.

Майнова шкода може бути заподіяна внаслідок:

1) використання ввіреного винному чужого майна для отримання незаконних прибутків (наприклад, перевезення вантажів на державному автомобілі із зверненням оплати у свою власність, перевезення пасажирів у таксі без таксометра і привласнення оплати за ці послуги і т. ін.);

2) ухилення від сплати обов'язкових виплат – податків, виплат за користування електроенергією, газом, жилою площею або зменшення вартості проданого майна з метою зменшення мита тощо.

При цьому майнові збитки заподіюються не викраданням майна, а тим, що власники не отримують повинного, того, що вони повинні були отримати.

Від розкрадання заподіяння майнових збитків відрізняється за змістом і сутністю шкоди. Розкрадання спричиняє шкоду у виді прямих збитків, а злочин, передбачений ст. 192 КК, спричинює шкоду у вигляді нестриманих прибутків. При цьому майнові фонди власника не зменшуються, наявне в них майно не вилучається.

Предметом злочину, передбаченого ст. 192 КК, є майно, яке надходить, але ще не надійшло до фондів власника. З урахуванням цього, злочин, передбачений ст. 192 КК, можна визначити як злочинну непередачу власникові певного майна чи грошових коштів.

Тому *кримінальній відповідальності за ст. 192 КК* підлягають лише особи, які повинні були передати чужій особі певне майно чи гроші.

Способи заподіяння майнової шкоди – обман і зловживання довірою – такі ж самі, як і при шахрайстві (ст. 190 КК).

Заподіяння майнової шкоди вважається закінченим з моменту утримання, непередачі майна чи грошей, які винна особа була зобов'язана передати. З цього моменту власникові заподіюється майнова шкода.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 192 КК, характеризується прямим умислом, оскільки винна особа з корисливою метою утримує і не передає іншій особі належне їм майно чи гроші. Необережне заподіяння майнової шкоди (внаслідок помилки чи недбалості) складу злочину не утворює і кримінальної відповідальності не тягне.

Суб'єктами відповідальності за ст. 192 КК є особи, які зобов'язані сплачувати платежі, збори і т. ін., що досягли шістнадцятирічного віку.

Посадові особи підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності, за умисне ухилення від сплати податків, зборів або інших обов'язкових платежів, а також фізичні особи за такі самі діяння, якщо це призвело до заподіяння шкоди у значних розмірах (на суму в сто разів і більше від установленого законодавством неоподаткованого мінімуму доходів громадян), підлягають відповідальності за ст. 212 КК.

Ст. 193. Привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в неї

Сутність злочину, передбаченого ст. 193 КК, полягає у зверненні у свою власність винним чужого майна, яке завідомо для винного належить іншій особі.

Предметом привласнення може бути тільки цінне майно, особливо яке має історичну, наукову, художню чи культурну цінність.

До предметів привласнення закон відносить три види майна (речей):

- а) майно (річ) знайдене;
- б) майно (річ) або гроші, які випадково опинилися у винної особи;
- в) скарб.

Знайти можна лише те, що було загублено. Не може вважатися знайденим те, що лежить на своєму місці, там, де воно завжди перебуває, визнається, що він не знайшов її, а викрав.

Загубленою в кримінальному праві визнається річ (майно), яка:

1) вибула з володіння власника, охоронця або особи, якій вона була доручена, незалежно від того, чи знають ці особи, де вона знаходиться, чи ні;

2) знаходиться у випадковому місці, там, де вона звичайно не перебуває, не в місці свого постійного чи звичайного перебування (наприклад, гаманець з грішми на дорозі, золотий годинник у лісі на дереві тощо). Загубленим можна визнати лише те, що має сукупність цих ознак.

Деяке майно взагалі не може бути загублене, наприклад, будинок, автомобіль тощо. *Не визнається загубленим майно* (річ), яке було залишене або забуте власником чи володарем у громадському місці (у службовому приміщенні, громадському транспорті, на пляжі тощо). Привласнення худоби, яка знаходилася на пасовищі, хоча і була тимчасово залишена без догляду, теж кваліфікується як викрадення за ст. 185, а не за ст. 193 КК.

Якщо особа, яка отримує майно чи гроші, зрозуміла помилку під час отримання – передачі їй майна чи грошей – і змовчала про це, маючи намір привласнити те, що їй передали помилково, то їй дії кваліфікуються як шахрайство, оскільки вона застосувала обман – не повідомила про обставини, для цього випадку

істотних і обов'язкових. Привласнення предметів, що були видобуті винним із надр землі, наприклад, золота, дорогоцінних каменів і т. ін., не утворює складу цього злочину. Такі дії кваліфікуються за ст. 214 КК.

Привласнення цінного чужого майна вважається *закінченим злочином з моменту* звернення майна у свою власність, з моменту заволодіння майном.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 193 КК, характеризується за відомістю належності привласненого майна іншій особі. Винна особа при припиненні злочину усвідомлює, що майно, безсумнівно, належить іншій особі, що, привласнюючи його, вона заподіює їм шкоду. При помилці в належності майна складу злочину не утворюється.

Суб'єктами відповідальності за ст. 193 КК є всі осудні особи, починаючи з 16-річного віку.

Ст. 194. Умисне знищення або пошкодження майна

Знищення або пошкодження чужого майна є досить поширеними злочинами, відповідальність за які передбачена ст. 194 КК.

Знищенням визнається повне зіпсування майна, приведення майна до такого стану, в якому воно вже не може використовуватися за своїм призначенням повну втрату господарсько-економічних властивостей і не може бути поновленим (спалення будівлі, загибель худоби, гнилість харчів, отруєння напоїв і т. ін.).

Під знищенням чужого майна розуміється доведення цього майна до повної непридатності щодо його цільового призначення. Внаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність.

Знищення або пошкодження чужого майна – це не тільки і не стільки фізичне його зруйнування, а головним чином, знищення, анулювання, ліквідація можливості для власника володіти майном, користуватися ним.

Пошкодженням майна називається така його зіпсованість, унаслідок якої зменшилася чи погіршилась його якість, цінність, і майно тимчасово або частково не може використовуватись за своїм призначенням.

Предметом знищення і пошкодження можуть бути машини, механізми, худоба, будівлі, харчі, сировина, цінні папери та інші матеріальні об'єкти.

Предметами злочинного знищення чи пошкодження майна не можуть бути документи, оскільки документи – не майно і тому відповідальність за їх знищення чи пошкодження передбачене спеціальною статтею 357 КК.

Зруйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації утворюють окремий злочин, відповідальність за який передбачена ст. 277 КК.

Зруйнування чи пошкодження майна (об'єктів), яке має важливе господарське оборонне значення, з метою ослаблення держави, кваліфікується за ст. 113 КК.

Знищення або пошкодження майна при масових заворушеннях кваліфікується за ст. 294 КК.

Знищення чи пошкодження лісових масивів кваліфікується за ст. 245 КК, а незаконна порубка лісу – за ст. 246 КК.

Знищення або пошкодження майна, яке належить працівникам прокуратури, органу внутрішніх справ чи безпеки та їх близьким, кваліфікується, за ст. 378 КК.

Пошкодження ліній зв'язку кваліфікується за ст. 360 КК. Знищення і зруйнування пам'яток історії і культури кваліфікуються за ст. 298 КК.

Знищення або пошкодження військового майна – зброї, боєприпасів, засобів пересування, військової техніки чи іншого майна – кваліфікується за ст. 411 КК.

Знищення чи пошкодження чужого майна, відповідальність за яке передбачена статтею 194 КК, може бути вчинено з різних спонукань – помсти, ревнощів, хуліганства.

Розкрадання і знищення чужого майна кваліфікується за сукупністю злочинів лише тоді, коли знищено було інше, не викрадене майно.

Кваліфікуючими ознаками навмисного знищення або пошкодження чужого майна є: а) знищення або пошкодження чужого майна підпалом, за умовою, якщо, враховуючи конкретні обставини підпалу, цей підпал був загальнонебезпечним. Знищення або пошкодження підпалом певної речі, наприклад, автомобіля

далеко від будівель, споруд, у полі не може вважатися кваліфікованим;

б) знищення або пошкодження майна іншим загальнонебезпечним способом – вибухом, затопленням чи іншими подібними діями, якими створюється значна небезпека для людей або предметів», крім тих, на які було спрямовано злочин;

в) умисне знищення або пошкодження чужого майна підпалом або іншим загальнонебезпечним способом, яке спричинило людські жертви (за умови необережної загибелі хоча б однієї особи; навмисно заподіяна смерть утворює сукупність злочинів), або завдало особливо великої шкоди (зруйнування важливого об'єкта, заподіяння тілесних ушкоджень кільком потерпілим та ін.) кваліфікуються за ч. 2 ст. 194 КК.

До особливо великої шкоди внаслідок знищення або пошкодження державного чи колективного майна належить, наприклад, виведення з ладу повністю або на тривалий час виробничих підприємств (окремих цехів, дільниць) та інших важливих споруд (гребель, системи водо- та енергопостачання, зв'язку тощо), загибель великої кількості худоби, спалення або пошкодження лісових масивів на значних площах або інше заподіяння матеріальних збитків у особливо великих розмірах.

Іншими тяжкими наслідками визнається заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом та більше потерпілим або заподіяння значної матеріальної шкоди державній, громадській організації або громадянам.

Відповідальність за умисне знищення чи пошкодження чужого майна настає з віку чотирнадцять років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 194-1 КК. Умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (зміни ЗУ від 31.05.2005 р.)

Умисне пошкодження або руйнування об'єктів електроенергетики, якщо ці дії призвели або могли призвести до порушення нормальної роботи цих об'єктів, або спричинило небезпеку для життя людей.

Ч.2 ст. 194-1 передбачає кримінальну відповідальність якщо злочин скоєно повторно або за попередньою змовою групою осіб або загальнонебезпечним способом (шляхом).

Ч.3. ст.194-1 передбачає кримінальну відповідальність за скоєння злочину що спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Ст. 195. Погроза знищення майна

Погроза знищення чужого майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози.

Погроза знищення чужого майна є психічним насильством над власником майна.

Діяння утворює склад злочину у випадках погрози знищити майно:

- підпалом;
- вибухом;
- затопленням;
- іншим загальнонебезпечним способом.

Реальними підставами здійснення погрози можуть бути:

- а) взаємостосунки між винним і потерпілим – їхня тривалість, ворожість, непримиримість тощо;
- б) попередня суспільна поведінка винної особи – вчинення раніше подібних дій, наявність судимості за попередній подібний злочин тощо;
- в) громадська характеристика винної особи – її антигромадська поведінка, поведінка в родині, серед знайомих тощо.

Погроза вчинюється умисно з метою позбавити потерпілого спокою.

Погроза знищити майно відрізняється від замаху на знищення майна (ст. 15 і ст. 194 КК) тим, що при погрозі суб'єкт не має наміру зараз же, негайно розпочати знищення майна, він лише має намір налякати власника, позбавити його спокою і тому погрожує знищити майно колись, у майбутньому.

Відповідальність за погрозу знищення чужого майна настає з віку шістнадцять років.

Ст. 196. Необережне знищення або пошкодження майна

Об'єкт злочину – право власності, а також безпека особи.
Предмет злочину – будь-яке чуже майно. *Об'єктивна сторона злочину* – необережне знищення або пошкодження чужого майна,

що спричинило тяжкі наслідки (тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей (смерть хоча б однієї людини).

Кримінальна відповідальність за *необережне знищення* або пошкодження чужого майна настає тільки тоді, коли це спричинило:

- а) людські жертви – загибель хоча б однієї людини, або
- б) інші тяжкі наслідки – значні зруйнування важливих об'єктів, заподіяння особливо великої матеріальної шкоди, тяжких тілесних ушкоджень кільком потерпілим і т. ін.

Відповідальність за необережне знищення чи пошкодження чужого майна (ст. 196 КК) настає з шістнадцятирічного віку.

Ст. 197. Порушення обов'язків щодо охорони майна

Невиконання або неналежне виконання особою, якій доручено зберігання чи охорона чужого майна, своїх обов'язків, якщо це спричинило тяжкі наслідки для власника майна

Кримінальна відповідальність за злочинно-недбале ставлення до охорони чужого майна за ст. 197 КК настає лише за наявністю таких ознак (умов):

а) якщо певній особі була доручена охорона чужого колективного майна, тобто охорона цього майна була її прямим і безпосереднім обов'язком (сторож, охоронець, стрілець воєнізованої охорони і т. ін. особи);

б) якщо ця особа проявила несумлінне, недбале ставлення до виконання своїх обов'язків щодо охорони дорученого їй майна;

в) якщо внаслідок недбалого зберігання це майно було пошкоджене, загинуло чи викрадено;

г) якщо між загибеллю, пошкодженням чи викраденням майна і злочинно-недбалим ставленням до його охорони є причинний зв'язок;

д) якщо особа, яка охороняла майно, могла запобігти його загибелі, пошкодженню чи розкраданню;

е) якщо внаслідок загибелі, пошкодження чи розкрадання чужого майна власникові була заподіяна шкода у великих розмірах.

Згідно з приміткою до ст. 185 КК, вчиненим у великих розмірах визнається злочин, яким однією особою чи групою осіб власникові заподіяна шкода на суму, яка в двісті п'ятдесят разів і

більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, установленний законодавством України. Якщо таким є великий розмір у злочинах навмисних (розкрадання), то він може бути меншим у злочині, вчиненому з необережності, – ст. 197 КК.

Відповідальність за ст. 202 КК України настає у випадку, якщо втратою чи пошкодженням державного або колективного майна заподіяно шкоду у великих розмірах. З урахуванням того, що автопричеп повернуто АТП, на суму його вартості має бути зменшено розміри збитків, що підлягають стягненню з засудженого.

є) якщо злочинно-недбале ставлення до охорони чужого майна було необережним. У тих випадках, коли особа, якій була доручена охорона, навмисно не виконувала своїх обов'язків і цим сприяла розкраданню, загибелі чи пошкодженню цього майна, її дії кваліфікуються як співучасть у цих злочинах.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 197 КК, характеризується необережною виною – суб'єкт не передбачав пошкодження, загибелі чи викрадання охоронюваного майна, але міг і повинен був такі наслідки передбачити, або самонадіяно розраховував на якісь обставини, що такі наслідки не настануть.

Відповідальними за злочинно-недбалу охорону чужого майна є лише особи, які юридично були зобов'язані забезпечити належну охорону чужого майна (сторожі, охоронці, комірники і т. ін.), яким виповнилося шістнадцять років.

Ст. 197-1 КК. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (зміни ЗУ 11.01.2007р.)

Самовільне зайняття земельної ділянки, яким завдано значної шкоди її законному володільцю, самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці.

Частина 2. ст.197-1 передбачає кримінальну відповідальність за скоєння злочину, особою раніше судимою за злочин, предбачений цією статтею, або групою осіб, або щодо земельних ділянок особливо цінних земель, земель в охоронних зонах, в зонах санітарної охорони, санітарно-захисних зонах чи зонах особливого режиму використання земель.

Частина 3. ст. 197-1 передбачає кримінальну відповідальність за злочин, скоєний у самовільному будівництві будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці.

Частина 4. ст. 197-1 передбачає кримінальну відповідальність за злочин, скоєний особою раніше судимою за такий саме злочин або злочин, передбачений ч.3 цієї статті.

Ст. 198. Придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом

Ст. 198 КК передбачає відповідальність за заздалегідь не обіцяне придбання, зберігання чи збут майна, здобутого злочином.

Об'єкт злочину – встановлений цивільним правом України порядок придбання або збут (відчуження) чи зберігання майна.

Заздалегідь обіцяне придбання чи збут такого майна визнається *співучастю в злочині*, яким це майно було здобуто.

Об'єктивну сторону злочину утворюють різноманітні способи і форми придбання (купівля, обмін, прийняття в дарунок, у рахунок боргу тощо), збуту (продажу, обміну, дарування тощо) чи зберігання майна.

Діяння може бути *вчинене у вигляді промислу* лише у випадках придбання майна в різних злочинців, або збуту майна на користь різних злочинців, що трапляється рідко. Такі дії стають, швидше, співучастю в здобуванні майна, якщо вони вчинюються на користь одного і того самого здобувача майна, оскільки ці дії дають здобувачеві підстави сподіватися на продовження такого сприяння в реалізації майна, здобутого злочином.

Суб'єктивна сторона злочину – діяння вчинюється умисно, тобто винний усвідомлює те, що майно здобуто злочином.

Кримінальна відповідальність не настає при сумнівах, припущеннях про належність майна.

Відповідальність за придбання і збут майна, здобутого злочином, настає з досягнення віку шістнадцяти років.

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї.

Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнання для їх виготовлення.

Контрабанда.

Порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю.

Зайняття забороненими видами господарської діяльності.

Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

Фіктивне підприємництво.

Протидія законній господарській діяльності.

Фіктивне банкрутство.

Доведення до банкрутства.

Шахрайство з фінансовими ресурсами.

Обман покупців та замовників.

Ст. 199. Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї

Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у великому розмірі, якщо сума підробки у двісті разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в особливо великому розмірі – якщо сума підробки у чотириста разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Фальшування грошей та всі інші незаконні операції з підробленими грошима посягають на кредитно-фінансову та економічну систему України, на добробут народу.

Таке посягання заподіює у фінансово-кредитній та економічній сфері велику суспільно небезпечну шкоду тому, що в ринковій економіці вся сукупність господарських зв'язків реалізується через механізм системи вартісних відносин. Гроші в

процесі товарообліку не тільки підтверджують суспільно значення витрат на виробництво товару, а й визначають відповідність даного товару суспільним потребам. Таким чином, гроші виступають не лише втіленням вартості при обміні, а й визначенням їхнього кількісного виміру в конкретному товарі.

Гроші використовуються як еквівалент при обміні товарів, тому що вони:

а) є законним платіжним засобом, декларовані державою як гроші;

б) кількісно обмежені в обігу, а право емісії належить тільки державі;

в) можуть легально обмінюватися на різні товари.

Створення в Україні остаточно сформованої грошової системи з постійною національною валютою вимагає застосування всіх необхідних заходів її захисту.

Для забезпечення належного захисту національної валюти від підробок в Україні у березні 1994 р. було введено в дію банкотно-монетний двір, який використовує найсучасніші технології, системи комп'ютерної графіки, виготовлення оригінальних друкарських форм та захищених фарб. Це – друкарські лінії, що включають офсетні машини «Супер Сімултан-312» і машини інтагліо друку «Супер Орлов Інтагліо», це – автоматичний контроль якості продукції на машині «Нота-Чек»; це – лінії автоматичної оброблення банкнот «Кутпак-2» та близько 250 одиниць технологічного устаткування, виготовленого провідними фірмами Німеччини, Австрії, Італії.

Банкотно-монетний двір виконує замовлення на виготовлення банкнот, різних видів цінних паперів і документів суворого обліку. Це облігації внутрішньої державної ощадної позики, розрахункові та грошові чеки Національного банку України, приватизаційні сертифікати, марки акцизного збору на тютюнові вироби та алкогольні напої, сувенірні поштові марки.

Усі цінні напери, що виготовляються банкотно-монетним двором, мають найсучасніші засоби захисту від підроблення. У банкотно-монетному дворі створено монетне виробництво, де карбуються монети масового обігу, пам'ятні та ювілейні монети з золота, срібла та інших металів. У квітні 1997 р. прийнята в експлуатацію фабрика банкнотного паперу в м. Малині

Житомирської області. Технологічні потоки фабрики дозволяють виготовляти високоякісне волокно як із бавовни, так і з бавовняного лінту. Папір виготовляється на циліндровій (круглосітковій) папероробній машині. Технологічне обладнання дає змогу виготовляти банкнотний та захищений папір із круглосітковим локальним багатотонованим водяним знаком, двома захисними стрічками, захисними волокнами, планшетами та іншими елементами захисту. Папір проходить стовідсотковий контроль якості. Усіма технологічними процесами керують комп'ютери.

Банкноти та цінні папери друкуються з використанням сучасних технологій, що виключають можливість підроблення. Для цього використовуються захищені види паперу та фарб, спеціальні технології виготовлення друкарських форм і друку, відповідні умови виробництва.

Папір. Для банкнот і цінних паперів має різноманітні властивості: круглосіткові двотонові та багатотонові водяні знаки, захисні стрічки, кольорові та флуоресціюючі волокна, реакцію на хімічні розчинники.

Фарби. Спеціальні захищені фарби, якість яких суворо контролюється: видимі та невидимі в інфрачервоних променях, кольорозмінні під дією хімічних розчинів та ін.

Дизайн. Під час розробки дизайну використовуються традиційне мистецтво гравера та найсучасніша система комп'ютерної графіки для отримання різноманітних складних візерунків.

Друкарські форми. Спеціальні технології виготовлення оригінальних та композитних фотоформ, робочих друкарських форм для сухого офсетного та інтагліосетного, інтагліо друку.

Способи друку. Орловський офсетний та інтагліосетний друк на машинах «Супер Сімултан-312», орловський багатоколірний інтагліо друк на машинах «Супер Орлов Інтагліо», нумераційний друк на ротційних машинах «Супер Нуме-рота-212».

Контроль якості. Автоматичний контроль якості на машині «Нота-Чек».

Фінішні операції. Порізка, обандеролювання та пакування банкнот на автоматичній лінії «Кутпак-2».

Система безпеки. Система безпеки забезпечує контроль за збереженням паперу та готової продукції, міжопераційний контроль за напівфабрикатами.

Банкноти виготовлені на спеціальному білому папері, що не флуоресціює в ультрафіолетових променях, із захисною стрічкою і з багатотонованим водяним знаком, розташованим у вільному від друку місці, що повторює портрет, надрукований на лицьовому боці банкноти. Розмір банкнот – 133 x 66 мм.

Елементи захисту банкнот:

1) *водяний знак* – видиме на білій площині банкноти, у разі розглядання її проти світла, зображення в різних тонах (світліших та темніших від паперу), що повторює портрет, надрукований на лицьовому боці банкноти;

2) *захисна стрічка* – стрічка з позитивним мікротекстом слова «Україна» – у банкнотах номіналом 5 гривень та «віконна» металізована – у банкнотах номіналом 20 гривень;

3) *суміщений малюнок* – малюнок розташований в одному місці на лицьовому та зворотному боках банкноти. Всі його елементи збігаються та доповнюють один одного під час розглядання банкноти проти світла;

4) *райдужний друк* – поступовий перехід одного кольору захисної сітки, виконаної суцільними лініями без розривів, до іншого (захисна сітка з обох боків банкноти);

5) *антисканерна сітка* – розміщені під різними кутами тонкі лінії, які за копіювання чи сканування банкноти можуть утворювати на копії «муар» (елементи захисної сітки з обох боків банкноти);

6) *мікротекст* – напис безперервно повторюваного слова «Україна», аббревіатури «НБУ», які можна прочитати за допомогою збільшувального скла;

7) *рельєфні елементи* – елементи друку, що виступають над поверхнею паперу, шершавість яких відчувається на дотик кінчиками пальців (портрет і написи, номінал цифрами, кодоване зображення, знак для сліпих на лицьовому боці);

8) *приховане (латентне) зображення* – зображення номіналу цифрами, що видно розглядаючи банкноти на рівні світла в разі її повороту на 45 градусів;

9) *знак для сліпих* – рельєфний елемент, розміщений у лівому нижньому куті банкноти, який відчувається на дотик кінчиками пальців і визначає номінал банкноти;

10) *Орловський друк* (офсетний та інтагліо) – це різкий перехід фарби одного кольору до іншого без розриву та зміщення ліній малюнка.

Такі самі засоби захисту використовуються і при виготовленні цінних паперів.

Незважаючи на такі ретельні засоби захисту, практика знає чимало спроб підробки грошей та цінних паперів.

Предметами фальшування можуть бути:

– державні казначейські білети і білети Національного банку України;

– розмінні металеві монети;

– іноземна валюта;

– державні цінні папери (акції, облігації, векселі, сертифікати та ін.).

Для відповідальності за фальшування грошей чи цінних паперів не має юридичного значення спосіб їх виготовлення. Склад злочину утворює будь-який спосіб, якщо він дає змогу досягти злочинної мети – збуту фальшивих купюр чи паперів. Грубе, невдале фальшування, яке розраховане на передачу таких фальшивок неосвіченим чи особам з фізичними вадами, утворює склад іншого злочину – шахрайства (ст. 190 КК).

Підробка грошових знаків – це і фальсифікація грошової купюри меншої цінності на купюру більшої цінності, наприклад, купюри цінністю в 10 гривень на купюру в 100 гривень.

Збутом фальшивих грошових знаків чи цінних паперів є випуск їх в обіг як особою, що їх виготовила, так і тією особою, яка їх не підробляла, не виготовляла, незалежно від того, звідки вони до неї потрапили, але за умови, що ця особа усвідомлює факт випуску в обіг фальшивих грошей.

Фальшування грошей або цінних паперів, а також їх збут є злочином умисним, оскільки фальшування грошей вчинюється з метою випуску їх в обіг. Підробка грошей чи цінних паперів з іншою метою, наприклад, для колекції, демонстрації своєї майстерності складу злочину не утворює.

Частина 2 ст. 199 КК передбачає підвищену відповідальність у випадках вчинення цього злочину:

– за попереднім зговором групою осіб;

– особою, раніше судимою за виготовлення чи збут підроблених грошей чи цінних паперів (за наявності судимості за попередній злочин).

Якщо дії, передбачені ст. 199 КК, були вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, то вчинене кваліфікується за ч. 3 ст. 199 КК.

Ознаки організованої групи визначені в коментарях до ст. 27, 115, 185-191 КК.

Відповідальність за фальшування грошей та цінних паперів настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 200. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення

Об'єкт злочину – встановлений в Україні порядок дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнання для їх вироблення.

Об'єктом злочину буде підробка документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ чи платіжних карток або їх використання чи збут.

Діяння, передбачене ст. 200 КК, посягає на фінансово-кредитну систему України.

Склад злочину утворюють:

а) підробка документів на переказ або платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків;

б) придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ чи платіжних карток;

в) використання підроблених документів на переказ чи платіжних карток або їх збут.

Предметом злочину є документи на переказ, тобто документи в паперовому або електронному вигляді, що використовуються банками чи їх клієнтами для передачі доручень або інформації на переказ грошових коштів між суб'єктами переказу грошових коштів (розрахункові документи, документи на переказ готівкових коштів, а також ті, що використовуються при проведенні міжбанківського переказу та платіжного повідомлення, ін.).

Діяння, передбачене ч. 1 ст. 200 КК, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, кваліфікується за ч. 2 ст. 200 КК.

Фальшування документів на переказ чи платіжних карток є *спеціальним видом* фальшування і тому він не утворює сукупності злочинів із загальним видом фальшування документів (ст. 358 КК) чи з посадовим підробленням (ст. 366 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – фальшування документів на переказ вчинюється умисно і, як правило, з *корисливою метою*.

Відповідальність за фальшування документів на переказ чи платіжних карток настає з віку шістнадцять років.

Ст. 201. Контрабанда (зі змінами ЗУ від 04. 05. 2007р.)

Об'єкт злочину – встановлений в Україні порядок переміщення товарів та інших речовин і предметів через митний кордон України.

Контрабанда, тобто переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

Контрабандою називається незаконне переміщення товарів, валюти, цінностей та інших предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Контрабанда посягає на монополію зовнішньої торгівлі, підриває економіку держави, громадську безпеку і здоров'я людей.

Предметами контрабанди є товари, валюта, історичні та культурні цінності, а також предмети, що вилучені з вільного обігу, – зброя, отрути, радіоактивні, вибухові речовини і т. п.

Об'єктивно контрабанду утворює одне з можливих діянь щодо незаконного переміщення через митний кордон України предметів контрабанди, вчинене:

– у великих розмірах – на суму в тисячу разів і більше перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

– щодо заборонених для ввезення – вивезення предметів: історичних і культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї).

Таким чином, ст. 201 КК передбачає два види контрабанди, що є кримінальним злочином:

а) незаконне переміщення через митний кордон України товарів, валюти і цінностей (крім історичних і культурних), вчинене у великих розмірах;

б) незаконне переміщення через митний кордон України, незалежно від кількості і вартості, спеціальних предметів – історичних і культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних і вибухових речовин, зброї і боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї і бойових припасів до неї).

Кваліфікованою визнається контрабанда, яка була вчинена організованою групою, тобто групою, що створила спеціальну організацію для зайняття контрабандою, або особою, раніше судимою за контрабанду (ч. 2 ст. 201 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – контрабанда – злочин умисний, і умисел прямиий – суб'єкт має мету порушити митний кордон і прагне її досягнути.

Суб'єкт злочину – відповідальними за контрабанду є осудні особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

Ст. 202. Порушення порядку зайняття господарською та банківською діяльністю

Здійснення без державної реєстрації, як суб'єкта підприємницької діяльності, що містить ознаки підприємницької та яка підлягає ліцензуванню, або здійснення без одержання ліцензії видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до законодавства, чи здійснення таких видів господарської діяльності з порушенням умов ліцензування, якщо це було пов'язано з отриманням доходу у великих розмірах.

Об'єкт злочину – встановлений в Україні порядок зайняття господарською та банківською діяльністю.

У Законі України від 7 лютого 1991 р. «Про підприємництво» підприємництвом називається самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Ст. 202 КК передбачає відповідальність за два види порушень порядку зайняття підприємницькою діяльністю:

а) зайняття підприємницькою діяльністю без державної реєстрації;

б) зайняття банківською діяльністю без спеціального дозволу (ліцензії).

Перелік видів підприємницької діяльності, на зайняття якими необхідно отримати дозвіл (ліцензію), наведений у ст. 4 Закону України «Про підприємництво». До таких видів діяльності, зокрема, віднесено: ремонт спортивної, мисливської вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, виготовлення і реалізація медикаментів і хімічних речовин; виготовлення вина, пива, спирту, горілчаних, лікерних та коньячних напоїв; медична, юридична, ветеринарна практика; внутрішні та міжнародні перевезення пасажирів і вантажів; надання послуг, пов'язаних з охороною колективної чи приватної власності або громадян і т. ін.

Діяння кваліфікується за ст. 202 КК лише у випадках, якщо воно заподіяло істотну шкоду іншим особам і було пов'язано з отриманням доходу у великих розмірах, тобто коли сума цього доходу в тисячу разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона злочину – діяння, передбачене ст. 202, вчинюється лише умисно, оскільки кримінальна відповідальність за його вчинення настає лише у випадках одержання доходу у великих розмірах.

Суб'єкт злочину – відповідальними за такі порушення є всі особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності, що досягли 16-ти років.

Ст. 203. Зайняття забороненими видами господарської діяльності

Зайняття видами господарської діяльності, щодо яких є спеціальна заборона, встановлена законом, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу.

Об'єкт злочину – встановлений в Україні порядок зайняття господарською діяльністю, а також суспільна небезпека та здоров'я населення.

Згідно зі ст. 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Ст. 203 КК встановлює кримінальну відповідальність за підприємницьку діяльність, відносно якої законом встановлена спеціальна заборона.

У законі України від 7 лютого 1991 р. «Про підприємництво» перелік заборонених видів підприємництва не наводиться. Разом з тим закон містить перелік видів підприємницької діяльності, якою можуть займатися лише державні підприємства: це виготовлення і реалізація зброї, вибухових речовин, наркотичних засобів чи психотропних речовин. Ст. 4 закону дає перелік видів діяльності, якою можуть займатися юридичні особи лише за спеціальним дозволом (ліцензією), який видається Кабінетом Міністрів або уповноваженими ним органами.

Окремими видами підприємницької діяльності можуть займатися лише певні юридичні особи, наприклад, діяльністю по випуску та обігу цінних паперів можуть займатися лише банки, акціонерні товариства та інші товариства, для яких операції з цінними паперами становлять їх виключний вид діяльності (Закон України від 18 червня 1991 р. «Про цінні папери і фондову біржу»).

Фізичні особи такими видами діяльності займатися не можуть, для фізичних осіб ці види діяльності заборонені.

Діяння може кваліфікуватися за статтю 203 КК лише за умови, що певні дії, види робіт є постійним зайняттям певної особи, яка розраховує отримати від цього доход. За зайняття забороненими видами робіт відповідальність передбачена за статтями 134, 199, 201, 204, 224, 263, 300, 302 КК. Вчинення хоча б одного діяння чи виготовлення хоча б одного із заборонених цими нормами предмета (підробка однієї купюри, виготовлення

вогнепальної зброї, порнографії тощо) кваліфікується за відповідними статтями КК.

Частина 2 ст. 203 КК передбачає відповідальність за кваліфіковані види незаконної підприємницької діяльності.

Кваліфікуючими ознаками ч. 2 ст. 203 КК є заподіяння істотної шкоди інтересам держави, юридичних або фізичних осіб, а також вчинення цього злочину особою, раніше судимою за зайняття забороненими видами підприємницької діяльності.

Розміри шкоди визначаються з урахуванням:

- а) розмірів прибутків від такої діяльності;
- б) тривалості зайняття цією діяльністю;
- в) сум, несплачених державі, партнерам.

Примітка. Отримання доходу у великому розмірі має місце, коли його сума у тисячу разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктвна сторона злочину – зайняття забороненою підприємницькою діяльністю – злочин умисний.

Суб'єкт злочину – відповідальними за його вчинення можуть бути всі осудні особи, які досягли шістнадцятирічного віку.

Ст. 203-1 КК. Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (зміни ЗУ від 06.07. 2005 р.)

Незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їхнього виробництва, якщо ці дії вчинені в значних розмірах.

Частина 2. ст.203-1 передбачає кримінальну відповідальність за злочин, скоєний повторно або за попередньою змовою групою осіб або вчинені у великих розмірах.

Під значним розміром слід розуміти вартість дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва, що в двадцять разів і більше перевищує рівень неоподаткованого мінімуму доходів громадян; під великим розміром – що у сто разів і більше перевищує рівень неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Ст. 204. Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів

Об'єкт злочину – встановлений в Україні порядок виготовлення, зберігання, збуту або транспортування підакцизних товарів.

Предмет злочину – незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів.

Згідно з Законом України від 15 вересня 1995 р. «Про акцизний збір на алкогольні напої та тютюнові вироби», виробники алкогольних напоїв і тютюнових виробів зобов'язані маркувати їх марками акцизного збору, тобто ці товари визнаються підакцизними.

Склад злочину утворюють нелегальне:

- а) виготовлення з метою збуту таких товарів;
- б) зберігання підакцизних товарів з метою їх збуту;
- в) збут підакцизних товарів;
- г) придбання з метою збуту;
- д) транспортування з метою збуту.

Ст. 204 КК передбачає кримінальну відповідальність за незаконне виготовлення або зберігання самогону чи інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення з метою продажу, або за виготовлення з цією метою тютюнових виробів та інших підакцизних товарів з метою їх збуту.

Міцними спиртними напоями домашнього вироблення визнаються самогон, чача, арака, тутова горілка та інші напої, що містять більше 13-ти об'ємних відсотків етилового спирту.

Виготовляються міцні спиртні напої домашнього вироблення головним чином способом перегонки, тобто відокремленням за допомогою спеціальних апаратів спирту від алкогольної маси, що виготовляється із продуктів, багатих на крохмалісті чи цукристі речовини (зерно, картопля, буюрки, цукор, фрукти тощо).

Приготування алкогольної маси або інших продуктів бродіння для подальшого виготовлення самогону або інших міцних спиртних напоїв кваліфікується як замах на їх виготовлення за ст. 15 та ст. 204 КК. Діяння кваліфікується як замах на вчинення злочину і в тих випадках, коли винному не вдалося з

різних причин, від його волі незалежних, виготовити міцний спиртний напій, наприклад, у випадку, коли етилового спирту в напої виявилось менше ніж 13 відсотків або коли напій зовсім виявився непридатним для вживання тощо.

Виготовлення винним хоча б з частини алкогольної маси міцного спиртного напою або приготування ним закваски і одночасне зберігання самогонного апарата кваліфікуються як закінчений злочин.

Виготовлення міцних напоїв домашнього вироблення з метою продажу кваліфікується як закінчений злочин незалежно від того, чи почав винний їх продавати.

Обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 204 КК, є виготовлення або зберігання самогону або інших міцних спиртних напоїв саме з метою їхнього продажу, ця ознака так само важлива і для кваліфікації як злочину виготовлення апаратів для вироблення міцних спиртних напоїв. Про наявність мети продажу при виготовленні самогону чи інших міцних спиртних напоїв можуть свідчити кількість виготовлених напоїв, кількість алкогольної маси для їх виготовлення, інші обставини – зайняття виготовленням самогону як промислом тощо.

Кримінальна відповідальність за ст. 204 КК за зберігання міцних спиртних напоїв домашнього виготовлення настає лише у випадку, коли їх зберігання здійснювалося особою, яка їх виготовила з метою продажу.

Виготовлення самогону чи інших міцних спиртних напоїв поєднане із втягненням до цього промислу неповнолітніх або втягнення неповнолітніх у пияцтво, чи доведення неповнолітнього до стану сп'яніння кваліфікується за сукупністю злочинів за ст. 204 та ст. 304 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – незаконне виготовлення, зберігання чи збут підакцизних товарів вчинюється умисно з метою їх збуту і одержання прибутків.

Суб'єкт злочину – відповідальність за нелегальне виготовлення підакцизних товарів їх зберігання і збут настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 205. Фіктивне підприємництво

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок здійснення підприємницької діяльності, а також відповідні інтереси фізичних або юридичних осіб, суспільства, держави залежно від того, якою незаконною діяльністю займається фіктивний підприємець.

Фіктивне підприємництво, тобто створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

Фіктивним (недійсним) підприємництвом називається створення або придбання того чи іншого підприємства (суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи) без наміру використовувати його за його економічно-господарським призначенням (статутною діяльністю).

Фіктивне підприємництво є своєрідним видом шахрайства, оскільки головний спосіб його вчинення – обман. Винна особа створює недійсне підприємство або набуває (купує, обмінює, іншим чином стає власником) права власності на підприємство без наміру використовувати його відповідно до його призначення.

Діяння має *склад злочину* і кваліфікується за ст. 205 КК за наявності таких ознак:

а) винна особа офіційно створює або набуває у власність підприємство (або частину підприємства);

б) винна особа не має наміру використовувати ці суб'єкти підприємницької діяльності за їх статутним призначенням;

в) винна особа має намір отримати під створені чи придбані підприємства кредити і використати ці кредити на підрив діяльності конкурентів, монополізацію ринку товарів і послуг, інші цілі, не сумісні зі статутним призначенням створених або придбаних підприємств;

г) заподіяння матеріальної шкоди державі, банку, кредитній установі, іншим юридичним або фізичним особам.

Матеріальна шкода, заподіяна фіктивним підприємництвом державі, банку, кредитним установам, іншим юридичним особам, визнається великою, якщо вона в тисячу разів і більше перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум

доходів громадян, а фізичним особам – у двісті разів і більше перевищує цей мінімум.

Суб'єктивна сторона злочину – фіктивне підприємництво вчинюється умисно, оскільки способом вчинення є обман.

Суб'єкт злочину – відповідальними за фіктивне підприємництво є всі осудні особи, що досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 206. Протидія законній господарській діяльності

Об'єкт злочину – законна господарська діяльність, а також безпека особи, її здоров'я та право власності.

Об'єктивна сторона злочину – протидія законній господарській діяльності, тобто протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладеної угоди, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна за відсутності ознак вимагання.

Примітка. Матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Злочин, передбачений ст. 206, є засобом боротьби з підприємницькою діяльністю. Способами цієї боротьби є:

а) вимога перестати займатися підприємницькою діяльністю;

б) вимога укласти угоду, невігідну для потерпілого чи його близьких або компаньйонів;

в) інші обмеження в підприємницькій діяльності.

Для досягнення своєї мети винна особа застосовує погрози: вчинити насильство над потерпілим або близькими йому особами, знищити чи пошкодити їх майно.

Кваліфікуючими (обтяжуючими) ознаками цього злочину є вчинення його повторно, групою осіб або з погрозою вчинити убивство потерпілого чи близьких йому людей, заподіяти їм тяжкі тілесні ушкодження, а також застосування насильства, що

не є небезпечним для життя і здоров'я, чи знищення або пошкодження майна потерпілого чи близьких йому осіб.

Суб'єктивна сторона злочину – вчинюється діяння, передбачене ст. 206 КК, лише умисно з прямим умислом.

Суб'єкт злочину – відповідальність за протидію законній підприємницькій діяльності настає з віку 16 років.

Ст. 207. Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті

Об'єкт злочину – встановлений в Україні порядок використання валютної виручки і надходжень в іноземній валюті на користь резидентів України.

Об'єктивна сторона злочину – умисне ухилення службових осіб підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності або осіб, які здійснюють господарську діяльність без створення юридичної особи, від повернення в Україну у передбачені законом строки виручки в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг), або інших матеріальних цінностей, отриманих від цієї виручки, а також умисне приховування будь-яким способом такої виручки, товарів або інших матеріальних цінностей.

Примітка. Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, товарів або інших матеріальних цінностей, отриманих від цієї виручки, чи приховування будь-яким способом такої виручки, товарів або інших матеріальних цінностей визнаються вчиненими у великому розмірі, якщо ця виручка, товари або інші матеріальні цінності в тисячу разів і більше перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян (у перерахунку у валюту України за офіційним курсом національної валюти, визначеним Національним банком України, на останній день строку, передбаченого законодавством для перерахування виручки в іноземній валюті з-за кордону).

Ухилення від повернення валютної виручки в Україну із-за кордону посягає на фінансово-кредитну систему України.

Склад злочину утворює:

а) ухилення від повернення в Україну на рахунки в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (послуг);

б) приховування будь-яким способом виручки в іноземній валюті, товарів чи інших матеріальних цінностей.

Частина 1 ст. 207 КК містить формальний склад злочину і діяння вважається закінченим з настанням строку, встановленого законодавством України для повернення в Україну виручки в іноземній валюті. Ухилення від повернення в Україну виручки в іноземній валюті чи приховування такої виручки у великих (ч. 2 ст. 207 КК) або в особливо великих розмірах (ч. 3 ст. 207 КК) містить матеріальний склад злочину. Таке діяння вважається закінченим з моменту, коли розмір валютної виручки досягнув таких величин, які вказані в примітці 1 і 2 до ст. 207 КК.

Суб'єктна сторона злочину – ухилення від повернення чи приховування виручки в іноземній валюті вчинюється умисно. Умисел може бути переважно побічний, оскільки суб'єкт має мету зберегти для себе виручку, а не заподіяти шкоду фінансово-кредитній системі України. Така шкода для винного – байдужий результат його дій.

Відповідальними за ухилення від повернення в Україну чи приховування валютної виручки є посадові особи підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також усі інші особи, які займаються підприємницькою діяльністю і мають прибутки, виручку в іноземній валюті за кордоном.

Відповідальність за ухилення від повернення в Україну чи приховування валютної виручки настає з віку шістнадцяти років.

Ст. 208. Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок відкриття або використання за межами України валютних рахунків.

Об'єктна сторона злочину – незаконне, з порушенням установленого законом порядку, відкриття або використання за межами України валютних рахунків фізичних осіб, вчинене громадянином України, що постійно проживає на її території, а також валютних рахунків юридичних осіб, що діють на території України, вчинене службовою особою підприємства, установи чи організації або за її дорученням іншою особою, а також вчинення

зазначених дій особою, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи.

Порядок і умови відкриття валютних рахунків регулюється Положенням про порядок надання ліцензій на відкриття юридичними особами–резидентами України рахунків в іноземних банках, яке затверджено постановою Правління Національного банку України від 5 травня 1999 р. за № 212 (ОВУ. – 1999. – № 20. – Ст. 907).

Положенням передбачено, що резиденти України можуть мати рахунки в іноземній валюті за кордоном лише за наявності дозволу Національного банку України. Дозвіл на відкриття рахунків в іноземній валюті за кордоном оформляється у формі ліцензії.

Склад злочину утворюють відкриття або використання за межами України валютних рахунків, без дозволу Національного банку. Ст. 208 КК містить формальний склад злочину, діяння визнається закінченим з моменту відкриття або використання будь-яким способом валютного рахунка за кордоном, незалежно від настання злочинних наслідків.

Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків, вчинене повторно або групою осіб, кваліфікується за ч. 2 ст. 208 КК.

Суб'єктивна сторона злочну – незаконне відкриття чи використання валютних рахунків за межами України вчинюється умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальними за незаконне відкриття чи використання валютних рахунків за межами України є всі осудні особи, що досягли віку шістнадцяти років і які є громадянами України і постійно проживають на території України, як приватні, так і посадові особи.

Ст. 209. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом

Об'єктом злочину – встановлений нормами міжнародного права та законодавством України порядок вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном або іншою господарською діяльністю.

Об'єктивна сторона злочину – вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутих завідомо злочинним шляхом, а також використання за-

значених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом.

Відмиванням грошей називається вчинення будь-яких фінансових операцій чи будь-яке інше використання грошей, які були здобуті (надбані) незаконно.

Головною ознакою злочину, передбаченою ст. 209 КК, є його *предмет* – гроші чи майно, що були здобуті, надбані вчиненням злочину чи іншим незаконним способом. Якщо відмивані гроші чи майно були надбані злочинно, то діяння утворює сукупність злочинів – ст. 209 КК і статті, яка передбачає відповідальність за той злочин, яким були здобуті ці кошти.

Легалізація (відмивання) грошей є спеціальним видом приховування злочину, яким грошові кошти чи майно були здобуті. Якщо грошові кошти чи майно легалізує особа, яка їх незаконно не здобувала, але яка, безсумнівно, знала про їх походження, то дії утворюють сукупність злочинів, передбачених ст. 209 і ст. 396 КК.

Ст. 209 КК містить формальний склад злочину – діяння визнається закінченим з моменту вчинення фінансової операції з грошми чи з моменту використання майна в підприємницькій чи іншій господарській діяльності, незалежно від настання злочинних наслідків.

Суб'єкт злочину – відповідальними за легалізацію (відмивання) грошових коштів чи майна, здобутих незаконно, є всі осудні особи, що досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 210. Порухнення законодавства про бюджетну систему України

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок використання бюджетних коштів.

Об'єктивна сторона злочину – використання службовою особою бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню або в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків, а також недотримання вимог щодо пропорційного скорочення видатків бюджету чи пропорційного фінансування видатків бюджетів усіх рівнів, як це встановлено чинним бюджетним за-

конодавством, якщо предметом цих діянь були бюджетні кошти у великих розмірах.

Діяння, передбачене ст. 210 КК, є спеціальним видом зловживання владою чи посадовими повноваженнями (ст. 364 КК).

Склад злочину утворюють:

а) використання посадовою особою бюджетних коштів не за їх призначенням чи в більших обсягах, ніж було передбачено;

б) недотримання вимог щодо використання видатків бюджету (скорочення чи непропорційне використання), якщо ці дії були вчинені з бюджетними коштами у великих розмірах, тобто на суму яка в сто разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення законодавства про бюджетну систему України вчинюється умисно. Помилка у використанні бюджетних коштів складу злочину не утворює.

Суб'єкт злочину – відповідальними за порушення законодавства про бюджетну систему є посадові особи, які наділені повноваженнями розпоряджатися бюджетними коштами.

Перелік посадових осіб, які є розпорядниками коштів державного бюджету, визначений постановою Кабінету Міністрів України від 8 січня 2000 року № 13 «Про вдосконалення системи головних розпорядників коштів державного бюджету» (ОВУ. – 2000. – № 2. – Ст. 36).

Відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України настає з віку шістнадцять років.

Ст. 211. Видання нормативно-правових або розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок формування доходів і видатків бюджету.

Об'єктивна сторона злочину – видання нормативних актів, які змінюють доходи і видатки бюджету, є спеціальним видом порушення Закону про бюджетну систему України від 5 грудня 1990 р. в редакції від 28 квітня 1995 р. (ЗУ. Т. 1. – К., – 1996. – С. 65–69), яким передбачено, що бюджети всіх рівнів повинні виконуватися в тих самих обсягах, які затверджені відповідною радою.

Склад злочину утворює видання нормативних актів, які змінюють доходи і видатки бюджету у великих розмірах (див. примітку 2 до ст. 210 КК).

Якщо предметом діяння були бюджетні кошти в особливо великому розмірі, то злочин кваліфікується за ч. 2 ст. 211 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – видання нормативних актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч закону, вчинюється умисно, видати нормативний акт необережно неможливо.

Суб'єктами відповідальності за ст. 211 КК є посадові особи органів виконавчої влади, які наділені повноваженнями видавати чи затверджувати нормативні акти, якими змінюються порядок і умови формування чи використання бюджетних коштів. Видання таких актів посадовими особами, які не мають повноважень на видання таких актів, утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 211 і ст. 365 КК.

Відповідальність за видання нормативних актів, які змінюють доходи і видатки бюджету всупереч закону, настає з віку шістнадцять років.

Ст. 212. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входить в систему оподаткування.

Предмет злочину – умисне ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять у систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності або особою, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах.

Примітка. Під значним розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які в тисячу разів і більше перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під великим розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів і інших обов'язкових

платежів, які в три тисячі разів і більше перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми податків, зборів, інших обов'язкових платежів, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Ухилення від сплати податків є одним з *найшкідливіших господарських злочинів*.

По-перше, цим діянням руйнується формування фінансових надходжень у державний бюджет, і держава не може належним чином виконувати свої соціальні функції.

По-друге, вся соціальна сфера не дотримує фінансового забезпечення (лікарі, вчителі, пенсіонери, студенти та всі ін.).

По-третє, суб'єкти несплати податків отримують невинуваті прибутки і мають змогу витиснути з ринку товарів і послуг своїх сумлінних конкурентів.

Обов'язок сплачувати податки є конституційним.

Порядок і розміри сплати податків та інших обов'язкових платежів суб'єктами підприємницької діяльності, а також терміни їх сплати, встановлюються законами України, декретами Кабінету Міністрів та інструкціями Міністерства фінансів і Головної податкової інспекції.

Діяння кваліфікується за ч. 1 ст. 212 КК у випадках заподіяння не сплатою податків чи інших обов'язкових платежів шкоди державі в значних розмірах. Такою визнається шкода, яка у тисячу разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, встановлений законодавством України.

За ч. 2 ст. 212 КК кваліфікується ухилення від сплати податків чи інших обов'язкових платежів, вчинене за попереднім зговором групою осіб, або якщо воно призвело до ненадходження до бюджету коштів у великих розмірах (які більше, ніж у три тисячі разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян), а також вчинене повторно.

За ч. 3 ст. 212 КК діяння кваліфікується у випадках, коли:

а) діяння, передбачене ч. 1 ст. 212 КК, було вчинене особою, яка має не зняту чи не погашену судимість за раніше вчинене діяння, передбачене ч. 1 або ч. 2 ст. 212 КК;

б) якщо несплатою податків або інших обов'язкових платежів державі була заподіяна шкода в особливо великих розмірах (яка в п'ять тисяч разів і більше перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Суб'єктивна сторона злочину – Ст. 212 КК передбачає відповідальність за умисну несплату податків і зборів. Різного виду помилки у сплаті податків чи якась інша недбалість складу злочину не утворює.

Згідно з ч. 4 ст. 212 КК, особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частиною першою та другою статті 212 КК, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня).

Суб'єкт злочину – відповідальними за несплату податків можуть бути посадові особи об'єктів оподаткування, а також громадяни, які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 212-1 КК. Ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (зміни ЗУ від 17.11.2005р.)

Умисне ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, вчинене службовою особою підприємства, що займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до пенсійного фонду України коштів у значних розмірах.

Ст. 213. Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом

Об'єкт злочину – встановлений порядок здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів.

Предмет злочину – здійснення операцій з брухтом кольорових і чорних металів без державної реєстрації або без спеціального дозволу (ліцензії), одержання якого передбачено законодавством, або надання приміщень та споруд для розміщення незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту,

організація незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту.

Металобрухтом – називаються відходи металевих виробів – машин, обладнання, дроту, арматури тощо незалежно від їх стану, виду металу (чорного чи кольорового) і т. ін.

Склад злочину утворює проведення операцій з брухтом без державної реєстрації або без спеціального дозволу, одержання якого передбачено законодавством. Це може бути: надання приміщень та споруд для відкриття пунктів прийому, схову чи збуту металобрухту, організація незаконних пунктів прийому, схову чи збуту металобрухту тощо.

Проведення незаконних операцій з металобрухтом особою, яка раніше була судимою за такий злочин і має непогашену чи не зняту судимість, кваліфікується за ч. 2 СТ.213КК.

Суб'єктивна сторона злочину – проведення незаконних операцій може бути вчинено умисно і необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за ст. 213 КК настає з 16-річного віку.

Ст. 214. Порухнення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння

Об'єкт злочину – встановлений в Україні порядок обов'язкової здачі на афінаж або обов'язкового продажу видобутих із надр, отриманих із вторинної сировини, піднятих чи знайдених дорогоцінних металів чи дорогоцінного каміння.

Об'єктивна сторона – ухилення від передбачених законом обов'язкової здачі на афінаж або обов'язкового продажу видобутих із надр, отриманих із вторинної сировини, піднятих чи знайдених дорогоцінних металів чи дорогоцінного каміння, якщо це діяння вчинене у великому розмірі, а також ухилення від обов'язкової здачі на афінаж або для обов'язкового продажу скуплених дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, ювелірних чи побутових виробів з них або лому таких виробів.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року «Про затвердження переліку корисних копалин загальнодержавного і місцевого значення» (ЗП України. – 1995. – № 2. – Ст. 42), дорогоцінними металами є платина, золото, срібло, родій, рутеній, осмій, іридій і паладій.

Дорогоцінним камінням називаються природні мінерали в сировині, обробленому чи пообробленому вигляді. До них, зокрема, належать: алмази, рубін, ізумруд, смарагд, евклаз, сапфір, олександрит, хризоберил, а також перли. У необхідних випадках може проводитися експертиза для визнання тих чи інших мінералів дорогоцінним камінням.

Предметами злочину, передбаченого ст. 214 КК, можуть бути також ювелірні чи побутові вироби з дорогоцінних металів чи з дорогоцінного каміння або лом таких виробів.

Склад злочину утворюють:

– ухилення від обов'язкової здачі чи обов'язкового продажу таких предметів;

– якщо таке діяння було вчинене у великому розмірі, якщо вартість не зданих чи не проданих державі дорогоцінних металів або дорогоцінного каміння перевищує п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил здачі державі дорогоцінних металів чи дорогоцінного каміння вчинюється умисно.

Суб'єкт злочину -відповідальність за таке діяння настає з шістнадцятирічного віку.

Ст. 215. Підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків

Об'єкт злочину – встановлений порядок виготовлення знаків поштової оплати і проїзних квитків, а також установлений порядок здійснення поштового обміну та перевезень громадян і вантажів (багажу).

Об'єктивна сторона злочину – виготовлення з метою збуту, збут або використання завідомо підроблених знаків поштової оплати, маркованої продукції, міжнародних купонів для відповіді, посвідчень особи для міжнародного поштового обміну, відбитків маркувальних машин, а також квитків залізничного, водного, повітряного або автомобільного транспорту та інших проїзних документів і документів на перевезення вантажу.

Ст. 215 включена до Кримінального кодексу України на підставі Віденської Всесвітньої міжнародної конвенції про поштовий обмін від 10 липня 1964 р.

Предметами підробки є знаки поштової оплати (марки, штемпельні відбитки марок, віньєтки тощо), міжнародні відповідні купони (знаки поштової оплати, що обмінюються на поштові марки і дають право на поштове відправлення за кордон), квитки залізничного, водного, повітряного і автомобільного транспорту та інші проїзні документи і квитки на перевезення вантажів.

Склад злочину утворює одне з діянь:

– виготовлення з метою збуту;
– збування підроблених знаків поштової оплати, маркованої продукції, міжнародних відповідних купонів, посвідчень, відбитків маркувальних чи друкарських машинок або проїзних квитків;

– використання завідомо підроблених знаків поштової оплати, квитків залізничного, водного, повітряного чи автомобільного транспорту.

Предметами підроблення (фальшування) є:

а) знаки поштової оплати; б) міжнародні поштові купони для відповіді; в) відбитки маркувальних машин; г) квитки на всі види транспорту; д) інші проїзні документи і документи на перевезення вантажу.

Суб'єктивна сторона злочину – підробка знаків поштової оплати і проїзних квитків вчинюється умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за цей вид фальшування настає з шістнадцятирічного віку.

Ст. 216. Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм чи голографічних захисних елементів

Об'єкт злочину – встановлений порядок виготовлення, використання або збуту марок акцизного збору або контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм чи голографічних захисних елементів.

Згідно з Законом України від 15 вересня 1994 р. «Про акцизний збір на алкогольні напої та тютюнові вироби» (ВВР. – 1995. – № 40. – Ст. 297), марками акцизного збору визнаються

спеціальні знаки, якими позначаються алкогольні напої та тютюнові вироби як посвідчення сплати акцизного збору, що легалізує їх ввезення та реалізацію на території України.

Об'єктивна сторона злочину – незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору або контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм чи голографічних захисних елементів.

Склад злочину утворює одне з передбачених ст. 216 КК діянь: виготовлення, підроблення, використання чи збут фальшивих марок акцизного збору.

Фальшування чи збут фальшивих марок акцизного збору, вчинене повторно чи групою осіб, кваліфікується за ч. 2 ст. 216 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – фальшування чи збут фальшивих марок акцизного збору вчинюється умисно.

Відповідальними за незаконні дії з марками акцизного збору є всі осудні особи, які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 217. Незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірного клейма

Об'єкт злочину – встановлений порядок виготовлення, збуту або використання державного пробірного клейма.

Об'єктивна сторона злочину – умисне приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також його фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, вчинені в разі банкрутства, якщо ці дії завдали великої матеріальної шкоди.

Пробірним клеймом називається прилад, яким позначається якість дорогоцінних металів – золота, платини, срібла.

Не підлягають обов'язковому клеймуванню предмети старовини, а також речі, які мають історичну, наукову чи художню цінність, дрібненькі шматочки золота чи срібла у вигляді інкрустації на зброї, вазах, шкатулках, прилади, інструменти і лабораторний посуд, що виготовлені для наукових чи медичних потреб.

Пробірне клеймування є засобом державного нагляду за відповідністю виробів і дорогоцінних металів установленим пробам.

Склад злочину утворюють незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірною клейма.

Для відповідальності за ст. 217 КК не має значення спосіб, якість виготовлення державного пробірною клейма.

Діяння визнається кваліфікованим, якщо воно було вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 217 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірною клейма вчинюється умисно і, як правило, з корисливою метою.

Суб'єкт злочину – відповідальними за незаконне виготовлення, збут чи використання, державного пробірною клейма є всі осудні особи, які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 218. Фіктивне банкрутство

Об'єкт злочину – порядок здійснення господарської діяльності та її припинення.

Об'єктивна сторона злочину – завідомо неправдива офіційна заява громадянина – засновника або власника суб'єкта господарської діяльності, а також службової особи суб'єкта господарської діяльності, а так само громадянина суб'єкта підприємницької діяльності про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі.

Фіктивним банкрутством називається завідомо неправдива (вигадана) заява засновника чи власника або посадових осіб суб'єкта підприємницької діяльності про стійку фінансову неспроможність виконання вимог кредиторів і зобов'язань перед бюджетом.

Частина 1 ст. 218 КК передбачає відповідальність лише за завідомо неправдиву заяву кредиторам. Будь-яка заява, зроблена на підставі помилки, складу злочину не утворює.

Заява про банкрутство має бути зроблена кредиторів (кредиторам), а не іншим особам, і зроблена з метою:

- а) приховати витрачання коштів не за призначенням;
- б) ліквідувати чи приватизувати суб'єкт підприємницької діяльності;

в) порушити справу про банкрутство чи санацію суб'єкта підприємницької діяльності тощо.

За ч. 2 ст. 218 КК, діяння кваліфікується у випадках, якщо заявою про фіктивне банкрутство було завдано великої матеріальної шкоди кредиторам або державі. Великою визнається матеріальна шкода, яка у п'ятсот разів і більше перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян (примітка до ст. 218 КК).

Суб'єкт злочину – відповідальними за фіктивне банкрутство є засновники чи власники, а також посадові особи суб'єктів підприємницької діяльності, яким на момент вчинення діяння виповнилося шістнадцять років.

Ст. 219. Доведення до банкрутства

Об'єкт злочину – порядок здійснення господарської діяльності та її припинення.

Об'єктивна сторона злочину – доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення власником або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору.

Фінансовою неспроможністю називається неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами.

Склад злочину утворює вчинення будь-яких дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності потерпілого – суб'єкта підприємницької діяльності, якщо такими діями була заподіяна велика шкода інтересам кредиторів чи державі.

Діяння, передбачене ст. 219 КК, містить матеріальний склад злочину – злочин визнається закінченим з настанням великої матеріальної шкоди, тобто шкоди, яка у п'ятсот разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єкт злочину – відповідальними за доведення до банкрутства є власники або посадові особи суб'єкта підприємницької діяльності.

Суб'єктивна сторона злочину – доведення до банкрутства вчинюється умисно, з корисливих мотивів чи іншої особистої заінтересованості.

Відповідальність за доведення до банкрутства настає з досягненням віку шістнадцяти років.

Ст. 220. Приховування стійкої фінансової неспроможності

Об'єктивна сторона злочину – умисне приховування громадянином – засновником або власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторів.

Банкрутством називається стійка фінансова неспроможність засновника чи власника суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити у встановлений строк пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом (ст. 1 Закону України від 14 травня 1992 р. «Про банкрутство»).

За ст. 220 КК кваліфікуються дії лише посадових осіб суб'єктів підприємницької діяльності, які надсилають кредиторам неправильні (вигадані) повідомлення про фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності, якими підтверджується спроможність цієї юридичної особи виконувати свої обов'язки перед кредиторами.

Обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 220 КК, є заподіяння кредиторам (хоча б одному) великої матеріальної шкоди, яка в п'ятсот разів і більше перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян (примітка до ст. 218 КК).

Для кваліфікації діяння за ст. 220 КК не має значення фактичний фінансовий стан суб'єкта підприємницької діяльності, банкрутство якого винна особа намагалась приховати.

Відповідальність за приховування банкрутства настає з шістнадцятирічного віку.

Ст. 221. Незаконні дії в разі банкрутства

Об'єкт злочину – встановлений порядок здійснення господарської діяльності.

Об'єктивна сторона злочину – умисне приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, якщо ці дії вчинені громадянином – засновником або власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності в разі банкрутства і завдали великої матеріальної шкоди.

Злочин, передбачений ст. 221 КК, є спеціальним видом приховування банкрутства.

Склад злочину утворює одне з діянь, указаних у ст. 221 КК:

а) приховування майна або майнових обов'язків чи відомостей про майно;

б) передача майна чи знищення майна;

в) фальсифікація, приховування або знищення документів про господарську (підприємницьку) діяльність;

г) неправомірне задоволення майнових вимог одних кредиторів на шкоду інтересам інших кредиторів;

д) прийняття задоволення своїх інтересів за рахунок інших кредиторів особою, яка знала про перевагу, віддану їй на шкоду інтересам інших кредиторів, якщо такими діями була заподіяна велика матеріальна шкода, тобто шкода, яка у п'ятсот разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Злочин, передбачений ст. 221 КК, містить матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання передбачених законом наслідків – великої матеріальної шкоди.

Суб'єктивна сторона – неправомірні дії при банкрутстві вчинюються умисно, оскільки винна особа має мету приховати банкрутство чи задовольнити свої майнові вигоди.

Суб'єкт злочину – відповідальними за вчинення неправомірних дій при банкрутстві є всі власники – засновники, суб'єкти підприємницької діяльності, а також посадові особи суб'єктів підприємницької діяльності, які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 222. Шахрайство з фінансовими ресурсами

Об'єкт злочину – нормальна фінансова діяльність держави, відповідних державних органів суб'єктів господарської діяльності.

Об'єктивна сторона – надання громадянином-підприємцем або засновником чи власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності завідомо неправдивої інформації органам державної влади, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності.

Шахрайство з фінансовими ресурсами полягає в наданні підприємцями завідомо неправдивої інформації державним органам, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, кредитів чи пільг по податках (за відсутності ознак розкрадання). Сутність цього злочину полягає в застосуванні обману для отримання кредитів, субсидій чи пільг по оподаткуванню.

Кредити, дотації, субвенції – це різні види фінансової допомоги з боку держави чи інших кредиторів.

Дотацією називається безповоротна грошова допомога, що надається державою фінансово слабким або збитковим підприємствам для компенсації затрат, які не покриваються виручкою від реалізації продукції цих підприємств, коли витрати на її виробництво перевищують доход від її реалізації.

Субсидією називається фінансова допомога для стимулювання виробництва певної продукції чи певної діяльності, яка надається незалежно від фінансового стану підприємства.

Субвенція – це фінансування певних проектів, програм на певних умовах і на визначений час, після чого сума субвенції повинна бути повернута кредиторіві.

Кредит – це позичка в грошовій чи товарній формі на умовах повернення її в обумовлений строк з виплатою відсотків за її надання.

За статтю 222 КК кваліфікуються дії посадових і приватних осіб, які надали завідомо неправдиву інформацію з метою незаконного отримання фінансової допомоги. Діяння кваліфікується за ст. 222 за відсутністю ознак розкрадання державних, колективних чи приватних коштів.

Якщо винна особа надає неправдиву інформацію для отримання кредитів, субсидій, дотацій з метою привласнити ці кошти, то її дії кваліфікуються як розкрадання державного, колективного чи приватного майна за ст. 191 КК.

Вчинення шахрайства з фінансами повторно або заподіяння шахрайством великої матеріальної шкоди державі чи кредитору кваліфікується за ч. 2 ст. 222 КК.

Надання службовою особою суб'єкта підприємницької діяльності завідомо неправдивої інформації податковій інспекції з метою одержання пільг з оподаткування утворює сукупність злочинів – шахрайство з фінансовими ресурсами і ухилення від сплати податків.

Суб'єктивна сторона злочину – будь-яке шахрайство, передбачене ст. 222 КК, вчинюється умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальними за шахрайство з фінансовими ресурсами є особи, які досягли 16-ти років.

Ст. 223. Порухення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок випуску (емісії) цінних паперів.

Об'єктивна сторона злочину – випуск (емісія) громадянином або службовою особою суб'єкта господарської діяльності цінних паперів у формі їх відкритого розміщення без реєстрації емісії у встановленому законом порядку.

Предмет злочину – цінні папери.

Законом України від 18 червня 1991 р. «Про цінні папери і фондову біржу» визначено загальне поняття цінних паперів, якими є грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики і передбачають, як правило, виплату дивідендів (процентів) їх власникам.

Згідно з законом, цінними паперами є: акції, облігації, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, векселі, приватизаційні папери. Випускати (робити емісію) цінні папери мають право лише юридичні особи, створені і зареєстровані як акціонерні товариства.

Згідно з законодавством, право на випуск (емісію) цінних паперів емітент (юридична особа) набуває з моменту реєстрації

цих паперів і присвоєння їм номера реєстрації у фінансовому органі; після цього вона набуває права на реєстрацію інформації про випуск (емісію) цінних паперів і може її опублікувати.

За ч. 1 ст. 223 КК кваліфікуються дії громадянина або посадової особи суб'єкта підприємницької діяльності, яка випустила цінні папери без реєстрації емісії у встановленому порядку, тобто без реєстрації емісії у фінансовому органі.

Розміри шкоди, що заподіюється порушенням порядку випуску та обігу цінних паперів, визначаються в примітці до ст. 218 КК.

Суб'єкт злочину – фізична особа, що досягла віку 16-т років, а також службова особа суб'єкта господарської діяльності.

Ст. 224. Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів

Об'єкт злочину – встановлений порядок виготовлення, збуту та використання недержавних цінних паперів та фінансові інтереси елементів таких паперів.

Об'єктивна сторона злочну – виготовлення з метою збуту, збут чи використання іншим чином підроблених недержавних цінних паперів.

Предметом цього злочину є недержавні цінні папери, акції, облігації підприємств, ошадні сертифікати, інвестиційні сертифікати інвестиційного фонду, векселі. Різними цінними паперами закріплюються різні права: акціями – корпоративні, облігаціями, векселями, ошадними сертифікатами тощо – зобов'язальні.

Акція – це цінний папір без установленого строку обігу (як правило, довгостроковий), який засвідчує факт інвестування грошових коштів до акціонерного товариства та особисті майнові права її власника на вкладені грошові кошти (частку в статутному фонді та в майні при ліквідації, частину прибутку, дивіденди) та немайнові права, пов'язані з майновими (членство і право управління, право на інформацію про діяльність товариства).

Облігація – цінний папір, що засвідчує факт позики її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого процента, тобто право на

повернення позичених грошових коштів і на частину доходу емітента облігації, обмежену процентом.

Ощадний сертифікат – письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право власника на одержання після встановленого строку депозиту і процентів по ньому, тобто на позичені гроші і на частину доходу, обмежену процентом, отриману емітентом від обігу позичених коштів.

Вексель – як правило, короткостроковий цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця (емітента векселя) сплатити після настання строку визначену суму грошей векселедержателю.

До *предмета злочину*, передбаченого ст. 224 КК, не відносяться: грошові лотереї, сертифікати якості та відповідності, торговельні патенти, марки акцизного збору, марки гербового збору тощо. Підробка або використання чи збут цих документів кваліфікується за ст. 216, 358, 366 КК.

Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 224 КК, утворює:

- 1) випуск цінних паперів у формі їх відкритого розміщення без реєстрації емісії у встановленому порядку;
- 2) внесення в документи, які подаються для реєстрації цінних паперів, завідомо недостовірної інформації;
- 3) затвердження документів, які містять завідомо недостовірну інформацію і подаються для реєстрації емісії цінних паперів;
- 4) виготовлення підроблених недержавних цінних паперів;
- 5) збут підроблених недержавних цінних паперів;
- 6) використання іншим способом підроблених недержавних цінних паперів.

Діяння, передбачене ст. 224 КК, вчинюється умисно.

Відповідальність за фальшування або збут чи використання недержавних цінних паперів настає з віку шістнадцять років.

Ст. 225. Обман покупців та замовників

Об'єкт злочину – законні інтереси покупців та замовників і встановлені законодавством України правила торгівлі та надання послуг замовникам.

Об'єктивна сторона злочину – умисне обмірювання, обважування, обраховування чи інший обман покупців або замовників під час реалізації товарів або надання послуг, якщо дії вчинені у значних розмірах

Примітка. Обманом покупців та замовників у значних розмірах слід вважати обман, що спричинив громадянинів матеріальну шкоду в сумі, що перевищує три неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Обманом покупців називається обмірювання, обважування, перевищення встановлених роздрібних цін або інший обман покупців у торговельних підприємствах чи підприємствах громадського харчування.

Злочин, передбачений ст. 225 КК, є особливим видом шахрайства, виділеним в окремий склад злочину. Головним способом вчинення цього злочину є обман.

Закон прямо називає три основних способи обману – *обмірювання, обважування, обраховування*, інші способи обману, об'єднані загальним визначенням – *інший обман*.

Обмірювання вчинюється недоливом або недоміром продукції і товарів, тобто передачею покупцеві продукції чи товарів у меншій кількості (недолив олії, молока, сметани, пива, квасу, кави та інших рідиноподібних продуктів або недомір тканини, будівельних матеріалів та ін.).

Обважуванням називається обман, при якому продукція чи товари відпускаються за меншою мірою маси, що на декілька вагових одиниць (грамів, кілограмів) менша від оплачуваної.

Перевищення роздрібних цін – це обман у ціні, тобто визначення більшої, за фактичну, ціни за продукцію чи товар. Маніпуляції з цінами є найпоширенішим способом обману покупців (це продаж товарів нижчого гатунку за ціною вищого гатунку, використання вищих цін при проведенні переоцінювання товарів, використання вищих цін на подібні, але дешевші товари тощо).

Обраховування покупців – це обман у розрахунках за проданий чи куплений товар. Вартість проданого завищується, не в повністю чи й зовсім не дається здача і т. ін. Діяння за ст. 225 КК кваліфікується лише в разі навмисного обмірювання, обважуван-

ня, обраховування покупців, чи замовників, незалежно від мотивів цих дій.

Не утворюють цього злочину і не можуть кваліфікуватися за ст. 225 КК випадки необережного відпускання товарів меншої маси, міри, якості, що сталося внаслідок помилки продавця або його неуважності до встановлених роздрібних цін, вимірювальних приладів тощо.

При визначенні розміру обману покупців враховуються:

- а) загальна сума, на яку було обмануто покупців;
- б) загальний розмір збитків, що були завдані покупцям чи замовникам, незалежно від розмірів збитків, завданих кожному покупцеві окремо.

За ч. 2 ст. 225 КК кваліфікуються дії особи, яка має минулу судимість за такий самий злочин.

Суб'єктивна сторона злочину – обман покупців чи замовників вчинюється умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за обман покупців і замовників настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 226. Фальсифікація засобів вимірювання

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок виготовлення вимірювальних приладів чи інструментів, а також права та інтереси споживачів.

Об'єктивна сторона злочину – виготовлення або перероблення з метою використання чи збуту, а також збут фальсифікованих вимірювальних приладів чи інструментів.

Діяння, передбачене ст. 226 КК, досягає на систему господарювання, торгівлі та інтереси покупців і замовників.

Склад злочину утворюють:

- а) виготовлення або
- б) перероблення з метою використання чи збуту;
- в) збут фальсифікованих вимірювальних приладів чи інструментів.

Предметом злочину можуть бути будь-які вимірювальні прилади, а також різні вимірювальні інструменти, якими вимірюються товари чи послуги масою – кілограмами чи грамами (терези, гирі, безмени тощо), чи довжиною – метрами,

міліметрами (метри, лінійки, рулетки тощо) або рідиною (літри, мілілітри, мензурки, кружки тощо).

Як правило, фальсифіковані (підроблені) прилади чи інструменти мають меншу вагу, довжину чи об'єм.

Відповідальність за фальсифікацію засобів вимірювання не залежить від способу і якості фальсифікації.

Суб'єктивна сторона злочину – фальсифікація засобів вимірювання вчинюється умисно з метою їх використання чи збуту.

Суб'єкт злочину – відповідальними за фальсифікацію засобів вимірювання є всі осудні особи, що досягли віку шістнадцять років.

Ст. 227. Випуск або реалізація недоброякісної продукції

Об'єкт злочину – інтереси, життя та здоров'я споживача, а також установлений порядок випуску та товарний ринок та реалізація товарів.

Об'єктивна сторона злочину – випуск на товарний ринок або інша реалізація споживачам недоброякісної, тобто такої, що не відповідає встановленим стандартам, нормам, правилам і технічним умовам, або некомплектної продукції та товарів, якщо такі дії вчинені у великих розмірах.

Примітка. Під випуском або реалізацією недоброякісної продукції, вчиненими у великих розмірах, слід вважати розміри, що перевищують триста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Діяння, передбачене ст. 227 КК, посягає на систему господарювання, оскільки завдає значної шкоди господарству: випуск недоброякісної продукції призводить до витрат продукції і праці, заподіює матеріальну шкоду і завдає шкоди споживачам недоброякісної продукції.

Законом України від 12 травня 1991 р. «Про захист прав споживачів» у редакції від 15 грудня 1993 р. споживачам гарантується якість товарів, які вони мають намір придбати або замовити, і вони мають право вимагати від продавців товарів інформацію про якість товарів, про відповідність товарів вимогам нормативних документів, умовам договору. *Предметами злочину*, передбачено ст. 227 КК, є продукція і товари, які не відповідають вимогам щодо їх якості, тобто які виготовлені з по-

рушенням стандартів, норм, технічних умов, установлених для виготовлення відповідних товарів і надання певних послуг.

За статею 227 КК кваліфікується випуск недоброякісної чи некомплектної продукції на товарний ринок, тобто передача її споживачам. Виготовлення (без подальшої реалізації) такої продукції складу злочину за ст. 227 КК не утворює.

Відповідальними за випуск на товарний ринок недоброякісної продукції і товарів є:

а) посадові особи промислових підприємств, на яких відповідними інструкціями, наказами, угодами покладено обов'язок контролювати якість продукції і товарів;

б) підприємці, які виробляють продукцію і товари на власних підприємствах і які зобов'язані контролювати якість продукції і товарів, що вони випускають на товарний ринок;

в) посадові особи торговельних підприємств, які реалізують товари і продукцію і на яких покладено обов'язок контролювати якість товарів, що реалізуються;

г) громадяни, які торгують продукцією і товарами і, згідно із Законом України «Про захист прав споживачів», несуть відповідальність за якість продукції і товарів, що ними продаються.

Ст. 227 КК передбачає відповідальність за випуск недоброякісної та некомплектної продукції на товарний ринок у великих розмірах.

Для визначення розміру випуску на товарний ринок недоброякісної або некомплектної продукції і товарів враховуються:

а) загальна кількість випущеної чи реалізованої продукції і товарів;

б) загальна вартість випущеної чи реалізованої продукції і товарів;

в) розмір заподіяної споживачеві матеріальної шкоди та всі види збитків, пов'язані з придбанням, переробленням чи поверненням продукції і товарів виробникові чи продавцеві;

г) витрати споживача на переробку продукції, усунення недоліків товарів та їх доукомплектування.

Суб'єкт злочину – відповідальність за випуск на товарний ринок недоброякісної продукції настає при досягненні віку шістнадцяти років.

Ст. 228. Змова про зміну чи фіксування цін або примушування до їх змін чи фіксування

Об'єкт злочину – право суб'єктів підприємницької діяльності на власний розсуд встановлювати умови реалізації товарів чи надання послуг за цінами, що, залежно від пропорції та попиту, склалися на ринку, виходячи з умов вільної конкуренції, а також права споживача.

Об'єктивна сторона – змова про штучне підвищення або підтримання монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок з метою усунення конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності всупереч вимог антимонопольного законодавства.

Злочин, передбачений ст. 228 КК, є засобом боротьби за монополію цін, яка істотно обмежує конкуренцію і посягає на права покупців, а також руйнує вільну конкуренцію, не сприяє розвитку ринку товарів і послуг.

Зговір про фіксування цін – це домовленість між суб'єктами підприємницької діяльності про встановлення чи підтримання монопольних цін (тарифів, скидок, надбавок, націнок) на певні товари чи послуги.

Зговір може стосуватися фіксування як підвищених цін, так і занижених з метою усунення конкурентів з ринку товарів чи послуг.

Насильство (побої, тілесні ушкодження, позбавлення волі тощо) або завдання шкоди потерпілому (майновій чи моральній), чи погроза застосувати насильство з метою штучної зміни або штучного фіксування цін кваліфікується за ч. 2 ст. 228 КК.

З метою підтримання високих цін на товари і послуги, задля отримання максимальних прибутків від реалізації товарів і послуг, монополісти-виробники примушують інших підприємців штучно підвищувати або підтримувати високі ціни. *Засобами такого примушування є застосування насильства, завдання шкоди (здоров'ю, майновій, честі та гідності і т. ін.) або погрози застосування насильства.*

При цьому погрози, побої і легкі тілесні ушкодження охоплюються ч. 2, ст. 228 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями про відповідальність за злочини проти особи не потребують, оскільки ці діяння є способом, невід'ємною складовою частиною об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 2 ст. 228 КК.

Ст. 228 КК передбачає відповідальність як тих товаровиробників, які примушують утримувати монополію цін, так і тих, які утримують монопольні ціни за підмогою чи з примусу. *Суб'єктивна сторона злочину* – замовлення про штучне підвищення чи фіксування цін вчинюється умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за штучне підвищення чи фіксування цін настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 229. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначеного походження товару (зміни: ЗУ 31.05.2007 р.)

Об'єктивна сторона злочину – незаконне використання чужого знака для товарів чи послуг, фірмового (зареєстрованого) найменування, маркування товару, якщо це було пов'язано з отриманням доходу у великих розмірах.

Згідно із Законом України від 15 грудня 1993 року «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», товарним знаком називається позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб (ст. 1).

Особа, яка бажає одержати свідоцтво на товарний знак, подає заявку на реєстрацію товарного знака до Держпатенту України. Після реєстрації заявки особі видається свідоцтво на право користування цим товарним знаком (ст. 4 і 5 закону).

Використання чужого товарного знака для позначення своїх товарів чи послуг визнається незаконним і утворює склад злочину, якщо таке використання чужого товарного знака завдало істотної шкоди інтересам суб'єкта підприємницької діяльності (як власникові товарного знака, так і іншим суб'єктам підприємницької діяльності), або яке було пов'язане з отриманням доходу у великих розмірах (який у триста разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Предметом злочину, передбаченого ст. 229 КК, може бути:

- а) чужий знак, тобто спеціальне позначення, для товарів і послуг на яке власник має свідоцтво від Держпатенту;
- б) фірмове маркування товарів.

Суб'єктивна сторона злочину – незаконне використання чужого товарного знака вчинюється умисно з метою отримання прибутків.

Суб'єкт злочину – особа, що досягла віку 16-ти років.

Ст. 230. Порухення антимонопольного законодавства (виключена ЗУ від 03.04.2003 р. № 669-ІУ)

Ст. 231. Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (зміни: ЗУ від 16.12. 2004 р.)

Об'єктивна сторона злочину – умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей (комерційне шпигунство), а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності.

Підприємницьким шпигунством називається незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, а також незаконне використання таких відомостей.

Успіх підприємницької діяльності на ринку товарів і послуг значною мірою залежить від володіння і збереження відомостей про власну та інших підприємців діяльність.

Головними відомостями, що становлять комерційну таємницю, є відомості про:

а) технологію виробництва продукції, товарів, їх споживчі властивості;

б) ринки збуту товарів, послуг;

в) фінансовий стан підприємства та ін.

Законом не встановлено переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю. Законом України від 27 березня 1991 р. «Про підприємства в Україні» встановлено, що склад і обсяг відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, визначаються його керівником згідно з постановою Кабінету Міністрів від 9 серпня 1993 р. № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці». Відомості, не зазначені в цій постанові, можуть бути визнані керівником підприємства такими, що становлять комерційну таємницю. За статтю 238 КК кваліфікується два види діянь, предметом яких є відомості, що становлять комерційну таємницю:

а) незаконне збирання таких відомостей з метою їх використання;

б) незаконне використання таких відомостей.

Діяння кваліфікується як закінчений злочин з моменту придбання будь-яким способом (допитуваннями, підслуховуванням, викраденням, підкупом, погрозами, насильством і т. ін.) певної кількості відомостей, що становлять комерційну таємницю, або використання в будь-якій мірі таких відомостей на шкоду конкурентам.

Великою вважається матеріальна шкода (заподіяна використанням відомостей, що становлять комерційну таємницю), яка в п'ятдесят і більше разів перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян. При визначенні розміру заподіяної шкоди враховуються:

а) прямі матеріальні збитки;

б) витрати на відвернення шкідливих наслідків;

в) збитки від зниження цін на товари і послуги, зниження попиту на них.

Суб'єктивна сторона злочину – підприємницьке шпигунство – злочин умисний. Умисел може бути прямий і побічний.

Суб'єкт злочину – відповідальність за підприємницьке шпигунство настає з віку шістнадцяти років.

Ст. 232. Розголошення комерційної або банківської таємниці (зміни: ЗУ від 16.12. 2004 р.)

Об'єкт злочину – встановлений порядок збереження комерційної таємниці.

Об'єктивна сторона злочину – умисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності

Як і ст. 231 КК про відповідальність за підприємницьке шпигунство, так і ст. 232 КК про відповідальність за розголошення комерційної таємниці спрямовані на захист підприємців, на розвиток підприємництва в Україні.

Кримінальній відповідальності за незаконне розголошення комерційної таємниці підлягають лише спеціальні суб'єкти, тобто

особи, яким відомості, що становлять комерційну таємницю, стали відомі у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю і які юридично зобов'язані зберігати ці відомості.

Крім осіб, як комерційні таємниці довіряють власники цих таємниць, такими суб'єктами можуть бути визнані працівники податкових інспекцій, банків, правоохоронних органів та інші особи, які, згідно з законодавством, мають право ознайомлюватися з відомостями, що становлять комерційну таємницю або мають доступ до таких відомостей по службі.

Розголошення комерційної таємниці утворює склад злочину і кваліфікується за ст. 232 КК лише за умови, що таким діянням підприємцеві заподіяна істотна матеріальна шкода (тобто шкода, яка у п'ятдесят разів і більше перевищує встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Суб'єктивна сторона злочину – розголошення комерційної таємниці – злочин умисний.

Суб'єкт злочину – відповідальність за розголошення комерційної таємниці настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 233. Незаконна приватизація державного, комунального майна

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок приватизації державного і комунального майна.

Предмет злочину – державне і комунальне майно.

Об'єктивна сторона – приватизація державного, комунального майна шляхом заниження його вартості через визначення її у спосіб, не передбачений законом, або використання підроблених приватизаційних документів, а також сама приватизація майна, яке не підлягає приватизації згідно з законом, або приватизація неправомочною особою.

Великим розміром, передбаченим у цій статті, визнається незаконна приватизація майна на суму, що в тисячу разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Незаконною визнається приватизація, яка була проведена з порушенням закону.

Ст. 233 КК встановлює відповідальність за незаконну приватизацію, яка була проведена з:

- а) зниженням вартості об'єкта приватизації;
- б) використанням підроблених приватизаційних паперів;
- в) іншим порушенням закону, а також приватизація об'єкта, який не підлягає приватизації.

Вартість майна об'єктів, що підлягають приватизації, визначається згідно з «Методикою оцінки вартості майна під час приватизації, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. за № 1114.

Перелік об'єктів, які не підлягають приватизації, дається у ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» (у редакції закону від 19 лютого 1997 р.).

Суб'єктивна сторона – незаконна приватизація майна державних підприємств вчинюється умисно і, як правило, з корисливих мотивів.

Суб'єкт злочину – відповідальними за незаконну приватизацію є особи, які були уповноважені на проведення приватизації.

Ст. 234. Незаконні дії щодо приватизаційних паперів

Продаж або інша незаконна передача приватизаційних паперів особою, яка не є власником цих документів, їх купівля або розміщення та інші операції з приватизаційними документами без належного дозволу.

Порядок реалізації і використання приватизаційних паперів встановлено Законом України від 6 березня 1992 р. «Про приватизаційні папери».

Указом Президента України від 26 листопада 1994 р. «Про заходи щодо забезпечення прав громадян на використання приватизаційних майнових сертифікатів», а також «Положенням про проведення сертифікатних аукціонів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 1995 р. № 218. Згідно із законом, Приватизаційний майновий сертифікат є іменним і право розпоряджатися ним має лише його власник.

Незаконні операції з приватизаційними паперами:

- а) їх продаж чи купівля особою, яка не є їх власником;
- б) розміщення чи передача їх без належного дозволу;
- в) інші протизаконні операції утворюють склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 234 КК.

Вчинення таких дій повторно або особою, що була раніше судимою за ст. 233, 235 КК, або організованою групою чи посадовою особою визнається вчиненням при обтяжуючих обставинах і кваліфікується за ч. 2 ст. 234 КК.

Частина 3 ст. 234 передбачає відповідальність за викрадення приватизаційних паперів, незалежно від способу і розміру викрадення. Викрадення приватизаційних паперів разом з іншими речами (майном) утворює сукупність злочинів, передбачених статтями 185–191 КК і ч. 3 ст. 234 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – незаконні дії з приватизаційними паперами вчинюються умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за таке діяння настає з віку шістнадцять років.

Ст. 235. Недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання

Об'єкт злочину – передбачений законодавством України порядок приватизації державного і комунального майна.

Предмет злочину – декларація щодо походження коштів, за які приватизується державне, комунальне майно або підприємство; інші документи, необхідні для їх приватизації.

Об'єктивна сторона злочину – подання неправдивих відомостей у декларації щодо походження коштів, за які приватизується державне, комунальне майно або підприємство, та інших документах, необхідних для їх приватизації, недотримання вимог щодо подальшого використання приватизованого об'єкта та інших обов'язкових умов щодо приватизації, встановлених законами та іншими нормативно-правовими актами.

Згідно з законодавством України (див. коментар до ст. 233 КК), державне майно може бути придбане за рахунок власних коштів, а також коштів, залучених покупцями.

У випадку придбання об'єкта приватизації за рахунок грошових коштів на суму, яка перевищує п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, *покупці – фізичні особи повинні подати до органу приватизації декларацію про доходи*. Про подання в декларації неправдивих відомостей про походження коштів утворює склад злочину, передбаченого ст. 235

КК, згідно зі ст. 27 Закону України «Про приватизацію державного майна».

Фальсифікація декларації про доходи або безпідставне звільнення з роботи працівника приватизаційного підприємства утворюють сукупність злочинів, передбачених статтями 172, 173, 212 і ст. 235 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – подання неправдивих відомостей у декларації вчинюється умисно, а недотримання інших вимог договору про приватизацію може бути умисним і необережним.

Суб'єкт злочину – відповідальними за такі порушення законодавства про приватизацію державного майна є всі осудні особи, які досягли віку шістнадцяти років.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Ст. 236. Порушення правил екологічної безпеки

Об'єкт злочину – екологічна безпека, а також життя та здоров'я людини, інші цінності та блага. *Об'єктивна сторона злочину* – порушення порядку проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки

Склад злочину утворює порушення встановленого порядку проведення екологічної експертизи чи правил екологічної безпеки при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції чи введенні в експлуатацію або ліквідації екологічно небезпечних підприємств, споруд чи інших об'єктів, якщо таке порушення спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки (захворювання значної кількості людей чи втрату ними працездатності, або велику матеріальну шкоду).

Порушення правил екологічної безпеки визнається закінченим злочином з моменту настання вказаних злочинних наслідків.

Суб'єктивна сторона – порушення правил екологічної безпеки вчинюється необережно. Умисне заподіяння шкоди, передбаченої ст. 236 КК, кваліфікується за ст. 113 КК як диверсія.

Суб'єкт злочину – відповідальними за порушення правил екологічної безпеки є особи, на яких покладено обов'язки дотримання правил екологічної безпеки і які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 237. Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення

Об'єкт злочину – екологічна безпека, а також життя та здоров'я людини інші цінності та блага.

Об'єктивна сторона злочину – ухилення від проведення або неналежне проведення на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення особою, на яку покладено такий обов'язок, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Склад злочину утворює одне з діянь, вказаних у ст. 237 КК:

а) ухилення від проведення на забрудненій території дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення, чи

б) неналежне проведення таких заходів, якщо така бездіяльність призвела до загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків (захворювання людей, великі матеріальні збитки тощо).

Суб'єктивна сторона – ухилення від проведення на забрудненій території дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення вчинюється умисно (ухилення не може бути необережним), а неналежне проведення таких заходів може бути умисним і необережним.

Суб'єкт злочину – відповідальними за невиконання заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення є особи, на яких були покладені обов'язки вжити таких заходів, які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 238. Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення

Об'єктивна сторона злочину – приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою

Предметами утаювання або перекручення є:

а) відомості про стан екологічної обстановки, тобто інформація про стан радіоактивного та іншого забруднення води, повітря, продуктів тощо;

б) відомості про стан захворювання людей у районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Суб'єктами злочину є посадові особи, які відповідальні за збирання, узагальнення такої інформації і надання її відповідним державним органам.

Ст. 239. Забруднення або псування земель

Об'єкт злочину – встановлений порядок користування землею, екологічна безпека, а також життя та здоров'я людей.

Об'єктивна сторона злочину – забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Земельний кодекс України встановлює обов'язки власників землі і землекористувачів:

а) зберігати і підвищувати родючість ґрунтів, а також поліпшувати корисні властивості землі;

б) захищати землі від водної та вітрової ерозії, підтоплення, заболочування, висушування, забруднення, відходами виробництва, хімічними чи радіоактивними речовинами, відходами;

в) захищати землі від заростання чагарниками і дрібноліссям;

г) проводити рекультивуацію порушених земель (ст. 84 Земельного кодексу України).

Забруднення чи псування земель речовинами, відходами або іншими матеріалами, шкідливими для здоров'я людей або довкілля внаслідок порушення вимог Земельного кодексу України утворює *склад злочину*, якщо таке порушення створило небезпеку для життя чи здоров'я людей або для довкілля (ч. 1 ст. 239 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – забруднення або псування земель може бути умисним (з метою помсти власникові землі тощо) або необережним.

Суб'єкт злочину – відповідальними за забруднення чи псування земель є всі власники землі і землекористувачі, які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 240. Порушення правил охорони надр (зміни: ЗУ від 18.10.2005р.)

Об'єктивна сторона злочину – порушення встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин, крім загальнопоширених.

Згідно зі ст. 13 Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Діяння, передбачене ст. 240 КК, є порушенням цієї конституційної норми: порушенням правил охорони надр чи видобування корисних копалин (нафти, вугілля, газу, металевих руд тощо) може здійснюватися лише на підставі закону. Юридичним актом, що дає право на видобування корисних копалин, є акт на гірське відведення. В акті визначаються: вид корисної копалини, місце, розміри, терміни та інші умови видобування.

Незаконним визнається видобування корисних копалин без відповідного дозволу.

- Обтяжуючими відповідальність ознаками злочину є:
- а) вчинення діяння на території природно-заповідного фонду;
  - б) вчинення діяння повторно;
  - в) спричинення загибелі людей або захворювання;
  - г) інших тяжких наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил охорони надр чи незаконне видобування корисних копалин може бути вчинено умисно і необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за порушення правил охорони надр чи за незаконне видобування корисних копалин настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 241. Забруднення атмосферного повітря

Об'єкт злочину – екологічно безпечний стан атмосферного повітря, встановлений законодавством України порядок його використання та охорони, а також безпека життя, здоров'я людини.

Об'єктивна сторона злочину – забруднення або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля. Предметом забруднення є атмосферне повітря в межах території України. Забруднення повітря в приміщеннях може утворювати злочин, передбачений ст. 271 КК.

Повітря визнається забрудненим, якщо воно стало шкідливим для життя і здоров'я людей або для довкілля внаслідок викидів у атмосферу відходів, речовин чи інших матеріалів промислового виробництва внаслідок порушення спеціальних правил.

Склад злочину утворює таке забруднення атмосферного повітря, яке створило небезпеку для життя чи здоров'я людей або стало небезпечним для довкілля (ч. 1 ст. 241 КК) або спричинило загибель людей, тобто смерті хоча б однієї особи, чи інші тяжкі наслідки, наприклад, захворювання невизначеної кількості осіб, великої матеріальної шкоди тощо (ч. 2 ст. 241 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – забруднення атмосферного повітря може бути вчинене умисно і необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальними за забруднення атмосферного повітря є всі осудні особи, що досягли шістнадцятирічного віку.

Ст. 242. Порухення правил охорони вод

Об'єкт злочину – екологічно безпечний стан атмосферного повітря, встановлений законодавством України порядок його використання та охорони, а також безпека життя, здоров'я людини чи довкілля.

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Забрудненням визнається виливання чи викидання У водоюми (ріки, озера) неочищеної стічної води, відходів виробництва, паливно-мастильних матеріалів, що спричинили зміну природних властивостей води або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля.

Забруднення води, яке призвело до захворювання людей, знищення об'єктів тваринного чи рослинного світу або заподіяло інші тяжкі наслідки, кваліфікується за ч. 2 ст. 242 КК.

Суб'єктивна сторона – забруднення води може бути вчинене умисно (при байдужому ставленні до настання передбачених законом наслідків) і необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за забруднення води настає з віку шістнадцяти років.

Ст. 243. Забруднення моря

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок використання внутрішніх морських чи територіальних вод України або вод виключної (морської) економічної зони України та відкритого моря, а також безпека життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря.

Об'єктивна сторона злочину – забруднення моря в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або в межах вод виключної (морської) економічної зони України матеріалами

чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей, або відходами внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря, а також незаконне скидання чи поховання в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або у відкритому морі зазначених матеріалів, речовин і відходів.

Неповідомлення спеціально відповідальними за те особами морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі, адміністрації найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі, а в разі скидання з метою поховання – і організації, яка видає дозволи на скидання, інформації про підготовлюване або здійснене внаслідок крайньої потреби скидання чи невідворотні втрати ними в межах внутрішніх морських і територіальних вод України або у відкритому морі шкідливих речовин чи сумішей, що містять такі речовини понад встановлені норми, інших відходів, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей або живих ресурсів моря чи могло завдати шкоди зонам лікування і відпочинку або перешкодити іншим законним видам використання моря.

Ст. 243 КК передбачає відповідальність за забруднення моря в межах внутрішніх морських і територіальних вод, вчинене із суден, плавучих засобів, платформ чи інших споруд у морі. Забруднення моря з суші (з берега) підпадає під ознаки ст. 242 КК.

Забрудненням визнається скидання в море речовин, шкідливих для здоров'я людей або для живих ресурсів моря: відходів виробництва, шкідливих речовин і матеріалів або сумішей, що містять такі речовини понад встановлені норми, і т. п. Якщо забруднення моря спричинило загибель або захворювання людей, масову загибель тварин чи рослин, або спричинило інші тяжкі наслідки, діяння кваліфікується за ч. 2 ст. 243 КК.

Частина 3 ст. 243 КК передбачає відповідальність посадових осіб суден чи інших плавучих засобів, повітряних суден, платформ чи інших споруд за неподання інформації про незаконне чи вимушене скидання в море або втрати ними в морі речовин, шкідливих для здоров'я людей або живих ресурсів моря.

Суб'єктивна сторона злочину – забруднення моря може бути вчинене умисно і необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальними за забруднення моря є посадові особи: капітани морських або повітряних суден, керівники платформ та інших штучних споруд на морі.

Ст. 244. Порухення законодавства про континентальний шельф України

Об'єктивна сторона злочину – порушення законодавства про континентальний шельф України, що заподіяло істотну шкоду, а також невжиття особою, що відповідає за експлуатацію технологічних установок або інших джерел безпеки в зоні безпеки, заходів для захисту живих організмів моря від дії шкідливих відходів або небезпечних випромінювань та енергії, якщо це створило небезпеку їх загибелі або загрожувало життю чи здоров'ю людей.

Ст. 13 Конституції України закріплює виключне право власності Українського народу на природні ресурси її континентального шельфу.

Континентальним шельфом називається поверхня і надра морського дна до глибини 200 метрів, що примикають до території України. Використання континентального шельфу регламентується виключно законодавством України.

Об'єктивна сторона діяння, передбаченого ст. 244 КК, полягає в порушенні законодавства про континентальний шельф України, яке заподіяло істотну шкоду, а також систематичне неприйняття заходів для захисту живих організмів моря від дії шкідливих відходів, якщо це створило небезпеку їхньої загибелі або загрожувало життю чи здоров'ю людей (ч. 1 ст. 244 КК), а також у проведенні на континентальному шельфі досліджень, розвідок, розробок природних багатств та інших робіт без спеціального дозволу (ч. 2 ст. 244 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – порушення законодавства про континентальний шельф може бути умисним і необережним.

Суб'єктами відповідальності за ч. 1 ст. 244 є громадяни України і особи без громадянства, які досягли віку шістнадцяти років.

Суб'єктами злочину, передбаченого ч. 2 ст. 244 КК, можуть бути лише іноземці.

Ст. 245. Знищення або пошкодження лісових масивів

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок використання лісових масивів, їх безпека та збереження.

Знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць або інших таких насаджень вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом.

Ст. 245 КК передбачає кримінальну відповідальність за спеціальний вид умисною пошкодження чужого майна.

Предметами цього злочину є лісові масиви навколо населених пунктів, уздовж залізниць, а також інші дикорослі рослини, кущі, чагарники.

Лісовим масивом визнається ліс, що займає територію понад 1 га.

Склад злочину утворює знищення чи пошкодження лісового або зелених насаджень, вчинене підпалом чи іншим загальнонебезпечним способом.

Діяння утворює кваліфікований склад злочину, якщо знищення чи пошкодження лісового масиву чи зелених насаджень спричинило загибель людей (смерть хоча б однієї особи), масову загибель диких тварин або інші тяжкі наслідки – заподіяння тілесних ушкоджень кільком потерпілим, велику матеріальну шкоду тощо (ч. 2 ст. 245 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – відповідальність за ст. 245 КК настає лише при умисному пошкодженні насаджень і лісових масивів.

Суб'єкт злочину – відповідальними за потрапу посівів і пошкодження насаджень є осудні особи, яким виповнилося шістнадцять років.

Ст. 246. Незаконна порубка лісу

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок використання та охорони лісів.

Предмет злочину – дерева і чагарники в природному стані в лісах, захисних та інших лісових насадженнях, а також у заповідних або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах.

Об'єктивна сторона злочину – незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що

заподіяло істотну шкоду, а такого вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах

Ліс – це не тільки і не стільки дрова. Ліс – це умова життя людей. У африканського племені пігмеїв є споконвічне переконання: «Коли буде знищене останнє дерево, тоді загине і остання людина на Землі».

Лісовий фонд України, згідно з Лісовим кодексом України, становлять усі ліси на території України. До лісового фонду не належать зелені насадження населених пунктів, окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках (Відомості Верховної Ради України. – 1994, №17. – Ст. 99).

Незаконною визнається рубка дерев без лісорубного квитка (ордера) або з порушенням дозволу, зазначеного в ордері. *Предметом* незаконного вирубування лісу можуть бути тільки дерева і куці в лісі, які ще не відділені від коріння.

Заволодіння заготовленим чи складовим лісом, а також незаконна вирубка в містах і селищах декоративних, садових дерев з корисливою метою кваліфікується як розкрадання чужого майна за ст. 185, 186 або ст. 187 чи 189 КК, залежно від способу викрадення

Відповідальність за ст. 246 КК значною мірою залежить від категорії лісу, де була вчинена незаконна рубка дерев або чагарників. Лісовим кодексом України всі ліси, що утворюють лісовий фонд, розподіляються за своїм екологічним і господарським призначенням на ліси першої і другої груп.

До першої групи належать:

– водоохоронні ліси – смуги лісів вздовж берегів річок, навколо водоймищ, озер, смуги лісів, що захищають нерестовища цінних промислових риб, а також захисні лісові насадження на смугах відводу каналів; захисні ліси – протиерозійні, захисні смуги лісів вздовж залізниць, автомобільних доріг, державні захисні лісові смуги, байрачні ліси, ліси степових, лісостепових та гірських районів;

– санітарно-гігієнічні та оздоровчі ліси – ліси навколо населених пунктів і промислових підприємств, ліси першого і другого поясів зон санітарної охорони джерел водопостачання та ліси зон

санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій. До лісів першої групи належать також ліси на територіях природно-заповідного фонду – заповідників, національних парків, пам'яток природи, заповідних урочищ, ліси, що мають наукове або історичне значення.

До другої групи належать ліси, що мають екологічне та експлуатаційне значення, відносно яких встановлено режим обмеженого лісокористування (ч. 6 ст. 36 ЛК).

Ст. 246 КК передбачає відповідальність за незаконну порубку дерев і чагарників, якщо цим була заподіяна істотна шкода. Шкода, заподіяна незаконною порубкою лісу, визначається за таксами, затвердженими постановами Ради Міністрів України від 17 грудня 1977 р. за № 614 і від 25 травня 1982 р. за № 301, Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 1992 р. за № 432.

Розмір шкоди, заподіяної незаконною рубкою лісу, визначається з урахуванням групи лісу, де була рубка дерев, діаметра стовбура дерева, породи дерева й інших показників.

Дії посадових осіб, які вчинювали незаконну порубку лісу з використанням своїх посадових повноважень, кваліфікуються за сукупністю статей 246 і 364 КК (п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 січня 1990 р.).

Відповідальність за незаконну порубку лісу настає з шістнадцятирічного віку.

Ст. 247. Порухення законодавства про захист рослин

Порухення правил, установлених для боротьби зі шкідниками і хворобами рослин, та інших вимог законодавства про захист рослин, що спричинило тяжкі наслідки.

Порухення правил боротьби з хворобами і шкідниками рослин посягає на сільське господарювання як систему суспільних відносин і заподіює у сфері цих відносин суспільно небезпечну шкоду.

Правила боротьби з хворобами і шкідниками рослин установлені Законом України від 16 червня 1992 р. «Про охорону навколишнього природного середовища», Законом України від 30 червня 1993 р. «Про карантин рослин» та іншими нормативними актами.

Відповідальність за ст. 247 КК настає лише у випадках, коли порушення правил спричинило тяжкі наслідки: загибель врожаю, поширення епіфітотії – заразного захворювання рослин, знищення чи значного пошкодження посівів тощо.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил боротьби з хворобами і шкідниками рослин вчинюється необережно.

Умисне поширення епіфітотії має ознаки злочину, передбаченого ст. 113 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальними за порушення правил боротьби з хворобами і шкідниками рослин є особи, на яких покладені обов'язки запобігання хворобам рослин і боротьби з їхніми шкідниками.

Ст. 248. Незаконне полювання

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок полювання.

Предмет злочину – дикі звірі та птахи.

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду, а також незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або полювання на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України

Незаконним називається полювання в заборонений час або в недозволених місцях, або забороненими зброями і способами, або на тварин, полювання на яких заборонено. Полювання – це відстежування з метою здобичі, переслідування і здобич диких тварин і птахів. Перебування без належного дозволу в мисливських угіддях з рушницею (мисливською вогнепальною зброєю навіть у зібраному стані), капканами та іншими зброями полювання, із собаками чи уже зі здобиччю, прирівнюється до полювання.

Полювання на Україні регулюється Положенням про полювання та мисливське господарство України, що затверджене постановою Ради Міністрів 8 серпня 1989 р.

Предметом незаконного полювання можуть бути лише дикі тварини і птахи. Положенням про полювання та мисливське господарство полюванням визнається добування звірів і птахів, що знаходяться в стані природної свободи. Незаконне заволодіння

дикими тваринами і птахами, що перебувають у розплідниках і вольєрах або вирощуються відповідними організаціями, установами і підприємствами, визнається розкраданням чужого майна (ст. 185 КК).

За ч. 1 ст. 248 КК діяння кваліфікується лише у випадку, якщо незаконним полюванням була заподіяна істотна шкода, а також полювання на звірів і птахів, полювання на яких заборонено, або полювання на території державного заповідника чи на території іншого природно-заповідного фонду.

Розмір заподіяної незаконним полюванням шкоди визначається з допомогою такс, затверджених Міністерством охорони навколишнього природного середовища і Міністерством лісового господарства України 12 лютого 1993 р., для нарахування розміру стягнень за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд. Згідно з Додатком № 10 до постанови Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 р. № 287 встановлені такі такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування чи знищення тварин, пошкодження або знищення їх жител, місць перебування і розмноження:

І) за незаконне добування або знищення (за одну тварину) нараховується сума в мінімальних заробітних платах –

1) звірі:

а) бурий ведмідь – 170 (розмірів мінімальних заробітних плат);

б) лось, олень благородний – 170;

в) олень плямистий, лань – 70;

г) кабан, муфлон, козуля, бобр – 40;

д) байбак, куниця, норка, снотовидний собака, лисиця, ондатра, нутрія – 20;

е) заєць-русак, тхір лісовий, ласка, білка, дикий кролик – 4,5;

ж) інші корисні види – 2,5;

2) птахи:

а) лебідь шипун і кликун, лелека і мала біла чапля – 29;

б) тетерук, сіра і руда чаплі – 22;

в) рябчик, сова, денні пернаті хижаки – 15;

г) шилодзьобка, галагаз – 9;

д) гуси, фазан, сіра куріпка – 4;
е) качка, лиска, голуб, кулик, перепілка та інші мисливські птахи – 2;

II) незаконне знищення (розорення) гнізда, нори, бобрової загати, інших жител тварин – за таксою на відповідний вид тварин, збільшеною вдвічі;

III) незаконне вилучення яєць із гнізда – 20% такси на відповідний вид птаха за кожне яйце.

Крім розміру заподіяної незаконним полюванням шкоди, визначеної з застосуванням зазначених такс, враховується також вартість, екологічна цінність, кількість добутого, пошкодженого чи знищеного, а також розмір шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу (п. 10 постанови Пленуму Верховного суду України від 26 січня 1990 р.).

Положенням про полювання та мисливське господарство встановлено перелік тварин і птахів, полювання на яких заборонено: зубри, бобри, байбаки, білки, дикі кролі, куниці, ласки, горностаї, борсуки, тхори, норки, видри, лані, тетеруки, глухарі, рябчики, фазани, сірі куріпки, журавлі, дрофи, лебеді, гуси, пелікани, лелеки, білі чаплі та інші немисливські птахи.

Лише за платними ліцензіями дозволяється полювання на ведмедів, оленів, лосів, диких кабанів, козуль.

Незаконне полювання кваліфікується за ч. 2 ст. 248 КК і у випадку застосування при вчиненні злочину автомобіля, транспортного засобу, тобто всіх можливих технічних засобів, машин і механізмів, за допомогою яких підвищується ефективність полювання. До таких відносять усі види автомобілів, мотоцикли, човни і катери, гелікоптери та інші самохідні машини, які можуть використовуватися для вистежування чи добування звірів або птахів.

Злочин кваліфікується за ч. 2 ст. 248 КК і в тих випадках, коли він був вчинений:

- а) посадовою особою;
- б) групою осіб;
- в) полювання вчинювалося способом масового знищення звірів чи птахів або інших видів тваринного світу;
- г) або з використанням транспортних засобів;
- д) особою раніше судимою за незаконне полювання.

Суб'єкт злочину – відповідальність за незаконне полювання настає з досягнення віку шістнадцятирічного віку.

Ст. 249. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом

Об'єктивна сторона злочину – незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом називається ловля риби і добування водних тварин (у тому числі й морських) у територіальних водах України, внутрішніх річках, озерах і водоймах без належного дозволу чи в заборонений час, або забороненими способами та знаряддями.

Предметом цього злочину є різної породи риби, раки, креветки, кальмари, восьминоги, дельфіни та інші водні тварини, а також морські водорості і трави, які мають промислове значення для виробництва добрив, медичних препаратів або продуктів харчування.

Незаконний вилов водних хутрових звірів – видри, бобрів, ондатри, хохулі – кваліфікується за ст. 248 КК як незаконне полювання. Незаконне заволодіння на свою користь або на користь інших осіб рибою, водними тваринами, що не перебувають у стані природної свободи, не може кваліфікуватися за ст. 249 КК. Дії осіб, винних у незаконному вилові риби, добуванні водних тварин, що вирощуються колгоспами, радгоспами іншими державними, колективними або приватними підприємствами і організаціями в спеціально влаштованих чи пристосованих водоймах, або винних у заволодінні рибою, водними тваринами, відловленими цими організаціями, кваліфікуються як розкрадання державного, колективного чи приватного майна за ст. 185 КК (п. 11 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 січня 1990 р.).

Порядок зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом регулюється постановами Кабінету Міністрів України.

Незаконний вилов риби чи добування інших водних тварин визнається у випадках, якщо він вчинюється:

- а) без належного дозволу (квитка, ліцензії, угоди і т. ін.);
- б) у заборонений час;
- в) забороненими способами і знаряддями (застосування електроструму, вибухівки, отруйних речовин тощо);

г) у недозволених місцях і заподіює істотну шкоду.

Обчислення розміру шкоди, заподіяної незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом проводиться за таксами, які встановлені Додатком № 10 до постанови Кабінету Міністрів від 19 квітня 1993 р. № 287. Згідно з таксою нараховується сума в кількості мінімальних розмірів заробітної плати:

1) риби (за один екземпляр): осетрові риби та їх гібриди (крім білуги чорноморської, шипа, стерляді, осетра атлантичного) – 8,5; лососеві (крім лосося чорноморського та лосося дунайського); таймень – 3; форель, сом, камбала-калкан – 2,5;

вугор, марена (крім марени дніпровської і марени кримської) – 1,5; товстолоб, білий амур, чорний амур, окунь смугастий, сазан, лин, судак, щука, буфело, луфер, камбала (крім камбали-калкана) – 1;

короп, лящ, жерех, кефаль, минь, в'язь, каналний сомик, оселедець, акула-катран, морський язик, скумбрія – 0,5; головень, шемая, скат, морський лин, морський півень – 0,7; тараня, плітка, синець, білозірка (кліпець), підуст, чехоня, карась – 0,5; бички всіх видів (крім бичка-рижика звичайного та бичка золотистого) – 0,3; сарган – 0,2; барабуля, ставрида – 0,2;

2) водні безхребетні: раки (крім рака широкопалого), краби (крім краба трав'яного, краба волохатого, краба кам'яного, краба мармурового та краба прісноводного), устриця (крім устриці їстівної), рапана – 0,1; морський їжак, морська зірка, змієхвостки, голотурії та інші голкошкірі «сидячих» видів, кишковопорожнинні «сидячих» видів – 0,05; мідії, модіоли, мії, кардіуми, солени, венуси, донакси, інші двостулкові молюски «сидячих» видів – 0,03; креветки – 0,01; восьминіг – 0,03; кальмар, карактиця – 0,02; губки «сидячих» видів – 0,01 (за 1 кг);

3) водні рослини: морські водорості «сидячих» видів – 0,04 (за 1 кг); річкові та болотні водорості, ряска – 0,02 (за 1 кг).

У примітці до Додатку № 10 встановлено, що розмір шкоди, заподіяної незаконною заготівлею ікри осетрових і лососевих риб, зазначених у цій таксі, обчислюється з розрахунку 50 мінімальних розмірів заробітної плати за 1 кг заготовленої продукції.

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом кваліфікується за ч. 2 ст. 249 КК за ознакою вчинення його способом масового знищення риби чи інших видів тваринного світу або особою, яка раніше була судимою за статтю 249 КК.

Незаконне заняття рибним або іншим водним добувним промислом, поєднане з погрозами працівникам рибоохорони, громадським інспекторам охорони рибних запасів, а також громадянам, які виконували свій громадський обов'язок, або вчинення стосовно цих осіб насильницьких дій у зв'язку з їх участю в попередженні чи прискіанні правопорушення, створює сукупність злочинів, передбачених ст. 249 та 350 КК.

Дії осіб, які вчинили опір працівникам міліції або членам громадського формування з охорони громадського порядку при виконанні ними обов'язків по охороні рибних запасів і боротьбі з порушеннями правил полювання і рибальства, кваліфікуються за ст. 342 чи ст. 350 КК.

Відповідальними за браконьєрство є особи, що досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 250. Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок проведення вибухових робіт, що забезпечує охорону рибних запасів або диких водних тварин.

Предмет злочину – рибні запаси або дикі водні тварини, яким погрожує небезпека при проведенні вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів.

Об'єктивна сторона злочину – проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин.

Діяння, передбачене ст. 250 КК, руйнує навколишнє середовище, і рибні запаси як його частину.

Вибухові роботи в річках, озерах та інших водоймах можуть проводитися лише з дозволу органів рибоохорони.

Проведення вибухових робіт без належного дозволу утворює *склад злочину* незалежно від заподіяння шкоди рибним запасам.

Суб'єктивна сторона злочину – незаконне проведення вибухових робіт може бути вчинено умисно і необережно. Вчинення вибуху у водоймі з метою вилову риби кваліфікується як незаконне зайняття рибним промислом за відповідною частиною ст. 249 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальність за діяння, передбачене ст. 250 КК, настає з досягнення віку шістнадцятирічного віку.

Ст. 251. Порухення ветеринарних правил

Об'єкт злочину – встановлений Законом України «Про ветеринарну медицину» від 25 червня 1992 року правила запобігання епізоотій або інших тяжких наслідків.

Предмет злочину – будь-які тварини, що постраждали або загинули в разі поширення епізоотій.

Об'єктивна сторона злочину – порушення ветеринарних правил, яке спричинило поширення епізоотії або інші тяжкі наслідки.

Порушення ветеринарних правил сприяє поширенню хвороб (епізоотій) тварин, їх загибелі і заподіює цим значну шкоду сільському господарству.

Ветеринарні правила – це встановлена законом система заходів профілактики захворювання і лікування тварин, підвищення їх продуктивності, виробництва чистих продуктів харчування (ст. 1 Закону від 25 червня 1992 р. «Про ветеринарну медицину»).

Ст. 251 КК містить «матеріальний» склад злочину, обов'язковою ознакою якого є настання наслідків:

а) поширення епізоотії – масового захворювання тварин інфекційною хворобою та

б) інших тяжких наслідків: загибелі тварин чи птиці, захворювання людей (на такі самі хвороби), значне пониження кількості чи якості продукції тваринництва, рибництва, бджільництва тощо.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення ветеринарних правил вчинюється необережно. Умисне поширення епізоотій підпадає під ознаки ст. 113 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальними за ст. 251 КК є особи (посадові і приватні), на яких ветеринарними правилами покладені обов'язки дотримання встановлених вимог у галузі ветеринарної медицини і які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 252. Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду

Територія та об'єкти природно-заповідного фонду визначені Законом України від 16 червня 1992 р. «Про природно-заповідний фонд України» (ЗУ. – Том 3. – К., 1996. – С. 273–275). До них належать, зокрема, природні заповідники, науково-дослідні установи, біосферні заповідники, національні природні парки, ботанічні сади, пам'ятки природи, заповідні урочища, заказники тощо.

Території та об'єкти, взяті під охорону держави, визначені Законом України від 13 липня 1978 р. «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» (Відомості Верховної Ради України.– 1978.– №30.– Ст. 426). До них віднесені споруди, пам'ятні місця і предмети, що пов'язані з історичними подіями у житті народу, суспільства і держави.

Ст. 252 КК передбачає відповідальність за спеціальний вид умисного знищення чи пошкодження чужого майна (див. коментар до ст. 194 КК).

Умисне знищення або пошкодження територій та об'єктів природно-заповідного фонду чи взятих під охорону держави, вчинене підпалом або іншим загальнонебезпечним способом, якщо діяння спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (знищення чи пошкодження особливо цінних об'єктів, заподіяння особливо великої матеріальної шкоди), кваліфікується за ст. 252 КК.

Злочин, передбачений ст. 252 КК, містить матеріальний склад злочину, тобто злочин вважається закінченим з моменту знищення чи пошкодження територій чи об'єкта.

Суб'єктивна сторона злочину – знищення або пошкодження територій чи об'єктів природно-заповідного фонду або взятих під охорону держави вчинюється умисно. Необережне знищення чи пошкодження цих територій чи об'єктів утворює злочин, передбачений ст. 196 КК.

Відповідальними за таке діяння є всі осудні особи, що досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 253. Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля

Об'єктивна сторона злочину – розробка і здача проектів, іншої аналогічної документації замовникові службовою чи спеціально уповноваженою особою без обов'язкових інженерних систем захисту довкілля або введення (прийом) в експлуатацію споруд без такого захисту, якщо вони створили небезпеку тяжких технологічних аварій або екологічних катастроф, загибелі або масового захворювання населення або інших тяжких наслідків

Склад злочину утворюють:

а) розробка і здача проектів чи іншої документації замовникові без обов'язкових інженерних систем захисту довкілля або

б) введення в експлуатацію споруд без такого захисту, якщо таке порушення створило небезпеку настання тяжкої технологічної аварії або екологічної катастрофи, загибелі людей, масового захворювання населення або інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 253 КК), чи якщо така небезпека перетворилася на реальність (ч. 2 ст. 253 КК).

Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля може бути вчинене умисно і необережно. Якщо таке діяння вчинюється умисно з метою підризу чи ослаблення української держави, то вчинене утворює злочин, передбачений ст. 111 або ст. 113 КК.

Відповідальними за таке діяння є посадові та інші спеціально уповноважені особи, які є відповідальними за проектування чи експлуатацію споруд, будівель без порушення правил захисту довкілля, і які досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 254. Безгосподарське використання земель

Об'єкт злочину – встановлений законодавством України порядок використання земель, збереження їх родючості.

Об'єктивна сторона злочину – безгосподарське використання земель, якщо це спричинило тривале зниження або втрату їхньої родючості, виведення земель із сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту.

Земельний кодекс України зобов'язує власників земельних ділянок і землекористувачів використовувати землі відповідно до їх

призначення, здійснювати заходи щодо охорони земель (ст. 40), зберігати і підвищувати родючість ґрунтів, захищати землі від водної та вітрової ерозії, від заростання чагарниками (ст. 84).

Безгосподарським є використання земель з порушенням вимог Земельного кодексу, якщо таке господарювання призвело до зниження чи втрат родючості земель, виведення земель із сільськогосподарського обороту, до змивання гумусного шару чи до порушення структури ґрунту.

Склад злочину утворює злочинна недбалість власника земельної ділянки чи землекористувача, яка призвела до настання таких наслідків, через невиконання чи неналежне виконання вимог Земельного кодексу.

Суб'єктивна сторона злочину – безгосподарське використання земель вчинюється необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальними за безгосподарське використання земель є всі власники земельних ділянок і землекористувачі, які досягли віку шістнадцяти років.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Ст. 255. Створення злочинної організації

Об'єкт злочину – громадська безпека, а також ті конкретні блага та інтереси, посягання на які планують суб'єкти, що входять до злочинної організації.

Предмет злочину – це будь-які об'єкти зовнішнього світу, на які посягають учасники злочинної організації (чуже майно при злочинах проти власності; товари та інші речовини та предмети при контрабанді; наркотичні засоби тощо).

Потерпілі – юридичні або фізичні особи.

Об'єктивна сторона злочину – створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднаних злочинних організацій або організованих груп.

Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю.

Злочинною визнається організація, яка має всі ознаки організації:

- а) певну кількість членів, які є учасниками цієї організації;
- б) розроблений і схвалений учасниками організації план (статут) злочинної діяльності організації (письмовий чи усний);
- в) певну структуру – розподіл ролей, підпорядкованість членів організації;
- г) наявність організатора (керівника);
- д) прикриття своєї діяльності як своїми силами, так і з допомогою сторонніх осіб (у тому числі і підкупом хабарами посадових осіб);
- е) підбір нових членів організації;
- є) наявність загальних правил поведінки і дисципліну;
- ж) наявність матеріальної бази: транспорту, приміщень, сховищ, коштів, засобів зв'язку тощо.

Злочинна організація може мати всі ці ознаки, а може деяких з них і не мати.

Головною ознакою, за якою злочинна організація відрізняється від усіх інших (виробничих, громадських, спортивних та ін.) організацій – це мета і завдання злочинної організації – вчинення одного або кількох тяжких чи особливо тяжких (ч. 4 і 5 ст. 12 КК) злочинів.

Склад злочину, передбачений ст. 255 КК, утворює одно із зазначених у цій статті діянь:

- 1) створення (підбір учасників, розподіл ролей, пошуки матеріальних засобів: грошей, транспорту, приміщень тощо, розробка планів, пошуки об'єктів нападу і т. ін.) організації;
- 2) керівництво (підбір членів, розробка планів, постановка завдання і призначення виконавців, отримання звітів про виконання завдання тощо) організацією;
- 3) участь у злочинній організації (вступ до організації, прийняття обов'язків члена організації, участь у розробці планів і

участь у їхній реалізації, дотримання встановлених організацією правил поведінки тощо);

4) організація і проведення зборів (сходок) членів і керівників різних злочинних організацій з метою розробки спільних планів дій;

5) координація (погодженість) дій об'єднань злочинних організацій і груп.

Від банди (ст. 257 КК) і від воєнізованого чи збройного формування (ст. 260 КК) злочинна організація відрізняється відсутністю зброї, неозброєністю.

Створення (організація) озброєної злочинної організації з метою вчинення нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян, кваліфікується як бандитизм за ст. 257 КК, а створення воєнізованих чи збройних формувань для виконання політичних завдань – за ст. 260 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – створення злочинної організації вчинюється умисно з метою створити організацію для вчинення одного чи кількох тяжких чи особливо тяжких злочинів.

Суб'єкт злочину – відповідальність за створення злочинної організації настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 256. Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності

Об'єктивна сторона злочину – заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів, а також заздалегідь не обіцяне здійснення інших дій по створенню умов, які сприяють їх злочинній діяльності.

Ст. 256 КК передбачає відповідальність за причетність до діяльності злочинної організації, тобто за дії, які не є співучастю в цій діяльності, а є пособництвом, яке не було заздалегідь обіцяним і яке не перебуває з конкретними злочинами в причинному зв'язку. Причетна до злочину діяльність перебуває в причинному зв'язку з діями, що вчинюються після закінчення злочину: надання приміщень, сховищ, грошей, документів тощо, з ме-

тою допомогти злочинцям уникнути відповідальності за злочинне діяння.

Таке сприяння (пособництво) учасникам злочинної організації можливе лише одноразове, оскільки неодноразове таке сприяння стане в причинний зв'язок з учиненням злочину і буде співучастю в цьому злочині.

Склад злочину утворює одно з можливих видів сприяння учасникам злочинної організації:

– приховування злочинної організації, надання її членам приміщень, сховищ, транспортних засобів, документів, техніки, грошей, цінних паперів тощо;

– створення умов, які сприяють діяльності злочинної організації.

Причетність до діяльності злочинної організації вчинюється умисно з метою допомоги її учасникам уникнути відповідальності.

Відповідальність за заздальгідь не обіцяне сприяння учасникам злочинної організації настає з віку шістнадцяти років.

Ст. 257. Бандитизм

Об'єктивна сторона злочину – організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі.

Суспільна небезпечність бандитизму – у посяганні на головні засади громадської безпеки, на систему державного управління, а також на життя і власність.

Закон передбачає три форми бандитизму:

- 1) *організація* озброєної банди;
- 2) *участь у банді*;
- 3) *участь у вчинюваному бандою нападі*.

Кожна з цих форм містить *ознаки закінченого злочину*.

Організація озброєної банди – це сукупність дій, спрямованих на створення банди: організованої, озброєної, стійкої групи осіб, що зорганізувалися для вчинення нападів на громадян, підприємства, установи, організації.

Такими діями є:

- а) розроблення планів злочинної діяльності;
- б) вербування, пошуки учасників;
- в) розподіл ролей між членами банди;
- г) добування, пошуки зброї;
- д) пошуки транспорту, коштів;
- е) вибір об'єктів для нападу тощо. Якщо такі дії були вчинені, але банда не була створена, то вчинене кваліфікується як замах на організацію банди за ст. 15 і ст. 257 КК.

Бандою називається злочинне угруповання, що характеризується такими ознаками:

- а) двоє і більше членів;
- б) стійкість групи, її стабільність і згуртованість, тобто наявність планів на вчинення певної (невизначеної) кількості злочинів, або хоча б і одного, але такого, що перебуває занадто ретельної і всебічної підготовки, наприклад, пограбування банку;
- в) озброєність групи, тобто наявність вогнепальної чи холодної зброї хоча б у одного із членів банди, про що відомо іншим членам банди;
- г) мета створення банди – вчинення нападів на фізичних і юридичних осіб (на громадян або організації).

Організація озброєної банди є закінченим злочином з моменту її створення незалежно від того, чи вчинили члени банди хоча б один напад.

Участь у банді допускає вступ і прийняття в члени банди, участь у обговоренні планів, знання про інших членів банди, її керівників тощо.

Участь у вчинюваних бандою нападах припускає дії осіб, які не є членами банди, але які були залучені до участі в одному чи кількох нападах і які усвідомлювали, що вчинюють злочин у складі банди. Особи, які не були членами банди і не усвідомлювали факту її існування, але своїми діями будь-як сприяли банді у вчиненні нападу, несуть відповідальність за співучасть у злочині, який охоплювався їх умислом.

Бандитизм охоплює заподіяння нападом будь-якої шкоди, крім умисного убивства. Вчинення при бандитському нападі умисного убивства утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 257 і ст. 115 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – бандитизм – злочин умисний, умисел прямиий, оскільки учасники банди бажають вчинити напад і заподіяти потерпілим шкоду.

Суб'єкт злочину – відповідальними за бандитизм є особи, яким до моменту вчинення злочину виповнилося чотирнадцять років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 258. Терористичний акт (зміни: ЗУ від 21.09. 2006 р.)

Об'єкт злочину – громадська безпека, а також життя і здоров'я, власність, нормальне функціонування підприємств, установ, організацій, транспорту.

Об'єктивна сторона злочину – терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою.

Звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене в частині четвертій цієї статті, особа, *крім організатора і керівника*, яка добровільно повідомила про нього правоохоронному органу і сприяла припиненню існування або діяльності терористичної групи чи організації або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації, якщо в її діях немає складу іншого злочину.

Терористичним актом називається убивство чи застосування до потерпілих жорстоких тортур з метою досягнення політичної мети, а також вчинення з такою ж метою вибухів, підпалів, захоплень або інших дій, небезпечних для життя чи здоров'я людей, а також погроза вчинити такі дії.

Склад злочину утворюють:

а) застосування зброї (убивство або погроза вчинити убивство);

б) вчинення вибуху, підпалу, затоплення;

в) вчинення інших дій, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людей, заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків – тілесних ушкоджень значній кількості потерпілих, зруйнування важливих господарських чи культурних об'єктів тощо.

Суб'єктивна сторона терористичного акту характеризується прямим умислом і політичною метою: порушити громадську безпеку, залякати населення, спровокувати військовий конфлікт, міжнародні ускладнення або добитися бажаного рішення органами державної влади чи посадовими особами, об'єднаннями громадян чи юридичними особами або привернути увагу громадськості до певних політичних чи релігійних поглядів терориста.

Вчинення терористичного акту групою осіб або повторно кваліфікується за ч. 2 ст. 258 КК, а якщо терористичним актом була заподіяна смерть хоча б однієї людини – за ч. 3 ст. 258 КК.

Частина 4, ч. 5 ст. 258 КК – виключена (зміни: ЗУ від 21.09.2006 р.)

Ознаки терористичної групи:

а) двоє чи більше членів групи;

б) домовленість між членами групи про спільне вчинення одного чи кількох злочинів, передбачених частинами 1, 2 або 3 ст. 258 КК або ст. 349 КК.

Ознаками терористичної організації є стійке об'єднання осіб, які:

а) з метою вчинення одного чи кількох злочинів, передбачених частинами 1, 2 або 3 ст. 258 КК або ст. 349 КК;

б) здійснили в межах об'єднання розподіл функцій;

в) досягли домовленості про певні правила поведінки під час підготовки і вчинення цих злочинів.

Терористичний акт вчинюється умисно з політичною метою.

Суб'єкт злочину – відповідальність за терористичний акт настає з чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 258 КК передбачає спеціальний вид звільнення особи від відповідальності за участь у терористичній групі чи терористичній організації (ч. 4 ст. 258 КК) за сукупністю умов:

- а) ця особа не була організатором чи керівником терористичної групи чи організації;
- б) особа добровільно заявила про створення терористичної групи чи терористичної організації правоохоронному органу;
- в) особа сприяла припиненню існування чи діяльності терористичної групи або організації або сприяла розкриттю злочинів, вчинених терористичною групою чи організацією;
- г) у її діях немає складу іншого злочину.

Ст. 258 –1. Втягнення у вчинення терористичного акту.

Ст. 258-2. Публічні заклики до вчинення терористичного акту.

Ст. 258-3. Створення терористичної групи чи терористичної організації

Ст. 258– 4. Сприяння вчиненню терористичного акту (зміни: до КК ЗУ від 21.09. 2006 р.)

Ст. 259. Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (зі змінами, внесеними ЗУ від 07.03. 2002 р. № 3075 –III)

Об'єкт злочину – громадська безпека, а також нормальна діяльність правоохоронних органів.

Об'єктивна сторона злочину – завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками.

Ст. 259 КК передбачає відповідальність за спеціальний вид неправдивого повідомлення про вчинення злочину – терористичного акту.

Склад злочину утворює завідомо, тобто безсумнівно для винної особи, неправдиве повідомлення про терористичний акт, яким створювалася загроза для життя людей чи настання інших тяжких наслідків (тілесних ушкоджень багатьом людям, заподіянням великої матеріальної шкоди тощо).

Якщо, неправдиве повідомлення було вчинене повторно або спричинило тяжкі наслідки, то діяння кваліфікується за ч. 2 ст. 259 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – неправдиве повідомлення вчинюється умисно. Повідомлення про терористичний акт внаслідок помилки складу злочину не утворює.

Мотивами неправдивого повідомлення про терористичний акт можуть бути різні спонукання: кар'єризм, помста, хуліганство тощо.

Відповідальність за неправдиве повідомлення про терористичний акт настає з віку шістнадцяти років.

Ст. 260. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань

Об'єктивна сторона злочину – створення не передбачених законами України воєнізованих формувань або участь у їх діяльності.

Керівництво зазначеними в частинах першій або другій цієї статті формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боеприпасів, вибухових речовин чи військової техніки.

Участь у складі передбачених частинами першою або другою цієї статті формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян.

Звільняється від кримінальної відповідальності за цією статтею особа, яка перебувала в складі зазначених у цій статті формувань, за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно вийшла з такого формування і повідомила про його існування органам державної влади чи органам місцевого самоврядування.

Примітка. Під воєнізованими слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка.

Під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених

законом (ч. 6 ст. 17 Конституції України). Створення незаконних воєнізованих чи збройних формувань чи груп посягає на громадську безпеку.

Згідно з чинним законодавством, в Україні створюються:

- а) Збройні Сили України;
- б) Національна гвардія України;
- в) Служба безпеки України;
- г) формування і підрозділи МВС;
- д) Прикордонні війська України;
- е) Управління охорони вищих посадових осіб України та деякі ін.

Складом злочину є створення (організація) непередбачених законодавством воєнізованих або збройних формувань чи груп і активна участь у діяльності таких формувань або груп.

Суб'єктивна сторона злочину - створення незаконних воєнізованих чи збройних формувань або груп і активна участь у їхній діяльності вчинюються умисно і з метою використання таких формувань чи груп для досягнення політичних цілей – вирішення політичних проблем із застосуванням військової сили.

Керівництво незаконним воєнізованим чи збройним формуванням його зброєю, боєприпасами або військовою технікою, як і участь у складі такого формування чи групи (ч. 3 ст. 260 КК), відрізняється від бандитизму (ст. 257 КК) *політичною метою* і політичними проблемами, для вирішення яких створюються й діють такі формування і групи.

Відповідальність за ст. 260 КК настає із досягнення віку шістнадцяти років. Відповідальними є організатори та керівники воєнізованих формувань і груп, а також особи, які безпосередньо брали участь у нападі, вчиненому воєнізованим формуванням чи групою.

Ст. 261. Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення

Об'єктивна сторона злочину – напад на об'єкти, на яких виготовляються, зберігаються, використовуються або якими транспортуються радіоактивні, хімічні, біологічні чи вибухонебезпечні матеріали, речовини, предмети, з метою захоплення, пошкодження або знищення цих об'єктів

Діяння, передбачене ст. 261 КК, посягає на громадську безпеку, на життя і здоров'я невизначеної кількості людей.

Предметами цього посягання можуть бути об'єкти, на яких виготовляються, зберігаються, використовуються чи якими транспортуються радіоактивні, хімічні, біологічні чи вибухонебезпечні матеріали, речовини, предмети.

Напад на об'єкти підвищеної небезпечності вчинюється з метою захоплення, пошкодження або знищення цих об'єктів.

Діяння, передбачене ст. 261 КК, визнається закінченим з моменту початку нападу, незалежно від того, чи вдалося винним захопити, пошкодити чи знищити такий об'єкт.

Суб'єкт злочину – відповідальність за напад на об'єкти підвищеної небезпечності настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 262. Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем

Об'єктивна сторона злочину – викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства.

Предметами розкрадання, відповідальність за яке передбачене ст. 262 КК, є вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси до зброї, вибухові речовини, вибухові пристрої та радіоактивні матеріали.

Наступне за викраданням носіння або збут вогнепальної зброї утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 262 КК і ст. 263 КК. Незаконне зберігання викраденої вогнепальної зброї окремого злочину не утворює, оскільки викрадення без зберігання (тимчасового) неможливе. Відповідальними за зберігання зброї взагалі не можуть бути особи, які цю зброю викрали (вони не зберігають її, а незаконно володіють нею).

Викрадення зброї, бойових припасів, радіоактивних матеріалів чи вибухових речовин, вчинене повторно або за

попереднім зговором групою осіб, чи посадовою особою кваліфікується за ч. 2 ст. 262 КК.

Вчинення такого злочину організованою групою, а також способом нападу (розбоек), або вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілих, кваліфікується за ч. 3 ст. 262 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – викрадення, привласнення чи вимагання завжди є умисними.

Відповідальність за викрадення зброї, бойових припасів і вибухових речовин, вчинене таємно, відкрито і розбійним нападом, настає з чотирнадцяти років, а вчинене із використанням посадових повноважень, привласненням чи розтратою – з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами

Об'єктивна сторона злочину – носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових Пристроїв без передбаченого законом дозволу

Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, передбачений частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої.

Неконтрольоване розповсюдження і поводження зі зброєю створює загрозу громадській безпеці, життю і здоров'ю людей.

Предметами злочину, передбаченого ст. 263 КК визнаються:

- а) вогнепальна зброя;
- б) холодна зброя;
- в) бойові припаси;
- г) вибухові речовини;
- д) вибухові пристрої.

До вогнепальної зброї належать усі пристрої, в яких для пострілу та ураження живої цілі використовується сила порохових газів.

До предметів злочину, передбаченого ст. 263 КК, належать мисливські рушниці, пневматичні і газові рушниці та пістолети, стартові, сигнальні й будівельні пістолети, ракетниці та інші, які не призначені для ураження людей (зазначені об'єкти, перероблені для ураження людей, наприклад, обріз, є предметами цього злочину).

Мотив і мета можуть бути різними.

До холодної зброї належать ріжучі, рубаючі, колючі знаряддя, призначені для ураження людей, – ножі, кинджали, шаблі, кортики, кастети, нунчаки, стилети та ін.

Бойовими припасами називаються припаси до зброї – патрони, міни, снаряди, а також інші знаряддя, що споряджені вибуховими речовинами і призначені для стрільби.

Склад злочину утворюють: носіння, зберігання, ремонт, придбання, виготовлення або збут вогнепальної зброї без належного дозволу. Відносно холодної зброї кримінальне караним є лише носіння, виготовлення, ремонт або збут без належного дозволу.

Суб'єктивна сторона злочину – діяння, передбачене ст. 263 КК, вчинюється умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за незаконне виготовлення, придбання, зберігання або збут зброї настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Згідно з ч. 3 ст. 263 КК, особа, яка добровільно здала зброю, бойові припаси чи вибухові речовини, або пристрої, звільняється від кримінальної відповідальності.

Ст. 264. Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів

Об'єктивна сторона злочину – недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Предметами недбалого зберігання є лише вогнепальна зброя (в тому числі мисливська гладкоствольна) і боеприпаси, що зберігалися у винної особи на законних підставах. Недбале зберігання зброї і боеприпасів, якими особа володіла незаконно, підпадає під ознаки ст. 263 КК.

Склад злочину утворює таке порушення правил зберігання вогнепальної зброї і боеприпасів до неї, яке потягло за собою

людські жертви (загибель хоча б однієї людини) або інші тяжкі наслідки – заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, великої майнової шкоди тощо.

Суб'єктивна сторона злочину – недбале зберігання зброї чи боєприпасів учинюється необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за недбале зберігання зброї настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 265. Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (зміни: ЗУ 24.05.2007р нова редакція.)

Об'єкт злочину – громадська безпека та встановлений законодавством України порядок поводження з радіоактивними матеріалами.

Об'єктивна сторона злочину – придбання, носіння, зберігання, використання, передача, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів (джерел йонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді) без передбаченого законом дозволу. *Предметом злочину*, передбаченого ст. 265 КК, є радіоактивні матеріали – витoki йонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини і ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або у виробі чи в іншому будь-якому вигляді. Належність тих чи інших матеріалів до радіоактивних визначає відповідна експертиза.

Склад злочину утворюють незаконне придбання, зберігання, використання, передача або руйнування радіоактивних матеріалів. Заподіяння внаслідок незаконних операцій з радіоактивними матеріалами смерті чи інших тяжких наслідків потерпілим кваліфікується за ч. 2 ст. 265 КК.

Суб'єктивна сторона – діяння, передбачене ст. 265 КК, може бути вчинене умисно і необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за незаконні дії з радіоактивними матеріалами настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 265-1. Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (зміни: ЗУ від 04.05.2007 р.)

Ст. 266. Погроза вчинити викрадання або використати радіоактивні матеріали

Об'єкт злочину – громадська безпека, а також безпека фізичних осіб та нормальна діяльність юридичних осіб, міжнародних організацій, держави.

Об'єктивна сторона злочину – погроза вчинити викрадання радіоактивних матеріалів з метою примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї, якщо були підстави побоюватися здійснення цієї погрози

Злочин, передбачений ст. 266 КК, є шантажем державного органу чи міжнародної організації, фізичної або юридичної особи з метою примусити їх вчинити будь-яку дію або утриматися від вчинення будь-яких дій. Засобом такого шантажу є погроза вчинити розкрадання радіоактивних матеріалів (ст. 265 КК) або використати їх для убивства людей чи заподіяти інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 266 КК).

Способи погрози (усно, письмово, по телефону, через третіх осіб) юридичного значення не мають.

Суб'єктивна сторона злочину – злочин вчинюється умисно, як правило, з метою досягнення політичних чи економічних вимог.

Суб'єкт злочину – відповідальність за погрозу вчинити розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 267. Порухення правил поведження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами

Об'єктивна сторона злочину - порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або інших правил поведження з ними, а також незаконне пересилання цих речовин чи матеріалів поштою або вантажем, якщо це порушення створило небезпеку загибелі людей або настання інших тяжких наслідків.

Вибуховими називаються речовини, які без доступу кисню здатні до хімічної реакції з виділенням великої кількості газів, високої температури, що призводить до руйнування навколишніх предметів. До таких речовин належать: динаміт, тротил, порох та ін.

Для забезпечення охорони людей встановлені правила зберігання, використання, обліку і перевезення цих речовин. Порушення таких спеціальних правил безпеки поводження з цими загальнонебезпечними речовинами утворює об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 267 КК.

Для здійснення безпечного поводження з радіоактивними матеріалами встановлені спеціальні правила – правила зберігання, використання, обліку, перевезення та ін. (знешкодження, захоронення тощо).

Порушення цих правил утворює об'єктивну сторону злочину, якщо порушення правил створило небезпеку загибелі людей або настання інших тяжких наслідків.

Частина 2 статті 267 КК передбачає відповідальність за порушення правил поводження з вибуховими речовинами та радіоактивними матеріалами, якщо ці порушення спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки, а також за незаконне пересилання поштою або багажем легкозаймистих чи їдких речовин, якщо вони спричинили настання таких самих наслідків.

Предметами незаконної пересилки є легкозаймисті (див.: коментар до ст. 269 КК), або їдкі речовини. До їдких речовин належать усі види кислот та лугів (сірчана кислота, їдкий натр тощо).

Об'єктивну сторону злочину утворює незаконна пересилка цих речовин поштою чи багажем, якщо ці дії спричинили тяжкі наслідки – смерть потерпілих чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або великої майнової шкоди.

Суб'єктивна сторона злочину – незаконні операції з вибуховими, легкозаймистими чи їдкими речовинами вчинюється необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за порушення правил поводження з такими речовинами настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 267-1 КК. Порухення вимог режиму радіаційної безпеки (зміни: ЗУ 19.04.2007 р.)

Переміщення будь-яким способом за межі чи зони зони безумовного (обов'язкового) відселення безнадання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів.

Частина 2 ст. 267-1 передбачає кримінальну відповідальність за злочин скоєний шляхом придбання з метою використання або збуту об'єктів, визначених у частині першій, якщо факт їх походження із зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення заделегідь відомий винній особі.

Частина 3. ст. 267-1 передбачає кримінальну відповідальність за злочин скоєний з метою збуту, або збут об'єктів, визначених у частині першій цієї статті.

Частина 4 ст. 267-1 передбачає відповідальність якщо злочин скоєний службовою особою або повторно, а також якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Ст. 268. Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини (зміни: ЗУ від 19.07.2007 р.)

Об'єкт злочину – громадська безпека; встановлений нормативними актами України порядок ввезення на її територію відходів і вторинної сировини, що можуть небезпечно впливати на життя та здоров'я людей і довкілля.

Об'єктивна сторона злочину – ввезення на територію України чи транзит через її територію відходів або вторинної сировини без належного дозволу.

Перелік небезпечних відходів, ввезення яких в Україну заборонено, встановлено постановою Кабінету Міністрів України № 117 від 22 лютого 1994 р. До них належать, зокрема, радіоактивні відходи, відходи з лікарень, тваринницьких ферм і т. ін.

Контроль за ввезенням на територію України і транзитом через її територію відходів чи вторинної сировини здійснює Міністерство охорони навколишнього середовища України.

Частина 1 ст. 268 КК передбачає відповідальність за ввезення на територію України чи транзит через її територію відходів

чи вторинної сировини без належного дозволу, тобто матеріалів, на ввезення чи транзит яких повинен бути виданий відповідний дозвіл. Частина 2 ст. 268 КК передбачає відповідальність за ввезення на територію України речовин чи матеріалів, що належать до категорії небезпечних відходів, які забороняються до ввезення, тобто таких, на ввезення яких дозвіл зовсім не видається.

Суб'єктивна сторона злочину – ввезення на територію України чи транзит через її територію відходів або вторинної сировини вчинюється умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за таке діяння настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 269. Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин

Об'єкт злочину – громадська безпека; встановлений нормативними актами України порядок перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин; життя та здоров'я людей; власність.

Легкозаймистими називаються речовини, здатні до спалаху при температурі не більше 61 градуса вище нуля. До них належать рідини: бензин, спирт, ацетон, ефір та ін., а також речовини, здатні займатися від контакту з водою, з деякими окислювачами (сірка, фосфористий калій тощо).

Склад злочину утворює перевезення пасажиром на будь-якому повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин, незалежно від настання злочинних наслідків (ч. 1 ст. 269 КК). Якщо діяння призвело до загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, відповідальність настає за ч. 2 ст. 269 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальність за ст. 269 КК настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 270. Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки

Об'єкт злочину – громадська безпека, встановлений нормативними актами України порядок пожежної безпеки, життя та здоров'я людей, а також власність.

Об'єктивна сторона злочину – порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, якщо воно спричинило

виникнення пожежі, якою заподіяно шкоду здоров'ю людей або майнову шкоду у великому розмірі

Пожежею називається неконтрольоване горіння за межами спеціально відведеного місця, що призвело до настання тяжких наслідків заподіяння шкоди здоров'ю людей або майнової шкоди у великому розмірі.

Порушенням правил пожежної безпеки є недотримання чи невиконання вимог, установлених для запобігання пожежам, і протипожежного захисту.

Частина 1 ст. 270 КК передбачає відповідальність за допущене порушення правил пожежної безпеки, яке призвело до заподіяння шкоди здоров'ю людей або майнової шкоди у великому розмірі.

Частиною 2 ст. 270 КК передбачається відповідальність за порушення правил, якщо воно спричинило людські жертви (смерть хоча б одного потерпілого), майнову шкоду в особливо великому розмірі або інші тяжкі наслідки (заподіяння потерпілим тяжких тілесних ушкоджень, особливо великих майнових збитків тощо).

Згідно з приміткою до ст. 270 КК, майнова шкода вважається заподіяною у великих розмірах, якщо прямі збитки становлять суму, яка в триста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а в особливо великих розмірах – якщо прямі збитки становлять суму, яка в тисячу разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил пожежної безпеки вчинюється необережно.

Умисне вчинення пожежі (підпалу) кваліфікується за ст. 194 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальність за порушення правил пожежної безпеки настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Посадові особи підлягають відповідальності за ст. 270 КК лише у випадках, коли спеціальними наказами, інструкціями, статутами на цих осіб були покладені обов'язки по забезпеченню пожежної безпеки на підприємстві, установі чи в організації.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

Ст. 271. Порухення вимог законодавства про охорону праці

Об'єкт злочину – безпека виробництва, право людини на належні, безпечні і здорові умови праці, а також здоров'я та життя людини, власність.

Об'єктивна сторона злочину – порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці службовою особою підприємства, установи, організації або громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності, якщо це порушення заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого

Конституцією України гарантуються всім належні, безпечні і здорові умови праці (ст.43 КК). Діяння, передбачене ст. 271 КК, посягає на безпечні умови праці. Згідно із Законом України від 14 жовтня 1992 р. «Про охорону праці» всім працівникам державних і громадських підприємств і організацій повинні бути забезпечені безпечні умови праці.

Об'єктивно діяння, передбачені ст. 271 КК полягають у порушенні правил техніки безпеки, правил промислової санітарії або інших правил охорони праці. Ст. 271 КК містить бланкетні (ті, що відсилають до інших актів) норми, і тому в кожному конкретному випадку настання на підприємстві чи в організації нещасних випадків з людьми (загибель, заподіяння тілесних ушкоджень) необхідно встановлювати конкретні правила, що були порушені.

За ст. 271 КК відповідальність настає за порушення встановлених правил, яке заподіяло шкоду здоров'ю працівникам підприємства, організації, внаслідок порушення правил техніки безпеки чи промислової санітарії.

Суб'єктивно порушення правил охорони праці вчинюється необережно. При умисному поставленні робітника в такі умови праці, в яких йому була заподіяна смерть або тілесні ушкодження, відповідальність винної особи настає за злочини проти особи.

Суб'єкт злочину – відповідальними за ст. 271 КК є посадові особи, які за посадою зобов'язані забезпечити на певній ділянці роботи безпечні умови праці, а також громадяни – суб'єкти

підприємницької діяльності, які зобов'язані були, згідно з законом, забезпечити безпечні умови праці на своєму підприємстві.

Ст. 272. Порухення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Ст. 272 КК передбачає відповідальність за порушення правил безпеки при проведенні гірничих, будівельних та інших робіт, що є підвищено-небезпечними.

Гірничими називаються роботи по розробці і видобуванню корисних копалин (вугілля, руди, мармуру, бокситів та ін.). Їх проведення характеризується підвищеною небезпечністю для працівників, тому виробничі процеси регулюються спеціальними правилами.

Склад злочину утворюють порушення правил безпеки гірничих робіт, якщо таке порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або призвело заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 272 КК).

Будівельними визнаються правила, що регулюють роботи під час будівництва чи ремонту будинків, споруд тощо. Порушеннями їх можуть бути відступи від проектів, використання непередбачених матеріалів, порушення технологій тощо.

Санітарні правила – це норми захисту людей від пилу (наприклад, цементу), випарів фарб, лаків, їдких речовин тощо.

Порушення правил безпеки при виконанні будівельних, гірничих чи інших робіт з підвищеною небезпекою для працівників вчинюється необережно. При умисному заподіянні потерпілому працівнику смерті чи тяжких тілесних ушкоджень відповідальність настає за вчинення злочинів проти особи за ст. 115 чи ст. 121 КК.

Склад злочину утворює порушення встановлених правил, якщо воно створювало загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, чи заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Суб'єкт злочину – відповідальність за порушення будівельних, гірничих та інших правил безпеки настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 273. Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Ст. 43 Конституції України гарантує всім належні, безпечні і здорові умови праці. Законом України від 14 жовтня 1992 р. «Про охорону праці» встановлені правила безпеки на вибухонебезпечних підприємствах і у вибухонебезпечних цехах.

Склад злочину утворює порушення на виробництві встановлених правил безпеки, якщо таке порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 273 КК).

Діяння, передбачене ст. 273 КК, є спеціальним видом порушення правил охорони праці (див. коментар до ст. 271 КК). Для притягнення винної особи до відповідальності потрібно встановити правила, які були порушені.

Дія ст. 273 КК поширюється лише на вибухонебезпечні підприємства (цехи), тобто підприємства, які в установленому порядку зараховані до категорії вибухонебезпечних.

Ст. 273 КК передбачає відповідальність як за порушення правил вибухозапобігання (усунення загрози вибуху), так і правил вибухозахисту (захисту від можливого вибуху).

Склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 273 КК, утворюють порушення правил безпеки, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого. Частина 2 ст. 273 КК передбачає відповідальність за порушення правил безпеки, якщо воно спричинило людські жертви або інші тяжкі наслідки.

Порушення на виробництві правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах і у вибухонебезпечних цехах вважається *закінченим злочином*, з моменту створення таким по-

рушенням загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або з моменту заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах і у вибухонебезпечних цехах вчинюється необережно. Умисне поставлення працівника в небезпечні умови праці з метою заподіяння йому тілесних ушкоджень чи смерті, кваліфікується як злочин проти особи за ст. 115 або за ст. 121, 122 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальними за порушення правил безпеки у вибухонебезпечних цехах є особи, на яких було покладено обов'язок дотримання цих правил.

Відповідальність за порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 274. Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки

Об'єктивна сторона злочину – порушення на виробництві правил ядерної або радіаційної безпеки особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Законом України від 8 лютого 1995 р. «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» визначені ядерні та радіаційні матеріали і встановлені правила поведінки з ними.

Радіоактивними матеріалами називаються матеріали природного чи штучного походження, які є витокami йонізуючого випромінювання і перебувають у будь-якому стані.

Ядерними матеріалами є уран і торій у вигляді металу, сплаву чи в певній концентрації з іншими матеріалами, а також інші матеріали, які розщеплюються.

Склад злочину утворюють порушення на виробництві правил ядерної чи радіаційної безпеки, якщо таке порушення створило загрозу: загибель людей чи настання, інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 274 КК), чи спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Порушення правил ядерної чи радіаційної безпеки *вважається закінченим злочином* з моменту створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або з моменту заподі-

яння шкоди здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 274 КК) чи з моменту загибелі хоча б одного потерпілого, або з моменту настання інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 274 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил ядерної чи радіаційної безпеки вчинюється необережно. Умисне заподіяння такої шкоди внаслідок порушення правил ядерної безпеки повинно кваліфікуватися за ст. 113 КК або за ст. 111 КК, залежно від конкретних обставин вчиненого злочину.

Відповідальними за порушення правил ядерної чи радіаційної безпеки є посадові особи, які були зобов'язані забезпечити дотримання цих правил.

Ст. 275. Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд

Об'єктивна сторона злочину – порушення під час розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції правил, що стосуються безпечного їх використання, а також порушення під час проектування чи будівництва правил, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд, особою, яка зобов'язана дотримувати таких правил, якщо це створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Спеціальним видом посягання на безпеку виробництва є порушення правил безпечного використання промислової продукції чи безпечної експлуатації будівель і споруд, якщо таке порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 275 КК) чи спричинило загибель людей, або інші тяжкі наслідки – шкоду здоров'ю кількох осіб, велику матеріальну шкоду тощо (ч. 2 ст. 275 КК).

Склад злочину утворює порушення правил розробки конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції, а також правил безпечного її використання, правил безпечної експлуатації будівель і споруд, які встановлені для забезпечення безпеки виробництва.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил, передбачених ст. 275 КК, вчинюється необережно. Умисне порушен-

ня таких правил з метою заподіяння матеріальної шкоди кваліфікується за ст. 194 КК, або з метою вчинити убивство, кваліфікується за ст. 115 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальними за порушення правил поведження з промисловою продукцією чи експлуатації будівель і споруд є особи, які були зобов'язані забезпечити дотримання цих правил.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

Ст. 276. Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту

Об'єктивна сторона діяння – порушення працівником залізничного, водного або повітряного транспорту правил безпеки руху або експлуатації транспорту, а також недоброякісний ремонт транспортних засобів, колій, мсобів сигналізації та зв'язку, якщо це створило небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків

Предмет злочину. Злочин, передбачений ст. 276 КК, посягає на безпеку руху головних видів транспорту – залізничного, водного, повітряного – і загрожує громадській безпеці, життю та здоров'ю людей, відносинам власності.

Об'єктивна сторона діяння проявляється у:

а) порушенні правил безпеки руху та експлуатації транспорту, недоброякісному ремонті транспортних засобів і засобів сигналізації та зв'язку;

б) настанні передбачених ст. 276 КК наслідків або в створенні загрози настання таких наслідків;

в) наявності *причинного зв'язку* між юрушенням зазначених правил та насталими наслідками їй загрозою їх настання.

Залізничний транспорт – це всі види механічного рейкового транспорту, до якого належать залізничні шляхи сполучень, рухомий склад та їх комунікації, крім трамваю та фунікулера.

Водний транспорт – це морський, річковий та озерний транспорт, вантажні, риболовецькі та інші судна, водні шляхи та комунікації. До водного транспорту в розумінні ст. 276 КК не належать маломірні судна – човни, яхти тощо.

Повітряний транспорт – це всі види повітряних суден: літаки, дирижаблі, гелікоптери, планери тощо.

Відповідальність за ст. 276 КК настає лише у випадку порушення правил безпеки руху чи експлуатації цих видів транспорту, якщо таке порушення правил безпеки створило загрозу для життя людей або настання тяжких наслідків (ч. 1 ст. 276 КК), спричинило тяжкі середньої тяжкості тілесні ушкодження або заподіяли велику матеріальну шкоду (ч. 2 ст. 276 КК) або спричинило загибель людей – смерті хоча б однієї людини (ч. 3 ст. 276 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил безпеки руху чи експлуатації транспорту вчинюється лише необережно. Працівник транспорту, порушуючи правила безпеки руху чи ремонту, самовпевнено розраховує відвернути настання суспільно небезпечних наслідків або не передбачає їх настання, хоча має можливість їх передбачити.

Умисне порушення правил безпеки руху чи експлуатації транспорту утворює інший склад злочину – диверсію (ст. 113 КК) або пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК).

Відповідальними за ст. 276 КК є тільки працівники цих видів транспорту, діяльність яких безпосередньо пов'язана з експлуатацією та ремонтом транспортних засобів і в службові обов'язки яких входило забезпечення правил безпеки руху чи експлуатації транспорту.

Ст. 277. Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів

Об'єктивна сторона злочину – умисне руйнування або пошкодження шляхів сполучення, споруд на них, рухомого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації, а також інші дії, спрямовані на приведення зазначених предметів у непридатний для експлуатації стан, якщо це спричинило чи могло спричинити аварію поїзда, судна або порушило нормальну роботу транспорту, або створило небезпеку для життя людей чи настання інших тяжких наслідків.

Суспільна небезпечність діяння, передбаченого ст. 277 КК, полягає в посяганні на громадську безпеку, у загрозі завдання

матеріальних збитків, у створенні небезпеки для життя і здоров'я людей.

Транспортними засобами як *предметами злочину* є поїзди, судна (повітряні чи морські або річкові), а також пасажирські та вантажні платформи, мости, віадукі, тунелі, естакади, шлюзи, причали тощо.

Засоби зв'язку та сигналізації – це світлофори, семафори, радіомаяки, локатори, телефон та ін.

Зруйнуванням чи пошкодженням шляхів сполучення засобів зв'язку чи сигналізації визнається призведення їх до такого стану, при якому вони нездатні до дії, до виконання свого призначення.

Діяння утворює *склад злочину*, якщо знищенням чи пошкодженням шляхів сполучення чи транспортних засобів була створена небезпека для життя людей або настання інших тяжких наслідків – тілесних ушкоджень кільком потерпілим, великої матеріальної шкоди тощо (ч. 1 ст. 277 КК), або якщо вчиненими діями були заподіяні хоча б одному потерпілому тяжкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження або була завдана велика матеріальна шкода (ч. 2 ст. 277 КК), або якщо внаслідок зруйнування шляхів сполучення чи транспортних засобів настала загибель людей (ч. 3 ст. 277 КК).

Злочин, передбачений ст. 277 КК, вчинюється умисно. Необережне заподіяння шкоди, передбаченої ст. 277 КК, тягне за собою відповідальність за ст. 196 КК.

Суб'єктами відповідальності за це діяння є осудні особи, що досягли чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 278. Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна

Об'єктивна сторона злочину – діяння, передбачене ст. 278 КК, посягає на громадську безпеку, життя й здоров'я людей.

Угон чи захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського або річкового судна – це протиправне, самовільне заволодіння такими транспортними засобами з метою подальшого їх використання за власним бажанням.

Предметами діяння, передбаченого ст. 278, визнаються:

- а) залізничний рухомий склад;
- б) повітряні, морські чи річкові судна;
- в) вокзали, аеродроми, порти та інші транспортні підприємства, установи, організації.

Угон чи захоплення транспортних засобів або вокзалів, портів, аеродромів тощо, вчинені за попереднім зговором групою осіб або із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, кваліфікується за ч. 2 ст. 278 КК, а якщо угон чи захоплення транспортних засобів чи підприємств були вчинені організованою групою чи були поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або потягли за собою загибель однієї чи більшої кількості осіб, або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень чи інших тяжких наслідків, – за ч. 3 ст. 278 КК. Невдала, спроба угнати чи захопити транспортний засіб або транспортну установу кваліфікується як замах на вчинення злочину за ст. 15 і ст. 278 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – угон чи захоплення транспортних засобів вчинюються умисно.

Суб'єкт злочину – відповідальність за таке діяння настає з чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 279. Блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства

Об'єкт злочину – нормальна робота транспорту, здоров'я та життя громадян, а також власність, інтереси транспортних підприємств, установ, організацій та громадян у сфері перевезень.

Об'єктивна сторона злочину – блокування транспортних комунікацій шляхом влаштування перешкод, відключення енергопостачання чи іншим способом, яке порушило нормальну роботу транспорту або створювало небезпеку для життя людей, або настання інших тяжких наслідків

Блокуванням визнається вчинення перешкод діяльності транспортних комунікацій.

Способами блокування можуть бути:

- а) влаштування перешкод – завалів, ям, насипів тощо;

б) встановлення постів та інші способи (вимикання сигналізації, електроенергії тощо).

Обов'язковою ознакою злочину є *настання наслідків* – порушення нормальної роботи транспорту або створення небезпеки для життя людей чи настання інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 279 КК). Частина 2 статті 279 КК передбачає відповідальність за захоплення вокзалу, аеродрому, порту, станції або іншого транспортного підприємства, установи або організації, тобто встановлення контролю за їх діяльністю чи примушування до вчинення вказаних дій.

Блокування транспортних комунікацій чи захоплення вокзалу, аеродрому, порту, станції або іншого транспортного підприємства, установи чи організації, яке потягло за собою загибель людей чи інші тяжкі наслідки, підпадає під ознаки ч. 3 ст. 279 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – якщо блокування транспортних комунікацій було поєднане з умисним знищенням чи пошкодженням шляхів сполучення чи транспортних засобів, то вчинене утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 277, 279 КК.

Відповідальність за блокування транспортних комунікацій або захоплення вокзалу, аеродрому, порту, станції чи іншої транспортної установи настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 280. Примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків

Об'єкт злочину – нормальна робота транспорту, його безпека, а також здоров'я, життя або майно працівників транспорту чи близьких йому осіб.

Об'єктивна сторона злочину – примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози убивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна цього працівника чи близьких йому осіб

Примушуванням працівника транспорту до невиконання ним своїх службових обов'язків є застосування до нього психічного насильства з метою домогтися від нього відмови від виконання його обов'язків.

Способом примушування є: погроза убивством, заповідання тяжких тілесних ушкоджень або знищення майна цього працівника чи його близьких родичів. Якщо таке примушування було вчинене повторно чи групою осіб, то воно кваліфікується за ч. 2 ст. 280 КК, а вчинене організованою групою або із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, чи спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки – за ч. 3 ст. 280 КК.

Потерпілими можуть бути лише працівники залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту (члени поїзних бригад, екіпажів морських чи повітряних суден, диспетчери, начальники станцій, портів), від яких залежить функціонування зазначених видів транспорту. *Суб'єкт злочину* – відповідальність за примушування працівника транспорту до невиконання обов'язків настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 281. Порухення правил повітряних польотів

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил безпеки польотів повітряних суден особами, які не є працівниками повітряного транспорту, якщо це створило небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків.

Порушення правил повітряних польотів посягає на безпеку повітряних польотів і створює загрозу для життя та здоров'я людей.

Склад злочину утворюють порушення правил повітряних польотів, якщо порушення правил створювало небезпеку для життя людей чи настання інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 281 КК), або якщо воно спричинило потерпілому середньої тяжкості чи тяжке тілесне ушкодження, або завдало великої матеріальної шкоди (ч. 2 ст. 281 КК) чи спричинило загибель людей (ч. 3 ст. 281 КК).

Діяння визнається закінченим з моменту настання цих наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил повітряних польотів вчинюється необережно.

Суб'єкт злочину – відповідальними за порушення правил повітряних польотів є особи, які не є працівниками повітряного транспорту. Це можуть бути пілоти літальних апаратів, що належать громадянам на праві приватної власності, пілоти окремих нетранспортних підприємств чи організацій тощо.

Відповідальність за порушення правил повітряних польотів настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 282. Порушення правил використання повітряного простору

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил пуску ракет, проведення всіх видів стрільби, вибухових робіт або вчинення інших дій у повітряному просторі, якщо це створило загрозу безпеці повітряних польотів.

Згідно зі ст. 1 Повітряного кодексу, повітряним простором України є повітряна сфера, розташована над сушею і акваторією України, в тому числі простір над територіальними водами України.

Порушення порядку використання повітряного простору України полягає в:

- порушенні правил дотримання вимог спеціальних нормативних актів про порядок використання повітряного простору, зокрема при проведенні пусків ракет, стрільби, підричних робіт або іншого підняття, пересування чи спускання в повітряному просторі матеріальних об'єктів;

- настанні тяжких наслідків цих порушень – нещасних випадків з людьми чи інше;

- наявності причинного зв'язку між порушеннями правил та насталими наслідками.

Частина 2 ст. 282 КК передбачає відповідальність за порушення правил використання повітряного простору, яке призвело до заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження чи великої матеріальної шкоди. Заподіяння порушенням таких правил смерті хоча б одній особі, кваліфікується за ч. 3 ст. 282 КК.

Суб'єктами відповідальності за діяння, передбачене ст. 282 КК, є пілоти, які не належать до працівників повітряного транспорту, а також особи, відповідальні за безпеку використання повітряного простору при запуску ракет, проведенні стрільб тощо.

Ст. 283. Самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда

Об'єкт злочину – безпека руху поїздів. « Безпека руху поїздів – комплекс організаційних і технічних заходів, спрямова-

них на забезпечення безаварійної роботи та утримання в постійній справності залізничних споруд, колій, рухомого складу, обладнання, механізмів і пристроїв' ст. 11 Закону України «Про залізничний транспорт» від 4.07.1996 року.

Об'єктивна сторона злочину – самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда стоп-краном чи шляхом роз'єднання повітряної гальмової магістралі або іншим способом, якщо це створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого

Самовільною визнається зупинка поїзда, яка була вчинена без належного дозволу і без поважної потреби. Правомірною може бути зупинка поїзда стоп-краном, роз'єднанням повітряної гальмової системи чи іншим способом лише в стані крайньої необхідності (ст. 38 КК).

Обов'язковою ознакою злочину є настання злочинних наслідків:

а) створення загрози для життя людей чи настання інших тяжких наслідків, або

б) заподіяння шкоди здоров'ю хоча б одному потерпілому (ч. 1 ст. 283 КК) чи настання смерті хоча б однієї людини або інших тяжких наслідків – аварії, порушення руху поїздів, пошкодження рухомого складу тощо (ч. 2 ст. 283 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – характеризується умисною виною стосовно дій по самовільному зупиненню поїзда і необережність по відношенню до наслідків.

Суб'єктом злочину є особи, які досягли 16-річного віку і не є працівниками залізничного транспорту (працівники залізниці за аналогічні дії несуть відповідальність за ст. 276 КК).

Ст. 284. Ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха

Об'єкт злочину – безпека судноплавства, життя та здоров'я людей.

Об'єктивна сторона злочину – ненадання допомоги капітаном судна в разі зіткнення з іншим судном екіпажу та пасажиром останнього, а також зустрінутим у морі або на іншому водному шляху особам, які зазнали лиха, якщо він мав

можливість надати таку допомогу без серйозної небезпеки для свого судна, його екіпажу і пасажирів.

Міжнародною Брюссельською конвенцією від 23 вересня 1910 р. про подання допомоги і рятування людей на морі на капітанів усіх морських суден покладено обов'язок подавати допомогу всім людям, що зазнали лиха, за умови, що така допомога може бути надана без серйозної небезпеки для свого судна, його екіпажу та пасажирів.

Склад злочину утворює неподання допомоги при зіткненні суден, незалежно від того, чи винен капітан судна у зіткненні, а так само неподання допомоги зустрінутим на морі особам, які зазнали лиха. Якщо зіткнення суден сталося внаслідок порушення капітаном судна правил безпеки руху, то діяння містить сукупність злочинів, передбачених статтями 276 і 284 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальності за ст. 284 КК підлягає лише капітан судна чи особа, яка виконувала обов'язки капітана.

Ст. 285. Неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден

Об'єктивна сторона злочину – неповідомлення капітаном судна іншому судну, що зіткнулося з ним на морі, назви і порту приписки свого судна, а також місця свого відправлення та призначення, незважаючи на наявність можливості подати ці відомості.

При зіткненні суден на морі їхні капітани зобов'язані повідомити один одному назву свого судна, порт його приписки, а також місця свого відправлення та призначення.

Невиконання цього обов'язку при наявності можливості його виконати утворює *об'єктивну сторону складу злочину*.

Суб'єкт злочину – відповідальності за діяння, передбачене ст. 285 КК, підлягає лише капітан судна чи особа, яка виконувала його обов'язки.

Ст. 286. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує

транспортним засобом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Примітка. Під транспортними засобами в цій статті та статтях 287, 289 і 290 слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби.

Дорожній рух в Україні регулюється законом від 30 червня 1993 р. «Про дорожній рух» та Правилами дорожнього руху, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1993 р. № 1094, які введені в дію з 1 травня 1994 р.

Об'єктивна сторона злочину полягає в:

а) порушенні правил безпеки руху чи експлуатації транспорту, тобто в порушенні конкретного правила, передбаченого конкретним пунктом правил;

б) настанні суспільно небезпечних наслідків – заподіяння смерті чи тілесних ушкоджень учасникам дорожнього руху (пасажирам, незалежно від родинних чи службових стосунків їх з водієм, пішоходам; водіям інших транспортних засобів, велосипедистам)

в) причинному зв'язку між порушеннями правил безпеки руху чи експлуатації транспорту та насталими наслідками. Відповідальність за ст. 286 КК настає лише в разі наявності *сукупності* в діях особи всіх цих ознак.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил безпеки руху вчинюється необережно. У разі умисного заподіяння потерпілому смерті чи тілесних ушкоджень, коли транспортний засіб був знятий з експлуатації, відповідальність настає за злочин проти особи.

Відповідальність за порушення правил безпеки руху експлуатації транспорту настає з досягнення віку шістнадцяти років, незалежно від наявності у водія посвідчення на право керування і належності транспортного засобу.

Ст. 287. Випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації

Об'єктивна сторона злочину – випуск в експлуатацію завідомо технічно несправних транспортних засобів, допуск до керування транспортним засобом особи, яка перебуває в стані сп'я-

ніння або не має права на керування транспортним засобом, чи інше грубе порушення правил експлуатації транспорту, що унеможливають дорожній рух, вчинене особою, відповідальною за технічний стан або експлуатацію транспортних засобів, якщо це спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, тяжке тілесне ушкодження або його смерть.

Випуском в експлуатацію завідомо несправних транспортних засобів у кримінальному праві вважається дозвіл чи наказ на використання цих транспортних засобів.

Склад злочину міститься в діях особи, яка дала дозвіл на використання несправного транспортного засобу, внаслідок чого потерпілим (учасникам дорожнього руху) були заподіяні тілесні ушкодження чи смерть.

Суб'єктивна сторона злочину – злочин, передбачений ст. 287 КК, вчинюється *необережно*. *Відповідальність* за дозвіл використовувати технічно несправний транспорт настає з досягнення віку шістнадцяти років. *Відповідальними* є власники транспортних засобів і посадові особи, на яких покладено обов'язки забезпечити належний технічний стан та експлуатацію транспорту, види якого зазначені у ст. 286 КК.

Допуском до керування транспортними засобами водіїв, які перебувають у стані сп'яніння, є *дозвіл* керувати транспортним засобом п'яній особі, незалежно від стану й сп'яніння.

Відповідальними за такий дозвіл є особи, які в транспортних підприємствах наділені повноваженнями допускати водіїв до керування, а також власники і водії транспортних засобів.

Зазначені особи притягуються до кримінальної відповідальності, якщо внаслідок їхнього дозволу потерпілим були заподіяні тілесні ушкодження чи смерть.

Ст. 288. Порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення дорожнього руху, вчинене особою, відповідальною за будівництво, реконструкцію, ремонт чи утримання шляхів, вулиць, залізничних переїздів, інших шляхових споруд, або особою, яка виконує такі роботи, якщо це

порушення спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, тяжке тілесне ушкодження або смерть.

Законом «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 р. встановлені правила, норми і стандарти будівництва, реконструкції і ремонту автотранспортних засобів, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів та інших споруд.

Порушення цих правил, норм і стандартів утворює *об'єктивну сторону злочину*, якщо ці порушення призвели до наслідків, передбачених ст. 286 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення, зазначені у ст. 288 КК, вчинюються необережно.

Суб'єктами діяння, передбаченого ст. 288 КК, є лише особи, на яких було покладено відповідальність за будівництво, реконструкцію, ремонт або утримання шляхів, вулиць, переїздів та інших транспортних споруд.

Ст. 289. Незаконне заволодіння транспортним засобом (зміни: ЗУ від 22.09. 2005 р.)

Під незаконним заволодінням транспортним засобом слід розуміти вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їхній волі.

Об'єктивна сторона злочину – незаконне заволодіння транспортним засобом з будь-якою метою

Звільняється від кримінальної відповідальності судом особа, яка вперше вчинила дії, передбачені цією статтею (за винятком випадків незаконного заволодіння транспортним засобом із застосуванням будь-якого насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства), але добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки.

Під незаконним заволодінням транспортним засобом у цій статті слід розуміти вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі.

Незаконним заволодінням транспортним засобом називаються незаконне, умисне, відкрите або таємне заволодіння чужим транспортним засобом та поїздка на ньому всупереч волі власника.

Захоплення вважається *закінченим злочином* з моменту початку руху транспортного засобу, незалежно від того, чи працює його двигун.

Захоплення транспортного засобу, поєднане з порушенням правил безпеки руху, утворює *сукупність злочинів* (ст. 286 і ст. 289 КК).

Частина 2 ст. 289 КК передбачає підвищену, більш сувору відповідальність, якщо захоплення було вчинене за попередньою змовою групою осіб або повторно, або було поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинене з проникненням у приміщення чи інше сховище, або якщо воно завдало значної матеріальної шкоди потерпілому.

Якщо захоплення чужого транспортного засобу було поєднане з насильством, що є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або із погрозою застосувати таке насильство, або вчинене організованою групою або щодо транспортного засобу вартість якого у двісті п'ятдесят разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то діяння кваліфікується за ч. 3 ст. 289 КК.

Згідно з ч. 4 ст. 289 КК, звільняється від кримінальної відповідальності судом особа, яка вперше вчинила дії, передбачені цією статтею (за винятком випадків незаконного заволодіння транспортним засобом із застосуванням будь-якого насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства), але добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власникові і повністю відшкодувала завдані збитки.

Заволодіння чужим транспортним засобом вчинюється умисно, з метою використання транспортного засобу.

Відповідальність за незаконне заволодіння чужим транспортним засобом настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Не підлягають кримінальній відповідальності за самовільне використання транспортних засобів особи, за якими ці транспортні засоби були закріплені чи які мали дійсне чи гадане право на їх використання (посадові особи транспортних підприємств, автослусарі, родичі власників тощо).

Ст. 290. Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу

Об'єктивна сторона злочину – знищення, підробка або заміна ідентифікаційного номера, номерів двигуна, шасі або кузова, або заміна без дозволу відповідних органів номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу. Стаття 290 КК передбачає відповідальність за приховування транспортного засобу.

Способами приховування є:

1) знищення, підробка чи заміна ідентифікаційного номера транспортного засобу;

2) знищення, підробка чи заміна номерів двигуна, шасі або кузова;

3) заміна без дозволу ДАІ номерної панелі з ідентифікаційним номером транспортного засобу.

Якщо фальшування, передбачене ст. 290 КК, вчинила особа, яка незаконно заволоділа чужим транспортним засобом, то вчинене утворює сукупність злочинів, передбачених статтею 290 і відповідною частиною статті 289 КК.

Знищення, підробка або заміна вузлів чи агрегатів транспортного засобу вчинюється умисно з метою приховати його.

Відповідальними за знищення чи фальшування номерів вузлів і агрегатів транспортного засобу є всі осудні особи, що досягли віку шістнадцяти років.

Ст. 291. Порушення чинних на транспорті правил

Об'єктивна сторона злочину – порушення чинних на транспорті правил, що забезпечують рух, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Ст. 291 КК передбачає відповідальність за порушення правил безпеки руху на всіх видах транспорту: залізничному, водному, автомобільному, повітряному, електричному та ін.

Відповідальними можуть бути: пішоходи, велосипедисти, їздові, пасажери, водії мопедів, чередники тощо, що досягли шістнадцяти років.

Відповідальність за ст. 291 КК настає лише в разі, якщо порушення діючих на транспорті правил спричинило людські жертви (смерть хоча б однієї людини) або інші тяжкі наслідки –

заподіяння потерпілим тілесних ушкоджень, великої матеріальної шкоди тощо.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення чинних на транспорті правил вчинюється необережно. Якщо порушення транспортних правил було вчинене умисно, то діяння повинно кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 277 КК чи як злочин проти особи за ст. 115 КК або як злочин проти власності.

Ст. 292. Пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо– та нафтопродуктопроводів

Об'єктивна сторона злочину – пошкодження або руйнування магістральних нафто-, газо-та нафтопродуктопроводів, відводів від них, а також технологічно пов'язаних з ними об'єктів, споруд, засобів автоматики, зв'язку, сигналізації, якщо це призвело до порушення нормальної роботи зазначених трубопроводів або спричинило небезпеку для життя людей.

Згідно із Законом України від 10 листопада 1994 р. «Про транспорт», трубопровідний транспорт є складовою частиною єдиної транспортної системи України. Законом України від 15 травня 1996 р. «Про трубопровідний транспорт» визначається, що магістральний трубопровід – це технологічний комплекс, який функціонує як єдина система з усіма об'єктами і спорудами, що зв'язані з трубопроводом єдиним технологічним процесом.

Предметом злочину, передбаченого ст. 292 КК, є магістральні нафто-, газо– та нафтопродуктопроводи, відводи від них, засоби автоматики зв'язку, сигналізації та інші будівлі і споруди, які поєднані з системою магістральних трубопроводів (насосні станції, газокompресорні станції, нафтоховища тощо).

Склад злочину утворюють пошкодження чи зруйнування магістральних трубопроводів чи поєднаних з ними об'єктів, споруд, засобів автоматики, зв'язку, сигналізації, якщо такі дії призвели до порушення роботи трубопроводу або створило небезпеку для життя людей чи заподіяло інші тяжкі наслідки (ч. 1 ст. 292 КК).

Суб'єктивна сторона – пошкодження або зруйнування магістральних трубопроводів вчинюється умисно (з корисливою метою) або необережно. Вчинення таких дій з антиукраїнською метою, тобто з метою підриву чи ослаблення України, кваліфікується за ст. 113 КК як диверсія.

Відповідальними за пошкодження чи зруйнування магістрального трубопроводу є всі осудні особи, що досягли віку шістнадцяти років.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ

Ст. 293. Групове порушення громадського порядку

Об'єкт злочину – громадський порядок.

Об'єктивна сторона злочину – організація групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, а також активна участь у таких діях.

Діяння, передбачене ст. 293 КК, посягає на громадський порядок.

Способами порушення громадського порядку можуть бути:

а) організація групових дій, спрямованих на порушення громадського порядку – заклики чи пошуки або підбурювання учасників, керівництво групою під час порушень громадського порядку тощо;

б) активна участь членів групи в діях, якими порушується громадський порядок.

Склад злочину утворюють організаційні дії і дії активних учасників, якщо вони поєднані з явною непокорою представникам влади (міліції, прокуратури, депутатів тощо) або якщо цими діями була порушена робота транспорту (припинення, наприклад, руху громадського транспорту – трамваїв, тролейбусів, автобусів, поїздів залізниці чи метрополітену та ін.), державних або громадських підприємств, установ, організацій – торгівлі, театрів, органів управління тощо.

Від масових заворушень (ст. 294 КК) цей злочин відрізняється відсутністю натовпу (масового скупчення людей), підпалів, погромів, озброєного опору представникам влади, застосування насильства над людьми. Дії, передбачені ст. 293 КК, можуть виходити не з натовпу, а від окремої групи людей і не супроводжуватися погромами, руйнуваннями, підпалами та іншими подібними діями.

Групове порушення громадського порядку вчинюється умисно, оскільки порушення громадського порядку – це діяння і одночасно його наслідки, настання яких їх організатори і активні учасники усвідомлюють і бажають.

Відповідальність за групове порушення громадського порядку настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 294. Масові заворушення

Об'єкт злочину – громадський порядок.

Об'єктивна сторона злочину – організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя, а також активна участь у масових заворушеннях.

Масові заворушення посягають на громадську безпеку і громадський порядок.

Масовими заворушеннями називається порушення громадського порядку невизначеною кількістю людей – натовпом.

Об'єктивно – масові заворушення проявляються у:

а) насильствах над особою; б) погромах; в) підпалах; г) захопленні будівель або споруд; д) вибухах; е) нищенні майна; є) опорі представникам влади із застосуванням зброї чи інших предметів, які використовувались як зброя.

Об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 294 КК, утворюють два види діянь:

– *організація* масових заворушень, тобто підбурювання натовпу до масових заворушень, публічні заклики до вчинення погромів, до збройного протистояння органам влади, керівництво натовпом і т. п. дії;

– *активна участь* у масових заворушеннях, тобто безпосереднє вчинення погромів, підпалів, руйнувань, насильства тощо.

Масові заворушення, що призвели до загибелі людей (хоча б однієї особи) або до настання інших тяжких наслідків (заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, великої матеріальної шкоди і т. ін.) кваліфікуються за ч. 2 ст. 294 КК.

Суб'єктивна сторона – масові заворушення – злочин умисний, *умисел прямий*: організатори і активні учасники масових заворушень усвідомлюють суспільну небезпечність своїх дій і бажають настання зазначених у законі наслідків – погромів, підпалів, знищення майна, заподіяння насильствами шкоди здоров'ю потерпілих і т. п.

Суб'єктами відповідальності за масові заворушення є лише їх *організатори й активні учасники*. У діях учасників натовпу, які були на місці вчинення масових заворушень пасивними спостерігачами подій, складу злочину немає, і вони кримінальної відповідальності за ст. 294 КК не підлягають.

Ст. 295. Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку

Об'єкт злочину – громадський порядок.

Предметом посягання можуть бути особисті блага людей (життя, здоров'я воля), їх житло, будівлі, споруди, майно, діяльність органів влади тощо.

Об'єктивна сторона злочину – публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту.

Склад злочину утворюють:

- а) заклики до вчинення погромів або насильства над людьми;
- б) виготовлення, зберігання чи розповсюдження матеріалів (листівок, плакатів, гасел і т. п.) із закликами до вчинення погромів чи насильства, якщо ці діяння загрожують громадському порядку або безпеці громадян.

Заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд є *підбурюванням до масових заворушень*. Якщо такі діяння були вчинені, то вчинене утворює сукупність злочинів і кваліфікується за ст. 294 і ст. 295 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – заклики до погромів і насильств вчинюються умисно.

Відповідальність за таке діяння настає з віку досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 296. Хуліганство

Безпосереднім об'єктом злочину є громадський порядок як сукупність суспільних відносин, які забезпечують громадський спокій, нормальні умови праці, побуту і відпочинку людей.

Об'єктивна сторона злочину – хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Об'єктом злочину є також здоров'я потерпілого.

Кримінально караним є таке посягання на громадський порядок, яке його грубо порушує, вчиняється з мотивів явної неповаги до суспільства і відрізняється особливою зухвалістю або винятковим цинізмом.

Хуліганство є одним з найпоширеніших злочинів.

Хуліганством називається грубе порушення громадського порядку (громадського спокою, громадської моральності), що вчинюється з хуліганських мотивів і виражає явну неповагу до суспільства.

Центральною, головною ознакою злочину, передбаченого ст. 296 КК, є його мотив – хуліганські спонукання.

Хуліганський мотив – це прагнення особи до самоствердження, самовиразу себе в зухвальстві, неповазі до інших, що притаманне людині з нестримним і вкрай розбещеним егоїзмом; це спосіб самовиразу хама, варвара, дикуна.

В основі хуліганських спонукань лежать розгнuzданий егоїзм, озлобленість і незадоволеність, що сягають до безтямної люті і тупого відчаю, викликаного розбіжністю між рівнем домагань особи та наявними можливостями їх здійснення.

Прагнення особи до самовиразу й самоствердження є нормальною і природною потребою. Кожна людина прагне до самовиразу, до самоствердження, але різні люди обирають для цього різні засоби. Суспільна оцінка такого прагнення повністю залежить від того, як, якими засобами і способами ця потреба задовольняється. Одні задовольняють її самовідданою працею, науковими чи спортивними досягненнями, сумлінним служінням громадським інтересам, самопожертвуванням заради загальної справи, інші – біганиною за модою, гарним життям, за престиж-

ними речами, треті – пияцтвом, жорстокістю, глумом над слабким, старим чи хворим.

Основою хуліганських спонукань є безкультурність, невихованість, жорстокість. Дикі наміри і вчинки породжуються дикими звичаями і звичками.

Другою характерною особливістю хуліганства є вчинення його при явно незначних, неістотних приводах як явно неадекватна, невідповідна реакція на поведінку потерпілого чи інших осіб.

Іноді хуліганські дії вчинюються майже без будь-яких приводів.

Третя специфічна особливість хуліганства полягає в тому, що безпосередня причина злочинного діяння завжди внутрішня, вона в самому діючому суб'єкті, у його намірах, проявах його волі. Ця причина внутрішня в тому розумінні, що вчинені дії зовсім не викликані збігом конкретних обставин, логічно не обгрунтовані і не зумовлені цими обставинами.

Із врахуванням цих головних ознак діяння, передбачене статтею 296 КК, можна визначити як не зумовлене зовнішніми обставинами грубе порушення громадського спокою і громадської моральності, вчинене із хуліганських спонукань.

Залежно від ступеня суспільної небезпечності хуліганство поділяють на три види: *просте* (ч. 1), *злісне* (ч. 2 і 3) і *особливо злісне* (ч. 4 ст. 296 КК).

Простим хуліганством називаються грубе порушення громадського порядку і явна зневага до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом. За ч. 1 ст. 296 КК кваліфікуються дії, що містять всі ознаки хуліганства: грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до суспільства.

Склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 296 КК, належить до вес матеріальних, і тому завжди потрібно встановити й доти, що винний грубо порушив громадський порядок. При цьому грубе порушення громадського порядку – не тільки процес учинення злочину, а й його наслідки. Оцінка злочинних наслідків хуліганства значно залежить від місця, часу та інших обставин вчинення хуліганських дій.

Критеріями оцінок хуліганських дій та їхніх наслідків, як правило, є норми моральності, звичаї і правила прилюдної поведінки. Хуліганство іноді заподіює конкретну матеріальну чи

моральну шкоду (знищення або пошкодження майна, заподіяння тілесних ушкоджень тощо), яка також приєднується до злочинних наслідків і впливає на оцінку діяння.

Не можуть кваліфікуватися за ч. 1 ст. 296 КК діяння, які мають з хуліганством деякі подібні зовнішні ознаки – образа, завдання побоїв (ст. 126 КК), легких тілесних ушкоджень (ст. 125 КК), самоправство (ст. 356 КК) та деякі інші, оскільки ці останні вчинюються не з хуліганських мотивів, а з істотних приводів, що впливають із зовнішніх обставин

Хуліганством називаються дії, вчинені із хуліганських спонукань, що відзначаються винятковим цинізмом чи особливою зухвалістю.

Визнання тих чи інших дій винятково *цинічними* або особливо *зухвалими* проводиться на ґрунті оцінок конкретних обставин у їх сукупності із врахуванням часу, місця та умов вчинення злочину. При цьому за ч. 1 ст. 296 КК за ознакою виняткового цинізму кваліфікуються такі дії, які супроводжувалися демонстративною зневагою до загальновизнаних норм людяності, моральності: проявом виняткової безсоромності, знущанням над хворим, особою похилого віку чи такою, що перебуває в безпорадному стані, тощо.

Цинізм – це нахабно-зневажливе ставлення до норм моральності, чемності до того, що користується особливою шаною, визнанням, всезагальною повагою. Винятково цинічними визнаються, наприклад, непристойні (неподобні) рухи тіла, оголення статевих органів, відправлення природних потреб у людному місці, в присутності сторонніх осіб.

Хуліганські дії в багатьох випадках бувають цинічними. Для кваліфікації діяння за ч. 1 ст. 296 КК за ознакою виняткового цинізму необхідно встановити і доказати не просто цинічність тих чи інших дій, а їхній *винятковий*, надзвичайний, найвищого ступеня цинізм. За ч. 1 ст. 296 КК, за ознакою виняткового цинізму кваліфікуються лише навмисні дії, що винятково грубо, демонстративно й свідомо ображають моральні почуття людей.

Хуліганством із ознакою особливої зухвалості визнається таке злочинне порушення громадського порядку, яке виражало явну неповагу до суспільства і супроводжувалося насильством із заподіянням тілесних ушкоджень або знущанням над особою, яке

тривалий час і вперто не припинялось, або було пов'язане з пошкодженням чи знищенням майна, зривом масового заходу, тимчасовим припиненням нормальної діяльності установи, підприємства чи громадського транспорту та ін.

За ознакою особливої зухвалості вчинених дій злочин кваліфікується за ч. 1 ст. 296 КК не тоді, коли винний проявив зухвалість, нахабство чи грубість або жорстокість, а лиш у тих випадках, коли його дії були *надто зухвалими*, тобто відзначалися нестерпною, найвищого ступеня зухвалістю.

Злісним визнається хуліганство, передбачене ч. 2 і ч. 3 ст. 296 КК.

Частина 2 ст. 296 КК передбачає відповідальність за хуліганські дії, вчинені групою осіб. За ч. 2 ст. 296 КК кваліфікуються дії, вчинені кількома суб'єктами кримінальної відповідальності, коли кожен з учасників групи вчинив хуліганські дії, передбачені ч. 1 ст. 296 КК.

Хуліганство визнається злісним і кваліфікується за ч. 3 ст. 296 КК, якщо винний вчинив *опір* особам, які присікали його хуліганські дії – представники влади, представники громадськості, що виконують обов'язки з охорони громадського порядку, інші громадяни, які припиняли хуліганські дії.

Присіканням є вчинення таких дій, які здатні зупинити хулігана, покласти край його злочинним діям. Прохання припинити хуліганські дії, зауваження, уговори, вимоги тощо не є присіканням. Отже, протидія, опір як кваліфікуюча ознака ч. 3 ст. 296 КК, має місце лише в тих випадках, коли хуліган активно протидіє присіканню, тобто застосовує фізичну силу (відштовхує, завдає удари, побої, заподіює тілесні ушкодження тощо) або погрожує застосувати насильство.

Непокора, тобто відмова від виконання наполегливих, неодноразових вимог громадян, представників влади або громадськості припинити хуліганські дії, не є опором і не визнається кваліфікуючою ознакою ч. 3 ст. 296 КК.

Опір особі, яка присікала хуліганські дії, не охоплюється складом хуліганства лиш у тих випадках, коли внаслідок застосування насильства винним був учинений ще й інший, тяжчий злочин. Ці більш тяжкі, ніж хуліганство, злочини (вбивство, умисні тяжкі тілесні ушкодження та ін.), вчинені з хуліганських спону-

кань, кваліфікуються за відповідними статтями КК (зокрема, за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК), якщо законодавством передбачена відповідальність за їх вчинення з хуліганських мотивів. Якщо така відповідальність законом не передбачена або коли є їх реальна сукупність, то такі злочини кваліфікуються за сукупністю з хуліганством.

Опір особам, що присікали хуліганські дії, визнається кваліфікуючою ознакою ч. 3 ст. 296 КК лише в тих випадках, коли він був складовою частиною хуліганства.

Заподіяння хуліганові тяжких тілесних ушкоджень або іншої шкоди при присіканні злочину є правомірним і складу злочину не має. Хуліганство визнається злісним за ознакою наявності минулої судимості (ч. 3 ст. 296 КК) за умови, що ця судимість не знята або не погашена у встановленому порядку. При цьому кваліфікуючою ознакою хуліганства є минула судимість за однією з частин ст. 296 КК, тобто особа була раніше судимою за ч. 1, 2, 3 чи 4 ст. 296 КК.

Особливо злісним називається таке хуліганство, при вчиненні якого винний застосовував чи пробував застосувати вогнепальну зброю, ножі, кастети чи іншу холодну зброю, а також інші предмети, що були спеціально пристосовані для завдання тілесних ушкоджень. Таким чином, *особливо злісне хуліганство* має всі ознаки злочинів, передбачених ч. 1, 2 або ч. 3 ст. 296 КК, і додатково характеризується знаярдіями вчинення злочину.

Закон виділяє три групи предметів, застосування чи спроба застосування яких під час хуліганства дає підстави визнати хуліганство особливо злісним і кваліфікувати за ч. 4 ст. 296 КК:

- 1) вогнепальна зброя;
- 2) холодна зброя – ножі, кастети, кинджали тощо;
- 3) інші предмети, спеціально пристосовані для завдання тілесних ушкоджень.

За своїми юридичними властивостями ці предмети як знаряддя злочину поділяються на дві групи:

1 – всі види вогнепальної та холодної зброї (застосування чи спроба застосувати ці предмети в процесі хуліганства завжди є підставою для кваліфікації діяння за ч. 4 ст. 296 КК);

2 – інші предмети, застосування чи спроба застосувати які під час хуліганства дає підстави для кваліфікації діяння за ч. 4

ст. 296 КК лише в тих випадках, коли ці предмети були винним заздалегідь спеціально пристосованими чи заздалегідь заготовленими для нанесення тілесних ушкоджень.

Застосування чи спроба застосувати при вчиненні хуліганських дій вогнепальну зброю, будь-які ножі, кастети чи іншу холодну зброю, а також інші предмети, спеціально пристосовані для заподіяння тілесних ушкоджень, є підставою для кваліфікації злочину за ч. 4 ст. 296 КК не лише в тих випадках, коли винний з їх допомогою заподіяв або намагався заподіяти тілесні ушкодження, а й тоді, коли використання зазначених предметів під час хуліганських дій створювало *реальну загрозу* для життя або здоров'я громадян.

До *першої групи* відносяться усі види вогнепальної зброї (нарізної і гладкоствольної), не тільки заводського, а й кустарного виробництва. Вогнепальною визнається зброя, призначена для ураження живої цілі з використанням енергії порохових газів і яка не має іншого господарського призначення. Не відносяться до вогнепальної зброї, як такі, що не мають даних властивостей, а мають інше господарське призначення, пневматичні, сигнальні, стартові і будівельні пістолети, ракетниці та вибухові речовини.

Пневматична зброя, сигнальні, стартові, будівельні, газові пістолети, ракетниці, а також вибухові пакети та інші імітаційно-піротехнічні та освітлювальні засоби, що не містять вибухових речовин і сумішей, не можуть бути віднесені до вогнепальної зброї.

До *першої групи належать* і всі види холодної зброї – знаряддя та пристрої, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що мають колючий, колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий та ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, кортик, кастет, нунчак тощо) і призначені для ураження живої цілі.

Крім того, до *першої групи* належать будь-які ножі, незалежно від того, чи є вони холодною зброєю. Така законодавча оцінка суспільної небезпечності застосування чи спроби застосування у процесі хуліганських дій будь-якого ножа зумовлена тим, що, як свідчить практика, в багатьох випадках вчинення хуліганства, кваліфікованого за ч. 3 ст. 296 КК, використовувалися (застосовувалися) ножі, які холодною зброєю не були визнані.

Діяння кваліфікується як особливо злісне хуліганство за ч. 4 ст. 296 КК лише у випадках, коли винний застосовував ніж як колючо-ріжуче знаряддя. Коли ж винний не використовував і не намагався використати колючо-ріжучі властивості ножа, а діяв, використовуючи ніж як звичайний предмет, не відкриваючи леза, затиснувши, наприклад, ніж у руці, то його дії немає підстав кваліфікувати за ч. 4 ст. 296 КК. У такому випадку ніж використовується винним як будь-який інший (спеціально не пристосований) предмет для посилення удару, а не як колючо-ріжуче знаряддя, тоді як ч. 4 ст. 296 КК передбачає застосування ножа як колючо-ріжучого знаряддя.

Другу групу складають предмети (будь-які), незалежно від їхніх фізичних властивостей і господарського чи іншого призначення, які були *заздалегідь пристосовані* винним для заподіяння тілесних ушкоджень.

Спеціально пристосованими для заподіяння тілесних ушкоджень визнаються такі предмети, які були пристосовані винним для такої мети заздалегідь або під час вчинення хуліганських дій, а також предмети, які хоч і не піддавались будь-якому попередньому обробленню, але були спеціально використаними винним для тієї самої мети.

Пристосувати – значить зробити предмет більш зручним для його використання і надати йому більшої ударної сили чи вражаючого ефекту. Такими, що були спеціально пристосованими, визнаються: камінь чи гиря на тросі (мотузці), гумовий шланг з металевим кінцем, металевий прут, горло розбитої пляшки тощо.

Предмети, що були використані винним під час хуліганських дій, але які не були спеціально виготовленими для заподіяння тілесних ушкоджень, не дають підстав кваліфікувати хуліганство як особливо злісне.

Застосування або спроба застосувати предмети, підібрані на місці вчинення злочину, які не були спеціально пристосовані для заподіяння тілесних ушкоджень, не можуть бути підставою для кваліфікації діяння за ч. 4 ст. 296 КК.

Підібраними на місці вчинення хуліганських дій визнаються предмети, що знаходилися поруч, у безпосередній близькості від винного, і він за ними не відлучався з місця події. Не можна виз-

нати такими, що були підібрані на місці вчинення злочину, предмети, за якими винний заходив до іншого приміщення, чи з двору ходив до будинку, чи відходив від місця події на певну відстань.

Застосуванням або спробою застосувати при вчиненні хуліганських дій вогнепальну чи холодну зброю, будь-які ножі, а також інші предмети, спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, визнається таке їх використання, коли винний з їх допомогою заподіює чи намагається заподіяти тілесні ушкодження або створює реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян.

Застосування чи спроба застосувати вогнепальну зброю, ножі або інші спеціально пристосовані предмети, є кваліфікуючою ознакою особливо злісного хуліганства лише в тих випадках, коли ці предмети використовувались винним безпосередньо в процесі вчинення хуліганських дій.

Хуліганство – *злочин умисний*, вчинюється з хуліганських мотивів, тобто з прагненням протиставити себе суспільству, вказати до нього явну неповагу.

Відповідальність за хуліганство настає з чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 297. Наруга над могилою

Об'єктом злочину є громадська моральність у сфері шанобливо ставлення до померлих та місць їхнього поховання. *Об'єктивна сторона злочину* – наруга над могилою, іншим місцем поховання, над трупом або урною з прахом покійного, а також викрадення предметів, що знаходяться в місці поховання або на трупі. Наруга чи глум над могилою або іншим місцем поховання, над трупом чи урною з прахом є посяганням на громадську моральність, а також на честь та гідність померлих.

Діяння, передбачене ст. 297 КК, вчинюється руйнівними діями (розриття могили, понівечення або зруйнування пам'ятника на могилі, знищення чи пошкодження насаджень, квітів, загороди тощо), а також викраденням предметів, що знаходяться на могилі або в могилі (труни, одягу, пам'ятника, вінків тощо), наруга над могилою, яка охороняється державою як пам'ятка історії, утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 297 та ст. 298 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – наруга над могилою – діяння умисне. Необережне пошкодження могили складу злочину не містить.

Суб'єкт злочину – відповідальність за наругу над могилою настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 298. Знищення, руйнування або пошкодження пам'яток об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці (зміни: ЗУ від 18.03. 2004 р.)

Предмет злочину – умисне нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури.

Культурна спадщина охороняється законом, і держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність.

Склад злочину утворюють: а) знищення; б) зруйнування; в) зіпсування пам'яток історії, культури або природних об'єктів, взятих під охорону держави.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на знищення, руйнування чи псування пам'яток (способи – механічний, хімічний, біологічний тощо).

Перелік пам'яток історії та культури дається в Законі від 13 липня 1978 р. «Про охорону і використання пам'яток історії і культури».

Умисне нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури, які мають особливу історичну чи культурну цінність, кваліфікується за ч. 2 ст. 298 КК, а якщо такі дії вчинюються посадовою особою, – за ч. 3 ст. 298 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – відповідальність за діяння, передбачене ст. 298 КК, настає лише при умисному його вчиненні. Необережне знищення, зруйнування чи пошкодження пам'яток історії, культури чи природних об'єктів може тягти відповідальність за ст. 196 або за ст. 252 КК.

Відповідальність за знищення чи пошкодження пам'яток історії, культури чи природних об'єктів настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 298-1 Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (зміни: ЗУ від 22.12.2006р.)

Ст. 299. Жорстоке поводження з тваринами

Безпосереднім об'єктом злочину є громадська моральність у ставленні до тварин.

Об'єктивна сторона злочину – знущання над тваринами, що відносяться до хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування зазначених тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів.

Діяння, передбачене ст. 299 КК, посягає на громадську моральність.

Об'єктивну сторону злочину утворюють дії, якими тваринам чи птахам заподіюються ураження, страждання, мучення (биттям, голодом, опіками тощо), якщо такі дії спричинили загибель або каліцтво тварин чи птахів або були вчинені із хуліганських мотивів, а також нацькування одних тварин на інших, вчинене із хуліганських чи корисливих мотивів.

Кваліфікованим, передбаченим ч. 2 ст. 299 КК, діяння визнається у випадку жорстокого поводження з тваринами чи птахами, вчинене в присутності малолітнього, тобто особи, яка не досягла віку чотирнадцяти років.

Відповідальність за ст. 299 КК настає незалежно від виду тварин чи птахів, від їхньої належності (чий вони), кількості та способів і знарядь жорстокого поводження з ними.

Не утворює складу цього злочину знищення шкідників сільськогосподарського виробництва, лісового чи мисливського господарства.

Суб'єктивна сторона злочину – жорстоке поводження з тваринами вчинюється умисно. Необережне поранення тварини чи птаха кримінальної відповідальності не тягне.

Відповідальність за жорстоке поводження з тваринами настає з віку досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 300. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості

Об'єктивна сторона злочину – ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою або їх збуту чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні.

Суспільна небезпечність цього злочину в тому, що він деформує духовно-етичні цінності суспільства – насаджують бездуховність, ведуть до деградації особи, шкідливих зрушень у сфері психіки, відіграють роль джерела нетрудового збагачення тощо.

Безпосереднім об'єктом злочину є громадська моральність у сфері духовного та культурного життя.

Предмет злочину – будь-які товари, що пропагують культ насильства і жорстокості: відеофільми, магнітофонні записи, слайди, книжки, статті, малюнки, комп'ютерні програми, будь-які зображення та інші предмети, які вихваляють застосування грубої фізичної сили як засобу вирішення конфліктів між людьми, сповідають жорстокість і насильство як необхідні умови життєдіяльності суспільства, смакують подробиці убивства, містять натуралістичні і детальні зображення та описання знущань, тортур, кривавих розваг, жажів, вампіризму, садизму, розкривають технологію насильства і вбивств, методи виготовлення та використання пристосувань для катування тощо.

Ввезення в Україну з метою збуту чи розповсюдження, а також виготовлення, збут, розповсюдження або зберігання з метою збуту чи розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, є посяганням на громадську моральність.

Творами, що пропагують культ насильства і жорстокості, визнаються твори, в яких відображаються подробиці кривавих убивств, катувань, застосування особливо жорстоких тортур, прояви кривавого садизму, вампіризму тощо.

Визнати певний твір таким, що пропагує культ насильства і жорстокості, може лише спеціальна експертиза з участю мистецтвознавців, психіатрів, сексопатологів та інших фахівців.

Склад злочину утворюють різноманітні способи виготовлення, розповсюдження, демонстрування, а також ввезення в Україну з метою розповсюдження або виготовлення, зберігання

з метою розповсюдження чи демонстрування творів, що пропагують культ насильства і жорстокості. *Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.*

Розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості серед неповнолітніх, кваліфікується за ч. 2 ст. 300 КК, а вчинення такого діяння повторно, чи групою осіб або примушування неповнолітніх до створення таких творів – за ч. 3 ст. 300 КК. *Суб'єкт злочну – загальний.*

Відповідальність за цей злочин настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

Об'єктивна сторона злочину – ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні.

Безпосереднім об'єктом злочину є громадська моральність у частині дотримання принципів статевої моралі.

Суспільна небезпечність дій, пов'язаних з розповсюдженням порнографічних предметів, полягає в тому, що вони є серйозною формою порушення принципів статевої моралі, що спричинює шкоду моральному вихованню людей шляхом створення викривленого уявлення, особливо в молоді, про інтимні стосунки між статями і може виступати засобами нетрудового збагачення.

Ввезення в Україну з метою збуту або розповсюдження творів чи предметів порнографічного характеру посягає на громадську моральність і культуру.

Порнографією називаються предмети (твори, малюнки, фотографії, відео-, кінопродукція тощо), в яких натуралістичне і цинічно зображається статевий акт. Саме по собі голе тіло людини не визнається порнографією.

Визнати певний предмет порнографічним можуть лише мистецтвознавці, для чого у відповідних випадках призначається мистецтвознавча експертиза.

Склад злочину утворюють різноманітні способи ввезення, виготовлення, що були вчинені умисно, ввезення в Україну з метою збуту чи розповсюдження порнографічних предметів.

Відповідальність за ввезення в Україну і розповсюдження порнографії настає з досягнення віку шістнадцяти років. Фотомоделі та інші виконавці порнографічних творів (кіно-, відеопродукції, фотографій, звукозапису тощо) підлягають кримінальній відповідальності як співучасники злочину.

Порушення, розповсюдження порнографічних предметів серед неповнолітніх кваліфікується за ч. 2 ст. 300 КК.

Ст. 302. Створення або утримання місць розпусти і звідництво

Об'єктивна сторона злочину – діяння, передбачене ст. 302 КК посягає на громадську моральність та здоров'я людей.

Склад злочину утворюють дії, спрямовані на придбання, володіння і забезпечення функціонування певного приміщення (дому, квартири, кімнати тощо) протягом деякого часу як місця для інтимних побачень і статевих стосунків.

Об'єктивну сторону цього злочину утворює також звідництво – пошуки осіб, які бажають зайнятися розпустою чи проституцією, надання їм можливості для цього зайняття і створення необхідних умов.

Утримання місця розпусти – дії спрямовані на підтримання прстосованого місця в стані, придатному для розпусних дій.

Звідництво для розпусти – це посередництво в розпусті, яке полягає в сприянні добровільному сексуальному спілкуванню не знайомим між собою особам. Це може проявлятися в підшукуванні осіб, схильних до зайняття розпустою інших осіб, тощо. Злочин буде закінченим з моменту вчинення посередницьких дій. Якщо таке діяння вчинено особою, раніше судимою за цей злочин, або вчинене організованою групою, то воно кваліфікується за ч. 2 ст. 302 КХ.

Частина 3 ст. 302 КК передбачає відповідальність за спеціальний, особливий вид втягнення неповнолітнього у вчинення діяння, передбаченого ч. 1 чи ч. 2 ст. 302 КК, і тому додаткової кваліфікації за ст. 304 КК не потребує.

Відповідальність за утримання дому розпусти і звідництво настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 303. Сутєнерство або втягнення в заняття проституцією (зміни: ЗУ від 12.02. 2006 р.)

Систематичне заняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг з метою отримання доходу

Об'єктивна сторона злочину – примушування чи втягнення у заняття проституцією, тобто надання сексуальних послуг за плату шляхом застосування насильства чи погрози його застосування, знищення чи пошкодження майна, шантажу або обману.

Сутєнерство, тобто створення, керівництво або участь в організованій групі, яка забезпечує діяльність з надання сексуальних послуг особами чоловічої та жіночої статі з метою отримання прибутків.

Проституцією називається добровільне і постійне надання послуг сексуального характеру за гроші всім бажаючим.

Послуги сексуального характеру при проституції можуть бути різні види статевого акту:

а) нормальний, природний, фізіологічний статевий акт чоловіка з жінкою;

б) статевий акт між особами жіночої статі – «лесбіянство» (цей вид статевого збочення має назву від грецького острова Лесбос, де таке збочення виникло в стародавні часи);

в) статевий акт між особами чоловічої статі – «мужолозтво»;

г) інші види статевого збочення.

Не визнаються проституцією:

а) одноразовий статевий акт за гроші;

б) постійні добровільні статеві акти за гроші з одним чоловіком чи з однією жінкою;

в) постійне надання послуг сексуального характеру всім бажаючим безоплатно.

Частина 1 ст. 303 КК передбачає кримінальну відповідальність за проституцію у випадках, коли надання сексуальних послуг вчинюється систематично і з метою отримання доходу.

Частина 2 ст. 303 КК передбачає відповідальність за втягнення (примушування) у зайняття проституцією.

Способами такого примушування, втягнення можуть бути:

- а) застосуванням насильства;
- б) погрози застосувати насильство, знищити чи пошкодити майно;
- в) шантаж – розповсюдження недійсних відомостей чи різних вигадок;
- г) обман – різні неправдиві обіцянки, відомості.

Частина 3 ст. 303 КК передбачає підвищену відповідальність за втягнення у зайняття проституцією неповнолітнього і за вчинення такого діяння організованою групою.

Частина 4 ст. 303 КК передбачає відповідальність за сутенерство, яким є створення організованої групи або керівництво такою групою, або участь у діяльності цієї групи, створеної для надання сексуальних послуг особам чоловічої чи жіночої статі з метою отримання прибутків.

Проституція – злочин умисний, вчинюваний з метою отримання прибутків за послуги сексуального характеру.

Відповідальність за проституцію настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 304. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

Об'єктивна сторона злочину – втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, заняття жебрацтвом, азартними іграми

Об'єкт злочину – діяння, передбачене ст. 304 КК, посягає на фізичний і моральний розвиток молоді. *Склад злочину* утворюють втягнення неповнолітніх (осіб віком до вісімнадцяти років):

- а) у злочинну діяльність – залучення до вчинення хоч одного злочину;
- б) у заняття пияцтвом – залучення до вживання алкоголю не менше двох разів, хоча б протягом одного дня;
- в) у заняття жебрацтвом – постійним випрошуванням грошей, продуктів, товарів у сторонніх осіб;
- г) у зайняття азартними іграми – залучення до гри на гроші чи на інші матеріальні цінності, а також і використання неповнолітніх для здобування засобів для існування.

Втягненням неповнолітніх у антигромадську діяльність визнається застосування для цього будь-яких засобів – переконання, підкупу, залякування, обману, обіцянки, пропозиції тощо. Вчинення при цьому щодо неповнолітнього іншого злочину (погрози убивством, заподіянням тілесних ушкоджень і т. ін.) утворює сукупність злочинів.

Не може бути визнана втягненням бездіяльність дорослої особи, яка лише не заборонила неповнолітньому взяти участь у вчиненні злочину, пияцтві, в азартній грі тощо.

Суб'єктивна сторона злочину – втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво та ін. вчинюється умисно, з метою підступного використання неповнолітніх.

Суб'єкт злочину – відповідальними за діяння, передбачене ст. 304 КК, лише дорослі особи. При цьому доросла особа підлягає відповідальності за ст. 304 КК і за співучасть у тому злочині, до вчинення якого вона залучила неповнолітнього.

Якщо неповнолітній не є суб'єктом вчиненого злочинного діяння, то доросла особа визнається виконавцем обох злочинів.

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХНІХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ ТА ІНШІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Ст. 305. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (зміни: ЗУ 05.04.2007 р.)

Об'єктивна сторона злочину – контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, тобто їх переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю.

Поняття великий та особливо великий розмір наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що застосовується в цьому розділі, визначається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я.

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів за своїми ознаками відрізняється від злочину, передбаченого ст. 201 КК, лише предметом злочину.

Наркотичними засобами називаються препарати і речовини, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів (список 1).

Поняття наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів дано в ст. 1 Закону України від 15 лютого 1995 р. «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» (Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 60).

Згідно із законом, до наркотичних засобів належать: опій, героїн, морфін, анаша, кокаїн, гашиш та інші засоби, що перелічені в списках.

Психотропні речовини – це речовини, що включені до списку 2 табл. I і списку 2 табл. II Переліку, затвердженого Комітетом МОЗ. До психотропних речовин належать: ЛСД-25, фенамін, мескалін, седуксен, тазепам, пентобарбітал, гуноктін, фелазенам.

Прекурсорамі називаються речовини, які використовуються для виготовлення наркотиків (етиловий спирт, сірчана кислота, ацетон, ефедрин, ергометрин та ін.).

Належність тих чи інших речовин до наркотичних засобів чи психотропних речовин визначається судово-медичною експертизою.

Головна медична ознака наркотичних засобів і психотропних речовин у тому, що вони викликають ейфорію, руйнують фізичне і психічне здоров'я особи та викликають абстиненцію – нестримну потребу вживання цих засобів і речовин.

Відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів настає з шістнадцятирічного віку.

Кваліфікуючими ознаками злочину 2 ст. 305 КК посилює відповідальність за вчинення цього злочину: а) повторно; б) за попереднім зговором групою осіб; в) відносно особливо небезпечних наркотичних засобів чи психотропних речовин; г) у великих розмірах.

Особливо небезпечні наркотичні чи психотропні речовини, а також великий та особливо великий розмір цих засобів і речовин визначаються Комітетом МОЗ з контролю за наркотиками.

Особливі кваліфікуючі ознаки цього злочину:

– вчинення злочину організованою групою, тобто стійкою, стабільною групою, створеною спеціально з метою зайняття кон-

трабандою наркотиків, яка має керівника, виконавців, транспорт, кошти, приміщення (див. коментар до ст. 27 КК);

– вчинення контрабанди наркотиків в особливо великих розмірах. Великий та особливо великий розміри наркотичних засобів чи психотропних речовин визначаються Комітетом по контролю за наркотиками Міністерства охорони здоров'я України – ст. 305 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – контрабанда засобів або психотропних речовин вчинюється умисно, як правило, з корисливою метою.

Ст. 306. Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів

Об'єктивна сторона злочину – розміщення коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їхніх підрозділах або придбання за такі кошти об'єктів, майна, що підлягають приватизації, чи обладнання для виробничих та інших потреб, або використання таких коштів і майна з метою продовження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів.

Розміщення фінансових коштів у банках, на підприємствах та інших структурах визнається злочином, якщо ці кошти були:

а) здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів чи психотропних речовин;

б) використані з метою продовження операцій з незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин.

Діяння визнається вчиненим при обтяжуючих обставинах, якщо воно було повторним або вчинене за попереднім зговором групою осіб, або у великих розмірах (ч. 2 ст. 306 КК).

Суб'єктивна сторона злочину – використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотиків, для продовження операцій з незаконного їх обігу вчинюється умисно, з метою продовження цих операцій.

Відповідальність за діяння, передбачене ст. 306 КК, настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 307. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Суспільна небезпечність цього діяння втому, що незаконне виробництво та реалізація психотропів, насамперед, порушує встановлений законом порядок їх обігу, внаслідок якого задовольняється незаконний попит на наркотики та психотропи, що відбивається на здоров'ї людини.

Об'єктивна сторона злочину – незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів, дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308-310, 312, 314, 315, 317 цього Кодексу, або із залученням неповнолітнього, а також збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян, або збут чи передача цих речовин у місця позбавлення волі, або якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах чи особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини.

Об'єктом злочину є встановлений порядок реалізації наркотиків, здоров'я громадян.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини і мета збуту.

Особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їхнє виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті, частина перша статті 309 цього Кодексу).

Поняття наркотичних засобів і психотропних речовин визначені Законом України від 15 лютого 1995 р. «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів».

Наркотичними засобами визнаються рослини, сировина і речовини, природні чи синтетичні, класифіковані як такі міжнародними конвенціями, а також інші рослини, сировина і речовини, які є небезпечними для здоров'я людей у разі зловживання ними і зараховані до зазначеної категорії Комітетом з контролю за наркотиками Міністерства охорони здоров'я України.

До наркотичних засобів належать засоби рослинного походження (мак, коноплі) і лікарські засоби (морфін, ефедрин, промедол, омнопон та ін.).

Психотропними визнаються речовини, що класифіковані як такі міжнародними конвенціями, а також інші речовини і матеріали, що є небезпечними для здоров'я людей при зловживанні ними і які зараховані до зазначеної категорії Комітетом з контролю за наркотиками Міністерства охорони здоров'я України.

До них належать ДЕТ, ДМТ, ЛСД, алобарбітал, мескалін та ін.

Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин їхніх аналогів і прекурсорів видається щорічно Комітетом з контролю за наркотиками Міністерства охорони здоров'я України. За станом на 18 квітня 1996 р., такий перелік було видано окремим відтиском (К., 1995. – Окремий відбиток). Для визначення того чи іншого засобу або речовини як наркотичного засобу або психотропної речовини проводиться експертиза.

Склад злочину утворюють незаконне вироблення виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів або психотропних речовин. Вчиненню таких дій повторно чи за попереднім зговором групою осіб або із залученням до вчинення злочину неповнолітнього, а також збут наркотичних засобів чи психотропних речовин у громадських місцях або у великих розмірах чи особливо небезпечних наркотичних засобів або психотропних речовин кваліфікується за ч. 2 ст. 307 КК.

Особливо небезпечними визнаються наркотичні засоби і психотропні речовини, що особливо шкідливі для здоров'я людини і зараховані до списків № 1 і № 2 Переліку, затвердженого Комітетом з контролю за наркотиками Міністерства охорони здоров'я України. До них, зокрема, належать: ДЕТ, ДМТ, ЛСД, героїн та деякі інші.

Вчинення діяння, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК, організованою групою або в особливо великих розмірах або вчинені залучанням малолітнього або щодо малолітнього, кваліфікується за ч. 3 ст. 307 КК.

Незаконні операції з наркотичними засобами або з психотропними речовинами вчинюються умисно.

Відповідальність за незаконні операції з наркотичними засобами або психотропними речовинами настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ч. 1 ст. 307 і ч. 1 ст. 307 КК, якщо вона добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини і:

а) вказала витoki їх придбання або

б) сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом (ч. 4 ст. 307 КК).

Ст. 308. Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем

Об'єктивна сторона злочину – розкраданням визнається незаконне вилучення наркотичних засобів або психотропних речовин із володіння приватних осіб чи організацій, підприємств, установ з метою використання їх самим винним або іншими особами.

Кримінальна відповідальність за розкрадання наркотичних засобів чи психотропних речовин не залежить від способу викрадення (таємно, відкрито, із застосуванням обману, насильства абощо) та мотивів.

Предметами розкрадання можуть бути лише наркотичні засоби або психотропні речовини, визначені Законом України від 15 лютого 1995 р. «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів прекурсорів». Для визнання того чи іншого засобу наркотичним, а речовини – психотропною, признається експертиза.

Розкрадання, вчинене повторно або за попереднім зговором групою осіб, або із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або особою, якій такі засоби були

довірені для охорони чи за службою, по роботі, або у великих розмірах визнається вчиненим при обтяжуючих обставинах і кваліфікується зг ч. 2 ст. 308 КК.

Таке саме діяння, вчинене розбійним нападом або в особливо великих розмірах чи організованою групою, або вимагання цих засобів чи речовин, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілих, кваліфікується за ч. 3 ст. 308 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – розкрадання наркотичних засобів чи психотропних речовин вчинюється умисно з метою їх відповідного використання, що завідомо для винного призведе до заподіяння шкоди здоров'ю потерпілих.

Суб'єкт злочину – відповідальність за розкрадання наркотичних засобів або психотропних речовин настає з досягнення віку шістнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК).

Ст. 309. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів без мети збуту

Об'єктом злочину є встановлений порядок обігу наркотичних речовин, життя і здоров'я громадян.

Об'єктивна сторона злочину – передбачає відповідальність за незаконні операції з наркотичними засобами або психотропними речовинами, вчинені без мети їхнього збуту.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла 16-річного віку.

Ст. 310. Посів або вирощування снотворного маку чи конопель

Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок поводження з предметами, які можуть бути сиовиною або технологічними компонентами для виготовлення наркотичних засобів.

Об'єктивна сторона злочину – незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель особою, яка була засуджена за цією статтею чи яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 307, 309, 311, 317 цього Кодексу, або вчинені за попередньою змовою групою осіб з метою збуту, а та-

кож незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель у кількості п'ятисот і більше рослин.

До посіву та вирощування заборонені не всі, а лише окремі види маку і конопель, які визначені Комітетом з контролю за наркотиками.

Посів та вирощування маку і конопель визначених видів допускається лише в медичних та наукових цілях з дозволу Комітету.

Відповідальність за ч. 1 ст. 310 КК настає незалежно від місця і мети незаконних посіву та вирощування снотворного маку чи конопель.

Незаконні посів або вирощування снотворного маку чи конопель за попереднім зговором групою осіб з метою збуту макової соломки чи конопель або в кількості більше ніж п'ятсот рослин, або особою, яка раніше була засуджена за цей злочин, або яка раніше вчинила один зі злочинів, передбачених статтями 307, 309, 311, 317 КК, кваліфікуються за ч. 2 ст. 310 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – злочин, передбачений ст. 310 КК, може бути вчиненим умисно і необережно (у випадках, наприклад, незнання про заборону до посіву чи вирощування певного виду маку чи конопель при неможливості ознайомитися з такою заборonoю).

Відповідальність за незаконні посів або вирощування снотворного маку чи конопель настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 311. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів

Об'єктивна сторона злочину – незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин.

Особа, яка добровільно здала прекурсори, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних із незаконним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, звільняється від кримінальної відповідальності за не-

законні їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті).

Незаконні операції з прекурсорами мають ті самі ознаки, що й незаконні операції з наркотичними засобами або з психотропними речовинами (ст. 307 КК), які вчинюються з метою виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин.

Частина 4 статті 311 КК передбачає спеціальний вид звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Умовами такого звільнення є:

а) добровільна здача наркотиків і

б) вказання витоків їх придбання або сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом.

На підставі ст. 311 КК особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності лише за злочини, зазначені ч. 1 ст. 311 КК.

Незаконні операції з прекурсорами, вчинені повторно або групою осіб чи у великих розмірах, кваліфікуються за ч. 2 ст. 311 КК, а вчинені організованою групою або в особливо великих розмірах – за ч. 3 ст. 311 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – незаконні операції з прекурсорами вчинюються умисно. *Відповідальність* за незаконні операції з прекурсорами настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 312. Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем

Об'єктивна сторона злочину – викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства з метою подальшого збуту, а також їх збут для виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Діяння, передбачене ст. 312 КК, відрізняється від викрадення наркотичних засобів чи психотропних речовин (ст. 308 КК) лише предметом, – яким є прекурсор. За всіма іншими ознаками ці злочини тотожні.

Ст. 313. Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням

Об'єктивна сторона злочину – викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства, а також незаконне виготовлення, придбання, зберігання, передача чи продаж іншим особам такого обладнання.

Предметами діяння, передбаченого ст. 313 КК, є апарати, прилади (обладнання), призначені для виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин.

Об'єктивну сторону злочину утворюють:

- а) викрадення;
- б) привласнення;
- в) вимагання;
- г) заволодіння таким обладнанням обманом (шахрайство);
- д) інші незаконні дії з таким обладнанням – виготовлення, придбання, зберігання, продаж чи передача іншим особам для його використання.

Вчинення таких дій повторно, або групою осіб, чи особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306, 312, 314, 315, 317, 318 КК або із використанням посадовою особою своїх посадових повноважень, кваліфікується за ч. 2 ст. 313 КК. Таке саме діяння, вчинене організованою групою чи з метою виготовлення особливо небезпечних наркотичних засобів чи психотропних речовин, а також викрадення їх із застосуванням нападу з насильством (розбій) чи вимагання його із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого, кваліфікується за ч. 3 ст. 313 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – діяння, передбачене ст. 313 КК, вчинюється умисно.

Відповідальність за розкрадання та інші дії щодо апаратів, призначених для виготовлення наркотиків, настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 314. Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що введення в організм наркотиків є шкідливим для здоров'я потерпілого, а іноді може призвести до його смерті.

Об'єктом злочину є порядок введення в організм іншої особи наркотичних засобів, встановлений з метою охорони здоров'я населення.

Засобами вчинення цього злочину проти здоров'я є застосування обману, примусу, насильства, оскільки лише таким чином можуть бути введеними в організм іншої особи наркотики проти її волі.

Спосіб введення в організм іншої особи наркотиків і вид наркотичного засобу чи психотропної речовини на відповідальність і кваліфікацію злочину не впливають.

Склад злочину утворює лише незаконне введення в організм іншої людини наркотичних засобів або психотропних речовин. Введення цих засобів і речовин в організм іншої особи лікарем, навіть і проти волі хворого (без його згоди), з метою лікування складу злочину не містить.

Примусове введення в організм іншої особи наркотичних засобів або психотропних речовин визнається кваліфікованим, якщо воно призвело до *абстиненції* потерпілого (до наркотичної залежності), чи було вчинене повторно, чи особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306–312, 314–318 КК, або вчинене щодо двох чи більше потерпілих, або якщо цим були заподіяні потерпілому тяжкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження (ст. ст. 121, 122 КК), і кваліфікується за ч. 2 ст. 314 КК.

Діяння визнається вчиненим при особливо обтяжуючих обставинах, якщо примусове введення в організм іншої особи наркотичних засобів чи психотропних речовин було вчинене щодо неповнолітнього або особи, яка перебуває в безпорадному стані чи вагітної жінки, або якщо в організм іншої особи були введені особливо небезпечні наркотичні засоби чи психотропні речовини, а також якщо внаслідок такого примусу настала смерть потерпілого, діяння кваліфікується за ч. 3 ст. 314 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – примусове введення в організм іншої особи наркотиків вчинюється умисно.

Відповідальність за примусове незаконне введення наркотиків в організм іншої особи настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 315. Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Суспільна небезпечність цього закону полягає в тому, що схилення до вживання наркотиків сприяє їх розповсюдження, що негативно відбивається на здоров'ї громадян, особливо неповнолітніх.

Об'єктом злочину є здоров'я людей, що полягає в немедичному споживанні наркотиків та психотропних речовин. Схилянням визнаються дії, спрямовані на збудження в іншої особи бажання вжити наркотичні засоби або психотропні речовини.

Засобами такого збудження можуть бути різні впливи на потерпілого: підбурювання, пропозиції, прохання, обіцянки, примушування, погрози тощо. Просто кажучи, схиляння є підмовництво до вживання наркотиків.

Склад злочину не залежить від виду наркотику, кількості разів вживання наркотику потерпілим, від наслідків схилення – вживав потерпілий наркотики, чи ні. Вчинення діяння повторно або щодо двох чи більше осіб, або неповнолітнього, або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 307, 308, 310, 314 і 317 КК, *кваліфікується* за ч. 2 ст. 315 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – схилення до вживання наркотичних засобів або психотропних речовин вчинюється умисно.

Відповідальність за схилення до вживання наркотиків настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 316. Незаконне публічне вживання наркотичних засобів

Об'єктивна сторона злочину – публічне або вчинене групою осіб незаконне вживання наркотичних засобів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян *Суспільна небезпечність злочину* полягає в тому, що зухвала

демонстрація вживання наркотиків у місцях масового перебування людей (навчальні заклади, стадіони, спортивні майданчики, дискотеки, парки, пляжі тощо) згубно впливають на оточуючих, особливо молодь. *Об'єктивна сторона злочину* полягає в активних діях, спрямованих на відкрите (очевидне для всіх) вживання наркотиків (ін'єкції, куріння гашишу, вживання опію тощо).

Ті самі дії, вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 307, 310, 314, 315, 317, 318 цього Кодексу.

Відкритим або публічним визнається вживання наркотичних засобів у громадських місцях – школах, стадіонах, вокзалах, театрах, у громадському транспорті і т. ін.

Якщо такі незаконні дії були вчинені повторно або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст. 307, 310, 314, 315, 317 і 318 КК, то вчинене *кваліфікується* за ч. 2 ст. 315 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – публічне незаконне вживання наркотичних засобів вчинюється умисно.

Відповідальність за публічне вживання наркотиків настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 317. Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Об'єктивна сторона злочину – організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також надання приміщення з цією метою.

Суспільна небезпечність зазначеного злочину полягає в тому, що вони сприяють поширенню наркоманії, токсикоманії, які згубно відбиваються на здоров'ї людей.

Найпоширенішим способом розповсюдження та вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин є місця (*доми, кубла*), якими визнаються будь-які приміщення (квартири, дачі, гаражі, склади, підвали тощо), де є можливість таємно і постійно вживати наркотичні засоби або психотропні речовини.

Організація домів (кубел) – це пошук, влаштування приміщення, пошук споживачів, забезпечення конспірації тощо.

Держанням домів (кубел) є підтримання їх у придатному для перебування стані і забезпечення їх функціонування.

Об'єктивну сторону цього злочину утворює також надання приміщення для виготовлення чи вживання наркотичних засобів або психотропних речовин (власником чи орендаром приміщення).

Суб'єктивна сторона злочину – діяння, передбачене ст. 317 КК, вчинюється умисно.

Відповідальність за організацію або держання дому (кубла) для виготовлення чи вживання наркотиків настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 318. Незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів

Об'єктивна сторона злочину – незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут підроблених чи незаконно одержаних документів, які дають право на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин або прекурсорів, призначених для вироблення або виготовлення цих засобів чи речовин.

Суспільна небезпечність цього злочину полягає в тому, що такі дії сприяють розповсюдженню наркотиків, які згубно впливають на здоров'я громадян.

Об'єктом злочину є порядок отримання наркотичних засобів, встановлений з метою локалізації шляхів поширення наркоманії

Предметом злочину є документи, на підставі яких відповідні розподільчі органи відпускають згадані засоби та речовини закладам системи охорони здоров'я чи окремим громадянам.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини, умсел прямий.

Суб'єкт злочину – особа, що досягла 16-річного віку.

Ст. 318 КК передбачає відповідальність за спеціальний вид фальшування документів.

Предметами фальшування (виготовлення, підробки) є документи, які дають право на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (рецепти, накладні, квитанції тощо).

Об'єктивну сторону злочину утворює одне з діянь:

- а) фальшування (виготовлення, підробка);
- б) використання або
- в) збут підроблених чи незаконно одержаних документів.

Фальшування документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів, учинене повторно, групою осіб або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306–317 КК, кваліфікується за ч. 2 ст. 318 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – діяння, передбачене ст. 318 КК, вчинюється умисно.

Відповідальність за фальшування, використання чи збут таких документів настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 319. Незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин

Суб'єктивна сторона злочину – незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах.

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що незаконна видача рецепта є одним з джерел злочинного придбання наркотичних чи психотропних лікарських засобів з аптек.

Об'єктом злочину є встановлений порядок видачі рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин.

Незаконною визнається видача рецепта:

- а) не належною особою, тобто не лікарем;
- б) особі, яка не має права на отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин як ліків;
- в) на отримання незаконної кількості цих засобів чи речовин, тобто явно не потрібної для лікування за певних обставин.

Незаконна видача рецепта, вчинена повторно, кваліфікується за ч. 2 ст. 319 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – незаконна видача рецепта вчинюється умисно, з корисливих мотивів або іншою особистою заінтересованістю.

Відповідальними за незаконну видачу рецепта є лише лікарі, які, згідно із законодавством України, мають право виписувати рецепти на отримання наркотичних засобів або психотропних ре-

човин. Виписка рецепта іншими особами є фальшуванням документа, відповідальність за яке настає за ст. 358 КК.

Ст. 320. Порухення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів

Об'єктивна сторона злочину – порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, а також порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин.

Об'єкт злочину – порядок і правила обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, установлені Законом від 15 лютого 1995 р. «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів». Законом визначені організації, установи і підприємства, яким видається дозвіл на посів, вирощування снотворного маку чи конопель, на виготовлення, зберігання, відпуск, розподіл, торгівлю й перевезення наркотичних засобів і психотропних речовин.

Порушення цих правил і вчинення операцій, зазначених у ч. 1 ст. 320 КК без дозволу Комітету з контролю за наркотиками утворює *об'єктивну сторону цього злочину*.

Порушення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів вчинене повторно, або якщо воно спричинило нестачу їх у великих розмірах чи призвело до їх викрадення, визнається кваліфікованим і кваліфікується за ч. 2 ст. 320 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил може бути умисним і необережним.

Суб'єкт злочину – відповідальність за порушення правил обігу наркотиків настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 321. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, або зберігання з метою збуту отруйних чи сильнодіючих лікарських речовин (зміни: ЗУ 05.04.2007 р.)

Об'єктивна сторона злочину – незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання або зберігання з метою збуту, збут отруйних або сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, а також здійснення таких дій щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних або сильнодіючих речовин, вчинені без спеціального на те дозволу.

Перелік сильнодіючих і отруйних речовин міститься в таблицях I і II Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотиків і психотропних речовин 1988 р. Цей перелік затверджений Комітетом з контролю за наркотиками Міністерства охорони здоров'я України. До отруйних належать, зокрема, ціанистий калій, миш'як, стрихнін, сулема та інші такі речовини. До сильнодіючих – ацетон, ефір, хлороформ тощо.

Об'єктивну сторону злочину утворюють виготовлення, придбання або зберігання з метою збуту чи збут отруйних або сильнодіючих речовин, а також порушення правил виробництва, зберігання, відпускання, обліку, перевезення чи пересилання таких речовин (крім наркотичних).

Суб'єктивна сторона злочину – діяння, передбачене ст. 321 КК, може бути вчинене умисно і необережно (при порушенні правил виробництва, відпускання, перевезення).

Відповідальними за діяння, передбачене ч. 1 ст. 321 КК, є всі осудні особи, що досягли шістнадцяти років.

Суб'єктами ч. 2 ст. 321 КК можуть бути лише особи, на які були покладені обов'язки дотримання встановлених правил вироблення, виготовлення, зберігання, відпуску, обліку, перевезення чи пересилання отруйних або сильнодіючих речовин.

Ст. 322. Незаконна організація або утримання місць для вживання одурманювальних засобів

Об'єктивна сторона злочину – незаконна організація або утримання місць для вживання з метою одурманювання лікарсь-

ких та інших засобів, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, а також надання приміщень з такою метою.

Суспільна небезпечність зазначеного злочину полягає в тому, що дії згубно впливають на здоров'я людей, оскільки сприяють вживанню одурманюючих засобів.

Об'єкт злочину – організація або держання місць (домів, кубел) для вживання одурманювальних засобів.

Організація або держання місць (домів, кубел) для вживання одурманювальних засобів. у ст. 322 КК тотожні ознакам діяння, передбаченого ст. 317 КК. Відрізняються вони лише метою створення і утримання місць (домів, кубел) – вживання одурманювальних лікарських засобів, що не є наркотичними (різних ліків у перебільшених дозах, аерозолей, лаків, фарб тощо).

Організація або держання місць чи надання приміщень для вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин і одурманювальних засобів утворює сукупність злочинів, передбачених ст. 317 КК і ст. 322 КК. *Відповідальність* за організацію або держання місць (домів, кубел) для вживання одурманювальних засобів настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 323. Спонування неповнолітніх до застосування допінгу

Допінг – це засоби і методи, які входять до переліку заборонених Антидопінговим кодексом Олімпійського руху.

Допінгом (від англійського – давати наркотики) називаються фармакологічні та інші засоби, які викликають тимчасову екстрену стимуляцію фізичної і нервової діяльності.

Суспільна небезпечність таких дій полягає в тому, що вони негативно впливають на здоров'я спортсменів.

Як допінги використовуються – амфетамін, стрихнін, ефедрин, трансамін, індоплан, морфін, препарати женьшеню, лимоннику китайського, левзеї, седуксен, еленіум, ноксирон і т. ін.

Застосування допінгу в змаганнях ставить у нерівні умови тих, хто змагається, і може заподіяти шкоду здоров'ю. У деяких країнах (Бельгії, Італії) використання допінгу заборонено.

Міжнародний олімпійський комітет у Лозанні 20 грудня 1967 року прийняв рішення про заборону застосування допінгу в спортивних змаганнях, про організацію антидопінгового контролю

лю на міжнародних змаганнях, а також склав перелік заборонених засобів.

Ст. 323 КК передбачає відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу.

Спонукуванням визнається будь-який спосіб впливу на неповнолітнього – агітація, поради, пропозиції, рекламування, підкуп. Погрози незнання характеру, наприклад, не допускати до змагання чи виключити із змагання тощо – здатний викликати в неповнолітнього згоду на застосування допінгу.

Спонукування вважається закінченим злочином з:

а) моменту вчинених дій, спрямованих на те, щоб викликати згоду потерпілого застосувати допінг; б) незалежно від того чи були використані відповідні препарати неповнолітнім, чи ні. Застосування до неповнолітнього насильства (побоїв, тілесних ушкоджень) з метою примусити його використати допінг утворює сукупність злочинів, передбачених ст.121, 122, 125, 126 і 323 КК.

Спонукування неповнолітнього до застосування допінгу, вчинене:

а) повторно (вдруге);

б) щодо двох чи більше потерпілих;

в) особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 314, 315, 317, 324 КК, якщо не закінчилися строки давності (ст. 49 КК) або судимість за ці діяння не була знятою чи погашеною (ст. 91 КК).

Якщо застосування допінгу спричинило потерпілому тяжку шкоду здоров'ю (хворобу, втрату працездатності), то особа, яка спонукала неповнолітнього до його застосування, підлягає відповідальності за ч. 3 ст. 323 КК.

Потерпілими від спонукування до застосування допінгу визнаються особи чоловічої статі, які не досягли віку вісімнадцяти років.

Суб'єктивна сторона злочину – спонукування до застосування допінгу вчинюється умисно з метою викликати у неповнолітнього згоду на застосування допінгу.

Відповідальними за спонукування неповнолітнього до застосування допінгу є всі осудні особи, що досягли віку шістнадцяти років незалежно від їх стосунків з потерпілим (друзі, батьки, вчителі, вихователі, тренери тощо).

Ст. 324. Схиляння неповнолітніх до вживання одурманювальних засобів

Об'єктивна сторона злочину – схиляння неповнолітніх до вживання одурманювальних засобів, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами

Знаряддями посягання на здоров'я неповнолітніх є лікарські та інші медичні засоби, що використовуються в народній та офіційній медичній практиці, які:

а) викликають одурманювання і

б) не є наркотичними засобами або психотропними речовинами. До них належать: димедрол, еленіум, ефедрин, реланіум, а також різні аерозолі, що викликають одурманювання в разі вживання їх у перебільшених дозах, всілякі зілля в суміші з алкогольними напоями тощо.

Втягненням у вживання цих засобів визнається будь-який вплив на потерпілого – пропозиція, примус, обман тощо.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Відповідальними за таке діяння за цією статтею є лише дорослі особи.

Ст. 325. Порушення правил боротьби з епідеміями

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил, установлених з метою запобігання епідемічним та іншим заразним захворюванням і боротьби з ними, якщо ці дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань.

Епідемією називається масове поширення гострозаразного інфекційного захворювання (холери, чуми, віспи, тифу, бруцельозу тощо).

З метою запобігання епідемії та боротьби з нею встановлені спеціальні правила контролю за водопостачанням, якістю продовольства, знищення витоків інфекції, проведення масових щеплень тощо.

Порушення цих правил утворює *об'єктивну сторону злочину*.

Обов'язковою ознакою складу злочину є поширення або реальна загроза поширення заразного захворювання, що сталося внаслідок порушення протиепідемічних правил.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил боротьби з епідеміями вчинюється необережно. Умисне вчинення такого діяння кваліфікується як диверсія за ст. 113 КК.

Суб'єкт злочину – відповідальність за порушення протиепідемічних правил настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 326. Порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами

Об'єктивна сторона злочину – порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення мікробіологічних або інших біологічних агентів чи токсинів, а також інших правил поводження з ними, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Ст. 326 КК передбачає відповідальними за *спеціальний вид недбалості* – недотримання правил поводження з особливо небезпечними речовинами, матеріалами тощо.

Предметами, щодо порушення правил поводження з якими створює загрозу для життя і здоров'я людей чи настання інших тяжких наслідків, є:

- а) мікробіологічні агенти чи токсини;
- б) інші біологічні агенти чи токсини.

Якщо порушення правил поводження з такими агентами чи токсинами, створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 326 КК), чи якщо воно спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки (шкоду здоров'ю багатьох осіб, велику матеріальну шкоду) (ч. 3 ст. 326 КК).

Склад злочину утворюють порушення правил: зберігання; використання; перевезення; обліку мікробіологічних агентів, або токсинів.

Суб'єктивна сторона злочину – порушення правил поводження з мікробіологічними чи іншими біологічними агентами чи токсинами вчинюється необережно.

Умисне порушення таких правил з метою заподіяти загибель людей чи інші тяжкі наслідки, передбачені ч. 2 ст. 326 КК, кваліфікується як диверсія за ст. 113.

Відповідальними за порушення таких правил можуть бути лише особи, на яких були спеціально покладені обов'язки дотримання цих правил.

Відповідальність за порушення правил поведження з мікробіологічними чи іншими біологічними агентами або токсинами настає з досягнення віку шістнадцяти років.

Ст. 327. Заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції

Об'єктивна сторона злочину – заготівля, перероблення з метою збуту або збут продуктів харчування чи іншої продукції, радіоактивно забруднених понад допустимі рівні, якщо вони створили загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяли шкоду здоров'ю потерпілого.

Предмет злочину, передбачений ст. 327 КК, посягає на здоров'я людей.

Предметами заготівлі, переробки чи збуту є радіоактивно забруднені продукти харчування чи інша продукція, що споживається людьми.

Заготівля і переробка радіоактивно забруднених продуктів харчування визнаються злочином лише у випадках, якщо ці дії вчинюються з метою збуту, реалізації таких продуктів.

Радіоактивно забрудненою визнається продукція, рівень забруднення якої сягає понад встановлені допустимі межі (рівні).

Склад злочину утворюють:

– заготівля з метою збуту;

– переробка з метою збуту;

– збут продуктів харчування, які є радіоактивно забрудненими понад допустимі рівні.

Якщо такі дії створили загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяли шкоду здоров'ю потерпілого (ч. 1 ст. 327 КК).

Діяння, що потягло за собою настання шкоди здоров'ю людей чи їх загибель або інші тяжкі наслідки, кваліфікується за ч. 2 ст. 327 КК.

Злочин, передбачений ст. 327 КК, може бути вчинений *необережно і умисно*;

– умисел є побічним у випадках, коли винний байдуже ставиться до заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого, збуваючи йому забруднену продукцію.

Відповідальність за заготівлю і перероблення з метою збуту або збут радіоактивне забруднених продуктів харчування настає з досягнення віку шістнадцяти років.

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ, НЕДОТОРКАНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЗОВУ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

Загальна характеристика.

Родовий об'єкт цих злочинів.

Суспільна небезпечність посягання на нього.

Система та види цих злочинів.

Злочини, які посягають на відносини у сфері охорони державної таємниці або конфіденційної інформації.

Безпосередній об'єкт цих злочинів, їх види.

Розголошення державної таємниці.

Предмет злочину.

Поняття державної таємниці.

Об'єктивна сторона.

Поняття розголошення.

Момент закінчення злочину.

Суб'єктивна сторона.

Суб'єкт злочину.

Кваліфікуюча ознака.

Відмежування цього злочину від державної зради та шпигунства.

Втрата документів, що містять державну таємницю.

Предмет злочину та його види. Об'єктивна сторона. Характер діяння. Поняття втрати документів. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуюча ознака. Відмежування цього злочину від розголошення державної таємниці.

Передача або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави.

Предмет злочину і його види. Поняття конфіденційної інформації. Об'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета дій. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування цього злочину від державної зради, шпигунства і розголошення державної таємниці.

Злочини, які посягають на недоторканність державних кордонів

Безпосередній об'єкт цих злочинів, їх види. Поняття про державний кордон.

Незаконне перетинання державного кордону.

Об'єктивна сторона. Види дій. Способи незаконного перетинання. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Випадки прибуття в Україну іноземців чи осіб без громадянства без відповідних документів чи дозволу, які не містять складу цього злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

Об'єктивна сторона. Поняття про незаконне переправлення та його види. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт. Кваліфікуючі ознаки.

Незаконне вивезення за межі України сировини, матеріалів, обладнання, технологій для створення зброї, а також: військової та спеціальної техніки.

Предмет злочину, його види. Об'єктивна сторона. Поняття про незаконне вивезення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Порушення правил міжнародник польотів.

Об'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Співвідношення цього злочину з незаконним перетинанням державного кордону.

Злочини, які порушують порядок комплектування Збройних Сил України, що забезпечує її обороноздатність.

Безпосереднім об'єктом цих злочинів є суспільні відносини у сфері комплектування Збройних Сил України, їх бойової підготовки, що забезпечує обороноздатність України.

Загальною ознакою об'єктивної сторони є бездіяльність – ухилення від виконання особою певного обов'язку. Види цих злочинів.

Ухилення від призову на строкову військову службу.

Поняття про військову службу. Поняття про ухилення. Поважні причини неявки громадянина на призовний пункт як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Вік відповідальності.

Ухилення від призову за мобілізацією.

Поняття про мобілізацію. Поняття про ухилення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Ухилення від військового обліку або спеціальних зборів.

Об'єктивна сторона. Характер діяння. Його види. Поняття про ухилення від військового обліку або спеціальних зборів. Умова кримінальної відповідальності за таке ухилення; момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину

Ст. 328. Розголошення державної таємниці

Предмет злочину. Поняття про державну таємницю. Об'єктивна сторона. Поняття про розголошення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуюча ознака. Відмежування цього злочину від державної зради та шпигунства.

Визначення державної таємниці викладено в ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року в редакції від 21 вересня 1999 року.

Державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Об'єктом злочину є встановлений порядок охорони таємної інформації, розголошення якої може спричинити шкоду національній безпеці України.

Предмет злочину – інформація, що становить державну таємницю. Не відноситься до державної таємниці інформація про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища тощо.

Об'єктивна сторона злочину полягає в незаконному оприлюдненні відомостей, що містять державну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі по службі чи роботі, внаслідок чого ці відомості стали надбанням сторонніх осіб.

Під розголошенням слід розуміти діяння або бездіяльність особи, в результаті чого секретна інформація стала відома хоча б одній сторонній особі.

Форми розголошення таких відомостей різноманітні: під час розмови, повідомлення їх знайомим, родичам, у листах, доповідях, виступах у пресі, на радіо, телебаченні. Це може бути у формі показу або передачі стороннім особам для ознайомлення предметів або об'єктів, документів чи матеріалів, відомостей, які становлять державну таємницю. Це може бути вчинено і шляхом бездіяльності (при недбалому зберіганні документів сторонні особи прочитали або сфотографували їх).

Злочин буде *закінченим* з моменту розголошення інформації.

Тяжкі наслідки наявні, якщо такі відомості стали надбанням іноземної розвідки або якщо розголошення державної таємниці спричинило значну шкоду обороноздатності, економіці або іншим державним інтересам України.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна або необережна форма вини.

Розголошення державної таємниці треба відмежовувати від державної зради у формі шпигунства, де передача таємних відомостей пов'язана з наявністю іноземного адресата і бажання винного, щоб такі відомості стали надбанням іноземної держави, іноземної організації або їх представників. Таке бажання і такий адресат відсутні при розголошенні таємниці.

Ст. 329. Втрата документів, що містять державну таємницю

Предмет злочину та його види. Об'єктивна сторона. Характер діяння. Поняття про втрату документів. Момент закінчен-

ня злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуюча ознака. Відмежування цього злочину від розголошення державної таємниці.

Предметом злочину можуть бути документи, що містять державну таємницю, та інші матеріали – носії секретної інформації, а також предмети, відомості про які становлять державну таємницю.

Документ – це, як передбачено Законом, матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носієві, який може бути як первинним, так і вторинним.

Документ, який містить державну таємницю, повинен відповідати встановленій формі, тобто мати обов'язкові ознаки: реєстраційний номер, найменування, гриф таємності тощо. Існує особливий порядок його зберігання та видачі.

Злочин характеризується трьома взаємопов'язаними ознаками:

- порушення дією або бездіяльністю правил користування або зберігання предметів чи документів;
- виходу їх із володіння особи, якій вони були довірені;
- ознайомлення або можливості ознайомлення з ними сторонніх осіб.

Порядок користування і зберігання документів (плани, схеми, накази, креслення, інструкції, постанови), предметів (прилади, моделі, технічні пристрої, нові види озброєння тощо), відомості про які становлять державну таємницю, повинен здійснюватися в суворій відповідності до правил користування ними, зберігання, пересилання тощо.

Під виходом документів (предметів) із володіння слід розуміти втрату можливості розпорядитися ними.

Відповідальність за ст. 329 КК настає тоді, коли порушення правил поведження з документами чи предметами з наступним їх виходом із володіння осіб, яким вони були довірені, призвело до можливості ознайомлення з їх змістом сторонніх осіб – (особа забула папку з документами в таксі, хоча папка й була повернута, документи були на місці, але в результаті їх виходу з володіння

особи створена реальна можливість ознайомлення з їхнім змістом сторонніми особами.

Якщо особа не допустила порушення правил зберігання документів, а вони були втрачені (викрадені із сейфа), вона не підлягає відповідальності.

Якщо службова особа допустила знищення документа разом з іншими паперами, то вона може нести відповідальність за ст. 367 КК (службова недбалість), а не за ст. 329 КК, тому що сторона особа не могла ознайомитися з його змістом.

Злочин вважається закінченим з моменту втрати документів незалежно від того, чи заподіяла така втрата шкоду інтересам держави. Тяжкими наслідками (ч. 2 ст. 329 КК) будуть вважатися такі, коли відомості стали надбанням іноземної розвідки, або якщо це спричинило значну шкоду обороноздатності, економіці або іншим державним інтересам України.

Суб'єктивна сторона злочину стосовно втрати документів (предметів) – необережна вина, а стосовно порушень правил зберігання документів (предметів) може бути як умисним, так і необережним.

Суб'єктом злочину є лише особа, якій документи (предмети) були довірені по службі або по роботі. Військовослужбовець за втрату таких документів несе відповідальність за ст. 422 КК.

Ст. 330 КК. Передача або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави

Предмет злочину і його види. Поняття конфіденційної інформації. Об'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета дій. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування цього злочину від державної зради, шпигунства і розголошення державної таємниці.

Закон України "Про інформацію" від 2 жовтня 1992 р. за режимом доступу ділить інформацію на відкриту та з обмеженим доступом (ст. 28).

Сама інформація з обмеженим доступом, у свою чергу, за своїм правовим режимом поділяється на конфіденційну і таємну. При цьому визначається, що конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або

розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Об'єктом злочину є встановлений порядок поведінки з конфіденційною інформацією. *Предметом злочину* є відомості, які становлять конфіденційну інформацію в силу закону, постанови КМ, розпорядження центральних органів виконавчої влади (*Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, що є власністю держави від 27 листопада 1998 року*). Втрата таких відомостей може спричинити істотну майнову чи іншу шкоду державі.

Такими відомостями визнаються:

1) дані економічного характеру (про дислокацію підприємств, їх плани, товарообіг, фінансову та виробничу діяльність, торгові відносини; пропускну здатність шляхів сполучення; про корисні копалини, їх розробку тощо);

2) дані науково-технічного характеру (про технологію виробництва, модифікацію і модернізацію технологічних процесів; відкриття, наукові і технічні експерименти; про зміст і характер наукових досліджень або їх результати, якщо вони не становлять державної таємниці тощо);

3) інші відомості (про заходи в сфері громадської безпеки і громадського порядку, охорони здоров'я, про кадрову політику держави тощо).

Об'єктивну сторону злочину становлять активні дії, пов'язані з передачею або збиранням з метою передачі іноземним підприємствам, установам, організаціям або їх представникам економічних, науково-технічних або інших відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави.

Передача передбачає повідомлення їх указаний організації будь-яким способом (розповідь, лист, креслення, малюнок, аудіозапис, відеоплівка тощо) і може бути здійснена особисто при зустрічі, по телефону, радіо, з використанням тайників, тварин, птахів, через посередників.

Збирання – добування таких відомостей різними способами: підслуховуванням, випитуванням, фотографуванням.

Злочин буде закінченим з моменту передачі або збирання відомостей.

Іноземна організація – це будь-яка іноземна організація, зацікавлена в отриманні відомостей, що становлять службову таємницю. Якщо громадянин України збирає такі відомості за завданням іноземної держави, то такі діяння кваліфікуються як державна зрада.

Представник іноземної організації – особа, яка є офіційним співробітником іноземної організації або представляє її інтереси за спеціальним повноваженням.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Суб'єктом злочину є особа, якій такі відомості були довірені або стали відомі по службі чи роботі.

Кваліфікуючі ознаки злочину: корисливий мотив або спричинення тяжких наслідків для інтересів держави, або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб (отримання грошей, майна чи вигоди майнового характеру; повторно – два рази або більше).

Тяжкі наслідки – це питання вирішується в конкретному випадку з урахуванням обставин справи (це і розмір матеріальної чи моральної шкоди державі, ступінь цінності інформації тощо).

Ст. 331 КК. Незаконне перетинання державного кордону – виключена (зміни: ЗУ 18.05.2004 р.)

Ст. 332 КК. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України

Об'єктивна сторона. Поняття незаконного переправлення та його види. Момент закінчення злочину. *Суб'єктивна сторона*. Суб'єкт. *Кваліфікуючі ознаки*.

Безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений порядок перетинання державного кордону України.

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими активними діями:

- 1) організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України;
- 2) керівництво такими діями;
- 3) сприяння вчиненню таких дій порадами, вказівками, наданням засобів або усунення перешкод.

Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон полягає у визначенні плану злочину та погодження його з

особами, які виявили бажання вчинити злочин (засоби, спосіб, час, місце тощо). Це переправлення через кордон осіб без документів або за підробленими документами. Тут є організатор злочину.

Керівництво незаконним переправленням – це дії особи, яка очолює увесь процес незаконного переправлення осіб через державний кордон України (прийняття рішень, надання певних завдань, вказівок, розпоряджень особам, які безпосередньо займаються переправленням через кордон, тощо).

Сприяння вчиненню переправлення осіб через державний кордон України – це надання порад, вказівок, засобів або усунення перешкод.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення дій, які обумовили організацію або керівництво незаконним переміщенням осіб через державний кордон України. Це може бути з моменту фактичного сприяння такому злочину незалежно від того, відбулося незаконне переправлення осіб чи ні.

Суб'єктивна сторона злочину -умисна форма вини.

Мотив корисливий, – одержання від осіб грошей чи інших матеріальних цінностей.

Суб'єктом злочину може бути як приватна, так і службова особа.

Обставинами, які обтяжують відповідальність, є повторність (ч. 2 ст. 332 КК) або вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб.

Ст. 333. Незаконне вивезення за межі України сировини, матеріалів, обладнання, технологій для створення зброї, а також військової та спеціальної техніки

Предмет злочину, його види. Об'єктивна сторона. Поняття незаконного вивезення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Диспозиція ст. 333 КК є бланкетна. Для визначення змісту ознак злочинів треба звертатися до відповідних нормативних актів, які встановлюють порядок вивезення за межі України матеріалів, технологій тощо.

Об'єктом *злочину* є громадська безпека, мирне співіснування держав-сусідів України.

Ці стосунки регулюються такими нормативними актами:

Список товарів військового призначення, міжнародні передачі яких підлягають державному контролю (*Додаток до Положення про порядок державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, затвердженого постановою КМ від 8 грудня 1997 р. № 1358*); Список виробів ракетної техніки, а також обладнання, матеріалів та технологій, що використовуються при створенні ракетної зброї (*Додаток до Положення про порядок контролю за експортом, імпортом та транзитом виробів ракетної техніки, а також обладнання, матеріалів і технологій, що використовуються у створенні ракетної зброї, затвердженого постановою КМ від 27 липня 1995 р. № 563,*) та багатьма іншими актами.

До зброї військової та спеціальної техніки належать усі види озброєння Збройних Сил та інших військових і спеціальних підрозділів (стрілецька зброя, гармати, танки, літаки, вертольоти, радіолокаційні станції тощо).

Порушення порядку вивезення відповідних предметів і технологій полягає в діях по переміщенню їх через митний кордон України з належним оформленням у загальному митному порядку, але без додержання спеціальних правил. Таких нормативних актів, які регулюють ці відносини, нараховується близько двох десятків.

Злочин вважається закінченим з моменту перетинання визначеними предметами митного контролю.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Суб'єктом є особа, яка дозволяє, оформляє, супроводжує, вивозить предмети даного злочину. Це службові, приватні особи, що досягли 16-річного віку.

Ст. 334. Порушення правил міжнародних польотів

Об'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Співвідношення цього злочину з незаконним перетинанням державного кордону.

Відповідно до ст. 57 Повітряного кодексу України, прийнятого 4 травня 1993 р., міжнародним польотом вважається такий політ, під час якого повітряне судно перетинає державний кордон України та іншої держави. «Виліт українських та іноземних суден з території України, а також їх посадка після вльоту в Україну

проводяться з аеропортів та в аеропортах (на аеродромах), відкритих для міжнародних польотів, де є контрольно-пропускні пункти Прикордонних військ України і митні установи. Інший порядок вильоту і посадки повітряних суден допускається тільки з дозволу компетентних органів України».

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на порушення правил міжнародних польотів, а саме:

- 1) вліт в Україну без відповідного дозволу;
- 2) виліт з України без відповідного дозволу;
- 3) недотримання зазначених у дозволі маршрутів, місць посадки, повітряних трас, коридорів або ешелонів. У ст. 58 ПК зазначається, що переліт державного кордону України повітряними суднами здійснюється у спеціально виділених коридорах. Переліт кордону поза цими коридорами, якщо це не передбачено міжнародною угодою або іншими нормативними актами України, заборонено.

Суб'єктивна сторона – умисна або необережна форма вини. Вліт в Україну або виліт з України, які були результатом нещасного випадку (стихійне лихо, втрата орієнтування) при дотриманні встановлених на такий випадок правил (подача сигналу, посадка у найближчому до державного кордону аеропорту), не є злочином.

Суб'єктом злочину можуть бути громадяни України та іноземці – члени екіпажу повітряного судна. Інші особи, які використали борт повітряного судна для протиправного польоту в Україну чи вильоту з неї, підлягають відповідальності за ст. 331 КК, а якщо вони вчинили це шляхом угону судна – за сукупністю злочинів, передбачених ст. 331 і 278 КК.

Ст. 335. Ухилення від призову на строкову військову службу

Поняття про військову службу. Поняття про ухилення. Поважні причини неявки громадянина на призовний пункт як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Вік відповідальності.

Громадяни України проходять військову службу згідно з Законом (ч. 2 ст. 65 Конституції України). Закон України «Про за-

гальний військовий обов'язок і військову службу» в редакції від 18 червня 1999 р. констатує, що загальний військовий обов'язок встановлюється з метою забезпечення комплектування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також підготовки населення до захисту України.

На строкову військову службу призиваються особи чоловічої статі фізично здорові, яким виповнилося 18 років. Жінки можуть добровільно вступати на військову службу за контрактом. Не призиваються іноземці та особи без громадянства, які проживають на території України.

Є два види військової служби:

1) строкова військова служба; 2) військова служба за контрактом.

Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок комплектування Збройних Сил України, а також обороноздатність держави.

Об'єктивна сторона злочину може виражатися як у формі дії, так і бездіяльності – неприбуття призовника без поважних причин за повісткою до воєнного комісаріату для відправки на військову службу.

Поважними причинами неявки є:

- 1) хвороба громадянина;
- 2) смерть чи тяжка хвороба близького родича;
- 3) перешкода стихійного характеру тощо.

Причина неявки повинна бути підтверджена відповідними документами.

Умисні дії – це заподіяння собі тілесного ушкодження, симуляція хвороби, підкуп працівників військкомату тощо.

Злочин буде закінченим з моменту неприбуття у військкомат (бездіяльність), а при дії – з моменту, коли призовнику вдалося звільнитися від призову.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Суб'єктом є тільки призовник, громадянин України, якому виповнилося 18 років. Призовники, які призиваються для проходження альтернативної (невійськової) служби, не є суб'єктом цього злочину. В разі ухилення від проходження альтернативної служби або вчинення ним під час проходження такої служби

інших дій, на які він, згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» в редакції від 18 лютого 1999р., не має права брати участі в страйках, займатися підприємницькою діяльністю тощо. Комісія може скасувати своє рішення про направлення його на альтернативну службу, про що протягом п'яти календарних днів у письмовій формі повідомляє громадянина і військовий комісаріат, після чого громадянин підлягає призову на строкову військову службу на загальних підставах (ч. 3 ст. 8 Закону).

Військовозобов'язані проходять альтернативну службу за місцем проживання (ч. 1 ст. 14 Закону). Керівники релігійних конфесій звільняються від військової служби.

Ст. 336. Ухилення від призову за мобілізацією

Поняття мобілізації. Поняття ухилення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Під мобілізацією в Україні слід розуміти комплекс заходів, які здійснюються у державі з метою планомірного переведення органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань – на організацію і штати воєнного часу.

Мобілізація може бути загальною або частковою, проводиться відкрито та приховано (*ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» в редакції від 13 травня 1999 р.*). Відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України та п. 1 ст. 39 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях приймається Президентом України (визначається вид, обсяги, порядок і термін її здійснення). Про відкриту мобілізацію негайно оголошується через засоби масової інформації, а при прихованій мобілізації доводиться по закритих каналах до всіх керівників. Призову на військову службу підлягають громадяни, що знаходяться в запасі, крім тих, у кого є бронь.

З метою ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій та катастроф у мирний час може проводитися цільова мобілізація.

Об'єктивна сторона полягає в активних діях, спрямованих на ухилення від призову за мобілізацією. Обов'язково повинен бути особливий період.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна вина (умисел прямиий).

Суб'єктами злочину є військовозобов'язані, що знаходяться в запасі.

Ст. 337. Ухилення від військового обліку або спеціальних зборів

Об'єктивна сторона. Характер діяння. Його види. Поняття ухилення від військового обліку або спеціальних зборів. Умова кримінальної відповідальності за таке ухилення; Момент закінчення злочину. *Суб'єктивна сторона.* *Суб'єкт злочину*

Ст. 337 КК передбачає кримінальну відповідальність за два самостійні злочини: 1) ухилення військовозобов'язаного від військового обліку (ч. 1); 2) ухилення військовозобов'язаного від навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів (ч. 2).

Згідно з ч. 5 ст. 1 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. (в редакції від 18 червня 1999 р.) щодо загального військового обов'язку, громадяни України поділяються на такі категорії:

- допризовники-особи, які підлягають приписці до призовних дільниць;

- призовники – особи, приписані до призовних дільниць;

- військовослужбовці – особи, які проходять військову службу;

- військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі.

Згідно з ст. 29 Закону «запасники» призиваються на збори: навчальні (або перевірні) та спеціальні. Вони повинні дотримуватися правил військового обліку (ст.ст. 33-37 Закону). Можуть призиватися на збори на два місяці.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Суб'єкт злочинів – особа, зарахована в запас (військовозобов'язаний).

Ухилення від зборів – це нез'явлення на такі збори без поважних причин у строк, вказаний у виклику. З цього моменту

злочин буде вважатися закінченим (заподіяння собі якогось покалічення (членушкодження), симуляції хвороби, підроблення документів, підкупу службових осіб тощо).

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ АВТОРИТЕТУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН

Ст. 338. Наруга над державними символами

Державні символи – це встановлені Конституцією або спеціальними законами особливі розпізнавальні знаки конкретної держави, які уособлюють її суверенітет. Конституція України (ст. 20) встановлює такі державні символи нашої держави: Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України.

Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 338 КК, є зазначені символи, а передбаченого ч. 2 ст. 338 КК – прапор чи герб іноземної держави, які офіційно встановлені або підняті. Опис державних символів та порядок їх використання встановлюється законом, що приймається не менше як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України (ч. 6 ст. 20 Конституції України).

Державний Прапор України – це стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів (ч. 2 ст. 20 Конституції України) і являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього кольору, нижньої – жовтого кольору, із співвідношенням ширини прапора до його довжини – 2:3 (постанова ВРУ від 28 січня 1992 р. «Про Державний Прапор України»).

Закон про Великий Державний Герб України ще не прийнятий, але ст. 20 Конституції України визначено, що він має бути встановлений з урахуванням малого Державного Герба України та Герба Війська Запорізького, і що його головним елементом є Знак Княжої держави Володимира Великого (малий Державний Герб України (тризуб). Тризуб як малий Герб України затверджений Постановою ВРУ від 19 лютого 1992 р. «Про Державний

Герб України». Цією постановою визначено, що тризуб має бути головним елементом Великого Герба України.

Державним Гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького. Музична редакція Державного Гімну України затверджена Указом ПВРУ від 15 січня 1992 р. Повсюдне виконання Державного Гімну України цим Указом запроваджене з 16 січня 1992 р.

Об'єктивна сторона злочину – активні дії, тобто публічна наруга над державними символами України чи іноземних держав (глумління, збиткування, осквернення, паплюження тощо).

Конкретні прояви наруги можуть мати різноманітний характер: знищення (спалювання, розривання тощо) чи пошкодження Державного Прапора чи Герба, їх зривання, топтання ногами, вчинення непристойних надписів, малюнків тощо.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення зазначених дій.

Суб'єктивна сторона - умисна вина, умисел тільки прямиї.

Суб'єкт злочинів – загальний: громадянин України, особа без громадянства, іноземний громадянин, які досягли 16-річного віку.

Ст. 339. Незаконне підняття Державного Прапора України на річковому або морському судні

Об'єктом цього злочину є встановлений порядок підняття (використання) Державного Прапора України на річкових або морських суднах. Згідно з Порядком ведення Державного суднового реєстру України та Суднової книги України, затверджених постановою КМ від 26 вересня 1992 р. № 1069, Державний Прапор України підіймається на річкових та морських суднах, які зареєстровані в державному судновому реєстрі України або Судновій Книзі України після видачі свідоцтва про право плавання під цим прапором, а також на суднах, що плавають під військово-морським прапором України. Підстави і порядок одержання права на плавання під Державним Прапором України визначаються також Кодексом торговельного мореплавства України (ст. 26-34).

Предметом злочину є Державний Прапор України.

Об'єктивна сторона злочину полягає в незаконних діях – піднятті Державного Прапора України на річковому або морському судні, яке не має права на використання такого Прапора.

Суб'єктивна сторона злочину-умисна форма вини (умисел прямий).

Суб'єктом злочину може бути громадянин України, громадянин іноземної держави або особа без громадянства, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку.

Ст. 340. Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій

Згідно зі ст. 39 Конституції України громадяни мають право збиратися без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Чинним законодавством не визначається порядок оповіщення органів влади про намір провести збори тощо.

Збори – це зібрання групи людей з метою розгляду чи вирішення певних питань.*Вуличний похід* – це організований масовий рух людей по пішохідній чи проїзній частині вулиці з метою привернення уваги інших громадян, органів влади до певних проблем.

Мітинг – це збори громадян з метою обговорення невідкладних проблем життя, що проводяться на площі, вулиці, стадіоні тощо.

Демонстрація – це масове пересування великої кількості людей на знак вираження певного громадсько-політичного настрою (наприклад, демонстрація на честь 9 травня – Дня Перемоги тощо).

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на незаконне перешкоджання проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Злочин буде закінчений з моменту створення перешкод.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

«Фізичне насильство...» може виражатись у заподіянні учасникам таких заходів тілесних ушкоджень, нанесення їм побоїв, незаконному позбавленні волі, зокрема, незаконне затримання

або арешт організаторів зазначених заходів чи їх учасників». Насильство повинно бути тільки фізичним.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа 16-річного віку.

Ст. 341. Захоплення державних або громадських будівель чи споруд

Об'єктом цього злочину є нормальне забезпечення функціонування органів влади, органів місцевого самоврядування та об'єднання громадян. До органів державної влади відносяться зазначені в Конституції України Президент України, Верховна Рада України, Кабмін та інші органи виконавчої влади, органи прокуратури тощо.

Згідно зі ст. 140 Конституції України, сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи є органами місцевого самоврядування. Ними можуть бути й районні та обласні ради. Характер об'єднань громадян може бути різноманітним – квартальний комітет для захисту громадського порядку на певній території міста, політичне об'єднання, закрите акціонерне об'єднання громадян тощо.

Предметом злочину є будівлі і споруди, що забезпечують діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, незалежно від їх функціонального, цільового призначення.

Об'єднання громадян – це об'єднання, діяльність яких регулюється Законом України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. (добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної організації громадянами своїх прав і свобод). Це політичні партії і громадські організації.

Політична партія – зареєстроване згідно з законодавством добровільне об'єднання громадян, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 року).

Громадська організація – це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Об'єктивна сторона злочину проявляється в активних діях, спрямованих на захоплення державних або громадських будівель чи споруд.

Під захопленням будівель чи споруд слід розуміти протиправне встановлення контролю над ними.

Злочин буде вважатися закінченим з моменту фактичного захоплення зазначених об'єктів.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини; мета – незаконне користування ними або перешкоджання нормальній роботі підприємств, установ, організацій.

Суб'єктом злочинів є фізична особа, яка досягла 16-річного віку.

Ст. 342. Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві

Цим злочином чиниться протидія представникові влади (ч.1) або представникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцю (ч. 2) здійснювати покладені на них службові обов'язки щодо охорони громадського порядку, підривається їх авторитет, а при застосуванні насильства (ч. 3) може бути завдана шкода їх здоров'ю. Це й становить *суспільну небезпечність* цього злочину».

Об'єкт злочину – це нормальна робота органів влади, правоохоронних органів, здійснення громадянами діяльності по охороні громадського порядку.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні опору, тобто в активній фізичній протидії здійсненню зазначеними особами своїх службових обов'язків.

Опір – це активна фізична протидія здійсненню цими особами покладених на них обов'язків щодо охорони громадського порядку (п. 8 постанови ПВСУ від 26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів». Це дії безпосередньо проти потерпілих (винний заважає слідчому ввійти в кімнату для

огляду місця події або знищує документи, які прокурор намагався вилучити в нього, тощо).

Від опору слід відрізнити *непокору*, під якою розуміється відмова від виконання законних вимог згаданих осіб. Відмова від законних вимог працівника міліції та інших, зазначених у ст. 342 КК, осіб виражена в зухвалій формі, є злісною непокорою, за яку настає адміністративна відповідальність (ст. 185 КАП).

Службові обов'язки представника влади, правоохоронного органу, при виконанні яких можливий опір, передбачені відповідними законами та підзаконними актами; ст. 5 Закону України «Про прокуратуру»; ст. 10 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р.; розділ IV Закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р.; ст. 6 Закону України «Про Прикордонні війська України» від 4 листопада 1991 р. та ін.

Для кваліфікації опору за ст. 342 КК не має значення, виконував представник влади, правоохоронного органу свої службові обов'язки, перебуваючи на службі чи в інший, вільний від роботи час (наприклад, під час відпустки). Головне, щоб вони діяли в момент вчинення їм опору в межах наданих ним прав та повноважень.

Під виконанням обов'язків щодо охорони громадського порядку розуміється несення постової (патрульної) служби, підтримання порядку під час мітингів, демонстрацій, зборів, з'їздів, при ліквідації наслідків аварії, стихійного лиха, дії по припиненню або запобіганню порушень громадського порядку, затриманню порушника тощо.

Обов'язки членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону щодо охорони громадського порядку передбачені Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р., а також в положеннях і статутах цих формувань. Якщо опір цих осіб не пов'язаний з охороною громадського порядку, то такі дії не можуть кваліфікуватися за ст. 342 КК. Опором будуть вважатися дії, вчинені не тільки під час чергування, а й тоді, коли у вільний від служби чи чергування час зі своєї ініціативи або на прохання громадян вживає заходи охорони громадського порядку.

До представників влади відносяться працівники державних органів і установ.

Опір представникові влади, який охороняє громадський по-

рядок, вчинений під час хуліганства, охоплюється ч. 3 ст. 296 КК (хуліганство) і додаткової кваліфікації за ст. 342 КК не потребує.

Згідно зі ст. 2 Закону України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" від 23 грудня 1993 р., до працівників правоохоронних органів відносяться працівники прокуратури, внутрішніх справ, СБУ, митних органів, органів охорони державного кордону, державної податкової служби, органів і установ виконання покарань, органів державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини. Винний усвідомлює, що чинив опір зазначеним особам.

Суб'єктом є будь-яка особа, яка перешкоджає виконувати працівникам свої обов'язки та яка досягла 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки злочину за ч. 2 ст. 342 КК – опір працівникові правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків; за ч. 3 – діяння, поєднані з примушуванням цих осіб шляхом насильства або погрози застосування такого насильства до виконання явно незаконних дій.

Ст. 343. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу

Положення ст. 343 КК спрямовані на захист кримінально-правовими засобами правоохоронної діяльності від неправомірного втручання шляхом впливу на працівників правоохоронного органу.

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що в разі його вчинення порушується або може бути порушена робота правоохоронного органу, оскільки створюються перешкоди для виконання службових обов'язків, що негативно відбивається на функціонуванні всієї правоохоронної системи держави.

Судова статистика свідчить про відносно незначну поширеність фактів втручання в діяльність працівників правоохоронних органів. У 1996-2000 роках за цей злочин було засуджено всього 13 осіб.

Об'єктом злочину є нормальна (законна) діяльність працівників правоохоронних органів по виконанню ними службових обов'язків.

Об'єктивна сторона злочину полягає в діях, спрямованих на втручання в діяльність працівника правоохоронного органу.

Пленум Верховного Суду відмітив, що *під втручанням у діяльність працівника правоохоронного органу слід розуміти* конкретні дії, спрямовані на перешкоду у виконанні цим працівником службових обов'язків або на досягнення прийняття неправомірного рішення (це умовляння, шантажування потерпілого, погрози відмовити у наданні законних благ тощо). Вплив на працівника шляхом захоплення його родичів як заручників охоплюється ст. 147 КК (захоплення заручників) або 349 КК (захоплення представника влади) і додаткової кваліфікації за ст. 343 КК не потребує.

Злочин вважається закінченим з моменту будь-якого впливу на працівника правоохоронного органу. До працівників правоохоронних органів належать: працівники суду, міліції, СБУ, митних органів, органів охорони державного кордону, державної податкової інспекції, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інших органів, які здійснюють правоохоронні функції. Вплив на технічних працівників цих органів повинен кваліфікуватись за іншими статтями, а не за ст. 343 КК.

Під виконанням службових обов'язків слід розуміти діяльність цих осіб, пов'язану зі здійсненням функцій, покладених на них законами та іншими нормативними актами (наказами, інструкціями, положеннями тощо).

Під незаконним слід розуміти рішення працівників правоохоронних органів, що суперечать вимогам закону.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Обтяжуючі обставини (ч. 2 ст. 343 КК):

- 1) перешкоджання запобіганню злочину;
- 2) перешкоджання затриманню злочинця;
- 3) вчинення таких дій службовою особою з використанням службового становища.

Ст. 344. Втручання в діяльність державного діяча

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що невиконання державним діячем службових обов'язків або прийняття ним незаконного рішення внаслідок незаконного втручання зло-

чинця у його діяльність може призвести до порушення прав людини, інтересів підприємств, установ і організацій, негативних наслідків державного значення. Крім цього, підривається авторитет державного діяча.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на втручання в діяльність державного діяча (умовляння, шантажування, погроза тощо).

Вплив на діяча шляхом підкупу слід кваліфікувати як давання або замах на давання хабара (*ст. 369 КК або ч. 2 чи 3 ст.ст. 15 і 369 КК*).

Якщо це спричиняється заподіянням тілесних ушкоджень, побоїв, мордування, катування тощо, скоєне слід кваліфікувати за ч. 2 або 3 ст. 346 КК, а при знищенні майна – за сукупністю злочинів, передбачених ст. 344 та ст. 352 КК.

Незаконність впливу означає, що такі дії суперечать закону чи підзаконному акту.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення дій (впливу) на потерпілого від злочину незалежно від того, чи вдалося перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконного рішення.

Потерпілими від цього злочину можуть бути лише особи, перераховані у диспозиції статті (Президент України, Голова Верховної Ради України та інші особи, перелічені у диспозиції ст. 344 КК).

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Суб'єктом є будь-яка особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 16 років.

Ст. 345. Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що такими діями порушується або може бути порушена нормальна робота правоохоронного органу, створюються перешкоди для виконання ними своїх службових обов'язків, підривається їх авторитет, заподіюється шкода їх здоров'ю або здоров'ю близьких родичів.

Об'єктом злочину є безпека працівника правоохоронного органу, його здоров'я та здоров'я близьких родичів, а також його майнові інтереси.

Об'єктивна сторона характеризується активними діями.

Це, зокрема: 1) погроза убивством; 2) погроза насильством; 3) погроза знищення або пошкодження майна; 4) заподіяння потерпілому побоїв; 5) заподіяння легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень; 6) заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

Слово «погроза» в словнику української мови визначено як обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність; можливість або неминучість виникнення, настання чогось небезпечного, прикрого для кого-небудь.

Термін «насильство» визначено як застосування фізичної сили до кого-небудь, застосування сили для досягнення чого-небудь, примусовий вплив на когось.

Під погрозою убивством слід розуміти виражений у відповідній формі і доведений до працівника правоохоронного органу намір позбавити його життя або життя його близьких родичів.

Згідно з постановою ПВСУ «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» від 26 червня 1992 р. за № 8, на відміну від погрози убивством (ст. 129 КК), для кваліфікації дій за ч. 1 ст. 345 КК наявність реальних підстав побоювання потерпілим виконання погроз не є обов'язковою.

Під погрозою насильством – погроза заподіяння потерпілому побоїв, мордування, катування чи тілесних ушкоджень.

Під погрозою знищення чи пошкодження майна – погроза його знищення будь-яким способом (підпал, вибух, затоплення водою тощо).

Під майном слід розуміти як рухоме (гроші, цінні папери, носильні речі, автомобілі, мотоцикли, худоба тощо), так і нерухоме (жилий будинок, дача, плодючі та інші насадження, посіви тощо).

Знищення майна – це доведення його до повної непридатності використання за призначенням; пошкодження – це погіршення його якості, зменшення цінності, приведення на деякий час у стан, не придатний для використання за цільовим призначенням.

Потерпілими від злочину можуть бути лише працівники правоохоронних органів та їх близькі родичі. Ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. до таких працівників відносить:

працівників прокуратури, внутрішніх справ, СБУ, митних органів, охорони державного кордону, державної податкової адміністрації, державної контрольно-ревізійної служби, рибохорони, державної лісової охорони, інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Повноваження цих органів визначено в законах, положеннях, наказах, інструкціях тощо.

Посягання на технічних працівників цих органів – секретарів, спеціалістів, операторів, робота яких не пов'язана з правозастосовними чи правоохоронними функціями, має кваліфікуватися як злочини проти особи, власності тощо.

Термін «у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків» означає, що злочинні дії можуть бути вчинені під час виконання ними службових обов'язків і у вільний від роботи час в межах своїх повноважень з власної ініціативи (наприклад, у відпустці). Відповідальність за такі дії буде й тоді, коли це пов'язано з виконанням службових обов'язків у майбутньому або помстою за службову діяльність у минулому.

Якщо такі дії пов'язані з грубим порушенням громадського порядку, їх слід кваліфікувати за сукупністю злочинів (ст. 345 та 296 КК).

Близькими родичами, згідно зі ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників правоохоронних органів», є: батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Мета – перешкодити виконанню потерпілим своїх обов'язків або домогтися прийняття неправомірного рішення чи помститися йому за службову діяльність.

Суб'єкт злочину-загальний. Вік залежить від характеру вчинення дій та тяжкості наслідків. За дії, передбачені ч. 1 ст. 345 КК, та за умисне заподіяння побоїв чи легких тілесних ушкоджень (ч. 2 ст. 345 КК) відповідальність настає з 16-річного віку.

Якщо винний умисно заподіяв потерпілому середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження (ч. 1 і ч. 3 ст. 345 КК), відповідальність настає з 14-річного віку (ст. 22).

Кваліфікуючі ознаки: за ч. 2 ст. 345 КК – заподіяння побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень; за ч. 3 – заподіяння тяжкого тілесного ушкодження; за ч. 4 – діяння, вчинені організованою групою.

Ст. 346. Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча

Ця Ст. є новою в Кримінальному кодексі. Раніше, за Кодексом 1960 року, такі дії кваліфікувалися як злочини проти особи.

Об'єктом злочину є нормальна діяльність владних повноважень вищих службових осіб держави, нормальна робота об'єднань громадян, якими є політичні партії.

Потерпілими від злочину в цій статті можуть бути тільки особи, перераховані в диспозиції ст.346 КК (Президент України, Голова Верховної Ради тощо).

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 346 КК, - висловлення погрози убивством, заподіяння шкоди здоров'ю, знищення або пошкодження майна, а також викрадення або позбавлення волі потерпілих. Реальність здійснення такої погрози на кваліфікацію дій винного не впливає. Погроза може бути усною (по телефону, в особистій розмові), письмовою, в електронному вигляді тощо.

Частини 2 і 3 ст. 346 КК передбачають відповідальність за заподіяння зазначеним особам середньої тяжкості тілесних ушкоджень чи легких тілесних ушкоджень, нанесення побоїв чи вчинення інших насильницьких дій (ч. 2) та тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3).

Убивство потерпілого слід кваліфікувати за ст. 112 КК, а – вбивство близьких родичів потерпілого має кваліфікуватися за ст. 115 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини (умисел прямий).

Мотив – злочин вчиняється у зв'язку з державною чи громадською діяльністю зазначених осіб.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 346 КК, є фізична особа, яка досягла 16-річного віку; ч. 2 і ч. 3 цієї статті – особа, яка на момент вчинення злочину досягла 14-річного віку.

Ст. 347. Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу

Об'єкт злочину – нормальна діяльність правоохоронних органів, а також майно працівників цих органів або їхніх близьких родичів.

Предметом злочину є майно, що належить працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні дій, спрямованих на знищення або пошкодження майна, що належить працівникові органу або його близьким родичам у зв'язку з виконанням працівником службових обов'язків.

Кваліфікуючі ознаки цього злочину полягають у пошкодженні чи знищенні майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, а також у спричиненні загибелі людей чи інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 347 КК). Розмір матеріальної шкоди на кваліфікацію злочину не впливає.

Суб'єктивна сторона складу злочину – умисна форма вини. Якщо винний, маючи намір знищити чи пошкодити майно працівника правоохоронного органу (а це майно належало сторонній особі – не працівникові), то відповідальність буде за сукупністю злочинів: замах на майно працівника (ст. 15 і ст. 347 КК) та за знищення майна (ст. 194 КК).

Мотив злочину – у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Суб'єкт злочину: ч. 1 ст. 347 КК – фізична особа, яка досягла 16-річного віку; ч. 2 ст. 347 КК – особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 14 років.

Ст. 348. Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військово-службовця

Посягання на життя є умисне убивство або замах на умисне убивство хоча б однієї із зазначених у ст. 348 КК осіб (п. 14

постанови ПВСУ від 26 червня 1992 р. № 98 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів та працівників правоохоронних органів»).

Потерпілими від злочину можуть бути працівники правоохоронних органів, їх близькі родичі, члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовці.

Аналогічні дії щодо інших представників влади чи громадськості, а також службових осіб і окремих громадян кваліфікуються за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК.

Під виконанням службових обов'язків працівником правоохоронного органу є дії, пов'язані з проведенням оперативно-розшукових заходів, дізнання, досудового слідства, дії по охороні громадського порядку, навколишнього природного середовища, здійснення різноманітних перевірок тощо.

Службові обов'язки працівника правоохоронного органу передбачені відповідними законами та підзаконними актами.

Посягання на життя члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю, яка не відноситься до охорони громадського порядку, або на ґрунті особистих стосунків оцінюється як злочин проти особи і кваліфікується за ст. 115 КК.

Злочин буде закінченим з моменту замаху.

Об'єкт злочину – є нормальна робота правоохоронних органів та інших осіб, зазначених у диспозиції статті, а також життя цих осіб.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями, спрямованими на позбавлення життя зазначених в законі осіб.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини, умисел тільки прямих.

Якщо в діях не вбачається умислу, то вони (діяння) будуть кваліфікуватися за статтями Кодексу, які передбачають відповідальність за злочини проти особи.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, осудна, якій сповнилося 14 років.

Ст. 349. Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника

Злочин, передбачений ст. 349 КК, посягає на фізичну свободу (волю) людини, її особисту недоторканність.

Таким чином, *об'єктом злочину* є свобода представника влади або працівника правоохоронного органу.

Об'єктивна сторона злочину «...виражається у двох діяннях: захопленні та триманні як заручника представника влади, працівника правоохоронного органу або їх близького родича.

Захоплення заручника – це протиправне, насильницьке обмеження фізичної можливості однієї особи або декількох осіб вільно за своїм бажанням рухатись у просторі. Тримання заручника – це протиправне насильницьке перешкоджання виходу заручника на свободу».

Злочин вважається закінченим з моменту фізичного обмеження волі заручника та початку перешкоджання виходу його на волю.

Тримання припиняється з моменту втечі з місця тримання, звільнення злочинцями чи іншими особами чи смерті.

Захоплення заручника може вчинятися таємно, відкрито, шляхом обману, зловживання довірою, з використанням службового становища, з використанням насильства, одурманювальних речовин, наркотиків тощо.

Тримання може здійснюватись шляхом зв'язування, приковування, закриттям у приміщенні, контейнері, цистерні, машині, фургоні, салоні літака, тримання під прицілом вогнепальної зброї, обгородженим дротом, який знаходиться під напругою або з'єднаний з вибухівкою тощо.

Заручник – це особа, яка затримана насильницьким чи іншим чином з метою примусити державу, організацію, установу чи іншу юридичну або фізичну особу виконати певні вимоги або зобов'язання.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом та спеціальною метою: спонукання державної чи іншої установи, підприємства, організації або службової особи вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Спонування супроводжується, як правило, погрозою позбавити життя заручника, заподіяти йому тілесне ушкодження, тримати його в неволі невизначений час.

Суб'єктом злочину є особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 14 років.

Ст. 350. Погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Злочин являє собою погрозу убивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна загальнонебезпечним способом. Погрозу спричинити тілесні ушкодження меншого ступеня тяжкості, знищити чи пошкодити майно не загальнонебезпечним способом не можна кваліфікувати за ст. 350.

Загальнонебезпечний спосіб знищення майна – це дії, небезпечні для життя і здоров'я людей, а також майна інших фізичних та юридичних осіб, довкілля (наприклад, шляхом підпалу, вибуху, затоплення, улаштування аварії, катастрофи та іншим способом).

Погроза заподіяти тяжкі тілесні ушкодження – це обіцянка заподіяти потерпілому тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, позбавити його будь-якого органа або його функцій, перервати вагітність тощо.

За ч. 1 ст. 350 КК, *злочин буде закінчений з моменту*, коли погроза була доведена до відома службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Потерпілими тут можуть бути:

- 1) службові особи;
- 2) громадяни, які виконують громадський обов'язок;
- 3) близькі родичі цих осіб.

До громадян, які виконують громадські обов'язки, відносяться особи, які беруть активну участь у діяльності громадських організацій, громадському житті і виробничій діяльності підприємства, установи, організації.

Це, зокрема:

- представники громадськості, які охороняють громадський порядок,
- окремі громадяни, які беруть участь у запобіганні або присіканні злочинів, порушень громадського порядку тощо.

Не можуть визнаватися потерпілими від цього злочину члени партій, рухів, профспілок, члени ініціативних груп із всеукраїнського референдуму, громадяни, які здійснюють свої виборчі права, оскільки відповідальність за погрозу, направлену на

перешкоджання здійсненню ними своїх громадських обов'язків, прав людини й громадянина передбачена статтями розділу V "Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина".

Представниками громадськості, які охороняють громадський порядок, є особи, які виконують доручення по охороні громадського порядку: позаштатні співробітники міліції – під час мітингів, демонстрацій, походів, проведення зборів тощо. Це члени будинкових, вуличних, селищних комітетів (*Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2000 р.*).

Суб'єктивна сторона злочину: ч. 1 ст. 350 КК – прямий умисел; ч. 2 і 3 – непрямий умисел.

Мета злочину – добитися припинення службової чи громадської діяльності або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує (ч. 1), та помсти за діяльність (ч. 2 і 3).

Суб'єктом злочину: за ч. 1 і ч. 2 ст. 350 КК є особа, яка досягла 16-річного віку, а за ч. 3 – 14-річного віку.

Ст. 351. Перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради

Об'єктом злочину є нормальна робота органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Об'єктивна сторона злочину за ч. 1 ст. 351 КК виражається в перешкоджанні діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради, тобто у невиконанні їх законних вимог; створення штучних перешкод у їхній роботі, надання їм завідомо неправдивої інформації. За ч. 2 ст. 351 КК – невиконання законних вимог комітетів Верховної Ради України чи тимчасово слідчих комісій ВРУ, створення штучних перешкод у їх роботі, надання недостовірної інформації.

Прийнято Закони України: «Про статус народного депутата України» в редакції від 22 березня 2001 р., «Про статус депутатів місцевих рад народних депутатів» від 4 лютого 1994 р. Депутатам надані широкі повноваження (безперешкодно відвідувати підприємства, організації, вимагати негайного припинення порушення прав громадян тощо).

Депутатський запит – це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету ВРУ до Президента України, до

органів ВРУ, до КМУ, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на території України, незалежно від підпорядкування і форм власності, дати офіційні відповіді на запити, віднесені до їх компетенції (п. 2 ст. 25 Закону).

Під невиконанням службовою особою законних вимог народного депутата слід розуміти ігнорування пред'явлених вимог або таке їхнє виконання, яке не дає можливості вирішити певну проблему.

Під створенням штучних перешкод у роботі треба розуміти ненадання можливості депутату виконувати свої обов'язки, створення несприятливих умов для роботи тощо.

Під наданням неправдивої або недостовірної інформації – надання інформації, що не відповідає дійсності.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Суб'єктом може бути лише службова особа (спецсуб'єкт), до якої була звернена законна вимога депутата будь-якого рангу, або вимога комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України.

Ст. 352. Умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок

Об'єктом злочину є нормальна робота органів державної влади, місцевого самоврядування та діяльність об'єднань громадян.

Предмет злочину – майно, що є власністю службової особи, громадянина, який виконує громадський обов'язок, чи їхніх близьких родичів.

Майно – від особистих речей особи до автомобіля, будівель та іншої нерухомості.

Об'єктивна сторона злочину характеризується знищенням або пошкодженням майна згаданих осіб у зв'язку зі службовою чи громадською діяльністю.

Обтяжуючі обставини – ч. 2 ст. 352 КК є знищення майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним спосо-

бом, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини. Умисел може бути прямим і непрямим. Такі дії обов'язково вчиняються у зв'язку з виконанням службовою особою своїх службових обов'язків, а громадянином – громадських обов'язків.

Суб'єктом злочину є фізична особа, яка досягла 14-річного віку.

Ст. 353. Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи

Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи має місце тоді, коли приватна особа видає себе за службову особу та використовує відповідні повноваження шляхом введення в оману інших осіб. Наприклад, видає себе за працівника правоохоронного органу та проводить певні слідчі дії, затримання особи тощо, або видає себе за працівника податкових органів та проводить незаконні дії, спрямовані на вилучення документів тощо.

Об'єктом злочину є нормальна діяльність та авторитет правоохоронних органів, органів влади та управління.

Об'єктивна сторона злочину полягає в діях:

1) самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи;

2) вчинення з використанням самовільно присвоєних владних повноважень або звання службової особи будь-якого суспільно небезпечного діяння.

Ст. 353 КК передбачає відповідальність за самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи, а не повноважень особи певної професії, наприклад, професії пожежника, електрика, сантехніка, лікаря тощо.

Під суспільно небезпечним діянням треба розуміти правопорушення такими особами, за які передбачається кримінальна чи адміністративна відповідальність.

Якщо вчинені діяння мають ознаки самостійних злочинів, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів (*ст. 353 КК та ст. 190 КК*). Так само підлягає відповідальності за ст. 353 КК

особа, яка звільнена з посади та вже втратила відповідні повноваження, але продовжує ними користуватися.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єктом злочину може бути лише приватна особа, яка досягла віку 16 років.

Ст. 354. Одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації.

Згідно з приміткою до цієї статті, під незаконною нагородою в значному розмірі слід розуміти винагороду, яка в два рази і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Предметом злочину є:

1) матеріальні блага – гроші, товари, речі, рухоме і нерухоме майно, вартість яких може бути виражена в грошовому еквіваленті;

2) вигоди майнового характеру – майнові права, будь-які дії на послуги майнового характеру (право користування майном чи право вимагати виконання зобов'язань майнового характеру).

Під діями і послугами майнового характеру слід розуміти передачу майнових вигод чи відмову вщ них, відмову від прав на майно, безоплатне надання послуг майнового характеру, виконання робіт (будівельних, ремонтних), надання санаторних путівок, проїзних квитків тощо.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, пов'язаних з отриманням працівником державного підприємства, установи чи організації шляхом вимагання у будь-якому вигляді матеріальних благ чи вигод майнового характеру за виконання чи невиконання будь-яких дій з використанням займаного ним на підприємстві, в установі чи організації становища.

Злочин має формальний склад і буде закінченим з моменту отримання незаконної винагороди.

Одержання винагороди карається, коли було вимагання; одержання винагороди-подяки не є злочином.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Умисел при цьому прямий – корисливий мотив і мета незаконного збагачення. Злочин буде і тоді, коли матеріальні блага передаються родичам винного.

Суб'єктом злочину є будь-який працівник, який працює на державних підприємствах, в установах чи організаціях і може вчинити (не вчинити) певні дії в інтересах іншої особи, за які суб'єкт вимагає винагороду (наприклад, лікар вимагає гроші за хірургічну операцію).

Ці дії відмежовуються від одержання хабара за суб'єктом злочину. *При одержанні хабара суб'єктом є тільки службова особа.*

Ст. 355. Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань

Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань – злочин, що посягає на суспільно-правові відносини, визнані забезпечувати дотримання відповідних правил, які встановлюють певний порядок виникнення та реалізація зобов'язувальних прав громадян. Елементом цивільних правовідносин є цивільно-правові зобов'язання, змістом яких є обов'язок однієї особи (боржника) вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, як от: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо, або уриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Цивільно-правові зобов'язання виникають з таких юридичних фактів:

- угод, передбачених законом, або таких, які йому не суперечать;
- адміністративних актів, у тому числі актів планування;
- в результаті відкриттів, винаходів, рацпропозицій, створення творів науки, літератури, мистецтва;
- заподіяння шкоди іншій особі, а також придбання або збереження майна за рахунок коштів іншої особи без достатніх підстав;
- інші дії громадян і організацій, що тягнуть за собою цивільно-правові зобов'язання;
- події, з якими закон пов'язує настання цивільно-правових наслідків.

Здійснення примушування до потерпілого, винна особа намагається таким чином реалізувати недійсні угоди. Дійсна угода надає права, якими особа володіє на законних підставах (право

повернення боргу за договором позики). Відносно дійсними (заперечними) є угоди, укладені неповнолітніми особами віком від 15 до 18 років, громадянами, обмеженими в дієздатності.

З об'єктивної сторони злочин характеризується активними діями – вимогою виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання. Це зокрема:

- вимоги до потерпілого виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання;
- погрози застосувати насильство до потерпілого, а також до його близьких родичів, пошкодити чи знищити майно;
- здійснення таких погроз та спричинення інших тяжких наслідків.

Предмет зобов'язання – це наявні речі, матеріальні або духовні блага (майно, послуги, результати інтелектуальної творчості тощо), у зв'язку з передачею яких і встановлюються обов'язки.

Вимога виконати чи не виконати цивільно-правові зобов'язання – висловлена в категоричній формі пропозиція потерпілому вчинити негайно або в обумовлений час передбачені зобов'язанням дії щодо його предмета або не вчиняти їх.

Погроза насильства над потерпілим або його близьким родичами чи погроза пошкодження чи знищення майна – це погроза вчинити негайно чи в майбутньому ці дії якщо потерпілий не виконає пред'явленої вимоги. Погроза має бути реальною.

Пошкодження майна – це погіршення його якості, зменшення цінності, приведення його на якийсь час у непридатний для використання стан.

Знищення майна – це доведення його до повної непридатності, коли воно або перестає існувати, або втратило свою цінність (руйнування меблів, побутових приладів, пошкодження автомобіля тощо).

Насильство, що не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого, це легке тілесне ушкодження, нанесення побоїв, ударів, позбавлення волі.

Небезпечне для життя чи здоров'я насильство – це легке тілесне ушкодження з короткочасним розладом здоров'я, середньої тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження, мордування, катування, введення наркотиків.

Інші тяжкі наслідки – позбавлення життя, згвалтування, убивство з необережності, заподіяння великої матеріальної шкоди стороннім особам.

Злочин вважається закінченим з моменту пре'явлення вимоги виконати чи не виконати цивільно-правові обов'язки, поєднані з погрозою застосувати насильство чи знищити майно, незалежно від наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини, умисел прямий.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, що досягла на момент вчинення злочину 16-ти років. Нею може бути особа, яка за гроші діє в інтересах кредитора.

Ст. 356. Самоуправство

Об'єктом злочину є порядок вирішення питань, які тягнуть певні правові наслідки.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями, які характеризуються трьома ознаками:

- 1) має місце самовільне вчинення дій всупереч установленому законом порядку;
- 2) правомірність цих дій оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією;
- 3) внаслідок вчинення таких дій заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника.

Самовільність вчинення дій передбачає, що винний знає порядок вчинення певних дій, але свідомо йде на їхнє порушення – всупереч установленому законом порядку.

Оспорювати правомірність дій винного можна які через позов до суду, так і зверненням до правоохоронних органів з відповідною заявою про незгоду з діями винного спробами перешкодити винному вчинювати самовільно дії (наприклад, самовільне захоплення землі, самовільне будівництво тощо).

Склад злочину матеріальний, тобто злочин буде закінченим з моменту настання наслідків – заподіяння внаслідок самовільних дій значної шкоди інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника.

Значна шкода повинна встановлюватися в кожному випадку окремо з урахуванням всіх обставин справи. Якщо шкода є матеріальною, то вона не може бути меншою ніж сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (*примітка до ст. 185 КК*).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною виною стосовно дій і необережністю стосовно наслідків, що настигли.

Мотиви вчинення самоуправства різні (відсутність житла, тривалий розгляд судом цивільної справи про відшкодування матеріальних збитків, помста тощо). Вони не впливають на кваліфікацію злочинів, повинні враховуватися судом при призначенні покарання.

Добросовісна помилка особи в законності своїх дій не дає підстав для притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності за самоуправство.

Суб'єкт злочину – фізична особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-ти років.

Ст. 357. Викрадення, привласнення, вимагання окументів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження

Об'єктом цього злочину є встановлений порядок функціонування установ, підприємств, організацій незалежно від форми власності.

Предметом злочину є офіційні документи, штампи, печатки, приватні документи (*ч. 1 ст. 357 КК*); особливо важливі документи, штампи, печатки (*ч. 2 цієї статті*); паспорт або інший важливий особистий документ (*ч. 3 ст. 357 КК*).

«*Документ* – це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носієві...».

Інформація -документальні чи прилюдно оголошені відомості про події, явища, що відбуваються в суспільстві, державі, навколишньому середовищі (Ст. 27 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992р.).

Штampi і печатки – це спеціальні прилади (форми), на яких міститься рельєфне чи заглиблене дзеркальне зображення текстів, знаків, малюнків та інших позначок для одержання відбитків на папері, нетканих матеріалах, металі, сургучі, воску тощо.

Штampi і печатки бувають двох видів:

1) для посвідчення документів, їхнього офіційного характеру з найменуванням та іншими реквізитами підприємства, установи, організації.

Частина їх містить зображення герба держави (гербова печатка);

2) для посвідчення визначених фактів, що мають юридичне значення, для пломбування приміщення, вантажів, поштових відправлень, посвідчення, сплачення коштів тощо.

Предметом злочину можуть бути лише документи офіційні, штampi і печатки, а також приватні документи, що зберігаються на підприємствах, в установах і організаціях.

Офіційними є документи, штampi, печатки, що видаються чи використовуються для посвідчення фактів, які мають юридичне значення, тільки державними, громадськими або іншими підприємствами незалежно від форми власності і приватними особами, яких наділено відповідними повноваженнями або які мають ліцензію на право здійснювати функції, пов'язані з посвідченням тих фактів, що мають юридичне значення (приватний адвокат, нотаріус тощо).

Паспорт – документ, що засвідчує особу власника і його належність до визначеної держави.

Інші важливі особисті документи – це документи, що засвідчують установлені важливі факти і події в житті особи (атестат зрілості, диплом про закінчення навчального закладу, свідоцтво про народження, трудова книжка, посвідчення про нагородження), а також документи, що надають певні права і звільняють від обов'язків. Наприклад, медичні документи про стан здоров'я, посвідчення про право керування автотранспортом, перепустка, службове посвідчення працівника правоохоронного органу тощо.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях: викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння шляхом шах-

райства та зловживання службовим становищем; знищення, пошкодження, приховування.

Знищення – приведення документів, штампів, печаток у такий стан, коли вони втрачають зафіксовану на них інформацію (спалюванням, травленням кислотою, розбиттям, роздавлюванням, розриванням, втратою тексту документа з неможливістю його відновлення, наприклад, знищення комп'ютерного файлу).

Пошкодження – приведення цих предметів в непридатний стан для подальшого користування за призначенням або часткової втрати інформації.

Приховування – дії, спрямовані на неможливість використання офіційного документа, тобто поміщення їх в місця, що неможливо їх використати.

Злочин вважається закінченим з моменту закінчення зазначених вище дій.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини (умисел прямий), мотив – корисливий або інші особисті інтереси особи, що вчинила ці діяння (дезорганізація роботи підприємства, особисті неприязні відносини чи бажання помститися особі, в якій знаходяться документи, тощо).

Суб'єкт злочину є фізична особа, яка досягла 16-ти років.

Обтяжуючі ознаки: за ч. 2 ст. 357 КК – порушення роботи підприємства, установи чи організації, злочинні дії щодо особливо важливих документів.

Порушення роботи підприємства, установи чи організації виражається в неможливості виконання ними повністю чи частково певних дій, наприклад, посвідчення копій документів або договорів у нотаріальному порядку, здійснення фінансово-господарської діяльності тощо.

Питання про визначення документа особливо важливим слід вирішувати в кожному випадку з урахуванням важливості фактів, що посвідчені в документі, розміру матеріальних втрат і збитків тощо (гербові печатки, кримінальні й цивільні справи, нотаріально посвідчені договори, записи актів громадянського стану та інші).

Частина 3 ст. 357 КК передбачає кару за незаконне заволодіння будь-яким способом паспортом або іншим важливим особистим документом.

Ст. 358. Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів

Об'єктом злочину є нормальна діяльність установ, підприємств, організацій незалежно від форми власності.

Предметом злочину є:

1) посвідчення або інший документ, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією громадянином – підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи, і який надає права або звільняє від обов'язків;

2) офіційні печатки і штампи організацій незалежно від форми власності;

3) офіційні бланки підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності.

«Бланк – це друкowana стандартна форма якогось документа, виготовлена на папері чи пластиковому носіїві, що заповнюється окремо конкретними даними. Бланки призначаються для друкування на них текстів офіційних листів підприємств, установ, організацій, різного виду документів (фінансових, облікових, статистичних, нотаріальних тощо).»

Після заповнення бланка і підписання його посадовою особою він стає документом. Постановою КМ від 19 квітня 1993 року № 283 затверджена номенклатура бланків цінних паперів і документів суворого обліку, що виготовляються за ліцензією Мінфіну.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК, полягає в активних діях:

1) підроблення посвідчення або іншого документа. Це виготовлення фальшивого посвідчення або іншого документа; внесення в справжнє посвідчення (документ) неправдивих відомостей; внесення змін у текст посвідчення, підроблення на них відбитків штампів, печаток тощо;

2) збут такого документа полягає у його відчуженні будь-яким способом (продаж, обмін, дарування, передача як оплата боргу тощо іншим особам, які повинні усвідомлювати підробку);

3) виготовлення підроблених печаток, штампів чи бланків підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, а також інших офіційних печаток, штампів чи бланків.

Це незаконне виготовлення форм (кліше) або внесення змін у дійсні штампи і печатки, що спотворюють зміст реквізитів, які на них є;

4) збут таких документів, штампів, печаток.

Злочин вважається закінченим з моменту здійснення однієї з названих в ч. 1 ст. 385 дій: а) підробки; б) виготовлення; в) чи збуту.

Частина 2 ст. 358 КК передбачає як кваліфікуючу ознаку злочину повторність і вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб.

Повторність визначається як здійснення тотожних дій, наприклад:

послідовна підробка одного, потім іншого документа або кожної з дій, передбачених диспозицією ст. 358 КК. Наприклад, підробка документа, потім підробка печатки.

Використання підробленого документа – це його подання на підприємства, до установ і організацій незалежно від форми власності для придбання прав чи звільнення від обов'язків, а також надання підробленого посвідчення або документа службовій чи приватній особі з тією ж метою. Пред'явлення підробленого посвідчення «Ветерана праці» для проїзду в метрополітені утворює склад злочину, передбаченого ч. 3 ст. 358 КК.

Злочин вважається закінченим з моменту подання або пред'явлення підробленого посвідчення, документа незалежно від наслідків, що настали.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини і мета – використання зазначених предметів як самим підроблювачем, так і іншими особами.

Немає цієї мети, немає і злочину (наприклад, виготовив печатку, щоб показати товаришам свою майстерність тощо).

Суб'єкт – будь-яка особа, яка на момент вчинення злочину досягла віку 16-ти років.

Ст. 359. Незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації

Об'єктом злочину є встановлений порядок одержання інформації державними органами, а також приватне життя громадян.

Предметом злочину є спеціальні технічні засоби: устаткування, апаратура, прилади, препарати та інші вироби – для негласного отримання інформації під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (прослуховування телефонних розмов, зняття інформації з каналів зв'язку тощо).

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, що проявляються в незаконному використанні технічних засобів для незаконного отримання інформації.

Порядок використання спеціальних технічних засобів визначається, насамперед, КПК, Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про Службу безпеки», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», відомчими нормативними актами. Згідно з ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» в редакції від 18 січня 2001 р. негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації проводиться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника.

Про отримання такого дозволу суду, або про відмову в ньому зазначені особи повідомляють прокуратуру протягом доби.

Кваліфікуючі ознаки злочину – повторність вчинення злочину (за попередньою змовою групою осіб або організованою групою, або заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб).

Повторним слід вважати незаконне використання спецзасобів негласного отримання інформації (прослуховування), якщо буде встановлено, що протягом невеликого проміжку часу в один день прослуховувались кілька розмов громадянина.

Істотною шкодою є така, що перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян у сто разів і більше (ст. 364 КК – зловживання владою).

Нематеріальні наслідки – банкрутство партнера по бізнесу, розлучення подружжя. Злочин, передбачений ч. 2 ст. 359 КК, є матеріальним.

Злочин вважається закінченим з моменту початку використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Суб'єктивна сторона – умисна вина. Стосовно істотної шкоди вина може бути необережною.

Суб'єкт – будь-яка особа, яка досягла 16 років. Вчинення злочину службовою особою може кваліфікуватись за ст. 365 КК (перевищення влади або службових повноважень).

Співучасники службової особи несуть відповідальність за співучасть у злочині.

Ст. 360. Умисне пошкодження ліній зв'язку

Об'єктом злочину є нормальна робота ліній зв'язку, що забезпечує роботу підприємств, установ, організацій.

Предмет злочину: 1) лінії електричного зв'язку (кабельні, радіорелейні, повітряні, проводового мовлення); 2) споруди зв'язку; 3) обладнання, що входить до складу ліній електрозв'язку.

Електричний зв'язок – це будь-яка передача, прийом знаків, сигналів, сполучень, письмового тексту тощо.

Споруди зв'язку – це споруди, вежі, антени, повітряні й кабельні лінії, проміжні та кінцеві пристрої, що використовуються в лініях зв'язку для організації різного виду зв'язку.

Обладнання ліній зв'язку – це споруди зв'язку, різного роду технічне обладнання, прилади, що є частинами ліній зв'язку, і використовуються для організації їх роботи.

Об'єктивна сторона – характеризується активними діями, спрямованими на пошкодження ліній зв'язку.

Склад злочину – матеріальний. Він буде закінченим з моменту пошкодження предмету злочину.

Суб'єктивна сторона – умисна вина стосовно вчинюваних діянь і необережність стосовно наслідків.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-ти років.

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН (КОМП'ЮТЕРІВ), СИСТЕМ ТА КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖ І МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗКУ

Розділ із змінам, внесеними згідно із ЗУ від 05.06.2003 р. № 908-IV

Загальна характеристика злочинів. Родовий об'єкт і предмет цих злочинів. Види злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж.

Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж. Об'єктивна сторона злочину, її форми. Поняття незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і розповсюдження вірусу. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Кваліфікуючі ознаки злочину.

Викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної Інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем. Предмет злочину. Об'єктивна сторона злочину, її форми. Зміст і значення наслідків. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки злочину.

Порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних систем. Предмет злочину. Об'єктивна сторона злочину. Поняття правил експлуатації електронно-обчислювальних систем. Види і значення наслідків. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона злочину. Важливість встановлення суб'єктивного ставлення особи до порушення правил і до наслідків. Суб'єкт злочину. Кваліфікуюча ознака злочину.

Ст. 361. Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, (комп'ютерів), автоматизованих систем комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (зміни: ЗУ від 23.12. 2004р.)

Об'єктом злочину є встановлений порядок використання зазначених систем.

Предметом злочину є кілька елементів сфери електронного інформаційного забезпечення життя суспільства:

- 1) електронно-обчислювальні машини (ЕОМ);
- 2) програмні матеріали, що забезпечують нормальне функціонування ЕОМ;
- 3) носії інформації;
- 4) системи ЕОМ чи комп'ютерні мережі.

ЕОМ визначається як фізична система (устаткування або комплекс устаткувань), призначена для автоматизації процесу алгоритмічної обробки інформації і обчислень системи АЕОМ (автоматизовані системи (АС) – це системи, що здійснюють автоматизоване оброблення даних, до складу яких входять технічні засоби їхнього оброблення (засоби обчислювальної техніки і зв'язку), а також методи і процедури, програмне забезпечення (ст. 1 Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 року).

До складу системи АЕОМ входить, принаймні, одна АЕОМ (комп'ютер) та периферійні пристрої, що працюють на основі такої АЕОМ: принтер, сканер, модем, сітьовий адаптер, стример та ін.

Комп'ютерна мережа – це комплекс з'єднаних лініями електрозв'язку АЕОМ чи їхніх систем.

Носії комп'ютерної інформації – це будь-які нагромаджувачі даних в інформаційних системах.

Комп'ютерні віруси – це комп'ютерні програми (програми – віруси), які заражають електронні обчислювальні машини (комп'ютери), внаслідок чого комп'ютер виконує небажані дії.

Кримінально-правове значення мають лише ті види комп'ютерних вірусів, які призначені не лише для незаконного проникнення в АЕОМ, їх системи чи комп'ютерні мережі, а які здатні спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації.

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими активними діями:

1) втручання в роботу АЕОМ, їхніх систем чи комп'ютерних мереж;

2) розповсюдження комп'ютерного вірусу шляхом застосування програмних і технічних засобів, призначених для незаконного проникнення в АЕОМ, їхні системи чи комп'ютерні мережі, здатних спричинити перекручення або знищення комп'ютерної інформації чи носіїв такої інформації.

Злочин має матеріальний склад, наслідки у вигляді перекручення чи знищення інформації.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом щодо дій, які вчинюються винним, а стосовно наслідків у вигляді перекручення чи знищення комп'ютерної інформації або їх носіїв може характеризуватись як прямим чи непрямим умислом, так і необережністю в обох її видах.

Суб'єкт злочину – особа, яка досягла 16-річного віку. Нею може бути особа з персоналу АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж і сторонні особи.

Кваліфікуючі обставини (ч. 2 ст. 361 КК) – передбачена відповідальність за три кваліфікованих види складу злочину:

- 1) спричинення істотної шкоди;
- 2) вчинення злочину повторно;
- 3) вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб.

Ст. 361-1. Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут (зміни: ЗУ від 23.1.2004 р.)

Ст. 361-2. Несанкціонований збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації (зміни: ЗУ від 23.12. 2004 р.)

Ст. 362. Несанкціоновані дії з інформацією, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (зміни: ЗУ від 23.12.2004 р.)

Об'єктом злочину є право власності на комп'ютерну інформацію.

Предметом злочину є комп'ютерна інформація.

Інформація, в тому числі комп'ютерна, є правом власності громадян, юридичних осіб і держави. Це створення інформації своїми силами і за свій рахунок. Власник інформації має право здійснювати щодо неї будь-які законні дії.

Ст. 38 *Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.* Комп'ютерна інформація не є окремим видом інформації, вона є формою зберігання статистичної, масової, правової, соціологічної інформації, інформації довідково-енциклопедичного характеру, про діяльність державних органів влади, наукової, технічної та іншої інформації на носіях комп'ютерної інформації.

Об'єктивна сторона злочину полягає в розкраданні, тобто у заволодінні комп'ютерною інформацією шляхом крадіжки, грабежу, розбою, її привласнення або заволодіння внаслідок шахрайства чи зловживання службовою особою своїм службовим становищем, або ж вимаганням такої інформації.

Способи викрадення різні: копіювання, вилучення носіїв, на яких вона зберігається, чи заволодіння ними.

Суб'єктивна сторона -тільки прямий умисел.

Суб'єктом є особа, що досягла 16-річного віку.

Привласнення комп'ютерної інформації та заволодіння службовою особою шляхом зловживання – суб'єкт спеціальний.

Кваліфікуючі ознаки злочину: повторно, попередня змова групи осіб, а ч. 3 ст. 362 КК – істотна шкода (залежить від багатьох обставин: вартості комп'ютерної інформації, збитків, затрат на відновлення змісту інформації тощо).

Ст. 363. *Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється (зміни: ЗУ від 23.12.2004 р.)*

Технічний захист комп'ютерної інформації в АЕОМ, їх системах та комп'ютерних мережах забезпечується комплексом конструкторських, організаційних, програмних і технічних заходів на всіх етапах їх створення й експлуатації.

Об'єктивна сторона злочину виражається в порушенні правил експлуатації АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж (дія чи бездіяльність), визначених:

- 1) власником, уповноваженою ним особою чи розпорядником таких АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж;
- 2) виробником АЕОМ, їх систем, комп'ютерних мереж чи їх програмного забезпечення.

Злочинні наслідки у вигляді:

- 1) витоку інформації внаслідок її викрадення чи копіювання;
- 2) викрадення засобів захисту комп'ютерної інформації;
- 3) перекручення або знищення комп'ютерної інформації чи засобів захисту;
- 4) істотного порушення роботи АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж, а також причинний зв'язок між діями і наслідками.

Викрадення комп'ютерної інформації може бути вчинене шляхом несанкціонованого доступу до неї, приймання й аналізу побічних електромагнітних випромінювань і наводок, використання закладних пристроїв.

Засоби захисту комп'ютерної інформації – це технічні пристрої і (або) технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди несанкціонованого доступу до комп'ютерної інформації. Копіювання комп'ютерної інформації – це її відтворення в електронному вигляді, перенесення на інший носій інформації з використанням програмних або технічних засобів АЕОМ.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом щодо діянь і необережністю щодо наслідків. Саме ж по-

рушення правил експлуатації АЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж може бути як умисним, так і необережним.

Суб'єкт злочину – спеціальний, особа, яка відповідає за експлуатацію АЕОМ, їх мереж чи комп'ютерних мереж.

Кваліфікуючі ознаки злочину – заподіяння істотної шкоди (ч. 2 ст. 363 КК).

Ст. 363-1. Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку (зміни: ЗУ від 23.12.2004 р.)

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ст. 19 Конституції України про підстави, межі та способи діяльності службових осіб. Значення кримінального права в боротьбі з корупцією.

Загальне поняття службового злочину та його основні ознаки. Поняття про службову особу та її види. Система і види службових злочинів.

Зловживання владою або службовим становищем. Об'єктивна сторона. Характеристика діяння. Наслідки злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мотиви злочину. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування цього злочину від заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем.

Перевищення влади або службових повноважень. Об'єктивна сторона. Характеристика діяння. Форми (способи) перевищення влади або службових повноважень. Наслідки злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем.

Службове підроблення. Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Поняття й види службового підроблення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі оз-

наки складу злочину. Співвідношення службового підроблення і зловживання владою або службовим становищем. Відмежування службового підроблення від інших злочинів, пов'язаних із підробкою документів. Кваліфікація злочинного діяння у випадках, коли службове підроблення є способом вчинення або приховування іншого злочину.

Службова недбалість. Об'єктивна сторона. Характеристика й види діяння. Наслідки злочину Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування службової недбалості від зловживання владою або службовим становищем.

Одержання хабара. Предмет злочину, його види. Правова оцінка хабара-підкупу і хабара-винагороди. Об'єктивна сторона. Суб'єктивна сторона злочину: форма вини та мотиви одержання хабара. Суб'єкт злочину.

Характеристика кваліфікуючих ознак одержання хабара. Значення розміру хабара та становища службової особи для кваліфікації цього злочину. Поняття та ознаки вимагання хабара. Відмежування одержання хабара від інших злочинів, пов'язаних з одержанням незаконної винагороди.

Давання хабара. Предмет злочину. Характеристика діяння й момент закінчення цього злочину. Суб'єктивна сторона й суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки складу злочину. Умови звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка дала хабар: поняття та ознаки добровільної заяви про давання хабара й вимагання хабара як умов такого звільнення.

Провокація хабара. Характеристика діяння, поняття та особи провокації хабара. Момент закінчення злочину.

Суб'єктивна сторона злочину, свідомість як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони цього злочину та його мета. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки складу злочину.

Ст. 364 КК. Зловживання владою або службовим становищем

Об'єкт злочину – нормальна діяльність державного апарату управління.

Об'єктивна сторона злочину:

1) використання службовою особою через дію або бездіяльність свого службового становища всупереч інтересам служби;

2) вчинення такого діяння з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб;

3) заподіяння такими діями істотної шкоди державним чи громадським благам, охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб.

Зловживання владою – це умисне використання службовою особою, яка виконує функції представника влади, свого службового становища всупереч інтересам служби.

Такі ж дії, вчинені службовою особою (не представником влади, наприклад, директором заводу), підпадають під поняття «зловживання службовим становищем». Дія повинна бути у прямому зв'язку зі службовим становищем і повноваженням особи.

Вчинення дій усупереч інтересам служби – такі дії, що порушують службові обов'язки і суперечать інтересам державної служби, інтересам підприємства, установи чи організації. Дії, продиктовані, так би мовити, «турботою» про своє підприємство чи установу, вчинені на шкоду іншій організації або за рахунок загальнодержавних інтересів, є службовим зловживанням. Треба довести, що такими діями службової особи спричинено істотну шкоду державним або громадським інтересам, охоронюваним законом правам і інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини, умисел тільки прямий. По відношенні до наслідків вина може бути як умисна, так і необережна.

Корисливий мотив – це прагнення до незаконної матеріальної вигоди (отримання незаконно майна або права на нього, звільнення від особистих матеріальних витрат тощо).

Під іншою особистою заінтересованістю треба розуміти особисті спонукання винного (помста, заздрість, кар'єризм, недобросовісна конкуренція тощо).

Під інтересами третіх осіб – бажання винного незаконним шляхом надати послугу родичу або іншій близькій людині, догодити начальникові з використанням службового становища тощо.

Суб'єктом злочину в цій нормі є тільки службова особа.

Згідно з приміткою до ст. 364 КК, службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Істотна шкода – це матеріальні збитки, які в сто разів і більше перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян (1700 грн.); тяжкі наслідки, які в 250 разів і більше перевищують цей мінімум (4250 грн).

Службовими особами визнаються також іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків.

До службових осіб не відноситься техперсонал (шофер, сторож, охоронець, прибиральниця, посильний, друкарка, технічний секретар, кухар, провідник вагонів тощо).

Не є службовими особами також адвокати, лікарі, учителі, педагоги, вихователі дитячих установ, оскільки їх посади пов'язані із суто професійною діяльністю.

Але якщо обсяг прав і обов'язків таких осіб свідчить про те, що їхні повноваження мають організаційно-розпорядчий характер (наприклад, лікар видає листок тимчасової непрацездатності або дає висновок з приводу встановлення інвалідності, викладач приймає вступні іспити), то вони виступають як службові особи.

Обтяжуючі обставини: за ч. 2 ст. 364 КК – є тяжкі наслідки; за ч. 3 – якщо такі дії вчинені працівником правоохоронного органу.

Ст. 365. Перевищення влади або службових повноважень

Об'єктом злочину є нормальна робота підприємств, установ, організацій.

Об'єктивна сторона злочину характеризується сукупністю трьох ознак:

1) діями службової особи, які явно виходять за межі наданих їй законом прав і повноважень;

2) наслідками у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб;

3) причинним зв'язком між діями та наслідками.

Перевищенням влади визнається вчинення службовою особою дій, що явно виходять за межі її компетенції, якою вона наділена в силу закону, або якщо така особа діє незаконними методами.

Перевищенням службових повноважень визнається вчинення службовою особою дій, що явно виходять за межі її повноважень, якими вона наділена в силу займаної посади (директор заводу), тобто вчинення дій, які ця особа не правомочна виконувати.

До них належать дії:

1) які є компетенцією вищестоящої службової особи даного відомства чи службової особи іншого відомства;

2) вчинення одноособове дій, тоді як вони могли бути здійснені лише колегіальне;

3) вчинення дій, які дозволяються тільки в особливих випадках, з особливого дозволу і з особливим порядком проведення – за відсутності цих умов;

4) дії, які ніхто не мав права виконувати або дозволяти (п. 4 постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про перевищення влади або посадових повноважень» від 27.12.1985 № 2). Ці дії відмежовують перевищення влади від зловживання владою.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна вина по відношенню до дій, а по відношенню до наслідків – вина може бути як умисною, так і необережною.

Суб'єкт злочину – спеціальний, тільки службова особа. Якщо дії службової особи, крім зловживання владою чи перевищення влади, мають ознаки іншого злочину, то такі дії кваліфікуються за сукупністю злочинів.

Кваліфіковані ознаки злочину: за ч. 2 ст. 365 КК є перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося:

а) насильством;

б) застосуванням зброї;

в) болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого діями;

г) за ч. 3 – якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки.

Ст. 366. Службове підроблення

Об'єктом злочину є нормальна діяльність службових осіб, пов'язана з виготовленням та використанням документів, авторитет органів влади і управління.

Предметом злочину є офіційні документи, належним чином оформлені акти, що засвідчують факти та події, які мають юридичне значення, а також мають властивість породжувати певні правові наслідки у вигляді виникнення зміни або припинення правовідносин.

Документ – це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці або на іншому носіїві (*ст. 27 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.*).

Офіційними вважаються документи, які виходять від службових осіб, що їх склали або видали від імені державних органів, а також установ, підприємств і організацій, незалежно від форми власності. Сюди також входять документи приватних осіб, які перебувають у віданні державних чи громадських організацій (наприклад, довіреність на отримання зарплати).

Об'єктивна сторона характеризується такими активними діями (ч. 1 ст. 366 КК):

- 1) внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей;
- 2) інше підроблення документів;
- 3) складання завідомо неправдивих документів;
- 4) видача завідомо неправдивих документів.

Внесення службовою особою в офіційний документ неправдивих відомостей означає, що із зовнішньої сторони документ оформлений правильно (справжній бланк, підпис, печатка), даних, які за своїм змістом хоча б частково не відповідають реальній дійсності.

Складання неправдивих документів – це внесення в документ, який із зовнішньої сторони оформлений правильно, відомостей, які за своїм змістом повністю не відповідають дійсності.

Підроблення документів – повна або часткова зміна змісту вже оформленого справжнього документа, а також складання до-

кумента з внесенням в нього даних, які повністю або частково не відповідають дійсності і засвідчення його підробленим підписом або печаткою.

Підробку документів виявляють за допомогою криміналістичної експертизи.

Видача завідомо неправдивого документа може бути здійснена службовою особою, яка його склала. Вказана видача буде і у випадку, коли службова особа видала документ, підроблений іншою особою.

Злочин буде закінчений з моменту внесення службовою особою в офіційний документ неправдивих відомостей, а при видачі документа – з моменту його передачі зацікавленій фізичній або юридичній особі.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини (умисел прямих). Якщо підробка пов'язана із вчиненням іншого злочину, то такі діяння кваліфікуються за сукупністю злочинів (ст. 366 КК і статті, що передбачають відповідальність за цей злочин).

Суб'єктом злочину може бути лише службова особа (спецсуб'єкт).

Тяжкими наслідками (*ч. 2 ст. 366 КК*) будуть вважатися такі, які заподіяли шкоду, яка в 250 разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Ст. 367. Службова недбалість

Об'єктом злочину є нормальна діяльність підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності.

Об'єктивна сторона характеризується трьома ознаками (*ч. 1 ст. 367 КК*):

- 1) невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх обов'язків;
- 2) заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб;
- 3) причинним зв'язком між зазначеними діяннями та наслідками.

Злочин має матеріальний склад і вважається закінченим з моменту настання передбачених наслідків.

Невиконання службових обов'язків – це бездіяльність службової особи в умовах, коли вона повинна була і може вчинити дії, які входять у коло її службових обов'язків.

Неналежним виконанням службових обов'язків треба вважати дії службової особи в межах службових обов'язків, які виконані не так, як цього вимагають інтереси служби.

Недбалість може бути лише стосовно дій, які входять у коло обов'язків службової особи і за умови, що вона мала об'єктивну можливість їх виконати.

Необхідно встановити, які конкретно дії службова особа повинна була виконати, але фактично не виконала, або виконала не так, як потрібно, що і обумовило настання шкоди.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережною формою вини у вигляді злочинної недбалості.

Шкідливі наслідки, які настали з тих причин, що службова особа недосвідчена, має недостатню кваліфікацію чи з інших обставин, що не залежали від неї, не могла справитися з роботою, не дають підстав для обвинувачення в службовій недбалості. Так само службова особа не може відповідати за шкідливі наслідки, які настали з незалежних від неї причин, які вона не могла усунути.

Суб'єктом злочину є лише службова особа, в тому числі і представник влади, у випадку так званої бездіяльності влади.

Обтяжуючі обставини – настання тяжких наслідків.

Ст. 368. Одержання хабара

Об'єктом злочину є нормальна діяльність органів влади і управління, їх авторитет.

«Хабарництво підриває авторитет державного апарату, підприємства, установи чи організації, комерційних чи підприємницьких структур, дискредитує їх діяльність. Хабарництво – родове поняття, охоплює два нерозривно пов'язані між собою склади злочинів: одержання хабара (ст. 368) і давання хабара (ст. 369)».

Предметом одержання хабара є:

- 1) майно (гроші, матеріальні цінності);
- 2) право на майно (документи, що надають право на отримання майна, володіння, користування та розпорядження майном,

а також документи, що надають право вимагати виконання зобов'язань матеріального характеру тощо);

3) будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод або відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання майнових вигод, санаторних чи туристських путівок, проведення будівельних чи ремонтних робіт тощо).

Одержання хабара – корисливий злочин. З цієї причини предметом хабара не визнаються послуги, вигоди немайнового характеру (сприяння просуванню по службі, схвальні відзиви в пресі, сексуальні стосунки тощо).

Об'єктивна сторона злочину характеризується прийняттям службовою особою від іншої особи предмета хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, або третьої особи, будь-якої дії з використанням влади чи службового становища.

Одержання хабара може бути безпосередньо від особи, через посередників, перерахування коштів на рахунок в банку. Це може бути в завуальованій формі: програш у карти; укладання договору купівлі-продажу за нижчою ціною, під виглядом подарунка, отримання коштів у борг без наміру їх повернення.

Злочин буде закінченим з моменту одержання хоча б частини хабара, незалежно виконала чи ні службова особа певні дії.

Отримання хабара до моменту виконання певних дій (хабар-підкуп) або після їх виконання (хабар-винагорода) – на кваліфікацію злочину не впливає.

Для кваліфікації дій службової особи за ст. 368 КК не має значення, одержала вона хабар за вчинення правомірного чи неправомірного діяння по службі. Пленум ВСУ в п. 4 постанови «Про судову практику в справах про хабарництво» від 7 жовтня 1994 р. № 12 роз'яснив, що одержання хабара службовою особою, пов'язане з вчиненням дій, які самі є злочинними (службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем тощо), належить кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини (умисел прямий).

Дії особи, яка одержала цінності нібито для передачі іншій особі по службі, присвоїла ці цінності, складу злочину одержання хабара немає. В цьому випадку відповідальність буде за ст. 190 (шахрайство) і за ст. 364 КК (зловживання владою).

Мотив – корисливий.

Суб'єктом одержання хабара може бути лише службова особа.

Обтяжуючими обставинами (ч. 2 ст. 368 КК) є:

- 1) одержання хабара у великому розмірі;
- 2) одержання хабара службовою особою, яка займає відповідальне становище;
- 3) одержання хабара за попередньою змовою групою осіб;
- 4) одержання хабара повторно;
- 5) одержання хабара, поєднане з його вимаганням.

До особливо обтяжуючих обставин (ч. 3 ст. 368 КК) належать обставини:

- 1) одержання хабара в особливо великому розмірі;
- 2) одержання хабара службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище.

Згідно з приміткою до ст. 368 КК, хабаром у великому розмірі є такий, що у 200 разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а особливо великий – у 500 разів і більше перевищує цей мінімум.

Службовими особами, які займають відповідальне становище, вважаються такі, які згідно ст. 25 Закону України «Про державну службу» віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, є особи, зазначені в ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно зі ст. 25 цього Закону віднесені до першої та другої категорій.

Повторним у статтях 368-369 КК визнається злочин, вчинений особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених цими статтями.

Вимаганням хабара визнається вимагання службовою особою хабара з погрозою вчинення або невчинення з використанням влади чи службового становища дій, які можуть заподіяти шкоду правам чи законним інтересам того, хто дає хабара, або умисне створення службовою особою умов, за яких особа виму-

шена дати хабара з метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів.

Ст. 369. Давання хабара

Об'єктом злочину є нормальна робота та авторитет органів влади і управління.

Під даванням хабара треба розуміти передачу особисто або через посередника службовій особі матеріальних цінностей або надання їй майнових вигод чи послуг майнового характеру за виконання або невиконання нею в інтересах хабародавця будь-якої дії, яку ця особа повинна була або могла вчинити з використанням свого службового становища.

Давання хабара вважається закінченим злочином з моменту прийняття службовою особою хоча б частини хабара. Якщо хабар не прийнятий або відхилений, дії хабародавця слід кваліфікувати як замах на дачу хабара (*ч. 2 чи 3 ст. 15 і ст. 369 КК*).

Якщо керівник послав, підлеглого уладнати справи в міністерстві і дав гроші – він несе відповідальність за давання хабара. Якщо службова особа тільки рекомендувала дати хабара, то особа, яка дала хабар, несе відповідальність за дачу хабара, а «шеф» – за підбурювання до дачі хабара (*ч. 4 ст. 27 і ст. 369 КК*).

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

У хабародавця мотив корисливий – особиста зацікавленість отримати будь-які переваги для себе особисто, а також для державних, приватних чи громадських організацій.

Суб'єктом злочину є як приватна, так і службова особа.

Повторність давання хабара (*ч. 2 ст. 369 КК*) слід розуміти так, як повторність при одержанні хабара. Це вчинення дій два і більше рази або вчинення особою, яка раніше вчинила такий злочин, якщо не пройшли строки давності.

Одночасне давання хабара кільком особам, а також давання хабара в різний час одній і тій же особі кожного разу за самостійні дії по службі на користь хабародавця повинні розглядатись як злочин, вчинений повторно.

Якщо особа, яка дала хабар, раніше вчинила злочин (одержання хабара), то такі діяння слід кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Згідно з ч. 3 ст. 369 КК, особа, яка дала хабар, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо стосовно неї мало місце вимагання хабара або якщо після давання хабара вона добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органом, наділеному законом правом на порушення кримінальної справи.

Ст. 370. Провокація хабара

Під провокацією хабара потрібно розуміти створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування або одержання хабара з метою викриття в майбутньому того, хто дав хабара або взяв його.

Об'єктом злочину є нормальна діяльність органів влади, підприємств, установ і організацій.

Ст. 370 КК передбачає кримінальну відповідальність за два види провокації хабара – створення обставин і умов, що зумовлюють:

- 1) пропонування хабара;
- 2) одержання хабара.

Об'єктивна сторона – активні дії, спрямовані на створення обстановки (обставин і умов), що зумовлюють пропонування або одержання хабара з метою подальшого викриття того, хто дав хабара або взяв його. Це підбурювання до давання або одержання хабара, пропонування хабара службовій особі, пропонування іншим особам дати хабара.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій, спрямованих на дачу чи одержання хабара.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел і мета викриття того, хто дав або взяв хабара. Мотивом може бути кар'єризм, помста тощо.

Суб'єктом злочину є лише службова особа.

Кваліфікуюча ознака (ч. 2 ст. 370 КК) – провокація хабара, вчинена службовою особою правоохоронного органу. Згідно ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року до правоохоронних органів відносяться органи прокуратури, внутрішніх справ, СБУ, митні органи, органи охорони державного кордону, державної податкової служби, органи і установи виконання пока-

рань, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони.

До службових осіб правоохоронних органів відносяться особи, які здійснюють функції представника влади або займають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Ст. 371. Завідомо незаконні затримання, привід або арешт

Відповідно до ст. 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Незаконні затримання, привід або арешт порушують важливі конституційні права особи.

Об'єктом злочину є право людини на особисту недоторканність, разом з тим, на неприпустимість її незаконного арешту, приводу або затримання. Це право закріплене також в ст. 3 Загальної декларації прав людини 1948р.; ст. 5 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р.

Затримання – це короткострокове позбавлення волі (не більш як на 72 години) особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, за який може бути призначене позбавлення волі. Підстави і порядок передбачено ст. 106, 106, 115, 149, 165 КПК.

Привід – це примусове доставлення особи в органи дізнання чи досудового слідства або в суд, яка без поважних причин не з'явилася в ці органи за викликом. Підставами цього є ст. 70, 72,135,136 КПК.

Арешт (взяття під варту) – це міра запобіжного заходу, що застосовується до підозрюваного (обвинуваченого) з метою запобігти спробам ухилитись від дізнання слідства або суду, перешкодити встановленню істини в кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність.

Арешт є також вид покарання, яке призначається вироком суду строком від одного до шести місяців, а також як адміністративне стягнення, яке призначається постановою суду на строк до 15 діб. Під арештом слід розуміти санкціоноване суд-

дею тримання підозрюваного (обвинуваченого) під вартою як запобіжний захід.

Об'єктивна сторона (ч. 1 ст. 371 КК) полягає в завідомо незаконному затриманні чи незаконному приводі; а ч. 2 ст. 371 КК – в завідомо незаконному арешті або триманні під вартою.

Завідомо незаконним є затримання, привід, арешт не в порядку, визначеному КПК та Законом України "Про попереднє ув'язнення" від 30 червня 1993 р. без винесення постанови, санкції судді.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

Мотив – корисливість, помста, бажання шляхом порушення закону розкрити злочин тощо.

Кваліфікуючими обставинами злочину (ч. 3 ст. 371 КК) є дії:

1) поєднані зі спричиненням тяжких наслідків (замах на самогубство, самогубство, звільнення з роботи, захворювання на душевну хворобу, заподіяння значної матеріальної шкоди тощо);

2) вчинені з корисливих мотивів (бажання отримати матеріальну вигоду);

3) скоєні в інших особистих інтересах (помста, заздрість, кар'єризм, бажання розкрити злочин шляхом порушення закону тощо).

Суб'єкт злочину – спеціальний (працівник органу дізнання, слідчий, прокурор, суддя). Приватні особи за такі дії несуть відповідальність за ст. 146 КК.

Ст. 372. Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності

Безпосереднім *об'єктом цього злочину* є свобода і недоторканність особи і громадянина.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

Це має місце у разі відсутності:

1) події злочину, за який особа притягується до відповідальності;

2) складу злочину у діях особи;

3) доказів вини особи;

4) доказів, які свідчать про невинність такої особи.

Злочин вважається закінченим з моменту оголошення невинній особі постанови про пред'явлення їй обвинувачення за злочин, який вона не вчиняла незалежно від подальшої долі кримінальної справи (формальний склад злочину).

Сам факт винесення постанови про притягнення в якості обвинуваченого слід розцінювати як готування до злочину (ч. 1 ст. 14 та ст. 372 КК).

Мотиви злочину – помста, заздрість, кар'єризм, бажання отримати матеріальні вигоди тощо. Якщо це поєднано з отриманням хабара, відповідальність буде за сукупністю злочинів (ст.ст. 372 і 368 КК).

Навмисне непритягнення винної особи до кримінальної відповідальності, незаконне закриття справи або незаконна відмова в її порушенні зумовлюють відповідальність за ст. 364 КК.

Суб'єкт злочину спеціальний: слідчий, прокурор, суддя, працівник дізнання.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини, умисел прямий.

Кваліфікуючими обставинами (ч. 2 ст. 372 КК) є:

1) обвинувачення у вчиненні тяжкого (ч. 4 ст. 12 КК) або особливо тяжкого (ч.бст. 12 КК) злочинів;

2) штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація (умисне викривлення або неправильне тлумачення фактів, подій, встановлених слідством, штучне знищення або вилучення зі справи документів, спонукання експертів до завідомо неправдивого висновку, невідображення у справі доказів, які спростовують обвинувачення тощо.

Якщо такі дії пов'язані з завідомо незаконним затриманням, арештом, то буде сукупність злочинів (ст.ст. 371-372 КК).

Ст. 373. Примушування давати показання

Об'єктом злочину є встановлений процесуальний порядок допиту осіб на попередньому (досудовому) слідстві.

У законі немає переліку дій, які слід вважати незаконними під час допиту, немає в ньому і визначеного критерію допустимості прийомів допиту, що утруднює на практиці застосування цієї статті. Те, що в ч. 3 ст. 22 КПК України міститься заборона домагатися показань обвинуваченого та інших осіб, які

беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних методів, явно вимагає поширювального тлумачення.

Згідно з Конституцією України, кожен має право на повагу до його гідності, ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню (ч. 1. 2ст. 28).

Обвинувачення не може ґрунтуватись на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч. 3 ст. 62 КПК).

Потерпілими від злочину можуть бути такі учасники кримінального процесу на стадії досудового слідства: свідок, підозрюваний, потерпілий, обвинувачений, експерт.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на примушування давати показання шляхом незаконних дій.

Під примушуванням давати показання розуміється домагання від особи бажаних показань шляхом застосування психічного або фізичного впливу.

Незаконні дії:

1) погроза застосувати насильство до допитуваного, близьких йому осіб, розголосити відомості, які ганьблять допитуваного, притягнути до відповідальності за злочин, який вони не вчинили тощо;

2) обман (демонстрування фальшивої постанови про арешт, брехливе повідомлення, що у слідстві є докази його вини тощо);

3) приниження гідності особи допитуваного (образою словами чи жестами, вимога дати клятву тощо);

4) задобрювання (нездійсненими обіцянками закрити справу, звільнити з-під варті, незаконними матеріальними заохоченнями: частування горілкою, наркотиками тощо);

5) інші методи психологічного впливу (залучення до допиту гіпнотизерів тощо);

6) застосування психотропних речовин.

Не повинні розглядатись як незаконні дії тактичні і психологічні прийоми допиту, що розроблені наукою криміналістикою і не суперечать КПК.

Немає значення, яких показань добивався слідчий, правдивих чи неправдивих.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення незаконного впливу на допитуваного.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

Суб'єкт – працівник органу дізнання, слідчий, прокурор.

Кваліфікуючі ознаки злочину ч. 2 *ст. 372 КК*) – застосування насильства або знущання над особою (глум, плювок в обличчя, примушування до цинічних дій).

Ст. 374. Порушення права на захист

Згідно з Конституцією України, кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безкоштовно. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура (*ст. 59*).

Обвинуваченому забезпечується право на захист (*п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції України*). З моменту затримання є право захищатися з допомогою захисника (*ст. 29 Конституції України*) (захисник повинен мати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю), або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

У випадках, передбачених КПК, як захисники допускаються близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники (*рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 р.*) у справі про право вільного вибору захисника. «Цим рішенням визнано неконституційним положення ст. 44 КПК, за яким захисниками підозрюваних, обвинувачених і підсудних допускалися тільки особи, які мають свідоцтво на право заняття адвокатською діяльністю».

Об'єктом злочину є нормальна діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.

Додатковим – конституційне право на захист.

Об'єктивна сторона полягає в діях:

- 1) недопущенні;
- 2) ненаданні своєчасно захисника;
- 3) іншому грубому порушенні права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист.

Недопущення – це відмова підозрюваному, обвинуваченому, підсудному у запрошенні захисника взагалі, психічному впливі відмовитися, відмові замінити захисника іншим.

Ненадання своєчасно захисника – відмова у побаченні з захисником до першого допиту, несвоєчасне залучення захисника тощо.

Іншим грубим порушенням буде обмеження кількості і тривалості побачень; бути присутнім захиснику при допитах та інших дій; відмова захиснику в ознайомленні з матеріалами за-тримання тощо.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення зазначених дій.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

Суб'єкт – дізнавач, прокурор, слідчий, суддя.

Кваліфікуючими ознаками (*ч. 2 ст. 374 КК*) є дії, які призвели до засудження невинної особи, або вчинені за попередньою змовою групою осіб, або такі, що спричинили інші тяжкі наслідки (психічне захворювання потерпілого, замах на самогубство тощо).

Ст. 375. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови

Згідно зі ст. 126 Конституції України суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив і за підставою набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього. Ст. 375 КК є кримінально-правовою гарантією охорони правосуддя.

Об'єктом злочину є нормальна робота правосуддя та інтереси й права підсудного.

Правосуддя – це здійснювана виключно судами діяльність по розгляду цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також діяльність Конституційного Суду по вирішенню питань його компетенції (*ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р.*).

Судова система – це місцеві суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди, Верховний Суд України.

В Україні діють військові суди гарнізонів як місцеві суди, військові суди регіонів і ВМФ як апеляційні суди. Судді є службовими особами судової влади.

Об'єктивна сторона полягає у постановленні суддею (суддями) неправосудного вироку, рішення, ухвали, постанови.

Вирок, ухвала чи постанова в кримінальній справі будуть неправосудними якщо: засуджено невинного або виправдано винного, чи призначення покарання занадто суворого чи занадто м'якого, неправильна кваліфікація, що потягла наслідки тощо.

Злочин вважається закінченим з моменту оголошення неправосудного судового акта, незалежно від набрання ним чинності і наступного виконання.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єктом злочину можуть бути тільки судді (народні засідателі, присяжні).

Кваліфікуючою ознакою (ч. 2 ст. 375 КК) є спричинення тяжких наслідків або дії, вчинені з корисливих мотивів чи інших особистих інтересів (засудження невинного до суворого покарання, виправдання особи, яка вчинила тяжкий злочин, самогубство тощо).

Корисливий мотив – прагнення отримати матеріальні вигоди (одержати хабар, квартиру засудженого). Якщо одержано хабар, буде сукупність злочинів за ст.ст. 375 і 308 КК.

Ст. 376. Втручання в діяльність судових органів

Згідно зі ст. 126 Конституції України, незалежність і недоторканність суддів гарантується Конституцією і законами України, вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Судді при здійсненні правосуддя є незалежними і підкоряються лише закону (ст. 129 Конституції України). Як говориться в преамбулі постанови ПВСУ від 12 квітня 1996 р. № 4 «Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів», є спроби з боку представників законодавчої і виконавчої влади втручатися в роботу суду (телефонне право).

Об'єктом злочину є нормальна діяльність суду. Додатковим – права і інтереси громадян.

Об'єктивна сторона полягає в незаконному втручанні в будь-якій формі в діяльність судових органів. Це може полягати в психічному тиску на суддю (вказівка, вимога, погроза, обіцяння різних вигод) для того, щоб він подав заяву про відставку або про

звільнення з посади за власним бажанням, передав справу іншому судді тощо.

Злочин закінчений з моменту вчинення дій, незалежно від наслідків.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 376 КК, може бути приватна особа, яка досягла 16 років та службова особа.

Кваліфікуючі обставини (ч. 2 ст. 376 КК) – це дії, які:

1) перешкодили запобіганню злочину;

2) затриманню особи, щовчинила злочин;

3) вчинені особою з використанням свого службового становища.

Ст. 377. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного

Об'єктом злочину є нормальна робота судових органів. Отже погроза розправи здатна суттєво вплинути на всебічність, повноту і об'єктивність розгляду судової справи.

Народний засідатель – це обраний у встановленому порядку громадянин України, який на рівні з суддею розглядає справи в першій інстанції.

Присяжний – член колегії присяжних, який у складі колегії згідно з КПК приймає рішення по суті справи.

Об'єктивна сторона (ч. 1 ст. 377 КК) полягає в психічному насильстві стосовно судді, засідателя, присяжного (погроза убивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна).

Близькі родичі: дружина, чоловік, матір, батько, рідні брат та сестра, діти, дід, баба, онуки (п. 11 ст. 32 КПК і ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»).

Злочин буде закінченим з моменту доведення погрози до відома особи, якій вона була призначена.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел. Злочином не передбачено, що зазначені види погрози були реальними.

Дії винної особи кваліфікуються за ч. 1 ст. 377 КК незалежно від того, як сприймав погрозу потерпілий і чи мала особа намір і реальну можливість її виконати.

Суб'єктом злочину (ч. 1 і ч. 2 ст. 377 КК) є особа, яка досягла 16 років; ч.3-14 (при нанесенні умисного середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження).

Частина 2 ст. 377 КК передбачає нанесення судді або його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень.ч. 3 –тяжкого тілесного ушкодження.

Якщо смерть спричинена з необережності – сукупність злочинів – ч.2 ст. 377 ІСТ.119 КК.

Ст. 378. Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного

Об'єктом злочину є нормальна діяльність суду, а також право судді на майно, його здоров'я та життя (ч. 2 ст. 378 КК).

Об'єктивна сторона полягає в активних діях, спрямованих на знищення або пошкодження майна, що належить судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам, у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя.

Треба враховувати не тільки вартість і розмір майна в натуральному вигляді (маса, обсяг, кількість), а й значення знищеного майна для потерпілого.

Суб'єктивна сторона злочину -умисна форма вини, при цьому умисел може бути як прямим, так і непрямым.

Мета – перешкоджання здійсненню правосуддя або помста за те, що воно було здійснено.

Суб'єкт – особа, яка досягла 16-річного віку (ч. 1 ст. 378 КК), або 14 років (ч. 2 ст. 378 КК).

Обтяжуючими обставинами злочину є вчинені дії шляхом:

- 1) підпалу;
- 3) вибуху;
- 4) іншим загальнонебезпечним способом;
- 5) спричинили загибель людей;
- 6) інші тяжкі наслідки.

Підпал – знищення або пошкодження майна вогнем у випадках, коли це загрожує життю чи здоров'ю людей, або заподіяння значної шкоди потерпілому та іншим особам (п. 13 постанови ПВСУ).

Вибух – це приведення в дію вибухового пристрою промислового виготовлення (міни, піропатрони, пристрої для вибухів у

гірничій справі тощо) або саморобного вибухового пристрою, що тягне за собою пошкодження чи знищення об'єктів (будинки, автомобіль тощо) і небезпеку для життя і здоров'я людей.

Під іншим загальнонебезпечним способом знищення або пошкодження майна слід розуміти дії, небезпечні для життя і здоров'я людей (затоплення об'єктів, отруєння домашніх тварин тощо).

Дії, що спричинили загибель людей, коли настала смерть хоча б однієї людини (п. 13 постанови ПВСУ).

«До інших тяжких наслідків належить, зокрема, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам, середньої тяжкості – двом або більше особам або заподіяння великої майнової шкоди».

Ст. 379. Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя

Згідно зі ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. Гарантіями їх незалежності є забезпечення їх особистої безпеки та державний захист.

Коли під час здійснення правосуддя чи у зв'язку з ним виникають обставини, що свідчать про наявність небезпеки для життя судді або його близьких родичів, головам судів приписано відповідно до Закону України від 23 грудня 1993 р. «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» уповноваження контролювати виконання органами внутрішніх справ таких заходів безпеки, як здійснення особистої охорони цих осіб, їх житла, майна, видачі зброї чи засобів індивідуального захисту тощо (*постанова ПВСУ «Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів» від 12 квітня 1996 р. № 4*).

Об'єктом злочину є нормальна діяльність суду по відправленню правосуддя, додатковим об'єктом – життя потерпілої особи.

Об'єктивна сторона полягає в активних діях, спрямованих на убивство або замах на убивство судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя.

Злочин вважається закінченим з моменту посягання незалежно від результатів.

Готування до цього злочину має кваліфікуватись за ч. 1 ст. 14 і ст. 379 КК. Погроза убивством цим особам кваліфікується за ч. 1 ст. 377 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини, умисел тільки прямий.

Мета злочину – перешкоджання здійсненню правосуддя або помста за діяльність, пов'язану із здійсненням правосуддя.

Суб'єкт злочину – особа, яка досягла віку 14 років.

Ст. 380. Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист

Об'єктом злочину є нормальна діяльність суду і правоохоронних органів, додатковим – життя, здоров'я і власність суддів і працівників правоохоронних органів.

Ця діяльність регулюється Законами України: «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» і «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року. В розвиток положень цих законів 13 січня 2000 р. КПК був доповнений ст. 52-1, 52-2, 52-3, 52-4, 52-5, 69-1, в ряд інших статей були внесені доповнення і зміни.

Міністр внутрішніх справ України 23 липня 1997 р. видав Наказ №467 «Про створення спеціальних підрозділів міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів».

Право забезпечення безпеки у зв'язку з участю в кримінальному судочинстві за наявності відповідних підстав мають:

- 1) особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин, або в іншій формі брала участь у виявленні, запобіганні, припиненні і розкритті злочину чи сприяла цьому;
- 2) потерпілий або його представнику кримінальній справі;
- 3) підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;

- 4) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої злочином;
- 5) свідок;
- 6) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;
- 7) члени сімей та близькі родичі перелічених осіб (ч. 2 ст. 52-1 КПК).

Рішення про застосування заходів безпеки приймає орган дізнання, слідчий, прокурор, суд, у провадженні яких знаходяться кримінальні справи, підрозділом, що здійснює оперативно-розшукову діяльність СБУ, міліції, щодо осіб, які брали участь або сприяли у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів.

Об'єктивна сторона злочину полягає в бездіяльності, тобто в невиконанні або неналежному виконанні відповідними службовими особами покладених на них обов'язків по застосуванню заходів безпеки осіб, взятих під захист, що спричинило тяжкі наслідки.

Неприйняття рішення по забезпеченню безпеки осіб, що потребують захисту, означає, що при певних підставах (заява такої особи, члена її сім'ї або близького родича, звернення керівництва державного органу, отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу, майну осіб тощо) питання по суті службовою особою, яка повинна приймати рішення про вжиття заходів безпеки, не розглядається, відповідної постанови чи ухвали не приймається.

Несвоєчасне прийняття рішення означає, що відповідна постановова чи ухвала прийнята службовою особою в строк більше трьох діб (якщо необхідна перевірка заяви (повідомлення) або у невідкладному випадку – не була прийнята негайно, або не було своєчасно доведено до органу, який має здійснювати заходи безпеки).

Прийняття недостатньо обгрунтованого рішення означає, що при наявності достатніх підстав вважати, що особі загрожує реальна небезпека – службова особа органу, який повинен вирішувати питання безпеки, приймає рішення про їх недоцільність, або зазначає в постанові (ухвалі) про вжиття заходів, які явно не забезпечують реальну безпеку особи, що потребує захисту.

Невжиття заходів для безпеки означає, що службова особа, одержавши розпорядження про вжиття відповідних заходів безпеки, не виконує цих приписів.

Несвоєчасне вжиття заходів означає, що службова особа вжила такі заходи безпеки, які не стали перешкодою для настання тяжких наслідків, коли була можливість застосувати заходи, що могли відвернути небажані наслідки.

Під тяжкими наслідками слід розуміти загибель особи, взятої під захист, спричинення тілесних ушкоджень, спричинення великої матеріальної шкоди тощо. Між вказаними діями і наслідками існує причинний зв'язок.

Суб'єктом злочину може бути службова особа органів, які забезпечують безпеку осіб, взятих під захист.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережною формою вини стосовно наслідків, а самі дії можуть вчинятися як умисно, так і необережно.

Ст. 381. Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист

Розголошення даних про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, зводить нанівець ефективність цих заходів та робить таку особу уразливою, що в разі тиску на неї може негативно вплинути на об'єктивність встановлення істини у справі.

Предметом злочину є відомості про заходи безпеки щодо осіб, які були взяті під захист. Це відомості про місце проживання або перебування таких осіб, їх дійсні анкетні дані, маршрути пересування тощо.

Об'єкт злочину є нормальна діяльність суду і правоохоронних органів, додатковим об'єктом – життя, здоров'я і майно особи, взятої під захист.

Розголошення відомостей про заходи щодо особи, взятої під захист, при відсутності суспільно небезпечних наслідків тягне адміністративну відповідальність за ст. 185 КАП.

Об'єктивна сторона злочину полягає в розголошенні відомостей про заходи безпеки особи, якщо ці дії спричинили шкоду такій особі.

Розголошення полягає в доведенні таких даних до відома осіб, які не мають права на ознайомлення з ними. Спосіб розго-

лошення значення немає. Це може бути дія (розповідь про таких осіб у присутності сторонніх), так і бездіяльність (наприклад, у разі порушення вимог поведження із конфіденційними документами, які містять інформацію стосовно застосування конкретних заходів безпеки).

Склад злочину (ч. 1 ст. 381 КК) утворює розголошення таких відомостей, якщо внаслідок цього особі, що була взята під захист, заподіяна шкода здоров'ю (побої, легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження тощо) Між діями винного та наслідками повинен існувати причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережною формою вини щодо наслідків. Саме діяння може бути вчинено як необережно, так і умисно.

Мотив злочину – допомога обвинуваченому уникнути відповідальності, помста, користь тощо. Якщо внаслідок розголошення відомостей про заходи безпеки потерпілому була заподіяна смерть чи інші тяжкі наслідки (тяжкі тілесні ушкодження, велика матеріальна шкода), то такі дії кваліфікуються за ч. 2 ст. 381 КК.

Суб'єктом злочину є службові особи, які приймають рішення про заходи безпеки, службові особи, які забезпечують виконання рішень щодо застосування таких заходів (працівники прокуратури, спеціальних підрозділів СБУ або внутрішніх справ; інші службові особи, яким ці рішення стали відомі по службі тощо).

Суб'єкт несе відповідальність із 16-річного віку.

Ст. 382. Невиконання судового рішення

«Згідно з ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України».

Судові рішення – це вироки, ухвали та постанови, що набрали законної сили. Невиконання будь-якого судового рішення, або перешкоджання його виконанню становить склад зазначеного злочину.

Об'єктом злочину є діяльність суду по відправленню правосуддя, що передбачає точне і своєчасне виконання його приписів, які реалізують цю функцію, кожною службовою особою.

Невиконання судового рішення характеризується бездіяльністю (об'єктивна сторона). Наприклад, службова особа, що отримала вирок, яким підлеглому їй працівникові заборонено обіймати посаду, на якій він працює, не робить ніяких дій для виконання цього вироку. Залишення службовою особою без розгляду окремої ухвали суду чи окремої постанови судді або невжиття заходів до усунення зазначених у них порушень закону, а так само несвоєчасна відповідь на окрему ухвалу чи постанову судді (винесених в порядку ст. 23-3 КПК) тягне адміністративну відповідальність за ч. 1 ст. 185-6 КАП. Невиконання запиту судді, зробленого поза межами судового процесу, не тягне відповідальності за ст. 382 КК.

Перешкоджання виконанню судового рішення буде мати місце тоді, коли службова особа заважає особам, які виконують рішення, робити це. Якщо такі дії пов'язані з вчиненням іншого злочину, кваліфікація має здійснюватися за сукупністю злочинів (наприклад, нанесення побоїв державному виконавцю при виконанні ним судового рішення буде кваліфікуватися за ч. 1 ст. 382 і ч. 2 ст. 350).

Злочин вважається закінченим після того, як судові рішення, що набрало законної сили, надійшло до службової особи, яка повинна його виконувати, але цього не було зроблено в установленний строк.

При перешкоджанні виконанню судового рішення злочин буде закінченим з моменту вчинення дій такого характеру.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Мотив злочину – службові амбіції, бажання допомогти за-судженому тощо.

Суб'єктом злочину є службова особа, яка повинна була вчинити дії по виконанню судового рішення або мала можливість йому перешкодити. Це можуть бути працівники Державної виконавчої служби МЮ, працівники Державного департаменту України з питань виконання покарань, МВС та інші службові особи підприємств, установ, органів, організацій тощо.

Кваліфікуючі ознаки: дії, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або особою, раніше судимою за цією статтею, або якщо ці дії заподіяли істотну шкоду правам і свободам громадян, державним

чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб (ч. 2 ст. 382 КК); невиконання службовою особою рішення Європейського суду з прав людини (ч. 3 ст. 382 КК).

Рішення Європейського суду з прав людини – обов'язкові на території України для всіх службових осіб, які мають безпосередньо їх виконувати. Україна визнала юрисдикцію цього суду відносно звернень своїх громадян (ратифікувала 17 липня 1997 р. Конвенцію про захист прав людини і основних свобод 1950 р.). Діяльність суду регулюється Протоколом 11 до вказаної Конвенції.

Ст. 383. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 94 КПК, заяви або повідомлення громадян про злочин є приводом для порушення кримінальної справи. Неправдиве повідомлення або заява про вчинення злочину можуть стати причиною судової помилки, привести до грубого порушення закону, мати тяжкі наслідки для однієї або кількох осіб. Винний використовує правосуддя у своїх незаконних цілях.

Об'єктом злочину є нормальна робота суду, органів дізнання, досудового слідства і прокуратури. Додатковим об'єктом є воля, гідність і честь громадян, яких неправдиво звинуватили у вчиненні злочину.

Об'єктивна сторона полягає в активних діях, тобто в повідомленні в правоохоронні органи про вчинення злочину. Завідомо неправдиве повідомлення, якщо воно містить брехливі відомості щодо готування, замаху на злочин або закінчений злочин з вказівкою на конкретну особу, яка начебто його вчинила, або містить дійсні відомості стосовно злочину з вказівкою на особу, яка фактично його не вчиняла. Завідомо неправдиве повідомлення може бути усним (у цьому випадку особа попереджується про відповідальність за ст. 383 КК згідно зі ст. 95 КПК) або письмовим, вручене безпосередньо або відправлене поштою. Воно може містити вказівку на особу повідомлювача, написане від іншої особи або анонімним.

Злочин буде закінченим з моменту надходження у відповідний орган неправильного повідомлення.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини (умисел прямиий).

Якщо особа сумлінно помилилася, повідомляючи про злочин стосовно його наявності чи особи, яка його вчинила, маючи на меті допомогти правосуддю у розкритті злочину, то в її діях відсутній склад цього злочину.

Суб'єктом злочину є приватна особа, яка досягла 16-ти років. Службова особа може нести відповідальність за ст. 364 КК.

Кваліфікуючі ознаки: дії, поєднані з обвинуваченням особи в тяжкому чи особливо тяжкому злочині або із штучним створенням доказів обвинувачення, а також вчинені з корисливих мотивів (ч. 2 ст. 383 КК).

Ст. 384. Завідомо неправдиве показання (зміни: ЗУ від 03.03. 2005р.)

Згідно процесуального права показання свідка, потерпілого, висновок експерта є джерелами доказів.

Показання – це повідомлення на допиті будь-яких відомостей, які підлягають встановленню у кримінальній справі для її правильного вирішення.

Перед допитом потерпілий попереджується про відповідальність за давання завідомо неправдивих показань (ч. 2 ст. 171 КПК), свідок – за відмову давання та за давання завідомо неправдивих показань (ст. 167 КПК), експерт – за відмову від виконання покладених на нього обов'язків та за давання завідомо неправдивого висновку (ст. 196 КПК), перекладач-за відмову виконати обов'язки перекладача та за завідомо неправдивий переклад (ст. 128 КПК). Порушення зазначених обов'язків може призвести до судової помилки.

Згідно з Конституцією України, Верховна Рада України в межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань, а для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, створює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувало не менше як третина від конституційного складу ВРУ. Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду (ч. 3-5 ст. 89).

Об'єктом злочину є нормальна діяльність суду і досудового

розслідування, а також вказаних комісій ВРУ, додатковим об'єктом є охоронювані законом права та інтереси фізичних і юридичних осіб.

Об'єктивна сторона злочину виражається в таких діях:

- 1) давання завідомо неправдивих показань потерпілим у кримінальному процесі;
- 2) давання таких показань свідком;
- 3) подання завідомо неправдивого висновку експертом;
- 4) здійснення завідомо неправдивого перекладу перекладачем.

Злочин буде закінченим з моменту підписання протоколу допиту, давання показань в судовому засіданні, поданні експертом висновку, а перекладачем -письмового перекладу чи підписання ним протоколу.

Якщо зазначені особи не були попереджені за ст. 384 КК, кримінальна відповідальність відсутня.

Суб'єктом злочину можуть бути тільки особи, які беруть участь у кримінальному чи цивільному процесі, або в роботі тимчасової слідчої комісії ВРУ, що досягли віку 16 років.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна вина.

Кваліфікуючі ознаки: обвинувачення у тяжкому чи особливо тяжкому злочині; штучне створення доказів обвинувачення, а також дії, вчинені з корисливих мотивів.

Ст. 385. Відмова свідка віддавання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (зміни: ЗУ 03.03.2005 р.)

На свідків, експертів і перекладачів покладається законом обов'язок дати в суді, під час провадження дізнання, досудового слідства, розслідування Тимчасовою слідчою чи Тимчасовою спеціальною комісією ВРУ показання, що визнаються доказами у кримінальній справі. Згадані особи перед початком допиту та іншої слідчої дії попереджуються про відповідальність за відмову давання показань тощо.

Об'єктом злочину є «...нормальна робота органів досудового слідства і суду, а також згаданих комісій ВРУ».

Об'єктивна сторона злочину «...виражається у відмові свідка від давання показань або відмові експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків, що полягає у прямій за-

яві про це (усній чи письмовій) свідка, експерта чи перекладача особі, що проводить дізнання, слідчому, суду (судді), а також комісії Верховної Ради України»

Відповідальність експерта та перекладача настає тоді, коли відмова від виконання покладених на них обов'язків була зроблена без поважних причин, коли вони мали можливість їх виконати.

Відмова з поважних причин (експерт посилається на свою некомпетентність або на недостатність представлених на експертизу матеріалів (ст. 77 КПК). перекладач недосконало володіє мовою тощо) не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Злочин буде закінченим з моменту чітко визначеної відмови.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини.

Суб'єктом злочину можуть бути свідок, експерт, перекладач, які досягли віку 16 років.

Потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, цивільний позивач та відповідач за відмову від давання показань відповідальності не несуть.

Згідно з Конституцією України, особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів, коло яких визначається законом (ч. 1 ст. 63). Це положення конкретизується ч. 2 ст. 385 КК.

Ст. 386. Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку

Ст. передбачає відповідальність за різний за змістом психологічний тиск на свідка, потерпілого, експерта чи за їх підкуп з метою перешкоджання всебічному, повному і об'єктивному розгляду кримінальної справи.

Об'єктом злочину є нормальна діяльність суду, органів досудового слідства. Додатковим об'єктом є особисті та інші права та інтереси свідків, потерпілих, експертів, їх близьких родичів.

Об'єктивна сторона полягає в активних діях, а саме:

1) перешкоджання з'явленню зазначених осіб має на увазі недопущення прибуття особи, що веде дізнання, досудове слідство, на засідання суду в час, коли викликається свідок, потерпілий чи експерт, шляхом психічного впливу, із застосуван-

ням хоча б однієї з перелічених у законі погроз (погрози убивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, або підкуп тощо);

2) примушування до відмови від давання показань чи висновку до давання завідомо неправдивих показань також передбачає психічний вплив на вказаних осіб хоча б одним з перелічених способів;

3) погроза розголошення відомостей, що ганьблять особу, – спосіб психічного впливу на зазначених осіб (шантаж);

4) підкуп – це передача особисто або через посередника матеріальних цінностей (грошей, майна), надання матеріальних вигод (ремонт автомобіля, квартири тощо), або обіцянка здійснення таких дій. Розміри підкупу значення для кваліфікації не мають.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення зазначених дій.

Якщо внаслідок погрози або підкупу свідок, потерпілий чи експерт дали завідомо неправдиві показання чи висновок, дії винного кваліфікуються за ст. 386 КК і ч. 4 ст. 27 та ст. 384 КК, або, якщо свідок чи експерт відмовляється від давання показань чи висновку – за ст. 386 і ч. 4 ст. 27 та ст. 385 КК.

Суб'єктом злочину може бути приватна особа, яка досягла віку 16 років. Такі самі дії службової особи мають бути кваліфіковані за ст. 364 КК (зловживання владою або службовим становищем).

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Ст. 387. Розголошення даних досудового слідства або дізнання

Розголошення даних досудового слідства або дізнання може негативно вплинути на хід розслідування і взагалі на вирішення справи. Тому розголошення цих даних можливе тільки з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, який вони визначають. «У необхідних випадках слідчий попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, присутніх при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу дані досудового слідства (ст. 121 КПК)».

Об'єктом злочину є нормальна діяльність органів дізнання і досудового слідства.

Об'єктивна сторона полягає в діях, спрямованих на розголошення даних досудового слідства або дізнання будь-яким способом (по телефону, у листі, у пресі, по радіо, телебаченню тощо). Зазначені особи попереджаються слідчим про нерозголошення даних слідства письмово (оформляється підписка про це або складанням протоколу).

Склад злочину відсутній, якщо немає такого попередження. Злочин вважається закінченим з моменту розголошення даних слідства сторонній особі, в тому числі й іншим учасникам процесу (наприклад, свідок, який був попереджений про нерозголошення даних слідства, розповів про це іншому свідку по справі).

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел. Це може бути зроблено з метою перешкодити слідству, допомогти обвинуваченому, підвищити значимість власної особи тощо.

Суб'єктом злочину можуть бути свідок, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, захисник, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий, а також інші особи, які були присутні при проведенні слідчих дій (секретар, практикант, педагог, лікар, батьки або інші законні представники неповнолітнього, а також особи, що випадково опинилися при проведенні слідчої дії).

Відповідальність настає з досягнення 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки злочину: розголошення даних суддею, прокурором, слідчим, дізнавачем, працівником оперативно-розшукового органу (незалежно від того, брала ця особа безпосередню участь у досудовому слідстві чи дізнанні), якщо розголошені дані ганьблять людину, принижують її честь і гідність.

Ст. 388. Незаконні дії щодо майна на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації (зміни: ЗУ від 03.03. 2005 р.)

Розтрата, відчуження, приховування, підміна, пошкодження, знищення майна або інші незаконні дії з майном, на яке накладено арешт або яке описано, чи порушення обмеження права користуватися таким майном, здійснене особою, якій це майно ввірено, а також здійснення представником банківської або іншої

фінансової установи банківських операцій з коштами (вкладами), на які накладено арешт.

Ця стаття карає за приховування майна, що підлягає конфіскації, або на яке накладено арешт чи яке описано.

Об'єктом злочину є нормальна робота органів досудового слідства.

Предметом злочину є майно.

Конфіскація майна засудженого є додатковим покаранням (ч. 2 ст. 52). Вона полягає в примусовому вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого (ч. 1 ст. 59). Крім того, підлягають конфіскації знаряддя злочину, які належали обвинуваченому (п. 1 ч. 1 ст. 81 КПК), а також предмети, які були засобом вчинення злочину (п. 4 ч. 1 ст. 24 КПК).

Майно конфіскується, якщо в кримінальній справі заявлено цивільний позов (наприклад, кошти на лікування тощо) або стаття Особливої частини КК, за якою особа притягується до кримінальної відповідальності, передбачає додаткове покарання у вигляді конфіскації майна.

Не підлягають опису (арешту) і конфіскації види майна та предмети, перелічені в Додатку до Кримінального кодексу.

Об'єктивна сторона полягає в приховуванні майна:

- а) що підлягає конфіскації;
- б) на яке накладено арешт;
- в) яке описане.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення згаданих дій.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, яка приховує майно, що підлягає конфіскації і досягла 16 років.

Ст. 389. Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі

Ця стаття передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від сплати штрафу або позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю особою, яка засуджена до цих видів покарань.

Об'єктом злочину є нормальна діяльність органів, які виконують кримінальні покарання.

Об'єктивна сторона злочину полягає в ухиленні засудженої особи від сплати штрафу або позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю (ч. 2 ст. 389 КК), або від громадських чи виправних робіт (ч. 2 ст. 389 КК).

Ці види покарань передбачені ст. 53, 55, 56, 57 КК. Покарання у вигляді штрафу або позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю виконуються державними виконавцями, що знаходяться в штаті Департаменту державної виконавчої служби МЮ, а покарання у вигляді громадських чи виправних робіт – співробітниками Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Ухилення від сплати штрафу або позбавлення права обіймати певні посади – це пряма відмова сплатити штраф, зміна місця проживання без повідомлення органів, що виконують покарання, приховування доходів, продовження роботи на посаді, обіймати яку особа позбавлена права.

Щодо відповідальності за ухилення від відбування громадських робіт, то, згідно з ч.2 ст. 82 ВТК стосовно осіб, які ухиляються від відбування покарання, кримінально-виконавча інспекція направляє матеріал прокурору для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 389 КК. Ухилення від відбування громадських робіт є невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування покарання.

Об'єктивна сторона злочину полягає в діях, спрямованих на ухилення від відбування зазначених покарань.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини (умисел прямих).

Суб'єктом злочину є лише особа, засуджена до штрафу, позбавлена права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та засуджена до громадських або виправних робіт.

Ст. 390 КК. Ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі та у вигляді позбавлення волі

Об'єктом цього злочину є встановлений порядок відбування кримінальних покарань та діяльність органів, які виконують покарання.

Об'єктивна сторона, передбачена ч. 1 ст. 390 КК, полягає в таких активних діяннях:

- 1) самовільне залишення місця обмеження волі;
- 2) злісне ухилення від робіт;
- 3) систематичне порушення громадського порядку;
- 3) порушення встановлених правил проживання.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення вказаних діянь.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Суб'єктом є особа, яка відбуває кару у вигляді обмеження волі.

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 390 КК, полягає в неперервності до місця відбування покарання особи, засудженої до обмеження волі, якій було дозволено короткочасний виїзд після закінчення строку виїзду.

Особі, засудженій до обмеження волі, може бути дозволено короткочасний виїзд за межі установи під розписку про відповідальність за ч. 2 ст. 390 КК.

Строк виїзду – до 7 діб без урахування часу на дорогу з дозволу адміністрації виправного центру при виняткових умовах (ч. 2 ст. 107 ВТК ст. 39 ВТК).

Суб'єктивна сторона злочину в цій частині теж прямий умисел.

Суб'єкт злочину – особа, яка відбуває кару у місці обмеження волі і отримала на законній підставі дозвіл на короткочасний виїзд за межі місця обмеження волі.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 3 ст. 390 КК, полягає в неперервності до місця відбування покарання особи, засудженої до позбавлення волі, якій теж було дозволено короткочасний виїзд після закінчення строку виїзду (ст. 39-1 ВТК).

Суб'єкт злочину – особа, яка відбуває покарання у ВТК загального режиму і отримала на законній підставі дозвіл на короткочасний виїзд за межі колонії.

Об'єктивна і суб'єктивна сторона складу злочину аналогічна цим елементам складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 390 КК.

Ст. 391. Злісна непокора адміністрації виправної установи

Об'єктом злочину є нормальна діяльність виправно-трудових установ по виконанню кримінальних покарань у вигляді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

Об'єктивна сторона злочину полягає в злісній непокорі засуджених осіб вимогам адміністрації у законному здійсненні її функцій.

До представників адміністрації ВТУ, які мають право пред'являти вимоги до засуджених, належать службові особи установ, які на підставі ст. 71 ВТК, мають право накладати на засуджених дисциплінарні стягнення (начальник установи, вищестоящі начальники, заступник начальника установи, начальник загону).

Непокора іншим особам не містить складу злочину, передбаченого ст. 391 КК. За такі дії може наставати дисциплінарна відповідальність згідно зі ст. 67 ВТК (п. 22 постанови ПВСУ від 28 березня 1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі»).

Відповідальність за цей злочин настає за:

- 1) злісну непокору вимогам адміністрації установи;
- 2) іншу протидію у законному здійсненні її функцій.

Під злісною непокорою вимогам адміністрації установи слід розуміти відкриту відмову засудженого від виконання конкретних законних вимог представника адміністрації установи (наприклад, відмова від роботи без поважних причин, невиконання вимоги по припиненню порушення режиму відбування кари тощо).

Інша протидія адміністрації установи в законному здійсненні її функцій може полягати в навмисних діях засудженого, спрямованих на перешкоду нормальній праці в'язнів або проведенню заходів адміністрації згідно з правилами внутрішнього розпорядку установи. Не є злісною непокорою такі дії як порушення форми одягу, запізнення до шиккування та інші малозначні порушення (п. 17 постанови ПВСУ).

Суб'єктом злочину є особа, яка за вироком суду відбуває кару обмеження волі або позбавлення волі на певний строк у ВТУ.

Не є суб'єктами злочину в'язні, що відбувають кару в тюрмі.

Засуджені, які відбувають кару у виховно-трудовій колонії (особи віком до 18 років), не можуть бути суб'єктами цього злочину (п. 21 згаданої постанови ПВСУ).

Злочин вважається закінченим з моменту, коли особа, яка не довше як рік тому за порушення вимог режиму відбування кари піддавалася стягненню у вигляді переведення в приміщення камерного типу (одиначну камеру) або переводилася на більш суворий режим відбування кари, знову порушила режим у вигляді злісної непокори законним вимогам адміністрації установи або іншої протидії адміністрації в законному здійсненні її функцій.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини, умисел прямий.

Ст. 392. Дії, що дезорганізують роботу виправних установ

«Об'єктом цього злочину є нормальна діяльність виправних установ по виконанню покладених на них завдань, пов'язаних із виправленням засуджених і запобіганням вчиненню ними нових злочинів».

З об'єктивної сторони злочин може виражатися в таких формах:

- 1) тероризування засуджених;
- 2) напад на адміністрацію;
- 3) організація з цією метою організованої групи;
- 4) активна участь в організованій групі.

Тероризування може стосуватися одного засудженого або групи осіб незалежно від їхніх поведінки (став на шлях виправлення чи порушує режим). Це може проявлятися у застосуванні насильства або погрози його застосування, глумління і знущання над засудженим.

Метою може бути намір примусити потерпілого відмовитись від сумлінної праці, додержання правил режиму; помста за громадську роботу тощо.

Побої, вчинені на ґрунті сварок, – не є тероризуванням (*п. 4 постанови ПВСУ*).

Нападом на адміністрацію є вчинення насильства над працівниками ВТУ (зв'язування, відбирання зброї, нанесення побоїв тощо), а також погроза застосування насильницьких дій, якщо є реальна загроза їх виконання.

Представниками адміністрації стосовно ст. 392 КК є службові особи, які на підставі ст. 71 ВТК користуються правом застосування заходів заохочення та стягнення щодо засуджених.

Напад на адміністрацію, поєднаний з умисним убивством, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень слід кваліфікувати за сукупністю злочинів (ст. 392 та ст. 115 або 121).

Якщо напад на адміністрацію був поєднаний із захопленням заручників, то такі дії належить кваліфікувати за сукупністю злочинів (ст. 392 і ст. 147 або 349 КК).

Якщо такий напад був поєднаний з масовими заворушеннями, кваліфікація злочину теж буде здійснюватися за сукупністю злочинів (ст. 392 і ч. 1 ст. 294 КК), а якщо це призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків – за ст. 392 і ч. 2 ст. 294 КК.

Під організацією організованої групи слід розуміти створення добре організованої групи, яка відповідає характеристикі, даній в ч. 3 ст. 28, з метою вчинення нападу на адміністрацію ВТУ або тероризування засуджених.

Під активною участю в такій групі слід розуміти будь-які форми діяльності, зазначених у ч. 3 ст. 28.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини (умисел прямий).

Суб'єктами є особи, які відбувають покарання у ВТУ у вигляді позбавлення волі чи обмеження волі.

Ст. 393. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти

Об'єктом злочину є діяльність дізнання, досудового слідства і суду, а також установ, де тримаються засуджені до позбавлення волі та арешту.

Об'єктивна сторона злочину виражається у таких діях:

1) втеча з місця позбавлення волі особи, яка відбуває покарання, -позбавлення волі чи арешту;

2) втеча з-під варти особи, яка була засуджена до позбавлення волі чи арешту або перебуває в попередньому ув'язненні.

Місце позбавлення волі – це ВТК, тюрми, слідчі ізолятори, арештні будинки.

Під втечею розуміють самовільне залишення особою, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі чи арешту, або знаходиться під вартою як підозрюваний, обвинувачений чи під-

судний, місця, де вона знаходиться, з метою постійного чи тимчасового ухилення від подальшого перебування в ньому.

Втеча вважається закінченим злочином з моменту самовільного залишення місця позбавлення волі або місця знаходження під вартою.

Суб'єктом злочину є особа, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі чи арешту або знаходиться під вартою як підозрюваний (обвинувачений, підсудний) та яка досягла віку 16 років.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел на втечу незалежно від мотивів залишення місця позбавлення волі (*п. 13 постанови ПВСУ*).

Кваліфікуючі ознаки: такі самі дії, вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб, або поєднані з заволодінням зброєю чи її використанням, або зі застосуванням насильства чи погрозою його застосування, або шляхом підкопу, а також з пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони.

Повторною буде втеча, яка вчинена вдруге, незалежно від наявності осудності за попередню втечу.

Підкоп – підземний хід (лаз), який таємно від адміністрації відкрив суб'єкт охоронюваної території (споруди) за її межі з метою його використання для втечі. Строки прокладання підкопу, засоби, якими він здійснювався, його довжина тощо значення не мають.

Інженерно-технічні засоби охорони – комплекс спеціальних споруд, пристроїв і приладів, покликаний попереджувати втечі. Такими засобами обладнані всі місця позбавлення волі і попереднього ув'язнення (відключення сигналізації, псування локальної системи телевізійного спостереження, виведення з ладу протипідкопних пристроїв, проламування охоронних споруд з використанням транспортного засобу під час втечі "на таран" тощо).

Підкуп – це залишення місця ув'язнення способом давання грошей чи інших цінностей службовим особам. Кваліфікація буде за ст. 393 КК і ст. 369 КК (давання хабара або ст. 358 КК – підроблення документів).

Службові особи несуть відповідальність також за ст. 365 КК.

Ст. 394. Втеча із спеціального лікувального закладу

Згідно зі ст. 16 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» від 15 лютого 1995 р., особа, яка визнана хворою на наркоманію, але ухиляється від добровільного лікування або продовжує після лікування вживати наркотики, за рішенням суду може бути направлена на лікування від наркоманії до спеціалізованого лікувального закладу органів охорони здоров'я, а неповнолітні, які досягли віку 16-ти років, – до спеціалізованих лікувально-виховних закладів терміном до одного року.

В системі Державного департаменту України з питань виконання покарань існують ЛТП для хронічних алкоголіків (Інструкція про роботу ЛТП Держдепартаменту оголошена наказом № 24 від 17 квітня 1999 р.).

Об'єктом злочину є нормальна діяльність спеціалізованих лікувальних закладів, що виконують постанову судді про примусове лікування хронічних алкоголіків та осіб, хворих на наркоманію.

Об'єктивна сторона полягає у втечі зі СЛЗ, а також при транспортуванні до нього.

Злочин буде закінченим з моменту самовільного залишення особою СЛЗ (спеціального лікувального закладу).

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єктом злочину є особа, щодо якої є постанова судді про направлення на примусове лікування в СЛЗ.

Ст. 395. Порушення правил адміністративного нагляду

За поведінкою окремих осіб, які звільнені з місць позбавлення волі, органи внутрішніх справ здійснюють адміністративний нагляд. Це тимчасовий примусовий профілактичний захід спостереження і контролю за такими особами.

Мета цього заходу – запобігти вчиненню нового злочину звільненим з місць ув'язнення та здійснити виховний вплив на нього.

Ст. 3 Закону «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 1 грудня 1994 року з наступними змінами, містить перелік осіб, стосовно яких

встановлюється адміністративний нагляд. Закон встановлює підстави і порядок встановлення адміннагляду (ст. 4, 5), його термін (ст. 6), порядок здійснення і порядок припинення (ст. 7, 8), обов'язки піднаглядних і обмеження їх дій (ст. 9, 10).

Об'єктом злочину є діяльність органів внутрішніх справ по встановленню і здійсненню адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць ув'язнення.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні особою, стосовно якої встановлено адміністративний нагляд, таких діянь:

1) самовільне залишення місця проживання з метою ухилення від адміністративного нагляду;

2) неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання.

Згідно з п. 9 Постанови ПВСУ від 28 березня 1986 р. №3 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про порушення правил адміністративного нагляду», самовільним залишенням піднаглядним місця проживання з метою ухилення від адміннагляду є зміна ним без поважних причин і повідомлення працівників міліції, які здійснюють нагляд, місця проживання як у межах одного й того самого населеного пункту, так і виїзд без дозволу органів внутрішніх справ до іншого населеного пункту.

Неприбуття без поважних причин у визначений строк до обраного місця проживання особи, стосовно якої встановлено адміннагляд, означає, що з метою ухилення від цього піднаглядний у вказане обране ним місце не прибуває або прибуває значно пізніше від строку.

Поважні причини – тяжка хвороба, нещасний випадок, затримання працівниками міліції тощо.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єктом злочину є особа, щодо якої судом установлено адміністративний нагляд (спецсуб'єкт). Така особа обов'язково є повнолітньою ст. 3 *Закону*).

Ст. 396. Приховування злочину

Приховування злочину – це умисні дії, які спрямовані на те, щоб сам факт злочину або особа, яка його вчинила, не стали відомі правоохоронним органам.

Закон передбачає відповідальність тільки за задалегідь не обіцяне приховування злочину або особи, яка вчинила тяжкий чи особливо тяжкий злочин.

Якщо особа задалегідь обіцяла таке приховування, то вона є співучасником вчинення злочину.

Об'єктом злочину є «...нормальна діяльність органів досудового слідства і суду по всебічному, повному і об'єктивному дослідженні обставин справи».

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях особи, спрямованих на:

- 1) приховування злочинця (надання йому сховища, підроблених документів, зміна його зовнішнього вигляду тощо);
- 2) знарядь і засобів вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину;
- 3) слідів злочину (знищення, переховування);
- 4) предметів, здобутих злочинним шляхом.

Закон передбачає відповідальність тільки за задалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ч. 4 і 5 ст. 12).

Подібні дії стосовно злочинів невеликої і середньої тяжкості (ч.ч. 2 і 3 ст. 12) не є кримінальними караними.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з указаних дій, незалежно від того, чи досяг мети суб'єкт. Злочин цей є триваючим.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел, мета – перешкодити правоохоронним органам розкрити злочин чи притягнути винного до кримінальної відповідальності.

Суб'єкт при цьому повинен бути усвідомлений вчиненням тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Якщо він цього не знав, то кримінальна відповідальність відсутня.

Суб'єкт злочину – приватна особа, яка на момент вчинення злочину досягла віку 16-ти років.

Службова особа, яка вчинила приховування будь-якого злочину шляхом зловживання владою або службовим становищем, несе відповідальність за ст. 364 КК, а якщо приховування стосується тяжкого чи особливо тяжкого злочину, то, крім ст. 364 КК, діяння кваліфікується також за ч. 1 ст. 396 КК.

Згідно з ч. 2 ст. 396 КК, не підлягають кримінальній відповідальності за задалегідь не обіцяне приховування будь-якого злочину члени сім'ї чи близькі родичі.

Приховування знарядь та засобів вчинення злочину або предметів, здобутих злочинним шляхом, зберігання яких само по собі утворює склад злочину (зброя, бойові припаси, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, отруйні, сильнодіючі речовини, наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори) кваліфікуються за відповідними статтями КК (263, 265, 309, 311, 321).

Ст. 397. Втручання в діяльність захисника чи представника особи

Діяльність захисника (адвоката) спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів людини, надання правової допомоги.

Стаття 59 Конституції України проголосила право кожного на правову допомогу. Можливість забезпечення правової допомоги передбачено законом на всіх стадіях кримінального, цивільного і адміністративного процесів. Переважно захисником в зазначених процесах є адвокат, який діє на підставі Закону України «Про адвокатуру».

До участі в процесі залучаються законні представники потерпілого, підозрюваного і обвинуваченого. Це їх батьки, опікуни, піклувальники або представники тих установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких вони перебувають (п. 10 ст. 32 КПК).

Будь-які законні заходи захисника чи представника, спрямовані на захист прав і законних інтересів осіб, від імені або за дорученням яких вони діють у кримінальному, цивільному чи адміністративному процесі, мають бути віднесені до діяльності по наданню правової допомоги.

Об'єктом злочину є інтереси правосуддя, а також осіб, які виступають у якості захисника чи представника особи і тих, у чийх інтересах вони діють.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правоохоронної діяльності захисника чи представника особи, а

також у порушенні встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці.

Перешкодами є: відмова в одержанні документів чи їх копій, недопущення ознайомлення з відповідними документами, висновками фахівців, відмова у письмовій відповіді на клопотання чи скаргу тощо.

Порушення гарантій діяльності та професійної таємниці можуть полягати у вимаганні від адвоката, інших осіб відомостей, що становлять адвокатську таємницю, їх розголошенні, проведенні оглядів, розголошенні чи вилученні без згоди документів, пов'язаних з виконанням адвокатського доручення тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом.

Суб'єктом злочину є приватна особа, яка досягла віку 16-ти років (*ч. 1 ст. 397 КК*) та службова особа (*ч. 2 ст. 397 КК*).

Якщо дії особи, що проводить дізнання, слідчого, прокурора або судді, пов'язані з втручанням в діяльність захисника чи представника особи, одночасно порушують право на захист підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, вони повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів – за ст.ст. 397 і 374 КК (порушення права на захист).

Ст. 398. Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи

Об'єктом цього злочину є інтереси правосуддя, а додатковим об'єктом є честь, гідність, здоров'я особи.

Об'єктивна сторона (*ч. 1 ст. 398 КК*) полягає в таких діяннях:

- 1) погрозі убивством;
- 2) погрозі насильством;
- 3) погрозі знищенням чи пошкодженням майна щодо захисника чи представника особи;
- 4) погрозі близьким родичам захисника (представника);
- 5) в умисному заподіянні захисникові (представникові) особи або їх близьким родичам легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень (*ч. 2 ст. 398 КК*):

б) в умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень (*ч. 3 ст. 398 КК*).

Суб'єктивна сторона – прями́й умисел; мета – припинити діяльність потерпілого, що пов'язана з наданням правової допомоги або помста у зв'язку з її наданням.

Суб'єктом злочину є особа, яка досягла віку 16-ти років (ч. 1 і 2 ст. 398 КК) або 14 років (ч. 2 і ч. 3 ст. 398 КК).

Ст. 399. Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи

Об'єктом злочину є нормальна робота органів правосуддя; додатковим об'єктом – права потерпілої особи на належне їй майно, а при кваліфікації обставин за ч. 3 ст. 399 КК також здоров'я та життя людини.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на умисне знищення або пошкодження майна, що належить захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам, у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини.

Мета – перешкодити наданню правової допомоги або з помсти за її здійснення.

Суб'єкт злочину – особа, яка досягла віку 16-ти років (ч. 1 ст. 399 КК) чи 14 років (ч. 2 ст. 399 КК).

Обтяжуючі обставини – ті самі дії, вчинені шляхом підпалу, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом, шкода в особливо великих розмірах (ч. 2 ст. 399 КК); загибель людей через тяжкі тілесні ушкодження чи інші тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 399 КК).

Ст. 400. Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги

Об'єктом злочину є нормальна робота органів правосуддя, життя та здоров'я захисника чи представника особи або їх близьких родичів.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями, спрямованими на посягання на життя захисника чи представника особи або їхніх близьких родичів (убивство або замах на

убивство), у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел.

Суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ (ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ)

Ст. 401. Поняття військового злочину

Ст. 17 Конституції України визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладається на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування держави (СБУ, Прикордонні війська, Внутрішні війська МВС, війська цивільної оборони та інші військові формування).

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадянина України (ч. 1 ст. 65 Конституції України).

Оборона України ґрунтується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, цивільної оборони України, національної економіки до переведення, при необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони (*ст. 2 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. в редакції від 5 жовтня 2000 р. і будується згідно воєнної доктрини, затвердженої 19 жовтня 1993 р.*).

Збройні Сили України – це військове формування, на яке покладається оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності (*ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» в редакції від 5 жовтня 2000 р.*).

Поняття військового злочину має всі ознаки, властиві загальному поняттю злочину (ст. 11). Однак має ще й додаткові специфічні ознаки, зазначені в ст. 401 КК.

Такими ознаками є:

1) спеціальний об'єкт злочину – встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби;

2) спеціальний суб'єкт злочину – військовослужбовець або військовозобов'язаний під час проходження навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів;

3) покарання за вчинені злочини здійснюються за нормами, які вміщені в розділі КК про військові злочини.

Спеціальним (родовим) *об'єктом військових злочинів* є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби. Цей порядок закріплений в законах України, Військовій присязі, військових статутах, положеннях про проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців, порадиниках, наказах міністра оборони та інших актах військового законодавства.

Злочинні посягання на цей порядок ведуть до підриву боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань.

Безпосереднім об'єктом конкретного військового злочину є ті відносини військової служби, проти яких спрямоване злочинне діяння.

Суб'єктами військових злочинів є військовослужбовці та військовозобов'язані.

Останні тільки тоді, коли вони проходять навчальні (чи перевірні) або спеціальні збори.

Військовослужбовці – це особи, які проходять строкову військову службу, військову службу за контрактом, за призовом та кадрову військову службу. На строковій службі перебувають: солдати, матроси, сержанти й старшини, що проходять військову службу за призовом у межах строків, визначених ст. 23 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р., в редакції від 18 червня 1999 р.

Військову службу за контрактом проходять особи, які прийняті на військову службу добровільно.

Це, зокрема:

- 1) військова служба солдатів і матросів, сержантів і старшин;
- 2) військова служба прапорщиків і мічманів;
- 3) військова служба (навчання) курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів.

До тих, що служать за призовом, відносяться офіцери, призвані на військову службу із запасу (*ст. 19 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу»*).

Кадрову військову службу проходять особи офіцерського складу, зараховані «до Збройних Сил України та інших військових формувань до запровадження військової служби за контрактом (*п. з ст. 2 Закону*)».

Військовозобов'язані – це особи, які перебувають у запасі.

Початком перебування на військовій службі вважається:

- 1) день прибуття до військового комісаріату для відправлення у військову частину-для призовників і офіцерів, призваних із запасу;

- 2) день зарахування до списків особового складу військової частини (військового закладу), установи тощо – для військовозобов'язаних і жінок, які вступають на військову службу за контрактом;

- 3) день призначення на посаду курсанта (слухача) вищого військового навчального закладу – для громадян, які добровільно вступають на військову службу;

- 4) день призначення на посаду для громадян, які прийняті на військову службу до СБ (*ст. 24 Закону України "Про загальний військовий обов'язок і військову службу"*).

Закінченням проходження військової служби вважається день, з якого військовослужбовець виключений наказом по військовій частині (військовому закладу, установі тощо) із списків особового складу.

Відповідальність за військовий злочин настає, як правило, з 18-ти років, тобто з віку призову на строкову військову службу (курсанти – з 17-ти років).

Ст. 402. Непокора

За службовим становищем і військовим званням військовослужбовці можуть бути начальниками або підлеглими

стосовно інших військовослужбовців (ст. 29 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 р.).

Командир (начальник) має право віддавати накази підлеглому військовослужбовцю і зобов'язаний перевіряти їх виконання. Підлеглі зобов'язані беззастережно виконувати накази начальника, крім випадків віддання явно злочинного наказу, і ставитися до нього з повагою (ст. 30 Статуту внутрішньої служби ЗСУ). Наказ має бути виконаний сумлінно, точно та у встановлений строк (ст. 6 Дисциплінарного статуту ЗСУ).

Непокора є небезпечним військовим злочином, що посягає на встановлений порядок підлеглості і породжує неорганізованість і безладдя у військах, порушує твердий статутний порядок, негативно позначається на боєготовності та боєздатності військ.

Об'єктивна сторона злочину непокори – це відкрита відмова від виконання наказу або в іншому навмисному невиконанні наказу.

Наказ – є службове розпорядження. Це обов'язкова для виконання вимога командира (начальника) про вчинення або невиконання підлеглим будь-якої дії по службі. Відкрита відмова виконати наказ начальника виражається в усній або письмові заяві підлеглого про небажання виконувати одержаний ним наказ чи в мовчазному демонстративному вчиненні дій, які свідчать про те, що наказ не буде виконуватися.

Незаконні накази не виконуються (ст. 41 КК).

Злочин буде закінченим з моменту відкритої відмови від виконання наказу або з моменту навмисного його невиконання, незалежно від настання наслідків.

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, який за своїм службовим становищем є підлеглим начальникові, який віддав наказ.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини.

Кваліфікуючі ознаки: ч. 2 ст. 402 КК – непокора, вчинена групою осіб, або спричинення тяжких наслідків; ч. 3 ст. 402 КК – непокора, вчинена в умовах воєнного часу чи в бойовій обстановці.

Під бойовою обстановкою треба розуміти знаходження військової частини (підрозділу) в умовах безпосередньої підготовки й ведення бою (операції).

Бойова обстановка може виникнути не тільки в умовах воєнного стану, а й в мирний час.

Ст. 403. Невиконання наказу

Об'єктом злочину є порядок несення та проходження військової служби.

Об'єктивна сторона злочину полягає у невиконанні чи неналежному виконанні наказу, якщо це спричинило тяжкі наслідки. Повинен бути причинний зв'язок між невиконанням наказу та наслідками, які від цього настали.

При невиконанні наказу відсутні ознаки непокори. Відсутні, наприклад, відкрита заява про небажання виконати наказ і демонстративні дії, які свідчать про небажання підлеглого виконати наказ свого начальника.

Злочин вважається закінченим з моменту настання тяжких наслідків (матеріальний склад).

Під тяжкими наслідками розуміється зрив певних заходів по забезпеченню бойової готовності частини, зрив бойового завдання, нещасні випадки з людьми, знищення або пошкодження бойової техніки, заподіяння великої шкоди тощо.

Суб'єктивна сторона характеризується тільки необережною формою вини, чим і відмежовується невиконання наказу від непокори (там умисна вина).

Кваліфікуюча ознака – невиконання наказу в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (*ч. 2 ст. 403 КК*).

Ст. 404. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків

Опір начальникові є одним із найбільш небезпечних військових злочинів у Збройних Силах України та інших військах.

Ст. 404 КК містить два самостійних склади злочину:

1) опір начальникові, а також іншій особі, яка виконує покладені на неї обов'язки з військової служби;

2) примушування цих осіб до порушення покладених на них обов'язків з військової служби.

Об'єкт злочину – встановлений порядок військової підпорядкованості, що забезпечує нормальну службову діяльність командирів (начальників) або інших осіб, які їх замінюють.

Опір – це дії, спрямовані на перешкоджання начальникам та іншим особам виконувати покладені на них обов'язки з військової служби.

Під примушуванням слід розуміти:

- 1) застосування фізичного чи психічного насильства;
- 2) пред'явлення конкретних вимог, спрямованих на протизаконне припинення або зміну характеру їх службової діяльності.

Примушування може стосуватися дій по службі, які виконуються в момент примушування або які повинні бути виконані в майбутньому.

Злочин вважається закінченим з моменту фактичного вчинення опору або примушування, незалежно, чи досяг винний поставленої мети.

До інших осіб, що виконують покладені на них обов'язки з військової служби, належать вояки, що перебувають у складі варти, вахти, патруля або нарядів внутрішньої служби, та інші військовослужбовці, які виконують певні обов'язки з військової служби.

Суб'єктивна сторона злочину – опору і примушування – тільки прямих умисел.

Суб'єктом злочину можуть бути військовослужбовці рядового, сержантського й старшинського складу, прапорщики і мічмани, а також особи офіцерського складу.

Кваліфікуючі ознаки:

за ч. 2 ст. 404 КК – опір або примушування, вчинені групою осіб або із застосуванням зброї, або що спричинили тяжкі наслідки;

за ч. 3 ст. 404 КК – опір та примушування, вчинене в умовах воєнного стану в бойовій обстановці;

за ч. 4 ст. 404 КК – дії, передбачені ч. 2 і 3 статті, якщо вони були пов'язані з умисним убивством начальника або іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби.

Ст. 405. Погроза або насильство щодо начальника

Дана Ст. передбачає покарання за два самостійні злочини:

- 1) погроза щодо начальника (ч. 1 ст. 405 КК);
- 2) насильницькі дії щодо нього (ч. 2 ст. 405 КК).

Об'єктом злочину є несення військової служби, що вимагає безпосередньої покори начальникові, встановленої статутами у Збройних Силах (ст. 4 Цісциплінарного статуту ЗСУ та ст. 30 Статуту внутрішньо/служби ЗСУ, 1999 р.).

Додатковим об'єктом є особа начальника, а за ч. 2 ст. 405 КК – ще й здоров'я потерпілого. В цьому злочині винний посягає на відносини підлеглості.

Погроза – це вплив на начальника, залякування його убивством, заподіянням тілесних ушкоджень, нанесенням побоїв, знищенням чи пошкодженням майна з метою добитися відмови від належного виконання обов'язків з військової служби.

Об'єктивна сторона злочину полягає саме в зазначених активних діях.

«Погроза повинна бути конкретною. Заяви типу "я тобі покажу" тощо не містять конкретної форми залякування і не можуть бути визнані злочином, що коментується».

Погроза вважається закінченим злочином з моменту, коли начальник сприйняв її.

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, підлеглий по службі чи військовому званню особі, якій погрожує.

Суб'єктивна сторона злочину -умисна форма вини.

Мотивом погрози є невдоволення правомірною, тобто такою, що відповідає законам та статутам, вимогливістю начальника.

Кваліфікуючі ознаки:

за ч. 2 ст. 405 КК – заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв або вчинення інших насильницьких дій щодо начальника;

за ч. 3 ст. 405 КК – дії, передбачені ч.ч. 1 і 2 статті, якщо вони вчинені групою осіб або із застосуванням зброї, або в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці.

Ст. 406. Порухення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості

Ця стаття передбачає відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між вояками, рівними за службовим становищем і військовим званням.

Об'єктом злочину є встановлений статутами ЗС порядок взаємовідносин військовослужбовців, які не перебувають у відносинах підлеглості, їх здоров'я, честь і гідність.

Об'єктивна сторона полягає в активних діях, пов'язаних з нанесенням військовослужбовцю побоїв або в застосуванні іншого насильства з метою примусити його виконувати повністю або частково окремі обов'язки, покладені на винного по службі, або виконувати доручення особистого характеру чи які-небудь протиправні дії тощо («дідівщина»).

Злочин буде закінченим з моменту заподіяння побоїв чи вчинення іншого насильства.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини (умисел прямий), а стосовно наслідків вина може бути як умисною, так і необережною.

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, який не перебуває з потерпілим у відносинах підлеглості.

Кваліфікуючі ознаки:

за ч. 2 ст. 406 КК – злочинні дії щодо кількох осіб, або заподіяння легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, знущання або глумління над військовослужбовцем;

за ч. 3 ст. 406 КК дії, зазначені в ч. 1 чи 2 цієї статті, вчинені групою осіб або із застосуванням зброї; або якщо вони (дії) спричинили тяжкі наслідки.

Ст. 407. Самовільне залишення військової частини або місця служби

Кожний військовослужбовець строкової служби, якщо він того заслуговує, має право на увільнення з розташування військової частини на певний час.

Цей порядок регламентується ст. 216-222 Статуту внутрішньої служби ЗСУ. Залишення військовослужбовцем без дозволу території військової частини або місця служби, а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин є гру-

бим порушенням військової дисципліни, яке може призвести до знищення рівня бойової готовності військової частини та якості бойового чергування.

Згадана Ст. передбачає відповідальність за два самостійні злочини:

1) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби (ч. 1 ст. 407 КК);

2) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем не строкової служби (ч. 2 ст. 407 КК).

Об'єктом злочину є встановлений порядок несення або проходження військової служби.

Об'єктивна сторона проявляється в активних діях (самовільному залишенні частини або місця служби) та бездіяльності (нез'явленні вчасно без поважних причин на службу у разі увільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, з відпустки або лікувального закладу).

Самовільне залишення частини або місця служби полягає в тому, що військовослужбовець строкової служби, не одержавши дозволу відповідного начальника, залишає територію військової частини.

Для осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів і військовослужбовців надстрокової служби, кадрової служби та служби за контрактом самовільним залишенням частини або місця служби є залишення ними без дозволу начальника розташування військової частини або місця служби в службовий час території навчального центру (табору) або корабля у будь-який час.

Під територією військової частини треба розуміти простір у межах казарменого, табірнього або бойового розташування частини.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини, умисел тільки прямий.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 407 КК, може бути тільки військовослужбовець строкової служби, а ч. 2 ст. 497 КК – особи офіцерського складу, прапорщики, мічмани, сержанти, старшини і військовослужбовці, що проходять службу за контрактом.

Кваліфікуючі ознаки:

за ч. 2 ст. 407 КК – залишення військової частини без важких причин тривалістю понад десять діб, але не більше місяця, або хоч і менше десяти діб, але більше трьох діб, вчинені повторно протягом року;

за ч. 3 ст. 407 КК – залишення військової частини або місця служби тривалістю понад один місяць;

за ч. 4 ст. 407 КК – такі ж дії, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 408. Дезертирство

Дезертирство – це самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби.

Це один із найнебезпечніших військових злочинів.

Об'єктом злочину є «...встановлений порядок проходження військової служби, який зобов'язує кожного військовослужбовця нести військову службу протягом встановленого законом строку, завжди бути готовим до захисту держави, виконувати свій військовий обов'язок.

Дезертирство вчиняється шляхом дії (залишення військової частини чи місця служби) або шляхом бездіяльності (нез'явлення на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або лікувального закладу).

Це тривалий злочин.

Тривалість дезертирства значення не має.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини (умисел прямий) і метою ухилитися від військової служби.

Мотиви різні: небажання переносити тягар військової служби, побоювання відповідальності за вчинене правопорушення, боягузтво у воєнний час, небажання служити в певній місцевості тощо.

Суб'єктами злочину можуть бути військовослужбовці строкової служби, особи офіцерського складу за призовом та такі, що проходять кадрову службу, прапорщики, мічмани, сержанти, старшини і військовослужбовці, які проходять службу за контрактом.

Кваліфікуючі ознаки:

за ч. 2 ст. 408 КК – дезертирство зі зброєю або за попередньою змовою групою осіб;

за ч. 3 ст. 408 КК – аналогічні дії, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. Такі дії караються позбавленням волі від п'яти до дванадцяти років.

Ст. 409. Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом

Закон карає за ухилення від військової служби шляхом спричинення собі каліцтва.

Об'єктом злочину є встановлений законодавством порядок проходження військової служби.

Об'єктивна сторона злочину виявляється в активних діях, спрямованих на ухилення від військової служби, а саме в:

в самокаліченні;

симуляції хвороби;

підробленні документів, іншому обмані (*ч. 1 ст. 409 КК*);

шляхом відмови від несення обов'язків військової служби (*ч. 2 ст. 409 КК*).

Ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом іншого обману може виражатися в повідомленні начальника завідомо неправдивих відомостей про обставини, які обумовлюють тимчасове чи постійне звільнення військовослужбовця від військової служби, наприклад, повідомлення про смерть батька чи матері тощо.

Під відмовою від несення обов'язків військової служби (*ч. 2 ст. 409 КК*) слід розуміти виражене в усній, письмовій або іншій формі небажання військовослужбовця виконувати обов'язки військової служби.

Злочин є закінченим з моменту припинення несення обов'язків військової служби, фактичного ухилення від цих обов'язків.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа рядового і сержантського складу строкової служби та особи, що проходять військову службу за контрактом, а також військовозобов'язані, призвані на навчальні або перевірні збори.

Кваліфікуючі ознаки:

за ч. 2 ст. 409 КК – відмова від несення обов'язків військової служби;

за ч. 3 ст. 409 КК – дії, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем

Ця стаття передбачає покарання за розкрадання в різних формах військового майна.

Об'єктом злочину є встановлений законом порядок несення або проходження військової служби, пов'язаний із збереженням зброї, бойових припасів, вибухових чи інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна.

Додатковим об'єктом є право власності ЗСУ на зазначене майно, а при розбої та вимаганні, поєднаному з насильством (*ч. 3 ст. 410 КК*) – здоров'я потерпілого.

Об'єктивна сторона злочину полягає у відчуженні чи спробі відчуження військовослужбовцем військового майна з метою використання його на свій розсуд. Це може вчинятися шляхом крадіжки, грабежу, привласнення, вимагання, шахрайства (*ч. 1 ст. 410 КК*), зловживання службовим становищем (*ч. 2 ст. 410 КК*) та вчиненням розбою (*ч. 3 ст. 410 КК*).

Злочин вважається закінченим, коли винний заволодів майном і може розпорядитися ним, а при вимаганні – з моменту пред'явленої вимоги передати йому військове майно чи право на нього.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини.

Мета – відчуження військового майна – розпорядитися ним на свій розсуд.

Мотив – корисливий, на кваліфікацію злочину не впливає.

Суб'єкт злочину є будь-який військовослужбовець.

Істотна шкода – поняття оціночне.

Треба враховувати вартість майна, його дефіцитність, неможливість замінити його на інше у зв'язку з перебуванням військової частини на полігоні тощо.

Кваліфікуючі ознаки злочину:

за ч. 2 ст. 410 КК – дії службової особи із зловживанням службовим становищем, повторність дій, за змовою групою осіб, заподіяння істотної шкоди;

за ч. 3 ст. 410 КК – вчинення дій в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, шляхом розбою, шляхом вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого.

Ст. 411. Умисне знищення або пошкодження військового майна

Умисне знищення або пошкодження військового майна є небезпечним військовим злочином, оскільки такі дії спричиняють значну матеріальну шкоду, що негативно впливає на стан боєготовності та боєздатності Збройних Сил та інших військових формувань України.

Військове майно є державною власністю.

Об'єктом злочину є встановлений порядок зберігання військового майна, який зобов'язує кожного військовослужбовця дбайливо зберігати зброю, бойові припаси, засоби пересування тощо.

Предметом злочину може бути зброя, бойові припаси, засоби пересування, військова та спеціальна техніка, інше військове майно.

Об'єктивна сторона злочину полягає у знищенні чи пошкодженні зазначеного майна.

Знищення – це приведення предметів військового майна в повну непридатність, коли вони не можуть бути відновлені і використані за їхнім цільовим призначенням.

Пошкодження майна – це приведення його в часткову непридатність і щоб воно стало придатним, треба затратити певні кошти на ремонт.

Злочин вважається закінченим з моменту приведення майна в повну чи часткову непридатність.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Мотиви можуть бути різними. Якщо винний, знищуючи майно, мав на меті ослаблення держави, його дії можуть кваліфікуватися як диверсія (ст. 113 КК).

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, а також військовозобов'язаний, призваний на навчальні або перевірні збори.

Кваліфікуючі ознаки злочину:

за ч. 2 ст. 411 КК – умисне пошкодження військового майна шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, або якщо це спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки;

за ч. 3 ст. 411 КК – дії, передбачені ч. 2 статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Під загальнонебезпечним способом знищення або пошкодження військового майна слід розуміти дії, небезпечні для життя і здоров'я людей, а також майна інших фізичних і юридичних осіб (наприклад, затоплення, вибух тощо).

Під загибеллю людей слід розуміти загибель хоча б однієї людини.

До інших тяжких наслідків слід віднести тяжкі тілесні ушкодження одній чи кільком особам, середньої тяжкості – двом і більше особам, велика матеріальна шкода, зрив виконання бойового завдання тощо.

Ст. 412. Необережне знищення або пошкодження військового майна

Необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової і спеціальної техніки чи іншого військового майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, теж є небезпечним злочином.

Шкода у великих розмірах – оціночне поняття. Законодавець не розкриває його зміст. Порівняно з розкраданням не військового майна – це шкода, яка в 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона – необережна форма вини. Порушення правил використання військового майна може бути і умисним.

Суб'єктом злочину є будь-який військовослужбовець, а також військовозобов'язаний, призваний на навчальні або перевірні збори.

Частина 2 ст. 412 КК обтяжуючими обставинами необережного знищення чи пошкодження військового майна називає загибель людей та інші тяжкі наслідки.

Загибель людей має місце, коли настала смерть хоча б однієї людини.

Ст. 413. Марнотратство або втрата військового майна

Статутний обов'язок кожного військовослужбовця є збереження військового майна (*ст.ст. 124, 125, 127 Статуту внутрішньої служби ЗСУ*).

Ст. 413 КК передбачає три види злочинів проти порядку використання військового майна і його зберігання:

1) марнотратство предметів обмундирування чи спорядження;
2) втрата або псування цих предметів внаслідок порушення правил їх зберігання;

3) втрата чи зіпсування ввірених для службового використання зброї, боєприпасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання (*об'єктивна сторона*).

Об'єктом марнотратства, втрати і псування обмундирування та спорядження є порядок використання і зберігання військового майна, установлений військовими статутами, порадиниками, інструкціями та наказами.

Марнотратством визнається продаж, застава чи передача у користування іншій особі військовослужбовцем строкової служби предметів обмундирування або спорядження, які були видані йому для особистого користування.

За втрату і псування ввірених для службового користування зброї, боєприпасів, засобів пересування, предметів технічного постачання чи іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання відповідальність настає за п. 2 ст. 413 КК.

Під зброєю в цьому випадку розуміється зброя (пістолет, автомат, карабін), яка закріплена особисто за військовослужбовцем, і зброя колективного користування.

Засоби пересування включають всі види транспорту, що перебуває в особистому чи колективному службовому користуванні.

Предметами технічного постачання вважаються різноманітні прилади, інструменти і пристрої, які використовуються у військах.

Під іншим військовим майном слід розуміти будь-яке військово майно, що вручається військовослужбовцю для використання за цільовим призначенням і підлягає поверненню.

Суб'єктом злочину є військовослужбовець строкової служби, особа офіцерського складу, військовослужбовці за контрактом.

Суб'єктивна сторона полягає як в умисній, так і необережній формі вини.

Ст. 414. Порухення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (зміни ЗУ від 04.05.2007 р.)

На озброєнні ЗСУ знаходяться різні системи і види зброї, боєприпаси, вибухові, радіоактивні та інших речовини, які становлять підвищену небезпеку для оточуючих. Використання цих предметів і речовин поєднане із суворим дотриманням правил обмеженого поведження з ними, порушення яких може привести до загибелі і каліцтва людей, знищення військового майна, інших тяжких наслідків.

Об'єктом злочину є встановлений порядок поведження зі зброєю, боєприпасами, речовинами і предметами, які становлять підвищену небезпеку для оточуючих; безпека і здоров'я громадян, у тому числі і самих військовослужбовців.

Цей порядок визначається військовими статутами та іншими нормативними актами (настановами, інструкціями тощо).

Під зброєю в цій нормі розуміється табельна вогнепальна зброя та інша зброя (реактивна, ракетна), що є на озброєнні військової частини.

Боєприпаси – це складова частина озброєння, призначена для ураження живої сили і техніки, руйнування споруд (артилерійські, реактивні снаряди, бойові патрони, гранати тощо).

Вибухові речовини – це хімічні сполуки або їх суміші, здатні під дією удару, наколювання, тертя та підігріву вибухати (порох, тротил тощо).

Радіоактивні речовини – це речовини природного або штучного походження, які містять у своєму складі радіоактивні

ізотопи. Іншими небезпечними речовинами і предметами визнаються будь-які штатні технічні засоби, що мають властивість при порушенні правил поводження з ними уражати тих, хто знаходиться в зоні їхньої дії.

Об'єктивна сторона полягає в порушенні правил поводження зі зброєю, предметами, речовинами, які становлять підвищену небезпеку для людей.

Кримінальна відповідальність настає тільки за наявності шкідливих наслідків.

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, який за характером служби володіє зброєю, боеприпасами, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточуючих.

Суб'єктивна сторона злочину – необережна форма вини стосовно наслідків.

За ч. 2 ст. 414 КК кваліфікуються діяння, що заподіяли тілесні ушкодження кільком особам або смерть потерпілого; за ч. 3 – якщо це спричинило загибель кількох осіб чи інші тяжкі наслідки.

Ст. 415. Порушення правил водіння або експлуатації машин

Злочин посягає на порядок водіння та експлуатації бойових, спеціальних або транспортних машин, що належать частинам, установам і організаціям ЗСУ (*об'єкт злочину*).

Об'єктивна сторона злочину полягає в порушенні правил водіння або експлуатації бойових машин. Ці правила встановлені не тільки Правилами дорожнього руху та військовими статутами, а й спеціальними нормативними актами, які діють у ЗСУ та інших військових формуваннях.

Бойова машина – це машина з установленим озброєнням (гусенична або колісна), призначеним для ведення бою, забезпечення бойових дій та управління військами (танки, бронетранспортери, самохідні ракетні установки тощо).

Спеціальна машина – це машина з установленим спеціальним обладнанням, призначеним для управління військами і зброєю, бойового забезпечення тощо (самохідна інженерна техніка та техніка зв'язку, санітарний транспорт, пересувні майстерні, лабораторії тощо).

Транспортна машина – це машина, призначена для перевезень особового складу, зброї, військової техніки, інших матеріальних засобів.

Порушення правил водіння або експлуатації таких машин може бути скоєне як дією, так і бездіяльністю.

Водіння – це безпосереднє керування рухомою машиною.

Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини.

Суб'єктом злочину є будь-який військовослужбовець, що керує рухом такої машини, а також той, в обов'язки якого входить забезпечення безпеки руху (командир підрозділу, начальник контрольно-технічного пункту тощо).

Ст. 416. Порушення правил польотів або підготовки до них

Об'єктом злочину є встановлений порядок несення військової служби, який забезпечує безпеку польотів та експлуатацію літальних апаратів. Додатковим об'єктом може бути життя і здоров'я людей, власність.

До літальних апаратів слід віднести: літаки, гелікоптери, планери та інші літальні апарати, що належать Збройним Силам України.

Об'єктивна сторона злочину складається з таких трьох ознак:

- 1) порушення установлених правил польотів, підготовки до них, а також правил експлуатації;
- 2) настання суспільно небезпечних наслідків – катастрофи чи іншого тяжкого наслідку;
- 3) причинного зв'язку між допущеним порушенням і наслідками, які настали (матеріальний склад).

До правил, які регулюють польоти, відносяться: Основні правила польотів у повітряному просторі України, Порадник по інженерно-авіаційному забезпеченню авіації ЗСУ, Порадник по штурманській службі авіації ЗСУ, Інструкція по експлуатації літальних апаратів тощо.

При розслідуванні справи слід точно встановити, які саме правила в цьому випадку були порушені.

Катастрофа – це льотна подія, яка потягла за собою загибель людей (хоча б однієї людини) зі складу екіпажу чи пасажирів при одночасному руйнуванні чи пошкодженні літального апарата, а також пропажа без вісті літального апарата з людьми, які знаходились на ньому.

Інші тяжкі наслідки – це нещасні випадки з людьми, які не належать до членів екіпажу, заподіяння тілесних ушкоджень, пошкодження літака, що не підлягає відновленню тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережною формою вини щодо наслідків. Вина до порушення правил може бути і умисною.

Суб'єктом злочину є військовослужбовці, які керують літальними апаратами в польоті; службові особи, які керують польотами; особи, які виконують обов'язки по підготовці літального апарату до польоту; службові особи служби забезпечення.

Ст. 417. Порушення правил кораблеводіння

Об'єктом злочину є встановлений порядок несення військової служби, який забезпечує безпеку кораблеводіння.

Додатковим об'єктом може бути життя і здоров'я людей, власність.

Об'єктивна сторона злочину полягає в таких діях:

- 1) порушення встановлених правил кораблеводіння;
- 2) настання наслідків у вигляді загибелі людей, загибелі корабля або інших тяжких наслідків;
- 3) причинний зв'язок між порушенням правил кораблеводіння і наслідками.

До правил кораблеводіння належать: Корабельний статут ВМС, Правила для запобігання зіткнення суден у морі та інші нормативні акти.

Такі порушення можуть вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності.

До тяжких наслідків ст. 417 КК відносить:

- 1) загибель людей (смерть хоча б однієї людини);
- 2) загибель корабля або інші тяжкі наслідки (тілесні ушкодження, зрив виконання військового завдання, спричинення кораблю серйозних пошкоджень тощо);

3) причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується необережною формою вини по відношенню до наслідків. Порушення правил може бути умисним.

Суб'єктом злочину є військовий моряк, на якого покладені обов'язки по водінню корабля (командир корабля, катера, шлюпки, помічник командира, штурман, вахтовий офіцер, командир з'єднання кораблів, якщо він у встановленому порядку вступив у безпосереднє керування кораблем.

Ст. 418. Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання

Порядок несення вартової служби і патрулювання регламентується Статутом гарнізонної і вартової служби Збройних Сил України, а порядок несення вахтової служби визначається Корабельним статутом ВМС.

Об'єктом злочину є встановлений порядок несення вартової і вахтової служби, а також патрулювання.

Вартова служба призначається для охорони та оборони військових об'єктів (сховищ із озброєнням, бойовою технікою, боєприпасами, вибуховими речовинами, іншим майном та інших військових об'єктів), Бойових прапорів та осіб, яких тримають на гауптвахті або в дисциплінарному батальйоні.

Несення вартової служби є виконанням бойового завдання (*ст. 97 Статуту*).

Статут гарнізонної та вартової служб ЗСУ розрізняє два види патрулювання:

1) патрулювання, яке організовується у кожному гарнізоні для підтримання порядку серед військовослужбовців на вулицях і в громадських місцях, на залізничних станціях (вокзалах), у морських (річкових) портах, аеропортах, прилеглих до гарнізону населених пунктах (*ст. 46 Статуту*);

2) патрулювання з охорони об'єктів, бойової техніки, майна, окремо розташованих підрозділів.

Вахтова служба – це особливий вид чергування на кораблі ВМС з метою забезпечення керування кораблем і його механізмами, спостереження за обстановкою, застосування зброї

при раптовому нападі противника та підтримання порядку на кораблі.

Об'єктивна сторона злочину має такі ознаки:

1) порушення статутних правил вартової (вахтової) служби чи патрулювання;

2) настання тяжких наслідків;

3) причинний зв'язок.

Порушення можуть вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності.

Злочин буде закінченим з моменту настання тяжких наслідків – викрадення військового майна з об'єкта, незаконне використання військової техніки тощо.

Суб'єктами злочин/можуть бути тільки особи, які входять до складу варти, а також особи, які керують службою варти.

Для безпосередньої охорони та оборони об'єктів зі складу варти виділяються чатові. Чатовим називається озброєний вартовий, який виконує бойове завдання щодо охорони та оборони дорученого йому поста (*ст. 102 Статуту*).

Пост – усе те, що підлягає охороні.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується як умисною, так і необережною виною.

Кваліфікуючою ознакою злочину є вчинення зазначених дій в умовах військового стану або бойової обстановки.

Ст. 419. Порушення статутних правил несення прикордонної служби

Згідно ст. 2 Конституції України, територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Відповідно до ст. 27 Закону України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 р., охорона державного кордону на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах покладається на Прикордонні війська України, а в повітряному просторі – на Війська протиповітряної оборони України.

Для охорони державного кордону зі складу Прикордонних військ виділяються прикордонні наряди, на які покладається виконання протягом певного часу бойового завдання по охороні кордону.

Об'єктом злочину є порядок несення прикордонної служби, який забезпечує охорону і недоторканність державного кордону України. *Форми різні* (залишення бойового поста на вищій або біля шлагбаума; халатна перевірка документів у громадян, транспортних засобів, вживання спиртних напоїв, наркотиків тощо).

Об'єктивна сторона полягає в порушенні статутних правил несення прикордонної служби особою, яка входить до складу наряду з охорони державного кордону України.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується як умисною, так і необережною формами вини.

Суб'єктом злочину є особа, яка входить до складу наряду з охорони кордону.

Кваліфікуюча ознака (ч. 2 ст. 419 КК) – тяжкі наслідки, що настали в результаті порушення (зрив виконання поставленого бойового завдання, вторгнення на територію України озброєної банди, перехід кордону агентом інорозвідки тощо).

Ст. 420. Порушення статутних правил несення бойового чергування

Об'єктом цього злочину є «...порядок несення бойового чергування (бойової служби), який забезпечує своєчасне виявлення та відбиття раптового нападу на Україну, а також її безпека.»

Бойове чергування полягає в перебуванні спеціально виділених сил і засобів у повній бойовій готовності до виконання завдань, що раптово виникли, або ведення бойових дій. Бойове чергування здійснюється в мирний та воєнний час. Несення цього чергування є виконанням бойового завдання державної важливості.

Об'єктивна сторона злочину полягає в порушенні статутних правил несення бойового чергування.

Злочин буде закінченим з моменту порушення статутних правил несення бойового чергування.

Суб'єктивна сторона характеризується як умисною, так і необережною формами вини.

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, який заступив на бойове чергування.

Кваліфікуючі ознаки: за ч. 2 ст. 420 КК – настання тяжких наслідків (проникнення іноземного літака у повітряний простір

України, військових кораблів – у територіальні води; загибель людей; виведення з ладу бойової техніки тощо). Це тяжкий злочин.

За ч. 3 ст. 420 КК – ті самі дії, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 421. Порухнення статутних правил внутрішньої служби

Статутна служба – це система заходів, що вживаються для організації повсякденного життя й діяльності військової частини, підрозділів та військовослужбовців згідно із Статутом внутрішньої служби ЗСУ та іншими нормативно-правовими актами (ст. 5 Статуту 1999 р.). Вона здійснюється з метою підтримання в частині порядку та військової дисципліни.

Об'єктом злочину є установлений порядок несення внутрішньої служби, який забезпечує охорону внутрішньої безпеки військових частин та їх підрозділів, підтримання високої боєготовності і боєздатності особового складу, а також попередження правопорушень зі сторони військовослужбовців.

Об'єктивна сторона полягає як в активних діях, так і в бездіяльності.

Диспозиція ст. 421 КК – бланкетна.

Для притягнення до кримінальної відповідальності треба встановити, які саме норми статутів були порушені винною особою.

До тяжких наслідків злочину слід віднести: зрив виконання бойового завдання, викрадення зброї, виведення з ладу бойової техніки чи військового обладнання, загибель людей тощо.

Суб'єктивна сторона злочину, як правило, необережна форма вини. Порухнення правил може бути умисним і необережним.

Суб'єктом є військовослужбовець, який входить в добовий наряд. Це черговий частини, помічник чергового частини, днювальний, водії чергових тягачів, черговий фельдшер, черговий і помічник чергового КПП, черговий їдальні, робітники їдальні, черговий штабу частини, посильні тощо. Склад наряду визначається наказом по частині (жінки, як правило, до наряду не залучаються).

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, який входить у добовий наряд.

Кваліфікуючі ознаки злочину (ч. 2 ст. 421 КК) – вчинення зазначених дій в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 422. Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості

Військова присяга і військові статuti зобов'язують кожного військовослужбовця зберігати державну та військову таємницю. Розголошення її може спричинити велику шкоду інтересам безпеки держави, бойовій готовності ЗСУ.

Відомості військового характеру, які становлять військову таємницю, можуть одночасно бути і державною таємницею.

До відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, належать інформація про зміст стратегічних і оперативних планів, підготовку та проведення військових операцій тощо (*Закон України Про державну таємницю від 21 січня 1994 р.*).

Якщо суб'єкт розголосить інші відомості, що становлять державну таємницю (не військового характеру), то відповідальність настає за ст. 330 КК (розголошення відомостей, що становлять державну таємницю).

Тяжкість наслідків, передбачених ч. 3 ст. 422 КК, встановлюється, виходячи з конкретних обставин справи.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується як умисною, так і необережною виною, а втрата документів або матеріалів – тільки необережною формою вини.

Суб'єктом злочину є тільки військовослужбовець.

Кваліфікуючі ознаки злочину:

за ч. 2 ст. 422 КК – втрата документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру;

за ч. 3 такі ж дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

Ст. 423. Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що військова посадова особа серйозно порушує встановлений порядок несення військової служби, підриває авторитет командирів і військових начальників, вносить у їх діяльність дезорганізацію, безладдя, а інколи зриває виконання бойового завдання військовими підрозділами.

Вчинення дій, які не відносяться до службової діяльності військової службової особи і без використання службовою особою свого службового становища не тягне відповідальності за ст. 423 КК.

Згідно з приміткою до цієї норми, під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Об'єктом злочину є встановлений порядок несення військової служби військовими службовими особами.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на незаконне використання транспортних засобів, споруд чи іншого військового майна, а також незаконне використання підлеглого для особистих послуг чи послуг іншим особам, а також інше зловживання владою або службовим становищем, вчинене з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, якщо таке діяння заподіяло істотну шкоду.

Істотна шкода – це така шкода, яка в 250 разів і більше перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Суб'єктом злочину є військова службова особа.

Кваліфікуючі ознаки: за ч. 2 ст. 423 КК – це зазначені діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 424. Перевищення військовою службовою особою влади чи військових повноважень

Об'єктом злочину є порядок несення військової служби, авторитет військових начальників та інших військових службових осіб.

Перевищення влади або службових повноважень полягає в умисному вчиненні службовою особою дій, які явно виходять за межі прав та повноважень, що надані їй законом, військовими статутами, положеннями, інструкціями, наказами командування.

Умови вчинення цього злочину аналогічні злочину, вчиненого цивільною службовою особою.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих службовій особі повноважень, якщо це заподіяло істотну шкоду.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Суб'єктом є військова посадова особа.

Кваліфікуючі ознаки злочину:

за ч. 2 ст. 424 КК – застосування нестатутних заходів щодо підлеглого або перевищення дисциплінарної влади, якщо це заподіяло істотну шкоду, а також застосування насильства щодо підлеглого;

за ч. 3 ст. 424 КК – дії, передбачені ч. 2 статті, вчинені із застосуванням зброї, або дії, зазначені в ч. 1 і 2 ст. 424 КК, якщо вони спричинили тяжкі наслідки;

за ч. 4 ст. 424 КК – діяння, передбачені ч. 1, 2 або 3 цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 425. Недбале ставлення до військової служби

Недбалим ставленням до військової служби є невиконання або неналежне виконання особою своїх обов'язків, які передбачені законами, військовими статутами, положеннями, наказами командування, внаслідок недбалого або несумлінного до них ставлення.

Невиконання обов'язків означає невиконання дій, що входять в коло службових обов'язків.

Неналежне їх виконання означає нечітке, формальне або неповне здійснення обов'язків. В останньому, випадку винному інкримінується не дія, а те, що службовою особою не було виконано.

Недбале ставлення до військової служби може проявлятися у поганому (неналежному) виконанні своїх службових обов'язків, тяганині, нечуйному ставленні до людей, бюрократичному відношенні до військового обов'язку (наприклад, неналежне ведення обліку зброї, боєприпасів, погана організація зберігання майна, невжиття заходів щодо контролю за діяльністю підлеглих тощо).

Відповідальність за такі дії буде тільки тоді, коли настала істотна шкода (*об'єктивна сторона*).

Суб'єктом злочину є військова службова особа.

Суб'єктивна сторона характеризується необережною формою вини, тобто злочинною недбалістю.

Кваліфікуючі ознаки злочину:

за ч. 2 ст. 425 КК – такі ж дії, якщо вони спричинили тяжкі наслідки;

за ч. 3 ст. 425 – діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 426. Бездіяльність військової влади

Згаданий злочин може вчинятися лише шляхом бездіяльності. Бездіяльність військової влади може мати місце тільки у сфері владних функцій володарювання і характеризуватися тільки умисною виною.

Бездіяльність військової влади полягає в невиконанні особою дій, які вона повинна була і могла вчинити в силу покладених на неї обов'язків. Це може виражатися у неперешкоджанні порушенням закону, військових обов'язків, військового порядку іншими особами, якщо це входить в обов'язки військової службової особи.

Частина 1 ст. 426 КК передбачає відповідальність за три самостійних злочини:

- 1) неприпинення злочину, що вчиняється підлеглими;
- 2) nepopушення військовою службовою особою, яка є органом дізнання, кримінальної справи щодо підлеглого, який вчинив злочин;
- 3) інше умисне невиконання дій, які особа за своїм службовим обов'язком повинна була виконати.

Два перших види бездіяльності військової влади вважаються закінченим злочином з моменту невиконання обов'язку покласти край злочину, що вчиняється підлеглим, або порушити кримінальну справу щодо підлеглого, який вчинив злочин.

Третій вид бездіяльності військової влади належить до злочину з матеріальним складом і вважається закінченим з моменту настання істотної шкоди.

Злочин характеризується умисною формою вини.

Стосовно наслідків, що настали в результаті бездіяльності, вина може бути як умисною, так і необережною.

Суб'єктом злочину є військова службова особа (командир військової частини, з'єднання тощо).

Кваліфікуючі ознаки злочину:

за ч. 2 ст. 426 КК – бездіяльність військової влади, якщо вона спричинила тяжкі наслідки;

за ч. 3 ст. 426 КК – дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 427. Здача або залишення ворогові засобів ведення війни

Здача ворогові начальником засобів ведення війни є найбільш небезпечним злочином проти встановленого порядку несення та проходження військової служби.

Предметом злочину є військові сили, укріплення, бойова техніка, інші засоби ведення війни.

Під військовими силами слід розуміти особовий склад військових частин.

Укріплення – це будь-які інженерні споруди (доти, дзоти, окопи).

Інші засоби ведення війни – це матеріально-технічні засоби, які використовуються в бойових діях (зброя, бойові припаси, засоби забезпечення бойових дій, засоби індивідуального захисту військовослужбовців тощо).

Об'єктом злочину є встановлений порядок несення та проходження військової служби.

Об'єктивна сторона злочину – це залишення ворогові начальником ввірених йому військових сил, укріплень бойової та спеціальної техніки чи інших засобів ведення війни.

Здача ввірених військових сил може виражатися у формі зупинення опору і капітуляції перед противником або невжиття заходів до захисту особового складу внаслідок чого він попав до ворога.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення начальником зазначених дій.

Суб'єктивна сторона полягає як в умисній, так і необережній формі вини. Мотивом злочину є легкодухість, боягузтво, панікерство.

Вчинення таких дій з метою сприяння ворогу, послаблення Збройних Сил України утворює державну зраду (ст. 111 КК).

Суб'єктом злочину є тільки командир (начальник), який має у своєму підпорядкуванні особовий склад, бойову та іншу військову техніку.

Ст. 428. Залишення гинучого військового корабля

Небезпека загибелі військового корабля може існувати як у бойовій обстановці, так і в мирний час.

Корабельний статут ВМС зобов'язує командира корабля в складній і небезпечній обстановці вжити всіх заходів для врятування корабля, а якщо це виявляється неможливим – вжити всіх заходів по залишенню корабля особовим складом, врятування або знищення у воєнний час важливих документів, майна і тільки після цього залишити гинучий корабель (командир покидає корабель останнім).

Члени команди мають право його залишити тільки з дозволу командира.

Об'єктом злочину є встановлений порядок несення військової служби.

До військових кораблів відносяться бойові кораблі, кораблі спеціального призначення, морські і рейдові судна забезпечення (буксири, баржі, катери, мінно-торпедні катери, паливозаправники тощо).

Об'єктивна сторона злочину полягає в діях, спрямованих на залишення гинучого військового корабля командиром, який не виконав до кінця своїх службових обов'язків, а також особою із складу команди без належного на те розпорядження командира.

Злочин буде закінченим з моменту протиправного залишення військового корабля.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Суб'єктом злочину є командир корабля і будь-яка особа, яка належить до складу команди корабля.

Кваліфікуючими ознаками цього злочину є вчинення зазначених діянь в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Ст. 429. Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю

Самовільне залишення поля бою під час бою або відмова під час бою діяти зброєю є злочином.

Об'єктом злочину є несення військової служби і порядок виконання військового обов'язку в бою.

Об'єктивна сторона злочину полягає в двох злочинних діяннях:

- 1) самовільному залишенні поля бою;
- 2) відмова під час бою діяти зброєю.

Під самовільним залишенням поля бою слід розуміти залишення військовослужбовцем без дозволу командира рубежу простору, в межах якого він повинен нести бойові дії під час бою. Тривалість залишення поля бою на кваліфікацію не впливає.

Під відмовою під час бою діяти зброєю слід розуміти фактичне незастосування військовослужбовцем зброї, коли була потреба в її застосуванні, або відкрита заява про небажання діяти зброєю під час бойових дій.

Умисне пошкодження зброї з метою unikнути участі в бою треба кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ст. 429 і 411 КК.

Суб'єктивна сторона злочину – тільки умисна форма вини, умисел – прямий.

Мотивом злочину може бути боягузтво, легкодухість та інші мотиви, крім протидержавного.

Суб'єктом злочину є будь-який військовослужбовець.

Ст. 430. Добровільна здача в полон

Під добровільною здачею в полон розуміється добровільний перехід військовослужбовця, який умисно перестав чинити опір ворогові, хоча мав фізичну можливість це робити, під владу противника.

Безпосереднім *об'єктом злочину* є встановлений порядок несення військової служби під час бойових дій.

Об'єктивна сторона злочину включає дії, спрямовані на добровільну здачу в полон ворогові.

Це може бути виражено як у формі дії, так і бездіяльності. В цих випадках військовослужбовець припиняє опір ворогові з метою здатися в полон, не застосовує зброю, подає противникові

знаки, які свідчать про його намір здатися в полон (піднімає білий прапор, піднімає руки вгору, робить усні заяви про здачу в полон тощо), із зброєю чи без зброї виходить в місця дислокації власних військ та переходить у місця дислокації військ ворога, залишається на місці бою під виглядом пораненого чи вбитого, очікуючи захоплення в полон в той час, коли його підрозділ переходить на нові позиції тощо.

Злочин вважається закінченим з моменту здійснення переходу військовослужбовця під владу противника.

Згідно зі ст. 5 «Женевської Конвенції про поводження з військовополоненими», він вважається військовополоненим.

Добровільність здачі в полон означає, що особа зробила це в силу свого бажання.

Не може вважатися здачею в полон ворогові особа, коли вона отримала поранення, знепритомніла і за своїм фізичним станом не могла протидіяти захопленню в полон.

Здача в полон може мати місце як в районі бойових дій, так і в своєму районі, а також у тилу ворога.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Мотив тут спеціальний – боягузтво або легкодухість. Саме за суб'єктивною стороною цей злочин відмежовується від державної зради (ст. 111 КК).

Суб'єктом злочину може бути будь-який військово-службовець Збройних Сил України.

Ст. 431. Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні

Військовослужбовець, опинившись унаслідок поранення або інших обставин в полоні у противника, повинен додержуватись військової присяги, дорожити гідністю громадянина України і ні за яких обставин не повинен допомагати ворогові.

Об'єктом злочину є дотримання вимог військової присяги при попаданні військовослужбовця в полон.

Об'єктивна сторона складається з таких дій:

1) добровільна участь військовополоненого в роботах, які мають військове значення (ч. 1 ст. 431 КК);

2) вчинення військовополоненим, що перебуває на становищі старшого, насильства над іншими полоненими (ч. 2 ст. 431 КК);

3) вчинення військовополоненим дій, спрямованих на шкоду іншим військовополоненим (ч. 3 ст. 431 КК).

Роботами, що мають військове значення, визнаються будь-які роботи, спрямовані на будівництво військових об'єктів, виробництво військової техніки, боєприпасів, інших військових матеріалів.

Під іншими заходами визнаються організовані ворогом заходи, що сприяють посиленню сил ворога.

Під насильством слід розуміти будь-який психічний чи фізичний вплив на військовополоненого.

Жорстоке поводження проявляється у вчиненні дій, які принижують гідність полонених, спричиняють їм муки і страждання.

Суб'єктивна сторона – умисна форма вини.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 431 КК, є військовослужбовець, який знаходиться в полоні;

в ч. 2 – військовополонений, який перебуває на становищі старшого;

за ч. 3 – полонений, що діє з корисливих мотивів або з метою забезпечення поблажливого для себе ставлення з боку ворога.

Ст. 432. Мародерство

Мародерство – це викрадення речей, що знаходяться при вбитих чи поранених на полі бою.

Це можуть бути предмети особистого користування, обмундирування, що знаходиться при вбитих чи поранених, тощо.

Вилучення у вбитих і поранених зброї, боєприпасів з метою їх подальшого використання для ведення військових дій не утворюють складу цього злочину.

Мародерство вчиняється тільки на полі бою під час бою або відразу ж після його завершення. Викрадення речей поза полем бою утворює склад злочину проти власності.

Поранені та вбиті, у яких викрадають речі, можуть належати до будь-яких армій або бути з числа цивільного населення.

Об'єктивна сторона полягає у викраденні на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел, корисливий мотив.
Суб'єктом злочину є лише військовослужбовець.

Ст. 433. Насильство над населенням у районі воєнних дій

Злочин посягає на закони та звичаї ведення війни.

Об'єктом злочину є встановлений порядок несення військової служби під час бойових дій.

«Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 р. забороняє будь-яке залякування, терор, пограбування і репресії щодо цивільних осіб на окупованій або захопленій території.

Об'єктивна сторона складу злочину полягає в скоєнні військовослужбовцями насильства, протизаконного знищення майна, а також протизаконного відібрання майна під приводом воєнної необхідності, вчинювані щодо населення в районі воєнних дій, а також вчинення щодо населення розбою (*ч. 2 ст. 433 КК*).
(*Про поняття розбою див. питання 81*).

Насильство над населенням включає різноманітні форми посягання на життя та здоров'я, честь і гідність цивільних осіб: тілесні ушкодження, незаконне позбавлення волі тощо. Якщо насильство виражається в убивстві, зґвалтуванні, заподіянні тяжких тілесних ушкоджень – відповідальність настає за сукупністю.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини.

Суб'єктом злочину може бути будь-який військовослужбовець.

Ст. 434. Погане поводження з військовополоненими

«Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими» від 12 серпня 1949 р. встановлює такий порядок поводження з військовополоненими, при якому охороняється їх життя, здоров'я, честь і гідність.

Військовополоненими є комбатанти (особи, які входять до складу збройних сил противника). Воюючі сторони зобов'язані в період збройного конфлікту забезпечувати правовий захист жертв війни, в тому числі і військовополонених, гуманно поводитись з ними.

Погане поводження з військовополоненими може виражатися в діях військовослужбовця, якими спричиняється шкода

здоров'ю, ущемляються права і честь військовополонених (нанесення побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень, мордування тощо).

Недбале виконання обов'язків щодо хворих і поранених військовополонених полягає в злочинно-недбалому виконанні обов'язків по наданню їм лікарської допомоги і догляду за ними.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини, а недбале виконання обов'язків щодо хворих і поранених – необережною формою вини.

Суб'єктом злочину є будь-який військовослужбовець.

Суб'єктом недбалого виконання обов'язків можуть бути тільки ті військовослужбовці, на яких покладено лікування хворих і поранених військовополонених або піклування про них.

Ст. 435. Незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та зловживання ними

«Женевська Конвенція про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях» 1949 р. приписує воюючим сторонам утримуватися від нападу на санітарні формування, транспорти та їх особовий склад, а при веденні бойових дій санітарні заклади повинні по можливості оберігатись і щадитися.

Для кращого розпізнавання санітарні служби мають відмітні емблеми (знак «Червоний Хрест» на білому полі, а в деяких державах «Червоний Півмісяць» на білому полі).

Використання цих знаків з іншою метою і особами, які не мають відношення до санітарної служби, заборонено.

Об'єктом злочину є встановлений міжнародними конвенціями порядок використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця в районі воєнних дій.

Об'єктивна сторона злочину проявляється в таких діях:

1) носіння в районі воєнних дій символіки Червоного Хреста або Червоного Півмісяця особами, які не мають на це права;

2) зловживання в умовах воєнного стану прапорами чи знаками Червоного Хреста і Червоного Півмісяця або пофарбування присвоєних санітарно-транспортних засобів.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини (прямий умисел).

Суб'єктом злочину може бути будь-який військовослужбовець.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Ст. 436. Пропаганда війни

Ст. 18 Конституції України проголошує послідовний миролюбивий зовнішньополітичний курс, який ґрунтується на основних принципах міжнародного права: мирному співвідношенні, суверенній рівності держав, незастосуванні сили в міжнародних відносинах. Україна активно сприяє зміцненню загального миру та міжнародної безпеки і засуджує будь-яке порушення загальнолюдських цінностей та основних міжнародно-правових принципів.

Пропаганда війни – це злочин, який посягає на мир і мирне співіснування держав, тобто на світовий порядок, побудований на принципах незастосування сили, недоторканності кордонів, територіальної цілісності країн, невтручання у внутрішні справи суверенних держав, які забезпечують мирне врегулювання міждержавних спорів та конфліктів.

Об'єктивна сторона злочину полягає в таких активних діях:

- 1) публічні заклики до агресивної війни чи до розв'язування воєнного конфлікту;
- 2) виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження;
- 3) розповсюдження таких матеріалів.

Публічність закликів полягає в тому, що вони здійснюються відкрито і адресовані до невизначеного кола осіб або до державних діячів, парламенту чи уряду з метою схилити їх до агресивної війни або до розв'язання воєнного конфлікту.

Воєнний (збройний) конфлікт – це будь-який збройний конфлікт між двома або декількома державами, а також збройний конфлікт, в якому народи ведуть боротьбу проти колоніального панування іноземної окупації або расистських режимів для здійснення свого права на самовизначення, закріплених у Статуті ООН.

Заклики – це активні дії, для яких характерний вплив на свідомість і волю людини з метою спонукати їх до вчинення відповідних дій.

Злочин вважається закінченим з моменту публічного звернення до громадян чи до керівників держави або уряду (усно,

письмово, з допомогою технічних засобів) з метою схилити їх до агресивної війни чи розв'язування воєнного конфлікту.

Воєнний конфлікт – це проведення воєнних, дій, на якійсь частині чужої території, в тому числі і на державному кордоні, з метою вирішення окремого питання зовнішньої політики за допомогою воєнної сили.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини (умисел прямих).

Суб'єктом злочину може бути громадянин України, особа без громадянства, а також громадянин іноземної держави, які досягли 16-річного віку.

Ст. 437. Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни

Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни – особливо тяжкий злочин, що відноситься до категорії міжнародних злочинів, а саме злочинів проти миру. Підвищена суспільна небезпечність злочину в тому, що він підриває мирне співіснування народів і держав, чаять в собі небезпеку масового знищення людей, матеріальних та культурних цінностей.

Ст. 6 Статуту Міжнародного воєнного трибуналу для суду та покарання головних воєнних злочинців Європейських країн «осі» (Нюрнберзького трибуналу) встановила юрисдикцію трибуналу щодо індивідуальної відповідальності за злочини проти миру, а саме планування, підготовку, розв'язування або ведення агресивної війни на порушення міжнародних договорів, угод і заповідей або участь у спільному плані чи змові, спрямованих на здійснення будь-якої з вказаних дій.

Об'єктом злочину є мир і безпека людства, що включає в себе мирне співіснування держав і народів, заснованих на принципах незастосування сили, невтручання в територіальну цілісність держав.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 437 КК, виражається у вчиненні активних дій (планування, підготовка або розв'язування), пов'язаних з агресивною війною або воєнним конфліктом.

Агресією є аastosування державою збройної сили проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави або якимось іншим способом, не сумісним зі Статутом ООН.

«Планування агресивної війни полягає в розробці планів її підготовки і здійснення (складання мобілізаційних і організаційно-технічних планів і проектів, розрахунок потреби в людських і матеріально-технічних ресурсах, планування розміщення військ до початку агресії, розробка планів здійснення окремих воєнних операцій і ведення війни в цілому тощо).

Підготовка такої війни – в реальному здійсненні комплексу заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для розв'язування і ведення агресивної війни (переведення відповідних підприємств на випуск воєнної продукції наступального характеру, створення резервів продовольства і пального, збільшення чисельності військових підрозділів, активізація розвідувальної діяльності, передислокація військ...» тощо).

Розв'язування війни виражається в актах агресії, що передують повномасштабному веденню війни незалежно від факту її оголошення (напад збройних сил однієї держави на територію іншої або будь-яка анексія з застосуванням сили, бомбардування території іншої держави тощо).

Участь у змові, що спрямована на вчинення планування, підготовки або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту, характеризується домовленістю між кількома суб'єктами злочину про спільне здійснення хоча б одного із перерахованих злочинних діянь, яка знаходить вияв у погодженні дій (координації планів, узгодженні способів їх реалізації тощо).

Об'єктивна сторона характеризується вчиненням хоча б однієї з передбачених ч. 1 ст. 437 КК дій.

Суб'єктивна сторона злочину – умисна форма вини (умисел прямий).

Суб'єктами злочину можуть бути особи з числа керівників держави військово-промислового комплексу і т. п. – як військові, так і цивільні.

Кваліфікованим складом злочину (ч. 2 ст. 437 КК) є ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій, в ході яких реалізуються задуми, сформульовані при їх плануванні. Їх веден-

ня характеризується масовим тривалим застосуванням збройної сили, що супроводжується загибеллю людей, знищенням матеріальних і культурних цінностей, що й обумовлює підвищену відповідальність.

Ст. 438. Порушення законів та звичаїв війни

Порушення законів та звичаїв війни – воєнний злочин, що характеризується подвійною протиправністю: діяння заборонені як нормами національного (ст. 438 КК), так і міжнародного кримінального права. За КК України це один із злочинів проти миру і безпеки людства.

Порушення законів та звичаїв війни завдають великої шкоди людям, народногосподарським об'єктам, культурним цінностям, що зумовлює високий ступінь їх суспільної небезпечності.

Об'єктом злочину є регламентований міжнародним правом порядок ведення війни. Потерпілими можуть бути військовополонені та особи з числа цивільного населення.

Військовополоненими є особи, що опинилися у владі противника, які належать до таких категорій:

1) особовий склад збройних сил країни, що перебуває в конфлікті, а також особовий склад ополчень і добровольчих загонів, що входять до складу цих збройних сил;

2) особовий склад інших ополчень і добровольчих загонів, включаючи особовий склад рухів опору, належних стороні, що перебуває в конфлікті;

3) особовий склад регулярних збройних сил, які вважають себе в підпорядкуванні уряду або владі, не визнаних державою, яка тримає в полоні;

4) особи, які слідують за збройними силами, але які не входять до їх складу безпосередньо (наприклад, цивільні особи, що входять в екіпажі військових літаків, воєнні кореспонденти, пошталювальники, робочі команди тощо).

Цивільне населення – мирні жителі воюючої сторони, які не воюють, та опинилися під владою противника на окупованій ним території.

Об'єктивна сторона полягає в жорстокому поводженні з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування

національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, в тому числі і службовець. Кваліфікованим видом порушення законів та звичаїв війни (ч. 2 ст. 438 КК) є вчинення таких дій, якщо вони поєднані з умисним убивством.

Ст. 439. Застосування зброї масового знищення

Застосування зброї масового знищення – це особливо тяжкий злочин, який посягає на мир і безпеку людства.

Безпосереднім *об'єктом злочину* є мир і безпека людства.

Предметом злочину є зброя масового знищення. До зброї масового знищення відноситься така, що діє шляхом вибуху або за допомогою радіоактивних матеріалів; смертоносна хімічна і бактеріологічна зброя і будь-яка інша зброя, яка буде розроблена в майбутньому, наділена властивостями атомної бомби, або іншої згаданої зброї.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на застосування в ході збройного конфлікту зброї масового знищення.

Злочин буде вважатися закінченим з моменту приведення в дію носіїв такої зброї (бомб, ракет, торпед тощо).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини: особа усвідомлює, що застосовує зброю масового знищення, і бажає так чинити

Суб'єкт злочину – будь-яка особа, якій виповнилося 16 років. Зокрема, це може бути службовець особи органів військового управління, яка віддає наказ, та підлеглі, які його виконують.

Кваліфікуючі ознаки злочину полягають у вчиненні дій, передбачених ч. 1 ст. 439 КК, якщо вони спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Під загибеллю людей слід розуміти смерть навіть однієї людини, хоча в цьому разі є характерним заподіяння смерті значній масі (великій кількості людей).

Під іншими тяжкими наслідками розуміється заподіяння тілесних ушкоджень, руйнування матеріальних цінностей, хімічне, радіоактивне забруднення місцевості тощо.

Ст. 440. Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення

Ця норма передбачає відповідальність за тяжкий злочин, який посягає на мир і безпеку людства.

Об'єктом злочину є безпека людства. Предметом злочину є зброя масового знищення, заборонена міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями, спрямованими на розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення.

Розроблення – це дії по створенню чи вдосконаленню того чи іншого виду зброї масового знищення (проектування, конструювання тощо).

Виробництво – дії по виготовленню, виробленню такої зброї.

Придбання – це одержання такої зброї будь-яким способом (купівля, обмін, одержання в дарунок, викрадення тощо).

Зберігання – дії, пов'язані з триманням зброї масового знищення в певних пристосованих місцях, що забезпечують її схоронність.

Збут – дії по відчуженню, як правило, платному, зброї масового знищення (продажу юридичній чи фізичній особі або державі).

Транспортування – це переміщення зброї масового знищення з одного місця в інше з використанням транспортного засобу.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначених дій.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини.

Мотиви різні: корисливий, кар'єристський тощо.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, якій виповнилося 16 років.

Ст. 441. Екоцид

Екоцид – це особливо тяжкий міжнародний злочин (ч. 5 ст. 12 КК). Про заборону цих діянь свідчить велика кількість міжнародно-правових актів.

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що він може нанести непоправну шкоду навколишньому природному середовищу як основі життєдіяльності людини.

Безпосереднім *об'єктом злочину* є екологічна безпека людства, додатковий об'єкт існування рослинного або тваринного світу, атмосфери, водних ресурсів як середовища і умов існування людини.

Предметом злочину є рослинний і тваринний світ, атмосфера, водні ресурси.

Рослинний світ (флора) – сукупність існуючих на певній території рослин, їх співтовариств (фітоценозів), що перебувають у складних екологічних взаємовідносинах між собою і умовами навколишнього середовища.

Тваринний світ (фауна) – сукупність усіх видів живих організмів, окрім рослин, які живуть на певній території (риби, плазуни, птахи, ссавці, комахи тощо).

Атмосфера – газова оболонка земної кулі, в яку входять тропосфера (нижня частина), стратосфера (середня частина) та йоносфера (верхня частина) і яка складається із суміші азоту, кисню, аргону, вуглекислоти і деяких інших елементів, а також води в усіх її станах.

Водні ресурси – це придатні для використання людини природні чи штучні запаси води річок, озер, морів, океанів, льодовиків, ґрунтова волога тощо.

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими активними діями:

1) масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу;

2) злочинний наслідок у вигляді небезпеки екологічної катастрофи;

3) причинний зв'язок між діями і наслідком.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисного формою вини (умисел може бути прямим і непрямим).

Умисна вина при вчиненні екоциду є одним із критеріїв відмежування цього злочину від тих злочинів проти довкілля, при вчиненні яких має місце загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки (*наприклад, передбаченого ст. 236 КК*), до яких винний ставиться необережно.

Суб'єкт злочину – особа, якій виповнилося 16 років.

Реально це можуть бути службові особи Збройних Сил України або особи, які обіймають інші державні посади.

Ст. 442. Геноцид

У буквальному змісті цього слова (геноцид) – убивство групи. Суспільна небезпечність геноциду полягає в антилюдській спрямованості, підриві основ міжнародного правопорядку. Караність геноциду як міжнародного злочину була передбачена ще статутами Нюрнберзького та Токійського трибуналів. Відповідно до схваленої 9 грудня 1998 р. Генеральною Асамблеєю ООН Конвенції по запобіганню злочинів геноциду і покарання за нього, ратифіковані Президією Верховної Ради СРСР 18 березня 1954 року, геноцидом є такі дії, вчинювані з наміром знищити (повністю чи частково) яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу.

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 442 КК, є особливо тяжким злочином, а ч. 2 ст. 442 КК – середньої тяжкості.

Безпосередній об'єкт злочину – безпека людства, додатковий об'єкт життя і здоров'я національної, етнічної, расової або релігійної групи як такої.

Потерпілими є згадані групи.

Національна група – це група людей, що історично склалася, яка характеризується спільністю мови, складу і культури, традицій і побуту.

«Етнічна група – група людей, що відноситься до якогось народу і характеризується компактним розселенням, культурно-історичною спадщиною, особливостями мови, релігії, побуту, звичаїв.

Расова група – значна група людей, що історично склалася, яка об'єднується сукупністю вторинних зовнішніх ознак (кольором шкіри, волосся, очей, обрисами голови, зростом і т. ін.) та іншими фізичними особливостями.

Релігійна група – певна спільність юдей, що сповідують релігію, яка відрізняється від домінуючої чи домінуючих в даному суспільстві.»

Об'єктивною стороною злочину, передбаченого у ч. 1 ст. 442 КК, є діяння, спрямовані на знищення (повне або часткове) національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів групи або заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове їх фізичне знищення, скорочення дітонародження чи навіть запобігання йому, а також навіть шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини.

Суб'єкт злочину – службові або приватні особи, яким виповнилося 16 років.

Кваліфікуючі ознаки злочину (ч. 2 ст. 442 КК) – публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

Публічні заклики до геноциду можуть мати місце на мітингах, по радіо, телебаченню тощо. Це звернення до певної чи невизначеної групи людей, спрямовані на схилення їх до вчинення діянь, які становлять геноцид (наприклад, до убивства членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи).

Виготовлення матеріалів із закликами до геноциду – це дії, пов'язані зі втіленням у матеріальну форму закликів до геноциду (листівки, плакати, кліпи, аудіозаписи тощо).

Ст. 443. Посягання на життя представників іноземної держави

Безпосереднім *об'єктом цього злочину* є зовнішня безпека України та життя і здоров'я представників іноземної держави чи іншої особи, яка має міжнародний захист.

Представники іноземної держави – це офіційні особи, уповноважені своєю державою представляти в Україні інтереси цієї держави або вирішувати питання державного значення (глави держав, глави урядів та члени урядових делегацій, міністри, чле-

ни дипломатичних та торговельних представництв, спеціальних місій тощо).

Поняттям «інші особи, що мають міжнародний захист» охоплюються представники міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, Всесвітньої організації охорони здоров'я та ін.).

Конкретні види службових осіб та представників іноземної держави визначаються положеннями ряду міжнародних договорів, зокрема: Віденською конвенцією про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р., Віденською конвенцією про консульські зносини від 24 квітня 1963 р., Конвенцією про спеціальні місії від 8 грудня 1969 р., Конвенцією про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй від 13 лютого 1946 р., а також Положенням про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, затверджені Указом Президента України від 10 червня 1993 р. № 198/93.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні убивства або замаху на убивство такої особи. Такі дії повністю охоплюються ст. 443 КК і не потребують додаткової кваліфікації за п. 8 ст. 115 КК.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини та метою вплинути на представника іноземної держави або іншу особу, яка має міжнародний захист, на характер їх діяльності (змінити або зупинити певну офіційну діяльність) або на діяльність держави чи організації, яку вони представляють, або з метою провокації війни, або викликати міжнародні ускладнення (розрив дипломатичних відносин між Україною та іншою державою, розірвання договору між державами, зрив міжнародних переговорів тощо).

Суб'єктом злочину може бути будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку.

Ст. 444. Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист

Суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що він порушує міжнародний правопорядок, що забезпечує мирне співробітництво держав, створює загрозу міжнародних ускладнень. Ст. 444 КК покликана кримінально-правовими засобами боротися зі злочинами проти осіб та установ, що мають міжнародний захист. Злочин, передбачений ч. 1 ст. 444 КК, є тяжким, а передбачений ч. 2 цієї статті – невеликої тяжкості.

Безпосереднім *об'єктом злочину* є недоторканність осіб та установ, які мають міжнародний захист.

Потерпілими від злочину є особи, які мають міжнародний захист.

Предметом злочину є службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні таких діянь:

- 1) напад на службові або житлові приміщення осіб, вказаних в ст. 444 КК;
- 2) викрадення осіб, які мають міжнародний захист;
- 3) позбавлення волі цих осіб.

Напад на згадані приміщення – це незаконне проникнення в приміщення, пов'язане, як правило, з вчиненням якоїсь акції (вчинення погрому, висунення якихось вимог тощо), захоплення приміщення з порушенням його функціонального використання.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення нападу.

Викрадення осіб, які мають міжнародний захист, – це заволодіння ними всупереч їх волі. Воно може здійснюватись таємно, відкрито, з застосуванням насильства тощо.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом та спеціальною метою – вплинути на характер діяльності осіб, які мають міжнародний захист, або на діяльність держав чи організацій, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень.

Суб'єкт злочину – будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. Кваліфікуючі ознаки злочину (ч. 2 ст. 444 КК) – це погроза вчинення дій, передбачених ч. 1 цієї статті.

Ст. 445. Незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця

Поняття символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Об'єктивна сторона. Момент закінчення злочину. Умови відповідальності за цією статтею. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Співвідношення цього злочину з військовими злочинами та порушенням законів і звичаїв війни.

Об'єктом злочину є міжнародний правопорядок.

Предмет злочину – символіка Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Об'єктивна сторона злочину полягає в незаконному використанні символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, наприклад, на транспортних засобах для отримання режиму найкращого сприяння при митному огляді в разі перетину державного кордону тощо.

Злочин вважається закінченим з моменту незаконного використання згаданої символіки незалежно від наслідків.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини.

Мотиви злочину можуть бути різні. На кваліфікацію злочину вони не впливають, але повинні враховуватися судом при призначенні покарання.

Суб'єкт злочину – фізична особа, яка досягла 16-річного віку.

Ст. 446. Піратство

Основний і додаткові об'єкти. Потерпілі від піратства. Об'єктивна сторона. Види дій. Місце вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Піратство – це морський розбій, відомий людству з початку епохи мореплавання. Не зникло воно і в наш час.

Під піратством у міжнародному праві розуміють незаконне захоплення, пограбування чи затоплення торгових та інших цивільних суден, що здійснюється у відкритому морі приватними чи державними суднами.

Об'єктом піратства є міжнародний правопорядок в сфері морського судноплавства. Потерпілі – члени екіпажу чи пасажирів судна, що потерпіло від нападу піратів.

Предметом злочину є морське чи річкове судно.

Об'єктивна сторона злочину характеризується активними діями, спрямованими на використання з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини та спеціальною метою – одержання матеріальної винагороди.

Суб'єкт злочину-особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 16 років.

Кваліфікуючими ознаками злочину є повторність піратських дій, або спричинення загибелі людей чи інших тяжких наслідків.

Ст. 447. Найманство

Кримінальна відповідальність за найманство була встановлена Законом України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України» від 11 листопада 1993 р. в зв'язку з ратифікацією 14 липня 1993 р. Міжнародної конвенції «Про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців».

Участь громадян однієї держави у військовому конфлікті на території іншої країни, громадяни якої виступають в якості найманців, підриває добрі стосунки, міждержавні відносини таких країн. В цьому полягає і суспільна небезпечність дій найманців.

Найманство, як загальне поняття, це запрошення або прийняття добровольців для участі у збройних конфліктах (зовнішніх або внутрішніх) інших держав або насильницьких діях щодо державної влади за певну винагороду (переважно грошову).

Об'єктом злочину є мир та мирне співіснування конкретних держав.

Об'єктивна сторона злочину полягає в активних діях, спрямованих на:

- 1) вербування найманців;
- 2) фінансування найманців;
- 3) матеріальне забезпечення найманців;
- 4) навчання найманців;
- 5) використання найманців.

Вербування найманців – це запрошення, набір чи залучення шляхом домовленості добровольців для їх участі у воєнних конфліктах або насильницьких діях особисто або у воєнізованих формуваннях чи групах.

Вербування може бути проведене, наприклад, по телефону, за допомогою всевітньої електронної мережі (Інтернету), шляхом листування тощо. Згода особи, яку вербують, може бути надана як в письмовій (шляхом підписання контракту, розписки в отриманні грошей тощо), так і в усній формі.

Злочин буде вважатися закінченим з моменту викладення вербувальником пропозиції щодо участі у збройному конфлікті іншої країни за відповідну матеріальну допомогу.

Відмова особи від такої пропозиції не є тим чинником, який обумовлює відсутність в діях вербувальника закінченого складу злочину.

Фінансування найманців – це забезпечення найманців грошовими коштами, а також надання винагороди за участь у збройному конфлікті.

Матеріальне забезпечення – це надання найманцю, крім грошей, ще і речей, необхідних для виконання найманцем своїх завдань (уніформа, зброя, документи для проїзду – візи, закордонні паспорти – до району збройного конфлікту тощо).

При матеріальному забезпеченні найманець може отримати ті ж самі грошові кошти або майно, як і при фінансуванні, але в першому випадку вони виступають в якості необхідної матеріальної умови виконання найманцем тих дій, для здійснення яких він був завербований, а в другому – виступають уже в якості винагороди за участь у збройному конфлікті.

Навчання найманців – це проведення заняття з ними по оволодінню прийомами, способами, методами та формами ведення бою чи вчинення інших насильницьких дій.

Використання найманців – це направлення їх у місця збройних конфліктів або залучення їх до збройного конфлікту чи до вчинення насильницьких дій.

Насильницькі дії – це застосування зброї або фізичної сили (ведення бою, захоплення заручників, нанесення тілесних ушкоджень, убивство тощо) на території іншої держави до будь-якого державного діяча цієї держави з метою позбавити його влади або примусити відмовитися від влади на всій території держави або на певній її частині.

Насильницькі дії можуть полягати в захопленні важливих об'єктів іншої держави (засобів масової інформації, зв'язку, банків, державних приміщень тощо) з метою повалення державної влади або порушення територіальної цілісності держави.

Злочин буде закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з перерахованих у ст. 447 КК дій. Якщо такі дії були пов'язані з умисним убивством, нанесенням тілесних ушкоджень, підпалом житла, споруд тощо, організатори, керівники та виконавці таких дій будуть відповідати за сукупністю злочинів, наприклад, за ст. 447 КК і ст. 115 КК.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується наявністю прямого умислу та спеціальної мети – використання найманців у збройних конфліктах інших держав або їх використання у насильницьких діях щодо державної влади чи територіальної цілісності будь-якої держави. Злочин може вчинятися з різних мотивів (політичних, соціальних, економічних, корисливих чи інших особистих).

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК, може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства, які досягли 16-річного віку.

Частина друга ст. 447 КК передбачає відповідальність за участь без дозволу відповідних органів державної влади в збройних конфліктах інших держав.

Характерними ознаками цього злочину є:

- 1) наявність збройного конфлікту на території іншої держави;
- 2) безпосередня участь у збройному конфлікті в іншій державі (участь в бойових діях, застосування зброї, вчинення насильства, керівництво боєм тощо);

3) відсутність дозволу відповідних органів державної влади України для такої участі;

4) суб'єктом цього злочину може бути лише громадянин України;

5) наявність спеціальної мети з боку учасника збройного конфлікту -отримання матеріальної винагороди (одержання грошей чи майна, права на майно чи вигоди майнового характеру самим учасником або членами його родини тощо).

Сукупність зазначених ознак створює злочин, передбачений ч. 2 ст. 447 КК.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ПО РОЗГЛЯДУ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ

Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян

Поняття, загальна характеристика злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Система та види цих злочинів.

Злочини у сфері використання державних, символів

Конституція України про шанування її державних символів.

Наруга над державними символами.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Характер діяння. Публічність як ознака об'єктивної сторони злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт.

Відповідальність за наругу над державними символами іноземної держави. Предмет злочину. Характеристика діяння. Публічність як ознака об'єктивної сторони.

Незаконне підняття Державного прапора України на річковому або морському судні.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Характер дій. Місце вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт.

Злочини, пов'язані з перешкоджанням діяльності організацій та об'єднань громадян

Незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

Конституція України про право громадян проводити мітинги, походи і демонстрації. Поняття зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Об'єктивна сторона. Поняття перешкоджання, його способи. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину, його види.

Захоплення державних або громадських будівель чи споруд.

Предмет злочину, його види. Об'єктивна сторона. Поняття захоплення. Способи захоплення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину.

Злочини проти представників влади, органів місцевого самоврядування, працівників правоохоронних органів, членів громадських формувань

Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві

Потерпілий від цього злочину. Об'єктивна сторона. Поняття опору. Час вчинення злочину.

Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт Кваліфікуючі ознаки. Відмежування даного злочину від злочинів проти особи та злісної непокори як адміністративного правопорушення.

Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу.

Потерпілий від цього злочину.

Об'єктивна сторона. Види дій. Поняття втручання. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт. Кваліфікуючі ознаки.

Втручання в діяльність державного діяча

Потерпілий від цього злочину. Об'єктивна сторона. Види дій. Поняття втручання. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт. Кваліфікуючі ознаки.

Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу.

Потерпілий від цього злочину. Об'єктивна сторона. Види дій. Зміст погрози. Характер насильства. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мотив злочину. Суб'єкт. Кваліфікуючі ознаки.

Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча.

Потерпілий від цього злочину. Об'єктивна сторона. Види дій, їхній зв'язок із державною чи громадською діяльністю потерпілого. Зміст погрози. Характер насильства. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мотив злочину. Суб'єкт.

Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу.

Потерпілий від цього злочину, його види. Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Поняття знищення або пошкодження майна. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мотив злочину. Суб'єкт. Кваліфікуючі ознаки.

Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця.

Потерпілий від цього злочину. Об'єктивна сторона. Поняття посягання на життя. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мотив злочину. Суб'єкт. Відмінність цього злочину від умисного убивства у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку.

Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника.

Потерпілий від цього злочину. Поняття заручника. Об'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт.

Погроза або насильство щодо службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Потерпілий від злочину. Поняття про громадський обов'язок. Об'єктивна сторона. Види дій. Зміст погрози. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Перешкодження діяльності народного депутата України і депутата місцевої ради.

Об'єктивна сторона. Види діянь. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Умисне знищення або пошкодження майна службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок.

Предмет злочину. Потерпілий від злочину. Об'єктивна сторона. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Поняття про знищення і пошкодження. Мотив злочину. Кваліфікуючі ознаки. Характеристика способу як однієї з цих ознак. Вина щодо тяжких наслідків.

Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи.

Об'єктивна сторона. Поняття суспільно небезпечної дії, з якою поєднане самовільне присвоєння. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона.

Злочини у сфері використання документів і засобів отримання інформації

Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем або їх пошкодження.

Предмет злочину, його види. Суб'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Мотив злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут, використання підроблених документів.

Предмет злочину та його види. Об'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Особливості суб'єкта. Кваліфікуючі ознаки.

Незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона злочину, його засоби. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування цього злочину від порушення таємниці листування, телеграфної або іншої кореспонденції.

Умисне пошкодження ліній зв'язку.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Характеристика наслідків. Суб'єктивна сторона злочину. Суб'єкт. Відмежування даного злочину від диверсії.

Інші – злочини проти авторитету держави, органів місцевого самоврядування і діяльності об'єднань громадян

Одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи, організації.

Предмет злочину. Розмір незаконної винагороди. Об'єктивна сторона злочину. Спосіб як одна з ознак об'єктивної сторони. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Відмежування даного злочину від одержання хабара.

Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань.

Об'єктивна сторона. Характеристика дій. Спосіб їх вчинення. Поняття цивільно-правового зобов'язання. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмінність цього злочину від вимагання.

Самоправство.

Особливості об'єктивної сторони. Характеристика наслідків. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Злочини проти правосуддя.

Конституція України про основні принципи та порядок здійснення правосуддя в Україні.

Поняття, загальна характеристика й види злочинів проти правосуддя за КК України.

Злочини, які посягають на конституційні принципи діяльності органів досудового слідства, дізнання, прокуратури і суду

Завідомо незаконні затримання, привід або арешт.

Об'єктивна сторона злочину. Види діянь. Поняття незаконного затримання, приводу, арешту. Суб'єктивна сторона. Завідомість як ознака злочину. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмінність цього злочину від злочинів проти особистої волі особи.

Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

Об'єктивна сторона злочину. Характеристика діяння. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Поняття завідомості. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Порушення права на захист.

Об'єктивна сторона злочину. Види діянь. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Постановлена суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови.

Об'єктивна сторона. Види діянь. Поняття неправосудного вироку. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Поняття про завідомість. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування цього злочину від суміжних (службового зловживання, службового підроблення, завідомо незаконних затримання, приводу або арешту, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності).

Втручання в діяльність судових органів.

Об'єктивна сторона. Поняття про втручання, його способи. Момент закінчення злочину. Кваліфікація втручання в діяльність

судових органів, яке здійснюється шляхом вчинення інших злочинних дій (погроз, насильства, знищення майна, давання хабара тощо). Суб'єктивна сторона. Мета втручання. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Об'єктивна сторона. Поняття та види втручання. Момент закінчення. Кваліфікація втручання в діяльність захисника чи представника особи, яке здійснюється шляхом вчинення інших злочинних дій (погроз, насильства, знищення майна тощо). Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Злочини, які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, майно суддів, засідателів та інших учасників судочинства.

Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя.

Коло потерпілих від цього злочину. Поняття посягання на життя. Момент закінчення злочину Зв'язок між посяганням на життя і діяльністю по здійсненню правосуддя. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Відмежування цього злочину від інших суміжних діянь, пов'язаних із посяганням на життя особи.

Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.

Потерпілі від злочину. Поняття посягання на життя. Момент закінчення злочину. Зв'язок між посяганням на життя й діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Відмежування цього злочину від інших суміжних діянь, пов'язаних із посяганням на життя особи.

Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного.

Потерпілі від злочину. Зміст погрози. Види насильства. Зв'язок між погрозою або насильством та діяльністю по здійсненню правосуддя як обов'язкова ознака злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування цього злочину від суміжних діянь.

Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи.

Потерпілі від злочину.

Зміст погрози. Види насильства. Зв'язок між погрозою та діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Кваліфікуючі ознаки. Суб'єкт злочину. Відмежування цього злочину від суміжних діянь.

Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного.

Предмет злочину. Потерпілі від цього злочину. Поняття знищення та пошкодження майна. Спосіб вчинення злочину. Зв'язок між знищенням або пошкодженням майна та діяльністю по здійсненню правосуддя. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Відмінність цього злочину від суміжних. Кваліфікуючі ознаки складу злочину.

Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи.

Предмет злочину. Потерпілі від цього злочину. Поняття знищення та пошкодження майна. Спосіб вчинення злочину. Зв'язок між знищенням або пошкодженням майна та діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Кваліфікуючі ознаки складу злочину. Відмежування цього злочину від суміжних.

Злочини, які перешкоджають одержанню достовірних доказів та істинних висновків по справі

Примушування давати показання.

Основний і додатковий об'єкти. Об'єктивна сторона. Спосіб і час вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Поняття завідомості. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

Поняття неправдивого повідомлення, його зміст. Коло органів і службових осіб до яких може бути направлено неправдиве повідомлення про злочин. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Поняття завідомості. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Завідомо неправдиве показання.

Об'єктивна сторона. Види дій. Час вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Поняття завідомості. Суб'єкт, його види. Кваліфікуючі ознаки.

Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків.

Об'єктивна сторона. Характер діяння. Час вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину, його види. Умови, що виключають відповідальність особи за відмову давати показання.

Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку.

Потерпілі від злочину. Об'єктивна сторона. Характер діяння та його види. Способи вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину.

Злочини, які перешкоджають своєчасному розкриттю та припиненню злочинів

Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист.

Потерпілі від цього злочину.

Об'єктивна сторона. Характер діяння, його види. Наслідки злочину. Момент закінчення. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист.

Об'єктивна сторона. Характер діяння. Поняття розголошення. Наслідки злочину. Момент закінчення. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки злочину.

Розголошення даних досудового слідства або дізнання.

Об'єктивна сторона. Характер діяння. Умови притягнення до кримінальної відповідальності за даний злочин. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Приховування злочину.

Об'єктивна сторона. Поняття, ознаки та види приховування. Відмежування приховування злочину від співучасті в ньому. Ступінь тяжкості злочинів, приховування яких тягне кримінальну відповідальність. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Особи, які не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину.

Порушення правил адміністративного нагляду.

Поняття адміністративного нагляду та коло осіб, за якими він може бути встановлений. Об'єктивна сторона. Характер діяння, його види. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину.

***Злочини, які перешкоджають виконанню вироку (рішенню)
і призначеного ним покарання***

Невиконання судового рішення.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Характер діяння. Час вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Умови кримінальної відповідальності за невиконання рішення Європейського суду з прав людини.

Приховування майна.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Поняття та ознаки приховування майна. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Відмежування цього злочину від привласнення або розтрати майна.

Ухилення від покарання, не пов'язаного із позбавленням волі.

Види покарань, ухилення від яких містить склад цього злочину. Поняття та ознаки ухилення від покарання. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі.

Об'єктивна сторона. Види та характер діянь. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи.

Об'єктивна сторона. Види діянь та їх характеристика. Поняття злісної непокори. Умови притягнення до кримінальної відповідальності. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Дії, що дезорганізують роботу виправних установ.

Форми вчинення цього злочину та їх характеристика. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона та суб'єкт злочину.

Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти.

Об'єктивна сторона. Поняття та ознаки втечі. Місце вчинення злочину. Момент його закінчення. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Умови кваліфікації цього злочину за сукупністю з іншими злочинами.

Втеча із спеціалізованого лікувального закладу.

Об'єктивна сторона. Характер діяння. Місце вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)

Поняття про військовий злочин. Спеціальний суб'єкт військового злочину. Питання відповідальності за співучасть у військових злочинах осіб, які не є суб'єктами цих злочинів.

Загальна характеристика, система та види злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. Об'єкт цих злочинів. Загальні ознаки об'єктивної та суб'єктивної сторін. Відмежування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби від військових проступків.

Злочини проти порядку підлеглості та військової честі

Непокора.

Об'єктивна сторона. Види діянь. Момент закінчення злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Невиконання наказу.

Об'єктивна сторона. Характер діяння. Момент закінчення злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування цього злочину від непокори.

Опір начальникові або примушення його до порушення службових обов'язків.

Об'єктивна сторона. Види дій і момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета та мотив. Кваліфікуючі ознаки.

Відмежування опору, пов'язаного з умисним убивством потерпілого, від злочинів проти життя.

Погроза або насильство щодо начальника.

Зміст погрози. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мотив вчинення злочину. Кваліфікуючі ознаки злочину.

Порушення статутних правил взаємовідносин міме, військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості.

Об'єктивна сторона. Види порушення статутних правил. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Кваліфікуючі ознаки. Характер насильства та його значення для кваліфікації.

Злочини проти порядку проходження військової служби

Самовільне залишення військової частини або місця служби.

Види діяння. Поняття самовільного залишення. Поняття та тривалість нез'явлення на службу. Момент закінчення злочину. Значення видів служби для кваліфікації злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

Дезертирство. Поняття дезертирства. Об'єктивна сторона.

Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета вчинення злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування від самовільного залишення військової частини або місця служби.

Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом.

Об'єктивна сторона Поняття ухилення від військової служби. Значення способу ухилення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Кваліфікуючі ознаки злочину.

Злочини проти порядку користування військовим майном та його збереження

Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем.

Предмет злочину Об'єктивна сторона злочину. Види діянь. Значення для кваліфікації способу посягання. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування від злочинів проти власності та громадської безпеки.

Умисне знищення або пошкодження військового майна.

Предмет злочину та його значення для кваліфікації. Об'єктивна сторона. Види діянь. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування від злочинів проти власності.

Необережне знищення або пошкодження військового майна.

Предмет злочину. Види діянь. Конструкція складу злочину. Шкода у великих розмірах як обов'язкові наслідки цих злочинів. Момент закінчення злочину. Форма вини. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування від умисного знищення або пошкодження військового майна та злочинів проти власності.

Марнотратство або втрата військового майна.

Поняття про марнотратство. Предмет марнотратства. Об'єктивна сторона. Види діянь. Момент закінчення марнотратства. Поняття втрати або зіпсування військового майна. Характер діяння. Момент закінчення втрати або зіпсування. Цільове призначення користування майном. Суб'єктивна сторона. Кваліфікуючі ознаки.

Порушення правил поводження зі зброєю, а також– із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Види діянь. Наслідки. Суб'єктивна сторона. Кваліфікуючі ознаки злочину. Відмежування злочину від суміжних.

Злочини проти порядку експлуатації військової техніки

Порушення правил водіння або експлуатації машин.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Види порушень і їх наслідки. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона.

Порушення правил польотів або підготовки до них.

Об'єктивна сторона. Види порушень і їх наслідки. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона.

Порушення правил кораблеводіння.

Об'єктивна сторона. Види порушень. Наслідки, їх види. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона.

Злочини проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб

Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання.

Об'єктивна сторона. Види порушень. Поняття вартової служби. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування злочину від суміжних і проступку.

Порушення статутних правил несення прикордонної служби.

Види порушень. Момент закінчення злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування злочину від суміжних

Порушення статутних правил несення бойового чергування.

Поняття бойового чергування. Види порушень і момент закінчення злочину. Кваліфікуючі ознаки злочину. Відмежування злочину від суміжних.

Порушення статутних правил внутрішньої служби.

Об'єктивна сторона. Поняття внутрішньої служби. Види порушень і момент закінчення злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування злочину від суміжних злочинів і проступків.

Злочини проти встановленого порядку збереження військової таємниці

Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості.

Предмет злочину. Поняття відомостей військового характеру. Поняття розголошення. Об'єктивна сторона. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування від державної зради.

Військові службові злочини

Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем.

Об'єктивна сторона. Види зловживань і їх наслідки. Момент закінчення. Суб'єктивна сторона. Значення мотиву злочину. Поняття військової службової особи. Кваліфікуючі ознаки злочину. Відмежування від злочинів у сфері службової діяльності.

Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Об'єктивна сторона. Поняття перевищення влади, його види. Наслідки. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування від суміжних злочинів.

Недбале ставлення до військової служби.

Об'єктивна сторона злочину. Види діянь, їх наслідки. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування злочину від зловживання службовим становищем

Бездіяльність військової влади.

Об'єктивна сторона злочину. Види бездіяльності та її наслідки. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Відмежування даного злочину від інших військових службових злочинів

Злочини проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій

Здача або залишення ворогові засобів ведення війни.

Предмет злочину. Поняття засобів ведення війни. Об'єктивна сторона. Види діянь. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мотиви, мета. Суб'єкт злочину. Відмежування злочину від державної зради.

Залишення гинучого військового корабля.

Об'єктивна сторона. Поняття залишення корабля. Характер діяння. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину, його види. Кваліфікуючі ознаки.

Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю.

Об'єктивна сторона. Види діянь. Час і місце вчинення злочину. Поняття самовільного залишення. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Добровільна здача в полон.

Об'єктивна сторона. Поняття добровільної здачі в полон. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона, мотиви здачі в полон.

Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні.

Об'єктивна сторона. Види діянь. Місце вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Поняття завідомості заподіяння шкоди. Суб'єкт злочину. Відмежування від державної зради.

Мародерство.

Об'єктивна сторона. Поняття викрадення. Види дій. Місце вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Відмежування від злочинів проти власності. Суб'єктивна сторона.

Насильство над населенням у районі воєнних дій.

Об'єктивна сторона. Види дій. Способи вчинення злочину. Місце вчинення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Відмежування злочину від злочинів проти особи та власності.

Злочини, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями

Погане поводження з військовополоненими.

Потерпілі від злочину. Об'єктивна сторона злочину. Поняття про погане поводження. Види діянь, умови відповідальності. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Відмежування злочину від злочинів проти особи.

Незаконне використання символіки Червоного Хреста або Червоного Півмісяця та зловживання ними.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Види діянь. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку

Поняття, загальна характеристика та види злочинів проти миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку їх суспільна небезпечність.

Злочини проти миру

Пропаганда війни.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Види дій. Поняття публічності. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину.

Планування, підготовка, рапе 'язування та ведення агресивної війни.

Об'єктивна сторона. Види дій. Поняття змови та агресії. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину.

Порушення законів та звичаїв війни.

Об'єктивна сторона. Види діянь. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Співвідношення цього злочину з військовими злочинами.

Найманство.

Об'єктивна сторона злочину. Поняття найманця. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мотив і мета злочину. Суб'єкт злочину.

Злочини проти безпеки людства

Застосування зброї масового знищення.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона злочину. Характер діяння. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки. Співвідношення цього злочину з порушенням законів і звичаїв війни.

Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення.

Предмет злочину. Об'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину.

Екоцид.

Поняття про екоцид. Об'єктивна сторона. Види діянь. Поняття екологічної катастрофи. Момент закінчення злочину.

Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Відмежування цього злочину від злочинів проти довкілля.

Геноцид.

Поняття про геноцид. Об'єктивна сторона. Види діянь. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Співвідношення цього злочину із злочинами проти особи.

Злочини проти міжнародного правопорядку

Посягання на життя представника іноземної держави

Потерпілі від цього злочину. Об'єктивна сторона. Поняття посягання на життя. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Вік відповідальності. Співвідношення цього злочину із злочинами проти життя.

Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист.

Потерпілі від цього злочину. Об'єктивна сторона. Види дій. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Співвідношення цього злочину зі злочинами проти особи та власності.

Незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця

Поняття символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Об'єктивна сторона. Момент закінчення злочину. Умови відповідальності за цією статтею. Суб'єктивна сторона. Суб'єкт злочину. Співвідношення цього злочину з військовими злочинами та порушенням законів і звичаїв війни.

Піратство

Основний і додаткові об'єкти. Потерпілі від піратства. Об'єктивна сторона. Види дій. Місце вчинення злочину. Момент закінчення злочину. Суб'єктивна сторона. Мета злочину. Суб'єкт злочину. Кваліфікуючі ознаки.

ТЕСТИ

До модуля № I належать:

1. Загальні положення (Поняття та система Особливої частини кримінального права, Наукові основи кваліфікації злочинів);
2. Злочини проти основ національної безпеки України.
3. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації
4. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднання громадян.
5. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Тести до модуля № 1.

1. Особлива частина Кримінального Кодексу (права) України – це:

- а) система норм, що встановлюють, які небезпечні діяння є злочинами, та які види покарань можуть бути застосовані доосіб, які їх вчинили;
- б) перелік діянь, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК, що вважаються злочином;
- в) об'єднання норм про відповідальність за злочини, які посягають на один і той самий родовий об'єкт.

2. Рецидив злочинів:

- а) така форма їх множинності, яка полягає у вчиненні особою, судимою за один чи кілька злочинів, одного чи кількох нових злочинів;
- б) рецидив як окрема форма їх множинності характеризується специфічними ознаками як то: злочин вчинюється особою кількома окремими діяннями; зазначені діяння вчинюються в різний час;

в) рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин.

3. Норми Особливої частини КК поділяються на групи:

- а) заборонні;
- б) роз'яснюючі;
- в) заохочувальні;
- г) показові;
- д) відсильні;
- е) заперечувальні.

4. Об'єктом злочину ст. КК 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади) є:

- а) конституційний лад України;
- б) державна влада України;
- в) політична влада України;
- г) суспільний лад України;
- д) система самоврядування.

5. Об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 109 КК, є:

- а) дії спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу;
- б) дії, спрямовані на насильницьке повалення конституційного ладу;
- в) дії, спрямовані на захоплення державної влади;
- г) змова про вчинення дій про зміну, повалення чи захоплення державного та конституційного ладу.

6. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 109 КК є:

- а) фізична, осудна особа, що на момент вчинення злочину досягла 16 років;
- б) фізична особа, що на момент вчинення злочину досягла віку 18 років;

в) фізична, осудна особа, що на момент вчинення злочину досягла віку 14 років;

г) юридична особа, що має рахунок в банківській установі, в т.ч в іноземній валюті;

д) політична партія, що є опозиційною до існуючої влади.

7. Об'єктом злочину передбаченого ст. 111 КК є:

а) суверенітет та територіальна цілісність держави;

б) недоторканність, обороноздатність держави;

в) економічна, інформаційна безпека України;

г) політична влада та стабільність держави.

8. Форми злочинної діяльності ст. 111 КК України:

а) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану;

б) шпигунство;

г) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України.

9. Об'єктом злочину, передбаченого ст. 112 кк України, є:

а) нормальна діяльність гілок влади;

б) нормальна діяльність відповідних громадських організацій;

в) нормальна діяльність політичних партій;

г) життя державного чи громадського діяча;

д) життя та здоров'я керівника державного підприємства, установи, організації.

10. Об'єктом злочину, передбаченого ст. 113 (диверсія), є:

а) економічна основа України;

б) внутрішня безпека України;

в) життя і здоров'я людей, екологічна безпека;

г) державний та політичний устрій України;

д) Конституційний лад України.

11. Об'єктивна сторона диверсії може виявлятися у:

а) вчиненні вибухів, підпалів спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень;

б) вчиненні вибухів, підпалів, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське значення;

в) вчиненні дій, спрямованих на радіоактивне забруднення;

г) вчиненні дій, спрямованих на поширення епідемій;

д) вчиненні дій, спрямованих на поширення епізоотій;

е) вчиненні дій, спрямованих на поширення епіфітотій;

є) вчиненні дій, спрямованих на поширення наклепів на політичний та державний устрій.

12. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 328 КК України – це:

а) незаконне обнародування відомостей що містять державну таємницю;

б) незаконне обнародування відомостей що містять державну таємницю особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі по службі чи роботі;

в) незаконне обнародування відомостей, інформації про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища.

13. Об'єктом злочину, передбаченого ст. 330 КК України, є:

а) відомості, які становлять конфіденційну інформацію в силу закону, постанови КМ, розпорядження центральних органів виконавчої влади;

б) відомості, втрата яких може спричинити істотну майнову чи іншу шкоду державі;

в) дані економічного характеру (про дислокацію підприємств, їх плани товарообіг, фінансову та виробничу діяльність, торгові відносини, пропускну здатність шляхів сполучення, про корисні копалини, їх розробку);

г) дані науково-технічного характеру (про технологію виробництва, модифікацію технологічних процесів, відкриття, наукові, технічні експерименти).

14. Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 330 КК України, становлять:

а) активні дії, пов'язані з передачею іноземним організаціям, установам науково-технічних або інших відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави;

б) активні дії, пов'язані із збиранням з метою передачі іноземним установам науково-технічних або інших відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави.

15. Об'єктом злочину, передбаченого ст. 335 КК України, є:

а) громадянин України;

б) призовник;

в) громадянин України, якому виповнилося 18 років;

г) тільки призовник, громадянин України, якому виповнилося 18 років;

д) призовники, які призиваються для проходження альтернативної служби.

16. Предметом злочину, передбаченого ст. 338 КК України, є:

а) передбачені Конституцією або спеціальними законами особливі розпізнавальні знаки конкретної держави, які уособлюють її суверенітет;

б) прапор чи герб іноземної держави, які офіційно встановлені або підняті;

в) особливі розпізнавальні знаки конкретної держави, які уособлюють її суверенітет (Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України).

17. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 436 КК України, полягає в таких діях:

- а) публічні заклики до агресивної війни чи до вчинення розв'язування воєнного конфлікту;
- б) виготовлення матеріалів із закликами до розв'язування воєнного конфлікту з метою їх розповсюдження;
- в) розповсюдження матеріалів із закликами до розв'язування воєнного конфлікту, агресивної війни.

18. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 442 КК України, є:

- а) діяння, спрямоване на знищення (повне або часткове) національної групи шляхом позбавлення життя членів групи або заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень;
- б) діяння, спрямоване на знищення (повне або часткове) етнічної, расової групи шляхом позбавлення життя членів групи або заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень;
- в) діяння, спрямоване на знищення (повне або часткове) релігійної групи шляхом позбавлення життя членів групи або заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов розрахованих на повне чи часткове їх фізичне знищення, скорочення дітонародження чи навіть запобігання йому.

До модуля № 2 належать:

- 1. Злочини проти життя та здоров'я особи.
- 2. Злочини проти волі, честі та гідності людини.
- 3. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.
- 4. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

5. Злочини проти безпеки виробництва.

Тести до модуля № 2.

1. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 115 КК України, обтяжуючі обставини:

- а) умисне убивство двох або більше осіб;
- б) умисне убивство малолітньої дитини або жінки, яка за ві-
домою для винного перебувала у стані вагітності;
- в) умисне убивство заручника;
- г) умисне убивство, вчинене з особливою жорсткістю;
- д) умисне убивство, вчинене способом, небезпечним для
життя багатьох осіб;
- е) умисне убивство з корисливих мотивів;
- є) умисне убивство з хуліганських мотивів;
- ж) умисне убивство особи чи її близького родича у зв'язку з
виконанням цією особою службового або громадського
обов'язку;
- з) умисне убивство, вчинене з метою приховати інший зло-
чин або полегшити його вчинення;
- и) умисне убивство, поєднане зі звалтуванням або насильни-
цьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом;
- і) умисне убивство, вчинене на замовлення;
- к) умисне убивство, вчинене за попередньою змовою гру-
пою осіб.

2. Об'єктивна сторона злочину передбаченого ст. 116 КК України:

- а) протиправне заподіяння смерті іншій особі при
пом'якшуючих обставинах;

б) протиправне заподіяння смерті іншій особі при пом'якшуючих обставинах, у стані сильного душевного хвилювання;

в) протиправне заподіяння смерті іншій особі при пом'якшуючих обставинах, в стані фізіологічного афекту.

3. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 120 КК України:

а) доведення особи до самогубства це наслідок жорстокого з нею поводження;

б) доведення особи до самогубства це наслідок шантажу;

в) доведення особи до самогубства це наслідок примусу до протиправних дій;

г) доведення особи до самогубства це наслідок систематичного приниження людської гідності;

д) доведення особи до самогубства це наслідок матеріальної або іншої залежності від винуватого;

е) доведення особи до самогубства це наслідок залежності дитини від батьків, студента від викладача, підлеглого від начальника.

4. Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 121 КК України (тяжкими тілесними ушкодженнями) визнаються:

а) небезпечні для життя особи в момент заподіяння;

б) тілесні ушкодження, що спричинили втрату будь-якого органу або його функції;

в) тілесні ушкодження, що спричинили психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше як на одну третину;

г) тілесні ушкодження, що спричинили переривання вагітності;

д) тілесні ушкодження, що спричинили непоправне зневічення обличчя.

5. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України:

- а) вчинене способом, що має характер особливого мучення;
- б) вчинене групою осіб;
- в) вчинене на замовлення;
- д) вчинене з метою залякування потерпілого та інших осіб;
- е) якщо це спричинило смерть потерпілого.

6. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 135 КК України:

а) бездіяльність у вигляді неподання необхідної допомоги особі, яка перебувала в небезпечному стані;

б) бездіяльність у вигляді неподання необхідної допомоги особі, яка перебувала в небезпечному стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через молодітство;

в) бездіяльність у вигляді неподання необхідної допомоги особі, яка перебувала в небезпечному стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через старість, хворобу;

г) бездіяльність у вигляді неподання необхідної допомоги особі, яка перебувала в небезпечному стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження внаслідок його безпорадного стану.

7. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 143 КК України, характеризується такими діями:

а) порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини;

б) вилучення у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації;

в) незаконна торгівля органами або тканинами людини;

г) укладання угод купівлі-продажу органів або тканин людини для трансплантації.

8. Суб'єктивна сторона злочину передбаченого ст. 146 КК України – це:

- а) незаконне позбавлення волі;
- б) поміщення потерпілого в таке місце, де він знаходиться не бажає;
- в) тримання потерпілого в місці де він знаходиться не бажає;
- г) таємне або відкрите захоплення і утримування потерпілого викрадачем;
- д) незаконне позбавлення волі або викрадення вчинене щодо малолітньої особи;
- е) незаконне позбавлення волі або викрадення вчинене з корисливих мотивів;
- є) незаконне позбавлення волі або викрадення вчинене способом небезпечним для життя та здоров'я потерпілого;
- ж) незаконне позбавлення волі або викрадення вчинене способом небезпечним для потерпілого, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань (побої, мордування) або із застосуванням зброї.

9. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 152 КК України – це:

- а) статеві зносини зі застосуванням фізичного насильства;
- б) статеві зносини зі застосуванням погрози фізичного насильства;
- в) статеві зносини з використанням безпорадного стану потерпілої особи;
- г) статеві зносини з використанням матеріальної залежності потерпілої особи;
- д) статеві зносини з використанням примушування – психологічного впливу на особу.

10. Об'єктивна сторона злочину передбаченого ст. 305 КК України полягає, полягає в:

- а) активних діях, спрямованих на переміщення наркозасобів через митний кордон;
- б) діях, спрямованих на переміщення психотропних речовин, їх аналогів через митний кордон;
- в) діях, спрямованих на переміщення прекурсорів через митний кордон.

11. Предметом злочину, передбаченого ст. 306 КК України, є:

- а) гроші, акції, векселі, інші матеріальні цінності, одержані від наркобізнесу;
- б) розміщені кошти у банках, на підприємствах, в установах, організаціях та їх підрозділах;
- в) придбання на кошти від наркобізнесу об'єктів, майна, що підлягають приватизації чи обладнання для виробничих та інших потреб;
- г) використання грошей, здобутих внаслідок незаконного обігу наркотиків.

12. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 307 КК України, полягає в діях, спрямованих на:

- а) незаконне виробництво, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин;
- б) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів;
- в) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин з метою збуту;
- г) незаконний обіг наркотичних засобів або психотропних речовин.

13. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 308 КК України, характеризується діями:

а) заволодіння наркотичними засобами шляхом крадіжки або грабежу;

б) утримання і обертання на свою користь наркотичних засобів, які були ввірені винному або перебували у його віданні у зв'язку з професійною діяльністю;

в) заволодіння наркотичними засобами шляхом погрози застосування насильства до потерпілого чи його родичів, вимагання, обмеження прав цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці;

г) заволодіння наркотичними засобами шляхом шахрайства, шляхом обману або зловживання довірою.

14. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 308 КК України, є:

а) особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку;

б) особа, яка на момент вчинення злочину досягла 14-річного віку;

в) персонал медичних установ, робітники або службовці лабораторій, підприємств, працівники аптек;

г) службові особи;

д) юридичні особи належним чином зареєстровані в органах влади.

15. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 311 КК України, полягає в активних діях:

а) незаконне виробництво прекурсорів;

б) незаконне виготовлення, придбання прекурсорів;

в) незаконне придбання, зберігання, перевезення прекурсорів;

г) незаконне перевезення, пересилання прекурсорів з метою їх використання для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин.

16. Об'єктивна сторона злочину передбаченого ст. 317 КК України, полягає в:

а) організації або утриманні місць незаконного вживання наркотичних засобів;

б) наданні приміщення для незаконного вживання наркотичних засобів;

в) дії, спрямованої на підшукування приміщень, готування пристроїв для вживання наркотичних засобів;

г) дії, спрямованої на підбір співучасників або клієнтів, їх вербування;

д) утриманні місць незаконного вживання наркотичних засобів, забезпеченні їхнього функціонування (матеріальне забезпечення, обслуговування клієнтури, заходи конспірації);

е) забезпеченні приміщення для вживання наркотиків одному чи кільком особам.

17. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 271 КК України:

а) осудна особа, що досягла повноліття;

б) осудна особа, що досягла 16-річного віку;

в) суб'єкт спеціальний– службова особа установи, підприємства, організації;

г) громадянин– суб'єкт підприємницької діяльності;

д) особи, на яких покладено обов'язок дотримання вимог з охорони праці на відповідній ділянці роботи або контроль за їх виконання.

18. Об'єкт злочину, передбаченого ст. 272 КК України:

а) безпека виробництва з підвищеною небезпекою;

б) право людини на належні, безпечні і здорові умови праці;

- в) право людини на життя та здоров'я;
- г) право людини на власність.

До модуля № 3 належать:

1. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.
2. Злочини проти громадського порядку та моральності.
3. Злочини проти громадської безпеки.
4. Злочини у сфері службової діяльності.
5. Злочини проти правосуддя.

Тести до модуля № 3.

1. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 157 КК України:

а) перешкоджання насильством (насильством, обманом, погрозами, підкупом) вільному здійсненню громадянином права обирати і бути обраним;

б) перешкоджання насильством (побої, тілесні ушкодження), обманом (введення потерпілого в оману щодо будь-яких обставин, пов'язаних з виборами) вільному здійсненню громадянином права обирати і бути обраним;

в) перешкоджання погрозами, підкупом (передача будь-яких цінностей за зміну свого волевиявлення в участі у виборах або за відмову в участі у виборах) вільному здійсненню громадянином права обирати і бути обраним;

г) відмова кандидату виступити в ЗМІ, ненадання приміщення для зустрічі кандидата з виборцями.

2. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 161 КК України:

а) будь-яка дія чи бездіяльність, спрямована на розпалювання національної ворожнечі;

б) будь-яка дія чи бездіяльність, спрямована на розпалювання расової чи релігійної ненависті;

в) будь-яка дія чи бездіяльність, спрямована на приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями;

г) будь-яка дія чи бездіяльність, спрямована на пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань;

д) будь-яка дія чи бездіяльність, спрямована на пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

3. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 173 КК України:

а) грубе порушення угоди про працю працівником;

б) грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації;

в) грубе порушення угоди про працю службовою особою незалежно від форм власності;

г) грубе порушення угоди про працю окремими громадянами або уповноваженою ними особою шляхом обману чи зловживання довірою або примусом до виконання роботи, не обумовленої угодою;

д) грубе порушення угоди про працю службовою особою підприємства, установи, організації з погрозою звільнення, штра-

фом, переводом на іншу нижче оплачувану роботу, не обумовлену угодою.

4. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 182 КК України:

а) незаконне збирання, зберігання, використання або поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди;

б) поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації;

в) шантаж особи, якої торкається конфіденційна інформація без її згоди;

г) розповсюдження конфіденційної інформації шляхом повідомлення хоча б одній особі, її оприлюднення (усно, письмово, за допомогою ЗМІ або технічних засобів).

5. Об'єкт злочину, передбаченого ст. 255 КК України:

а) громадська безпека;

б) конкретні блага та інтереси, посягання на які планують суб'єкти, що входять до злочинної організації;

в) будь-які об'єкти зовнішнього світу, на які посягають учасники злочинної організації;

г) будь-які об'єкти зовнішнього світу, на які посягають учасники злочинної організації (чуже майно при злочинах проти власності, товари та інші речовини та предмети);

д) будь-які об'єкти зовнішнього світу, на які посягають учасники злочинної організації (речовини та предмети при контрабанді, наркотичні засоби).

6. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 252 КК України:

а) створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (заснування, формування зло-

чинної організації, підшукування співучасників, розподіл обов'язків);

б) керівництво організацією з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (розробка планів вчинення злочинів, розподіл злочинно добутих коштів, майна);

в) участь в злочинній організації, участь в злочинах вчинюваних організацією (вступ до неї, виконання покладених обов'язків);

г) організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій;

д) організація зустрічей для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації злочинних організацій.

7. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 257 КК України:

а) організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації;

б) організація озброєної банди з метою нападу на окремих осіб, а також участь у такій банді;

в) участь у вчинюваному бандою нападі на окремих осіб, підприємства, установи, організації;

г) організація банди для одного особливо небезпечного нападу.

8. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 258 КК України:

а) застосування зброї;

б) вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створили небезпеку для життя чи здоров'я людини;

в) заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків від застосування зброї, підпалу, вибуху;

г) погроза вчинення підпалу, вибуху, застосування зброї, що створюють небезпеку для життя чи здоров'я людини (доведення будь-яким способом до органів державної влади або місцевого самоврядування, службових осіб, наміру вчинити зазначені дії).

9. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 293 КК України, полягає в:

а) активних діях, які проявляються в організації групових дій (підготовка, підшукування осіб для участі в групових діях, заклики до групового порушення громадського порядку, керівництво групою під час порушень), спрямованих на грубе порушення громадського порядку;

б) активній участі у групових діях (вчинення протиправних дій під час порушення громадського порядку, блокування транспортних шляхів, заклики до громадян не виконувати розпорядження органів державної влади), спрямованих на грубе порушення громадського порядку;

в) злочинному наслідку у вигляді грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації; г) причинному зв'язку між організацією чи активною участю в групових діях і злочинним наслідком.

10. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 294 КК України, це:

а) порушення громадського порядку великою кількістю людей (натовпом, юрбою), яка безчинствує;

б) організація масових заворушень (діяльність спрямована на підшукування і підготовку осіб для участі в масових заворушеннях, керівництво такими діями);

в) активна участь у масових заворушеннях (застосування насильства, вчинення погромів, підпалів, знищення майна, захоплення споруд, будівель, насильницьке виселення громадян, опір

представникам влади зі застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя);

г) підготовка осіб для участі в масових заворушеннях, керівництво такими діями, що направлені на збудження у людей негативного ставлення до органів влади та існуючого правопорядку і громадської безпеки та на підбурювання натовпу для вчинення насильства, погромів, підпалів, знищення майна, озброєного опору представникам влади, захоплення будівель, споруд.

11. Об'єктом злочину, передбаченого ст. 296 КК України, є:

а) громадський порядок як сукупність суспільних відносин, які забезпечують громадський стан, нормальні умови праці, побуту і відпочинку людей;

б) здоров'я людини;

в) посягання на громадський порядок, яке його грубо порушує, вчиняється з мотивів явної неповаги до суспільства і відзначаються особливою зухвалістю або винятковим цинізмом.

12. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 296 КК України:

а) активні дії, спрямовані на грубе порушення громадського порядку, що супроводжується особливою зухвалістю або винятковим цинізмом;

б) порушення громадського порядку – порушення спокою людей у нічний час, порушення культурного заходу, релігійної служби;

в) дії, які супроводжувалися насильством із заподіянням тілесних ушкоджень або знищенням і пошкодженням майна, знущанням над особою, зривом масового заходу, тимчасовим припиненням роботи установи, підприємства, громадського транспорту;

г) демонстративна зневага до загальноприйнятих норм моралі, прояву безсоромності, знущання над хворим, старими осо-

бами, які знаходяться у безпорадному стані (відправлення природних потреб, вчинення статевого акту на очах обурених громадян, в демонстративному оголенні тіла, непристойних рухах тіла);

д) демонстративна зневага до загальноприйнятих норм моралі, прояву безсоромності, знущання над хворим, старими особами, які знаходяться в безпорадному стані – усі ці дії відзначаються особливою нахабністю, грубістю, брутальністю.

13. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 364 КК України, є:

а) осудна особа, що досягла віку 16 років;

б) осудна особа що досягла віку 18 років;

в) осудна особа, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади;

г) осудна особа, яка обіймає постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків;

д) тільки службова особа.

14. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 364 КК України:

а) використання службовою особою через дію або бездіяльність свого службового становища всупереч інтересам служби;

б) вчинення службовою особою через дію або бездіяльність свого службового становища всупереч інтересам служби з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб;

в) заподіяння через дію або бездіяльність свого службового становища всупереч інтересам служби істотної шкоди державним чи громадським благам, охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян;

г) умисне використання службовою особою, яка виконує функції представника влади, свого службового становища всупереч інтересам служби;

д) вчинення дій, що порушують службові обов'язки і суперечать інтересам державної служби, інтересам підприємства, установи.

15. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 367 КК України характеризується:

а) невиконанням або неналежним виконанням службовою особою своїх обов'язків;

б) заподіянням істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб;

в) бездіяльність службової особи в умовах, коли вона повинна була і може вчинити дії, які входять у коло її службових обов'язків;

г) дії службової особи в межах службових обов'язків, які виконані не так, як цього вимагають інтереси служби;

д) службова особа повинна була виконати, але фактично не виконала або виконала не так, як потрібно, що й зумовило настання шкоди.

16. Предметом злочину, передбаченого ст. 368 КК України, є:

а) майно (гроші, матеріальні цінності);

б) право на майно (документи, що надають право на отримання майна, володіння, користування та розпорядження майном, а також документи, що надають право вимагати виконання зобов'язань матеріального характеру);

в) будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод або відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне

надання майнових вигод, санаторних чи туристських путівок, проведення будівельних чи ремонтних робіт);

г) послуги, вигоди немайнового характеру (сприяння просуванню по службі, схвальні відзиви в пресі, сексуальні стосунки).

17. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 367 КК України, характеризується:

а) прийняттям службовою особою від іншої особи предмета хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, або третьої особи, будь-якої дії з використанням влади чи службового становища;

б) отриманням безпосередньо від особи, через посередника, перерахування коштів на рахунок у банку;

в) отриманням предмета хабара у формі програшу в карти, укладанням договору купівлі-продажу за нижчою ціною;

г) отримання предмета хабара під виглядом подарунку, отримання коштів у борг без наміру їх повернення;

18. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 373 КК України, полягає в:

а) активних дія, спрямованих на примушування давати показання шляхом незаконних дій;

б) домаганні від особи бажаних показань шляхом застосування психічного або фізичного впливу;

в) активних дія, спрямованих на примушування давати показання шляхом незаконних дій з погрозою застосувати насильство до допитуваного, близьких йому осіб, розголосити відомості, які ганьблять допитуваного, притягнути до відповідальності за злочин, який вони не вчинили;

г) домаганні від особи бажаних показань шляхом обману (демонстрування фальшивої постанови про арешт, брехливе повідомлення що у слідстві є докази його вини);

д) домаганні від особи бажаних показань шляхом приниження гідності особи допитуваного (образою словами чи жестами, вимогою давати клятву);

е) домаганні від особи бажаних показань шляхом задобрювання (нездійсненими обіцянками закрити справу, звільнити з-під варти, незаконними матеріальними заохоченнями, частування горілкою, наркотиками);

є) домаганні від особи бажаних показань шляхом застосування психотропних речовин.

До модуля № 4 належать:

1. Злочини проти власності.
2. Злочини у сфері господарської діяльності.
3. Злочини проти довкілля.
4. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту.
5. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж.
6. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини).

Тести до модуля №4

1. Загальна характеристика об'єктів злочинів проти власності:

а) злочинами проти власності називаються передбачені Кримінальним кодексом України діяння, що посягають на економічні відносини власності;

б) економічні відносини власності– це забезпечена суспільством і державою можливість володіти, користуватися і розпоряджатися предметами власності;

в) економічна свобода власності – підгрунтя політичної, національної та релігійної свободи людини, громадянина, проголошена Конституцією України;

г) закріплені правовими нормами економічні відносини власності – заборонами;

д) охоронювані законом можливості власника володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном.

2. Предметами злочину проти власності є:

а) майно (матеріальні речі, створені працею людей для задоволення матеріальних і культурних потреб, що мають вартість і ціну;

б) гроші (національна та іноземна валюта, що знаходяться в обігу, а також інша валюта і валютні цінності;

в) цінні папери (облігації, чеки, сертифікати, векселі, акції);

г) землі, її надра, ліси, дикі тварини;

д) атмосферне повітря, водні та інші ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони;

е) майно, яке знаходилось у майнових фондах організації, установи чи підприємства;

є) майно передане організацією-власником для тимчасового користування посадовими особами або приватним особам, для службового користування, для перевезення, переробки, ремонту;

ж) речі, які перебувають у приватній власності громадян і були передані на зберігання, для перевезення або іншої мети організації чи установі, яка несе за них матеріальну відповідальність;

з) речі, які були викинуті власником через відсутність потреби в них;и) документи, які не є цінними паперами(квитанції, накладні, чеки, вимоги).

3. Об'єктивна сторона розкрадання майна:

- а) крадіжка (ст. 185 КК);
- б) грабіж (186 КК);
- в) шахрайство (ст. 190 КК);
- г) привласнення, розтрата і розкрадання з використанням посадових повноважень (ст. 187 КК);
- д) розбій (ст. 187 КК);
- е) вимагання (ст. 189 КК);
- є) розкрадання речей, вилучених із цивільного обігу (зброя, наркотики, рідкоактивні матеріали, предмети, що знаходяться у могилі чи на могилі) – ст. 262, 308, 313 КК України;
- ж) привласнення знайденого або такого, що випадково опинилося у винного, державного чи колективного майна (ст. 193 КК).

4. Розкрадання визнається повторним:

- а) у випадках закінченого попереднього злочину, готування до нього чи замаху на нього;
- б) розкрадання, відносно яких закінчилися строки давності чи за які судимість знята або погашена;
- в) як тоді, коли винна особа була виконавцем попереднього злочину, так і тоді, коли вона брала в ньому участь у ролі пособника, підбурювача чи організатора;
- г) злочин вважається повторним незалежно від того, чи була особа притягнута до відповідальності за попередній злочин, чи була вона засуджена за нього, чи відбувала покарання і відбула його;
- д) продовжуване розкрадання, яке утворюють кілька тотожних дій, поєднаних єдиним умислом;
- е) замах на розкрадання з наступною добровільною відмовою від закінченого злочину.

5. Суб'єктивна сторона злочинів за розкрадання майна (визначення розміру розкрадання):

а) усе майно, викрадене із одного й того самого місця, одним і тим самим способом;

б) усе майно, викрадене групою осіб, незалежно від частки кожного зі співучасників;

в) усе майно (та гроші) використане, реалізоване чи повернуте;

г) коли умисел винного був спрямований на викрадення у великому розмірі, але фактично розкрадання було вчинено лише на незначну суму.

6. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 185 КК України (викрадення таємно):

а) для власника, володаря або охоронця – у їхній відсутності чи в їхній присутності, але коли вони не помічають чи не усвідомлюють факту розкрадання (через різні особливі обставини);

б) для третіх осіб (по сторонніх), які не помічають викрадення або не усвідомлюють сутності того, що відбувається;

в) розкрадання визнається таємним тоді, коли воно спостерігається й усвідомлюється співучасниками та особами, причетними до цього злочину;

г) розкрадання здійснюється у вечірній час, при заході сонця, в нічний час з приміщення, що освітлюється, в присутності сторонніх осіб (які не є матеріально відповідальними особами, ні охоронцями майна, ні особами, що використовують його для роботи);

д) крадіжка здійснюється в присутності потерпілого чи інших осіб за умови, що винна особа не знає про це чи вважає, що робить це непомітно для них, коли потерпілий чи інші особи не усвідомлюють факту протиправного вилучення майна.

7. Загальна характеристика «проникнення в житло, приміщення чи інше сховище», це:

а) фізичне пересування чи перебування, фізичний рух за дозволом чи без нього; особа перебувала в приміщенні, сховищі чи житлі, щоб учинити крадіжку, грабіж чи розбій;

б) за дозволом чи без нього перебувала особа в приміщенні, сховищі чи житлі, щоб учинити крадіжку, грабіж чи розбій;

в) легально чи нелегально особа ввійшла, вторглася до приміщення, сховища, житла, щоб учинити крадіжку, грабіж чи розбій;

г) проникнення – це протиправне, недозволене вторгнення в приміщення, сховище чи житло, щоб учинити крадіжку, грабіж чи розбій;

д) проникнення в приміщення з метою викрадення особою, що була допущена в приміщення, сховище, житло уповноваженою або мешкаючою там особою, або опинилася там з їхнього дозволу, за їхнім запрошенням, якщо винний мав право туди зайти;

е) проникнення в приміщення, сховище, житло, коли учинює крадіжку особа, яка проживала з потерпілим в одній квартирі, осіб, які в цих приміщеннях працюють (сторожі, підсобні працівники, вантажники).

є) проникнення в приміщення, сховище, житло не само по собі, а лише при наявності мети – викрасти майно чи гроші, цю мету винний мав уже, проникаючи в приміщення, сховище, житло.

8. «Приміщення» при проникненні в сховище, житло, приміщення як кваліфікуюча ознака ст. 185 КК – це:

а) будова, споруда, призначена для розташування там людей чи матеріальних цінностей;

б) постійна чи тимчасова споруда, будівля призначена для розміщення там людей чи матеріальних цінностей;

в) відведена для постійного чи тимчасового зберігання матеріальних цінностей ділянка території – інше сховище, які обладані загородою чи технічними засобами;

г) відведена для постійного чи тимчасового зберігання матеріальних цінностей ділянка території – інше сховище, які забезпечені іншою охороною: пересувні автолавки, рефрижератори, контейнери, сейфи;

д) ділянки території, які використовуються для вирощування якої-небудь продукції (города, садки, баштани, ставки, теплиці);

е) відведена для постійного або тимчасового зберігання матеріальних цінностей ділянка території, обладнана огорожею чи технічними засобами або забезпечена іншою охороною (монетоприймачі телефонів-автоматів).

9. «Житло» при проникненні в сховище, житло, приміщення як кваліфікуюча ознака ст. 185 КК – це:

а) приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, дача);

б) приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (кімната в готелі, садовий будинок);

в) приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (балкон, веранда, комори тощо);

г) відокремлені від житлових будівель погребі, гаражі, інші будівлі господарського призначення;

10. Об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 187 КК України, є:

а) напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, особи, яка підпала нападу, з корисливого мотиву або погроза застосування такого насильства; б) напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, особи, яка підпала нападу, з мотиву помсти, ревнощів; в) напад з метою заволодіння чужим майном, поєдна-

ний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, особи, яка підпала нападу, з хуліганських спонукань.

11. Об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є: а) виготовлення (підроблення) – створення підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї будь-яким способом з метою збуту вказаних предметів;

б) виготовлення повністю фальшивих або їхня часткова підробка, що може виявитися в підробленні номера, серії білета державної облігації або в зміні реквізитів грошової купюри;

в) виготовлення повністю фальшивих або їхня часткова підробка, що може виявитися в підробленні номера, серії білета державної облігації або в зміні реквізитів грошової купюри без мети збуту вказаних предметів;

г) зберігання і володіння в будь-якому місці підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї будь-яким способом з метою збуту вказаних предметів;

д) придбання, отримання підроблених грошей або інших цінностей будь-яким способом (купівлі, в рахунок боргу, як дарунок);

е) перевезення, переміщення підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї будь-яким способом, будь-яким транспортом з одного місця в інше;

є) пересилання підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї будь-яким способом з одного в інше місце у вигляді поштових або багажних відправлень.

12. Об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 236 КК України, є:

а) порушення порядку проведення екологічної експертизи при введенні в експлуатацію, підприємств, споруд, пересувних

засобів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки;

б) порушення порядку правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки;

в) порушення порядку правил екологічної безпеки під час реконструкції, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки;

г) екологічне забруднення значних територій, забруднення землі, водних ресурсів, атмосферного повітря радіоактивними, хімічними та іншими речовинами.

13. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 289 КК України, полягає в:

а) активних діях, спрямованих на незаконне заволодіння транспортними засобами з будь-якою метою;

б) незаконному заволодінні транспортом для тимчасового використання для задоволення особистих потреб винного;

в) заволодінні транспортним засобом з оберненням його на свою користь або користь інших осіб;

г) заволодінні транспортним засобом, вчиненим всупереч волі користувача чи власника, для доставлення хворого до лікарні, який знаходиться в небезпечному для життя становищі, затримання злочинця, крайньої необхідності;

д) незаконному заволодінні будь-яким способом деталями, вузлами, агрегатами транспортного засобу без мети заволодіння останнім.

14. Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 402 КК України, становить:

а) непокора – посягання на встановлений порядок підлегло-сті, що породжує неорганізованість і безладдя у військах;

б) непокора – посягання на встановлений порядок підлегло-сті, що порушує твердий статутний порядок, негативно позначається на боєготовності та боєздатності військ;

в) непокора – це відкрита відмова від виконання наказу або іншому навмисному невиконанні наказу командира, начальника;

г) відкрита відмова виконати наказ начальника вираженої в усній чи письмовій заяві підлеглого про небажання виконувати одержаний наказ чи в мовчазному демонстративному вчиненні дій, які свідчать про те, що наказ не буде виконано.

15. Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 407 КК України, становить:

а) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби понад три доби;

б) запізнення без поважних причин при увільненні з частини, при призначенні, переводі з відрядження, з відпустки або лікувального закладу не більше одного місяця;

в) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять днів;

г) самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад один місяць, або якщо воно було вчинено у военний час або в бойовій обстановці.

ККР
З КУРСУ «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО»
(Особлива частина)

I.

Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК).

Фіктивне підприємництво (ст 205 КК).

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305 КК).

1. Особлива частина Кримінального Кодексу (права) України – це:

а) система норм, що встановлюють, які небезпечні діяння є злочинами, та які види покарань можуть бути застосовані до осіб, які їх вчинили;

б) перелік діянь, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК, що вважаються злочином;

в) об'єднання норм про відповідальність за злочини, які посягають на один і той самий родовий об'єкт.

II.

Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК).

Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК).

Незаконні виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК).

Класифікація злочинів. Законодавча класифікація злочинів у чинному законодавстві проводиться за:

а) об'єктом посягання;

б) формою вини;

в) характером і ступенем суспільної небезпечності діяння.

III.

Державна зрада (ст. 111 КК).

Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підrobлених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 1999 КК).

1. Рецидив злочинів:

а) така форма їх множинності, яка полягає у вчиненні особою, судимою за один чи кілька злочинів, одного чи кількох нових злочинів;

б) рецидив як окрема форма їх множинності характеризується специфічними ознаками, як то: злочин вчинюється особою кількома окремими діями; зазначені дії вчинюються в різний час;

в) рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин.

IV.

Посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК).

Згвалтування (ст. 152 КК).

Контрабанда (ст. 201 КК).

1. Множинність злочинів:

а) множинність злочинів означає, що особою вчинено два чи більше злочинних діянь, кожне з яких містить ознаки самостійного складу злочину;

б) множинність – це «скупчення» в поведінці однієї особи двох чи більше окремих злочинів;

в) множинність передбачає наявність кількох одиниць, кількох елементів, що входять до неї, що її структурними елементами є окремі, самостійні, одиничні злочини.

V.

Диверсія (ст. 113 КК).

Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153 КК).

Загальна характеристика злочинів проти довкілля.

Юридичний склад злочину:

а) різновид юридичної конструкції в кримінальному праві, за допомогою якого законодавець фіксує (моделює) певний тип суспільно небезпечної поведінки як злочин певного виду;

б) юридичний склад злочину не зводиться до опису в кримінальному законі характерних ознак лише поведінки особи, ця конструкція відтворює (моделює) в кримінальному праві поєднання певної поведінки з іншими обставинами (юридичними фактами), і тільки таке поєднання надає цій поведінці характеру злочину певного виду;

в) юридичний склад злочину є єдиною й універсальною юридичною конструкцією, в межах якої фіксується певний тип суспільно небезпечної поведінки як злочин певного виду.

VI.

Загальна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи.

Розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК).

Порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК).

1. Види співучасників злочину:

а) виконавець (співвиконавець) – є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину, безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, вчинила злочин, передбачений Кримінальним кодексом;

б) організатором є особа, яка організувала вчинення злочину або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням;

в) підбурювачем (підмовником) є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або інакше схилила іншого співучасника до вчинення злочину;

г) пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знярядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, зняряддя чи засоби вчинення злочину.

VII.

Умисне убивство (ст. 115 КК).

Загальна характеристика злочинів проти виборних, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.

Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК).

1. Кримінальний Закон – це:

а) єдине джерело Кримінального права України;

б) система національних законодавчих актів України та імплементованих у них положень міжнародних договорів, що містять норми кримінального права;

в) законодавчий акт Верховної Ради України, який містить одну, кілька або систему взаємопов'язаних і взаємоузгоджених кримінально-правових норм;

г) сукупність систематизованих та окремих законодавчих актів Верховної Ради України, що визначають загальні положення, підстави і межі кримінальної відповідальності, види злочинних діянь і передбачених за них покарань, підстави призначення покарання, звільнення від покарання чи відповідальності, сукупності положень міжнародних договорів, імплементованих у кримінальне законодавство України як його невід'ємна частина.

VIII.

Умисне убивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК).

Перешкодження здійсненню виборчого права (ст. 157 КК).

Забруднення або псування земель (ст. 239 КК).

1. З урахуванням змісту та обсягу правової регламентації і джерела походження кримінально-правової норми кримінальний закон має аспекти:

а) Кримінальний закон – це Кримінальний кодекс України – єдиний кодифікований законодавчий акт, який містить переважно більшість кримінально-правових норм. Він є основним кримінальним законом;

б) Кримінальний закон – це окрема стаття Кримінального кодексу або її частина, що передбачає відповідальність за злочин певного виду;

в) Кримінальний закон – це окремий законодавчий акт, що містить лише одну правову норму, яка стосується загальних положень кримінального права або регулює відповідальність за злочин певного виду;

г) Кримінальний закон – це передбачені ст. 9 Конституції України відповідні положення міжнародних договорів, імплементовані у кримінальне законодавство України на загальноналезовому рівні;

д) Кримінальний закон є одним із важливих засобів охорони життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності і безпеки людини як найвищої соціальної цінності суспільного ладу;

е) Кримінальний закон містить кримінально-правові норми, які визначають загальні положення кримінального права, злочинність та караність діянь, види цих діянь та покарання за їх вчинення;

є) Кримінальний закон є певним засобом виховного та превентивного впливу на осіб, засуджених за вчинення злочину, а також інших громадян.

ІХ.

Умисне убивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК).

Порушення таємниці глосування (ст. 159 КК).

Забруднення атмосферного повітря (ст. 241 КК).

1. Об'єктивна сторона злочину – це:

а) зовнішня сторона діяння, яка виражається у вчиненні передбаченого кримінальним законом діяння (дії чи бездіяльності), що заподіває або створює загрозу заподіяння шкоди об'єкту злочину;

б) об'єктивна сторона злочину, тобто зовнішнього прояву діяння, а також – у багатьох випадках – тих обставин навколишнього середовища, які впливають на визнання діяння злочином певного виду (окремим різновидом такого злочину);

в) які обов'язкові (необхідні) ознаки об'єктивної сторони як елемента складу виділяють діяння (дію чи бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки і причинний зв'язок (для злочинів з матеріальним складом має бути встановлений причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і суспільно небезпечним наслідком).

Х.

Убивство через необережність (ст. 119 КК).

Порушення рівноправності громадян залежно від їхньої расової, національної належності або ставлення до релігії (ст. 161 КК).

Загальна характеристика злочинів проти громадської безпеки.

1. Суб'єктивна сторона злочину:

а) внутрішні процеси в психіці суб'єкта, які певним чином пов'язані із зовнішньою, «об'єктивною», стороною діяння;

б) це внутрішня сторона злочину, бо вона включає в себе ті психічні процеси, які характеризують свідомість і волю особи в момент вчинення злочину;

в) ознаками суб'єктивної сторони як елемента складу злочину визнається вина (у формі умислу або необережності), мотив та мета злочину.

XI.

Доведення до самогубства (ст. 120 КК).

Порушення недоторканності житла (ст 162 КК).

Створення злочинної організації (ст. 255 КК).

1. Суб'єкт злочину:

а) суб'єктом злочину вважається фізична особа (людина), яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння і спроможна понести за це кримінальну відповідальність;

б) фізична особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності за наявності таких ознак: досягнення до моменту вчинення злочину встановленого кримінальним законом віку; осудність;

в) суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до Кодексу, може настати кримінальна відповідальність.

XII.

Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК).

Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК).

Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їхньої злочинної діяльності (ст. 256 КК).

1. Обставини, що виключають суспільну небезпечність чи протиправність діяння – це:

а) умови, за наявності яких діяння, котрі своїми зовнішніми ознаками збігаються формально з ознаками діянь, передбачених кримінальним законом як злочин, є правомірними через припис закону про можливість, необхідність чи обов'язковість їх вчинення;

б) передбачені кримінальним законом, а також іншим законодавством і зовні схожі зі злочинами суспільно корисні (соціально прийнятні) правомірні вчинки, які здійснені за наявності певних підстав і виключають суспільну небезпечність і протиправ-

ність діяння, а тим самим і кримінальну відповідальність особи за заподіяну шкоду.

XIII.

Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК).

Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165 КК).

Бандитизм (ст. 257 КК). 1. Санкція – це:

а) та частина норми, яка вміщує вказівку на конкретні види і міри покарання за скоєне передбаченого диспозицією злочину;

б) структурна частина статті Особливої частини КК, що використовується для визначення виду і розмірів покарання.

XIV.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання (ст 123 КК).

Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК).

Терористичний акт (ст. 258 КК).1. Мета злочину:

а) це бажання особи, яка вчинює суспільно небезпечне діяння, досягти певних шкідливих наслідків;

б) це уявні наслідки, переміни в навколишньому середовищі, яких прагне досягти особа вчиненням злочину;

в) це та річ чи явище або якась спотвора чи зміна, яка приваблює злочинця, манить, тягне його, і, на думку злочинця, може задовольнити його певну потребу;

г) це результат, до якого прагне злочинець, якого він хоче досягти;

д) це той маяк, який манить, вабить злочинця;

б) фізична особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності за наявності таких ознак: досягнення до моменту вчинення злочину встановленого кримінальним законом віку; осудності;

в) суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кодексу може настати критична відповідальність.

XV.

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 124 КК).

Перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК).

Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК).

1. Мотив вчинення злочину:

а) це двигун злочину, його внутрішня сила, характеристика і оцінка як навмисних, так і необережних злочинів;

б) є спонукальною причиною поведінки людини, чинником самого мотиву є потреби людини, її емоції, почуття (мотиви благородні, мотиви неблагородні).

в) мотиви злочину – це психологічні різновиди, як помста, жорстокість, жадібність.

г) мотив злочину – це усвідомлена спонука особи, яка викликала намір вчинити злочин.

д) це ті спонукання, які «штовхають» злочинця в спину.

XVI.

Умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК).

Грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК).

Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК).

1. Тлумачення кримінально-правової норми це:

а) встановлення її змісту і умов, виявлення юридично значущих признаков (ознак) і уяснення термінів, указаних у самій нормі;

б) тлумачення зумовлено неповнотою або неясністю деяких законів, необхідністю відокремлення цього закону від другого;

в) з'ясування волі законодавця, означення, визначення конкретних соціально-економічних умов, які стали причиною прийняття даного чинного законодавства.

XVII.

Побої і мордування (ст. 126 КК).

Грубе порушення угоди про працю (ст. 173 КК).

Напади на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261 КК).

1. Осудність – це:

а) здатність особи давати звіт про свої дії, усвідомлювати їхнє суспільне значення та керувати ними, а також поєднана з цим спроможність відповідати за вчинений злочин;

б) це здатність особи при вчиненні злочину усвідомлювати свої дії і керувати ними;

в) тільки осудні особи здатні правильно усвідомлювати сутність вчиненого злочину, а тому тільки вони здатні розуміти обгрунтованість і справедливості призначеного покарання.

XVIII.

Катування (ст. 127 КК).

Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст. 175 КК).

Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства, або зловживання службовим становищем (ст. 262 КК).

1. Вина та її форми:

а) це психічний стан особи щодо злочинного діяння, яке вчинюється нею, та його наслідків у формі умислу чи необережності;

б) це психічний стан особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;

в) це лише психічний стан особи щодо злочинного діяння, яке нею вчинюється (передумовою вини є осудність особи, досягнення нею встановленого щодо кримінальної відповідальності за такий злочин віку).

XIX.

Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128 КК).

Порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК).
Порушення права на безоплатну медичну допомогу (ст. 184 КК).

Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК).

1. Вина та її форми:

а) це психічний стан особи щодо злочинного діяння, яке вчинюється нею, та його наслідків у формі умислу чи необережності;

б) це психічний стан особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кримінальним кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;

в) це лише психічний стан особи щодо злочинного діяння, яке нею вчинюється (передумовою вини є осудність особи, досягнення нею встановленого щодо кримінальної відповідальності за такий злочин віку).

XX.

Погроза убивством (ст. 129 КК).

Загальна характеристика злочинів проти власності.

Порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК).

1. Суб'єктивна сторона складу злочину:

а) це процес мислення, бажання і волі людини, в якому відображуються її об'єктивна поведінка та інші зовнішні обставини, пов'язані з вчиненням злочину;

б) це внутрішня сутність злочинного діяння; це ті внутрішні процеси, які відбуваються у психіці осудної людини під час вчинення нею передбаченого кримінальним законом суспільно небезпечного діяння;

в) це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображує ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчинюється, і до його наслідків;

г) суб'єктивна сторона складу злочину завжди знаходить свій вияв у певному зовнішньому протиправному діянні, в об'єктивних ознаках злочину знаходять свій вияв мотив, мета і волевиявлення особи.

XXI.

Залишення в небезпеці (ст. 135 КК).

Крадіжка (ст. 185 КК).

Загальна характеристика злочинів проти безпеки виробництва.

1. Причинний зв'язок:

а) злочинний наслідок породжується суспільно небезпечним і протиправним діянням суб'єкта (одне явище суспільно небезпечне діяння – породжує інше явище – злочинний наслідок);

б) об'єктивна категорія, яка вирішується на підставі вивчення і врахування об'єктивних закономірностей: діяння передуює наслідку за часом; діянню внутрішньо властива неминучість або реальна можливість настання наслідків; діяння породжує наслідок;

в) причинний зв'язок можливий тільки між діями і наслідками.

XXII.

Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК).

Насильницьке донорство (ст. 144 КК).

Грабіж (ст. 186 КК).

Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК).

1. Суспільно небезпечні наслідки:

а) діяння (дія чи бездіяльність) посягає на суспільні відносини, що охоплюються кримінальним законом, спричинює в них певні негативні зміни (шкоду, збитки);

б) як шкода (збитки), що заподіваються злочинним діянням суспільним відносинам, які охороняються кримінальним законом, або ж небезпеку (загрозу) спричинення такої шкоди.

в) передбачена кримінально-правовою нормою матеріальна або інша шкода, заподіяна злочинним діянням об'єкта посягання.

XXIII.

Загальна характеристика злочинів проти волі, честі та гідності особи.

Розбій (ст 187 КК).

Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК).

1. Об'єктивна сторона злочину:

а) один із елементів складу злочину, що охоплює ознаки, які характеризують злочин із точки зору його зовнішнього прояву;

б) конкретний акт поведінки суб'єкта у вигляді дії чи бездіяльності, які завжди вчинюються за певних об'єктивних обставин, у певному місці і часі, у відповідний спосіб;

в) це зовнішня сторона (зовнішнє вираження) злочину, яка характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину.

XXIV.

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини (ст. 149 КК).

Вимагання (ст. 189 КК).

Загальна характеристика злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

1. Причинний зв'язок:

а) злочинний наслідок породжується суспільно небезпечним і протиправним діянням суб'єкта (одне явище (суспільно небезпечне діяння) породжує інше явище (злочинний наслідок);

б) об'єктивна категорія, яка вирішується на підставі вивчення і врахування об'єктивних закономірностей: діяння передуює наслідку за часом; діянню внутрішнє властива неминучість або реальна можливість настання наслідків; діяння породжує наслідок;

в) причинний зв'язок можливий тільки між діями і наслідками.

XXV.

Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Шахрайство (ст. 190 КК).

Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту (ст. 276 КК).

1. Звільнення від кримінального покарання: Види:

а) безумовні (ст.45, 46, 48 КК);

б) умовні (звільнення від кримінальної відповідальності з передачею винні особи на поруки громадської організації або трудового колективу ст. 47 КК);

в) обов'язкове звільнення від кримінальної відповідальності (інститут давності притягнення до відповідальності);

г) факультативне звільнення – звільнення особи, яка перестала бути суспільно небезпечною внаслідок зміни обстановки;

д) заміна більш м'яким;

е) пом'якшення призначеного покарання, крім звільнення від покарання на підставі закону України про амністію чи акта помилування;

є) звільнення від відбування покарання з випробуванням;

XXVI.

Згвалтування (ст. 152 КК).

Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК).

Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК).

1. Злочином у Кримінальному праві визнається:

а) передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну і економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи, а так само інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок;

б) злочином називається суспільно небезпечне, винне і каране діяння (дія чи бездіяльність), передбачене кримінальним законом;

в) злочином є протиправні діяння, за які передбачено позбавлення волі на строк не менше одного року або більш суворе покарання;

г) злочин – це те, що передбачене кримінальним законом або тягне застосування передбачених ним заходів кримінального врегулювання, вказується в його законодавчому визначенні ознаки, які характеризують його соціальну сутність – властивість заподіяти шкоду об'єктам, взятим під охорону держави.

д) злочином є суспільно небезпечне, протиправне, винне, каране і аморальне діяння, передбачене кримінальним законом.

XXVII.

Примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК).

Привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в неї (ст. 193 КК).

Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК).

1. Судимість:

а) це правове становище особи, яке виникає у зв'язку з винесенням обвинувачувального вироку і призначенням покарання і тягне певні несприятливі для засудженого правові наслідки, що виходять за межі покарання;

б) наявність судимості є, як правило, обтяжуючою обставиною відповідальності, судимість при вчиненні однорідного злочину перетворює основний його вид у кваліфікований, судимість є підставою для визнання особи особливо небезпечним злочинцем;

в) це особливий правовий стан особи (статус), що тягне за собою істотні правові обмеження;

г) судимість є перешкодою звільнення особи від кримінальної відповідальності, кваліфікуючою ознакою вчинення нового злочину, є підставою для посилення покарання;

д) це встановлені законом обмеження та правові наслідки засудження і покарання, яким особа підлягає протягом установленого законом часу.

XXVIII.

Загальна характеристика злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації.

Придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом (ст. 198 КК).

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 305 КК).

1. Основні ознаки покарання:

- а) покарання завжди є примусовим заходом з боку держави;
- б) покарання передбачене лише в кримінальному законі;
- в) покарання може бути передбачене лише за діяння, яке кримінальним законом визначається як злочин;
- г) покарання за своїм змістом полягає у позбавленні або обмеженні певних прав і свобод особи, яка вчинила злочин;
- д) покарання має особистий характер;
- е) покарання призначається лише судом в обвинувальному вироку від імені держави;
- є) покарання тягне особливий кримінально-правовий стан особи – судимість;
- ж) покарання поширюється і на інших фізичних осіб, зокрема, на близьких родичів злочинця;
- з) покарання може бути винесено державним органом (Президентом України, адміністрацією Президента, Кабінетом Міністрів України, Конституційним судом України, Президією Верховної Ради України, Главою обласної адміністрації, міським (сільським) головою);
- і) покарання може бути винесено у вигляді постанови (рішення) органу завіреної гербовою печаткою, з підписом керівної особи.

XXIX.

Загальна характеристика злочинів у сфері господарської діяльності.

Незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233 КК).

Незаконні виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК).

1. Критеріями оцінки суспільної небезпечності виступають:

- а) об'єктивні ознаки;
- б) суб'єктивні ознаки.
- в) об'єкт, на який посягає злочин;

- г) наслідки злочину;
- д) спосіб вчинення злочину;
- е) форма вини;
- є) мотиви.

XXX.

Посів або вирощування снотворного маку чи конопель ст. 310 КК).

Загальна характеристика злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Наруга над державними символами (ст. 338 КК).

Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж (ст. 361).

1. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з:

а) відпаданням суспільної небезпечності діяння, що містить ознаки злочину, або втратою суспільної небезпечності особою, яка його вчинила, внаслідок зміни обстановки;

б) притягненням особи до адміністративної відповідальності;

в) застосуванням судом примусових заходів виховного характеру;

г) передачею особи на поруки громадської організації або трудового колективу;

д) впливом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності;

е) складним сімейним станом (безробіттям одного із членів сім'ї, багатодітністю сім'ї, низьким матеріальним забезпеченням);

є) зміною сімейного стану (одруженням), зміною місця проживання (мешкання);

ж) призначенням на посаду державного службовця, вибором в депутатський корпус;

з) обіцянкою порвати із злочинним минулим.

XXXI.

Загальна характеристика злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж.

Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК).

Завідомо незаконні затримання, привід або арешт (ст. 371 КК). Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК).

1. Покарання:

а) це особлива форма державного примусу, яка застосовується згідно з вироком суду до особи, яка винна в скоєнні злочину, з метою його виправлення і попередження нових злочинів зі сторони як засудженого, так і інших осіб і вираження від імені держави негативної морально-політичної оцінки виновного і скоєного ним злочину;

б) покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

в) сутністю покарання є позбавлення засудженого певних благ – волі, майна та примушування його до деяких дій чи втрат, у чому й полягає кара за вчинений злочин;

г) кримінальне покарання – це зворотній бік злочину, покарання слідує за злочином: там де злочин, там же за злочином настає покарання.

ККР Кримінальне право України

Робота 1

1. Форми реалізації кримінальної відповідальності.
2. Види співучасників злочину.

3. П'яні Агаєв, Габар і Погосян близько 2-ї години ночі на вулиці порушували громадський порядок, кричали, лялися. Міліціонер Сазонов, який ніс службу по охороні громадського порядку, почав вимагати, щоб вони припинили хуліганські дії. Але ті не лише не виконали його вимог, а почали з ним сперечатись, ображали його, висловлюючись при цьому нецензурними словами. Сазонов умовляв їх розійтись, подавав сигнали свистком. Хулігани продовжували на нього наступати, а Габар з блискучим предметом у руці наблизився впритул і робив спроби його схопити. Сазонов відступав, продовжуючи вимагати від хуліганів припинити свої дії. Вбачаючи безпосередньо загрозу нападу і боячись, що хулігани заволодіють його зброяю, Сазонов, попередивши, що стрілятиме, зробив два попереджувальних постріли в повітря. В той момент, коли Габар ще раз спробував схопити Сазонова, останній вистрілив у третій раз і попав у Агаєва, який стояв поряд з Габаром. Від отриманого поранення Агаєв у лікарні помер.

Чи є в діях Сазонова перевищення меж необхідної оборони?

Робота 2

1. Звільнення від кримінального покарання.
2. Зворотня сила кримінального Закону.
3. Перед трамваєм, у забороненому для переходу пішоходів місці, швидко перебігала вулицю 8-річна Олексюк. Поруч із трамваєм у напрямку його руху зі швидкістю близько 40 км на годину (при дозволеній 60 км на годину) їхала автомашина «Волга», водій якої, Мамило, не мав можливості об'їхати трамвай, оскільки спереду біля бровки тротуару стояла автомашина «Москвич». Дівчинка раптово з'явилася перед автомашиною, і хоч

Мамило загальмував своєчасно, не вдалося уникнути наїзду. Олексюк потрапила під колеса і була смертельно травмована.

Чи є у поведінці Мамила ознаки об'єктивної сторони злочину?

Робота 3

1. Мотив вчинення злочину.
2. Об'єктивна сторона злочину.

3. Між Курциним і Шешенею у квартирі останнього виникла сварка, під час якої Шешеня вдарив Курцина по голові, спричинивши легке тілесне ушкодження з короткочасним розладом здоров'я. Та це спричинило крововилив у мозок з тяжкими змінами в речовині і судинах головного мозку, внаслідок чого Курцин помер. У висновку судово-медичної експертизи вказано, що в розвитку крововиливу, який призвів до смерті, визначальними моментами була патологія артеріальних судин, а супутніми – захворювання (гіпертонія), алкогольне сп'яніння, конфліктна ситуація і незначна травма. Про наявність у Курцина патологічних змін судин головної мозку Шешеня не знав.

Як розв'язати справу?

Робота 4

1. Суспільно небезпечні наслідки.
2. Причинний зв'язок.

3. Старший черговий підстанції електромережі Попов, одержавши повідомлення про обрив проводів на одному з будівельних майданчиків, не вимкнув струм у лінії, а направив для усунення пошкодження чергових електромонтерів Бакатіна та Довбню. На територію майданчика самовільно проникли діти, і один з них – Курочкін Саша, доторкнувшись до обірваного проводу, помер на місці від ураження електричним струмом.

Як кваліфікувати дії Попова?

Робота 5

1. Суб'єктивна сторона складу злочину.

2. Тлумачення норм права

3. Сторож магазину Богуцький ввечері повертався додому із зарядженою рушницею. Проходячи повз двір Покотило, він почув крик жінки, а підійшовши ближче, побачив, що п'яний Мельник намагається побити Покотило. Щоб не допустити цього, Богуцький вирішив вистрілити вгору. Мельник, побачивши Богуцького, кинувся до нього і несподівано ударив його ногою в живіт. Від удару Богуцький упав на землю, мимоволі натиснувши на спусковий курок рушниці. Стався постріл, яким Мельника було вбито.

Чи є причинний зв'язок між діями Богуцького і смертю Мельника?

Робота 6

1. Вина та її форми.

2. Осудність.

3. Кримов і четверо його товаришів їхали автомобілем, який належав Кримову. За шість кілометрів до райцентру на узбіччі дороги вони побачили перевернутий автомобіль, біля якого знаходився тяжко травмований С. і його дружина, яка почала просити відвезти С. до лікарні. Кримов відмовився це зробити, пославшись на те, що місця в автомобілі більше немає, а він везе своїх товаришів не електропоїзд, який відправляється через 15 хвилин. Приїхавши до райцентру, Кримов зателефонував до лікарні і повідомив про дорожньо-транспортну подію і тяжкий стан потерпілого. У лікарні в цей час обидва автомобілі швидкої допомоги були на викликах, тому С. був доставлений до лікарні лише через годину, де невдовзі помер від втрати великої кількості крові і переохолодження.

За висновком судово-медичної експертизи, життя С. було б врятоване, коли б його довів до лікарні Кримов.

Робота 7

1. Умисел.
2. Суб'єкт злочину:

3. Серіков підтримував інтимний зв'язок з дружиною Кисляньського: Останній прийшов до Серікова і почав просити його залишити дружину, припинити з нею зустрічі. Коли Серіков замахнувся на Кисляньського металевим брусом, той вирвав його і наніс ним понад 20 ударів по голові Серікова. Від одержаних ушкоджень останній помер на місці. За висновком судово-медичної експертизи кожен з нанесених Кисляньським ударів міг викликати смерть.

Чи може Кисляньський нести відповідальність за убивство, вчинене з особливою жорстокістю?

Робота 8

1. Мотив вчинення злочину.
2. Суб'єкт злочину.

3. Чекмалін, працюючи на м'ясокомбінаті, протягом шести місяців у середньому два рази на тиждень виносив шинку, ковбасу та інші м'ясопродукти, які передавав для реалізації директорів магазину продовольчих товарів. Усього за вказаний період Чекмалін викрав м'ясопродуктів на суму понад 100 мільйонів карбованців. Районним судом Чекмалін був засуджений за розкрадання державного майна в особливо великих розмірах за ст. 86' КК, оскільки суд дійшов до висновку, що Чекмалінім вчинено єдиний продовжуваний злочин.

Чи правильно, кваліфіковано дії Чекмаліна? Що слід розуміти під єдиним продовжуваним злочином?

Робота 9

1. Мета злочину.
2. Кримінальний Закон

3. Бузенко, Остапенко і Харченко розпивали спиртні напої, а потім пішли додому. Остапенко у зв'язку з дуже сильним

сп'янінням через деякий час ліг на землю і сказав, що далі йти не може. Бузенко і Харченко хотіли його підняти, але це їм не вдалося. Тоді Бузенко, намагаючись підняти Остапенка, почав бити його руками по щоках, а потім кілька разів ударив ногою у верхню частину тулуба, спричинивши перелом двох ребер (тілесне ушкодження середньої тяжкості). Після цього Бузенко і Харченко пішли в село, взяли там сани, повернулись і привезли Остапенка додому. Перебуваючи тривалий час на морозі, останній відморозив руку, внаслідок чого в нього було ампутовано чотири пальці. За висновком експертизи, тілесні ушкодження є тяжкими і настали внаслідок того, що Бузенко поламав Остапенку ребра, чим позбавив його можливості рухатися, через що той і відморозив руку. Районним судом Бузенка було засуджено за заподіяння умисного тяжкого тілесного ушкодження.

Чи правильний вирок суду?

Робота 10

1. Умисел.
2. Форми співучасті в злочині.
3. 15-річні учні Храпов та Лапов вирішили погуляти і зателефонували до міліції, що школу заміновано. Заняття в школі було відмінено. Мінери кілька годин обстежували всі приміщення школи, але вибухівки не виявили.

Варіант. 12 травня Лапов святкував своє 16-річчя і зробив таке повідомлення о пів на першу годину ночі.

Робота 11

1. Суб'єктивна сторона злочину.
2. Мета злочину .
3. 17-річний Оборський вступив у банду і в її складі вчинив кілька нападів на інкасаторів, під час яких двох з них було вбито і викрадено грешей на суму, яка становить особливо великий розмір. Оборського засуджено за бандитизм.

Чи правильно вирішено справу?

Робота 12

1. Об'єктивна сторона злочину.

2. Види співучасників злочину.

3. Овсепян, у стані сп'яніння, ввечері підійшов до будинку Набалдяна і каменем розбив вікно. Хворий Набалдян підійшов до хвіртки, щоб дізнатися, хто розбив вікно. Побачивши Овсепяна, він запитав, навіщо той це зробив. У відповідь Овсепян убив його саморобним ножем. У справі встановлено, що Овсепян 10 років перебував на обліку в республіканському психоневрологічному диспансері з діагнозом «шизофренія» (параноїдна форма), у зв'язку з чим є інвалідом другої групи.

Стационарна судово-психіатрична експертиза дійшла висновку, що Овсепян вчинив злочин у стані простого алкогольного сп'яніння і є осудною особою. Переконливих даних, які спростували б наявність шизофренії у Овсепяна, у висновку експертизи не наведено.

На слідстві і в суді Овсепян пояснив, що не міг працювати геологом у зв'язку з тим, що його зняли з військового обліку. Він жив дома і читав книжки. Ніж носив при собі для захисту від хуліганів. На вулиці хтось вийшов йому назустріч, він дістав ніж, але «як ніж потрапив у цю людину», не пам'ятає. Овсепяна засуджено за умисне убивство з хуліганських мотивів.

Чи правильно вирішено справу?

Робота 13

1. Юридичний склад злочину.

2. Принципи кримінального права.

3. Волошин, який систематично пиячив протягом 10 років і ображав дружину, вкотре прийшов додому п'яним. Як завжди, він почав її ображати, вдарив по голові. Через систематичне знущання чоловіка у Волошиної виник стан сильного душевного хвилювання і вона вдарила його в груди ножем, яким у цей момент чистила огірок. Ніж ушкодив серце, чоловік помер. Волошину засуджено за умисне убивство, вчинене в стані сильного душевного

хвилювання. Адвокат оскаржив вирок, вважаючи, що злочин вчинено в стані неосудності.

Чи підлягає скарга задоволенню?

Робота 14

1. Функції кримінального права.
2. Підстави кримінальної відповідальності.

3. Гершензон у стані сильного душевного хвилювання, спричиненого тяжкою образою з боку Романа, вбив його. Від цього сам захворів на психічну хворобу, яка позбавила його можливості усвідомлювати свої дії. Після одужання Гершензона притягли до кримінальної відповідальності – через чотири роки з дня вчинення злочину суд виніс вирок, яким засудив його до одного року позбавлення волі. Адвокат оскаржив вирок у зв'язку з порушенням вимог кримінального закону, вимагаючи звільнення Гершензона від кримінальної відповідальності.

Як слід вирішити справу?

Робота 15

1. Множинність злочинів.
2. Підстава кримінальної відповідальності.

3. Комашенко на ґрунті ревнощів убив свою коханку і був засуджений до 10 років позбавлення волі. З урахуванням того, що він раніше засуджувався за порушення правил безпеки руху транспорту до п'яти років позбавлення волі, суд визнав його особливо небезпечним рецидивістом і призначив покарання в колонії особливого режиму.

Чи правильно вирішено справу?

Робота 16

1. Кримінальна відповідальність.
2. Рецидив злочинів.

3. 17-річного Шишкіна було засуджено за вчинення умисного тяжкого тілесного ушкодження до семи років позбавлення

волі, а за умисне убивство – до 8-ми років позбавлення волі. Остаточне покарання за сукупністю даних злочинів суд призначив у розмірі дванадцяти років позбавлення волі.

Адвокат оскаржив вирок, вважаючи, що його винесено з порушенням закону.

Робота 17

1. Покарання.

2. Класифікація злочинів за ознакою їх суспільної тяжкості.

3. На Рябошапку, який увечері повертався з гостей, двос неповнолітніх вчинили розбійний напад. Одного з них Рябошапка тяжко скалічив, а другого вбив. Його було засуджено за убивство при перевищенні меж необхідної оборони до позбавлення волі на максимальний строк, передбачений санкцією закону. Такий розмір покарання суд мотивував тим, що Рябошапка вчинив злочин у стані сп'яніння, тобто за обтяжуючих обставин.

Адвокат оскаржив вирок, вважаючи, що його винесено з порушення закону.

Як потрібно вирішити справу?

Робота 18

1. Метод правового регулювання.

2. Основні ознаки покарання.

3. Брати Кошкіни і Вошкін побилися. Кошкіни вирішили вбити Вошкіна і вночі з рушницею прийшли до нього додому. Данило Кошкін з рушницею залишився у дворі, а Пилип Кошкін увійшов до будинку, щоб розбудити Вошкіна. Під час розмови з дружиною Вошкіна Пилип підійшов близько до вікна. Данило сприйняв його за Вошкіна, вистрелив і вбив.

Данила Кошкіна зусуджено за умисне убивство брата, однак він оскаржив вирок, стверджуючи, що брата вбив з необережності.

Визначте вид помилки в даному злочині, форму і вид вини.

Робота 19

1. Судимість.

2. Класифікація злочинів.

3. Іванов запросив до себе додому Петрова, з яким вони були на безалкогольному весіллі, щоб почастувати самогоном. Петрову не сподобалась його якість і випити другу склянку він відмовився. Тоді Іванов сказав Петрову, що рушницею примусить його випити склянку до дна. Він зняв зі стіни рушницю і запитав Петрова, чим її краще зарядити – шротом чи кулею. Петров відповів: кулею. Іванов так і зробив. Потім, звівши курок, почав цілитися в Петрова. Згодом, не відвівши рушниці, він почав її розряджати, повільно опускаючи курок і притримуючи його великим пальцем. Однак курок вислизнув. Пролунав постріл, яким Петрова було вбито.

Чи повинен Іванов відповідати за смерть Петрова?

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади.
2. Державна зрада.
3. Диверсія.
4. Умисне убивство без обтяжуючих та пом'якшуючих обставин.
5. Убивство при перевищенні меж необхідної оборони, необхідних для затримання злочинця.
6. Умисне тяжке тілесне ушкодження.
7. Побої та мордування. Каткування.
8. Зараження на венеричну хворобу.
9. Умисне легке тілесне ушкодження.
10. Залишення в небезпеці.
11. Загальна характеристика та види злочинів проти свободи, честі та гідності особи.
12. Загальна характеристика та види злочинів, що посягають на статеvu недоторканість і статеvu свободу.
13. Перешкодження здійснення виборчого права.
14. Порушення законодавства про працю.
15. Крадіжка.
16. Розбій.
17. Грабїж.
18. Розкрадання чужого майна способом зловживання посадовим становищем.
19. Контрабанда.
20. Фіктивне підприємництво.
21. Бандитизм.
22. Порушення вимог законодавства про охорону праці.
23. Хуліганство.
24. Опір працівникові влади, працівникові правоохоронних органів, представникові громадськості, що охороняє громадський порядок.
25. Самоправство.
26. Зловживання владою або посадовим становищем. Перевищення влади або службових повноважень.
27. Службова халатність. Службова недбалість.
28. Завідомо неправдиві свідчення.

29. Підробка документів, штампів, печаток, збут їх та використання підроблених документів.
30. Посягання на територіальну цілісність і недоорканність України.
31. Шпигунство.
32. Умисне убивство.
33. Умисне убивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання.
34. Умисне убивство матер'ю своєї новонародженої дитини.
35. Убивство через необережність.
36. Доведення до самогубства.
37. Погроза убивством.
38. Залишення в небезпеці.
39. Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.
40. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини.
41. Захоплення заручників.
42. Підміна дитини.
43. Незаконне поміщення в психіатричний заклад.
44. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості.
45. Розбещення неповнолітніх.
46. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей. Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків.
47. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння).
48. Перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій.
49. Вимагання.
50. Шахрайство.
51. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.
52. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою.
53. Придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом.
54. Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї.

55. Протидія законній господарській діяльності.
56. Порушення законодавства про бюджетну систему України.
57. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.
58. Порушення правил екологічної безпеки.
59. Забруднення або псування земель.
60. Порушення правил охорони вод.
61. Незаконна вирубка лісу.
62. Незаконне полювання.
63. Створення злочинної організації.
64. Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності.
65. Терористичний акт.
66. Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.
67. Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту.
68. Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна.
69. Групове порушення громадського порядку.
70. Масові заворушення.
71. Створення або утримання місць розпусти і звідництво.
72. Проституція або примушування чи втягування до заняття проституцією.
73. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів.
74. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів.
75. Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
76. Схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів.
77. Порушення правил боротьби з епідеміями.
78. Розголошення державної таємниці.
79. Втрата документів, що містять державну таємницю.
80. Незаконне перетинання державного кордону.
81. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

82. Ухилення від призову на строкову військову службу.
83. Ухилення від призову за мобілізацією.
84. Наруга над державними символами.
85. Захоплення державних або громадських будівель чи споруд.
86. Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військово-службовцеві.
87. Втручання в діяльність державного діяча.
88. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу.
89. Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу.
90. Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника.
91. Перешкодження діяльності народного депутата та депутата місцевої ради.
92. Загальна характеристика злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж.
93. Одержання хабара. Давання хабара. Провокація хабара.
94. Загальна характеристика і види злочинів проти правосуддя.
95. Завідомо незаконні затримання, привід або арешт.
96. Втручання в діяльність судових органів.
97. Погроза або насильство щодо судді.
98. Невиконання судового рішення.
99. Завідомо неправдиве показання.
100. Приховування майна.
101. Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.
102. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти.
103. Порушення правил адміністративного нагляду.
104. Приховування злочину.
105. Загальна характеристика і види злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини).
106. Загальна характеристика і види злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

ЛІТЕРАТУРА

Конституція України. Коментар до Конституції України. – Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 1998.

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Верховний Суд України, Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка. Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1997.

Науковий коментар Кримінального кодексу України / проф. Коржанський М.Й. – К., Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001.

Александров Ю.В., Бажанов М.І. Кримінальне право УРСР. Особлива частина. – К.: Вища шк., 1989.

Антипов В.І., Володько М.В. Кримінальне право. Особлива частина. Підруч. Правові джерела, К., 1999.

Харченко В.Б. Кримінальне право України: Посіб. Учебно-практичний справочник. – К.: Атіка, 2000.

Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф., Романюк Б.В. Кримінальне право. Особлива частина: Посіб. для підготовки до іспитів. – К., 2002.

До всього курсу

Сташис В.В., С.И.Тихенко. Уголовное законодательство Украинской ССР: Учеб. для студентов юрид. вузов и фак. – М.: Юридическая литература. 1971.

Евстигнеев Л.А., Большаков Г.К. Уголовное право. Часть Общая: Учеб. для студентов юрид. вузов и фак. – М.: Юридическая литература, 1966.

Матишевський П.С. Кримінальне право України: Підруч. для студентів юридич. вузів і фак. 2-ге вид. К.: Юрінком-Інтер, 1999.

Кримінальний кодекс України. Офіційний текст із змінами і доповненнями на 1 лютого 1993 р. – К.: Україна, 1993.

Бажанов М.І., Сташис В.В. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для юрид. вузів і фак. – Харків "Право" 1997.

Конституція України. Коментар до Конституції. – 2-е вид. вип. і доп. – К., 1998.

Харченко В.Б. Кримінальне право України: Посіб. для підготовки. – Харків. – Київ: Атіка, 2000.

Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф., Романюк Б.В. Кримінальне право: Посіб. для підготовки до іспитів. – К., 2002. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України –К.: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001.

До окремих тем курсу

Гришук В.К. Кодифікація кримінального законодавства України. Львів, 1992.

Кривоченко Л.Н. Классификация преступлений. – Харьков, 1983.

Губарев В.Л. Тяжесть преступного деяния. – К., 1992.

Брайнін Я.М. Основні питання загального складу злочину. – К., 1964.

Жеребкін В.Е. Логический анализ понятий права. – К., 1976. Гл.ІІІ.

Бурчак Ф.Г. Квалификация преступлений. – К., 1983.

Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике. – К., 1995.

Тацій В.Я. Объект и предмет преступлений. – Харьков, 1988.

Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. – Харьков, 1982.

Трахтеров В.С. Вменяемость и невменяемость в уголовном праве. – Харьков, 1992.

Устименко В.В. Специальный субъект преступления. Харьков, 1992.

Зелинский А.Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. – Харьков, 1986.

Тарарухин С.А. Установление мотива и квалификация преступления. – К., 1977.

Баулин Ю.В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния. – Харьков, 1991.

Баулин Ю.В. Право граждан на задержание преступника. – Харьков, 1986.

Бурчак Ф.Г. Учение о соучастии. – К., 1969.

Бурчак Ф.Г. Соучастие. Социальные, криминологические и правовые проблемы. – К., 1968.

Кривошеин П.К. Повторность в уголовном праве. – К., 1990.

Зелинский А.Ф. Рецидив преступлений. – Харьков, 1980.

Фролова Е.Г. Понятие наказания, его цели и система. – Донецк, 1991.

Тютюгин В.И. Лишение права занимать определенные должности как вид наказания. – Харьков, 1982.

Бажанов М.И. Назначение наказания по уголовному праву. – К., 1980.

Скибицкий В.В. Умовне засудження за законодавством України. – К., 1971.

Ломако В.А. Применение условного осуждения. – Харьков, 1976.

Скибицкий В.В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания. – К., 1987.

Голина В.В. Погашение и снятие судимости. – Харьков, 1979.

ЗМІСТ

Передмова	3
Поняття, система і значення особливої частини кримінального права та наукові основи кваліфікації злочинів.....	5
Злочини проти основ національної безпеки України.....	12
Злочини проти життя особи.....	23
Злочини проти здоров'я особи	38
Злочини проти волі, честі та гідності особи.....	50
Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.....	56
Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	65
Злочини проти власності.....	75
Злочини у сфері господарської діяльності	119
Злочин проти довкілля	165
Злочини проти громадської безпеки	185
Злочини проти безпеки виробництва.....	204
Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту	209
Злочини проти громадського порядку та моральності....	224
Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	242
Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації.....	264

Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян	278
Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	308
Злочини у сфері службової діяльності.....	313
Злочини проти правосуддя	325
Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини).....	359
Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	393
План семінарських занять по розгляду окремих видів злочинів	409
Тести	429
ККР з курсу «Кримінальне право» (Особлива частина).....	460
Питання до екзамену	488
Література	492

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

СЕЛЕЦЬКИЙ Станіслав Іванович

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Особлива частина

Керівник видавничих проєктів – *Б.А.Сладкевич*
Друкується в авторській редакції
Дизайн обкладинки – *О.С. Молчанова*

Підписано до друку 17.12.2007. Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.
Умовн. друк. арк. 31.
Наклад – 1000 прим.

Видавництво “Центр учбової літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №2458 від 30.03.2006